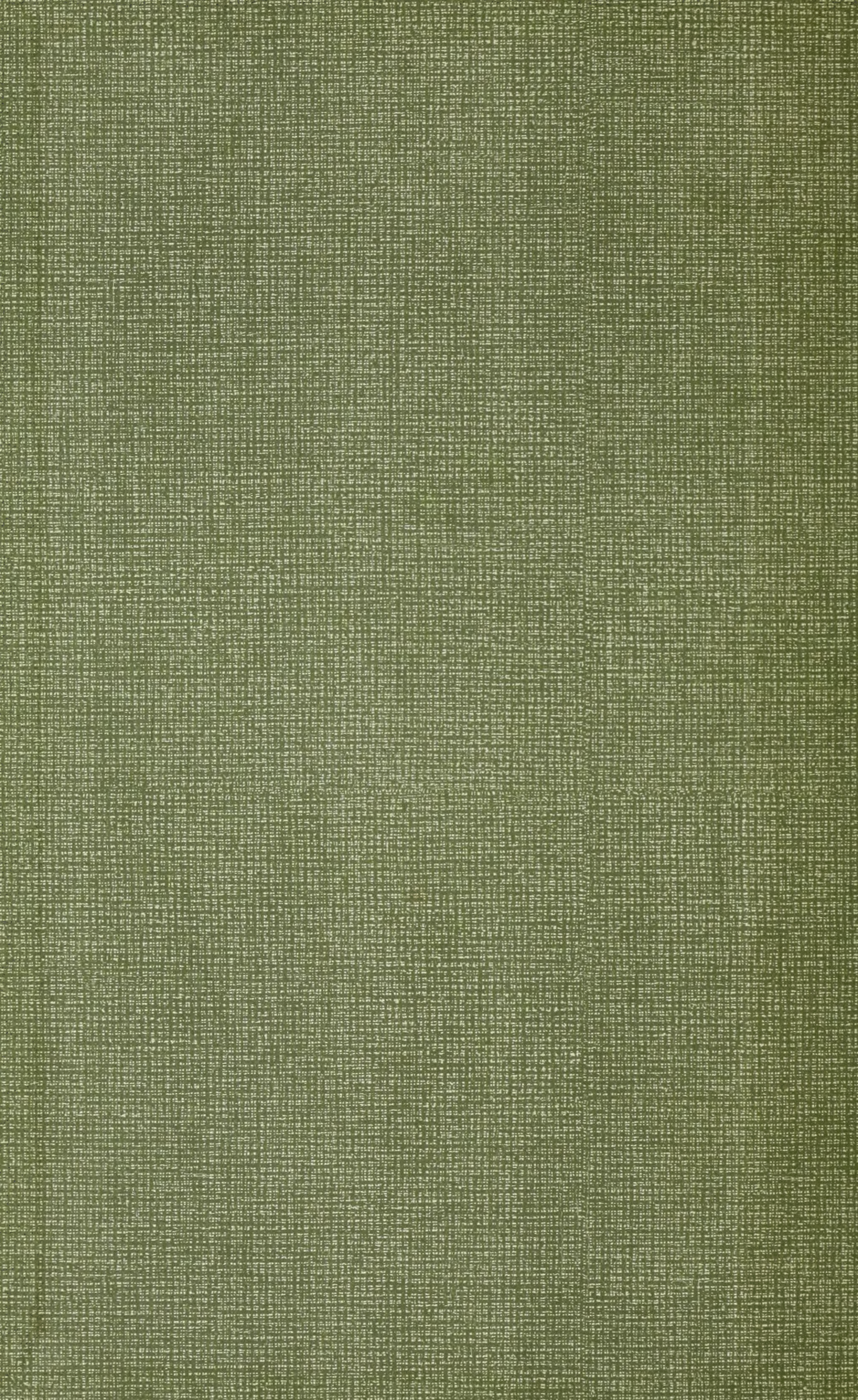
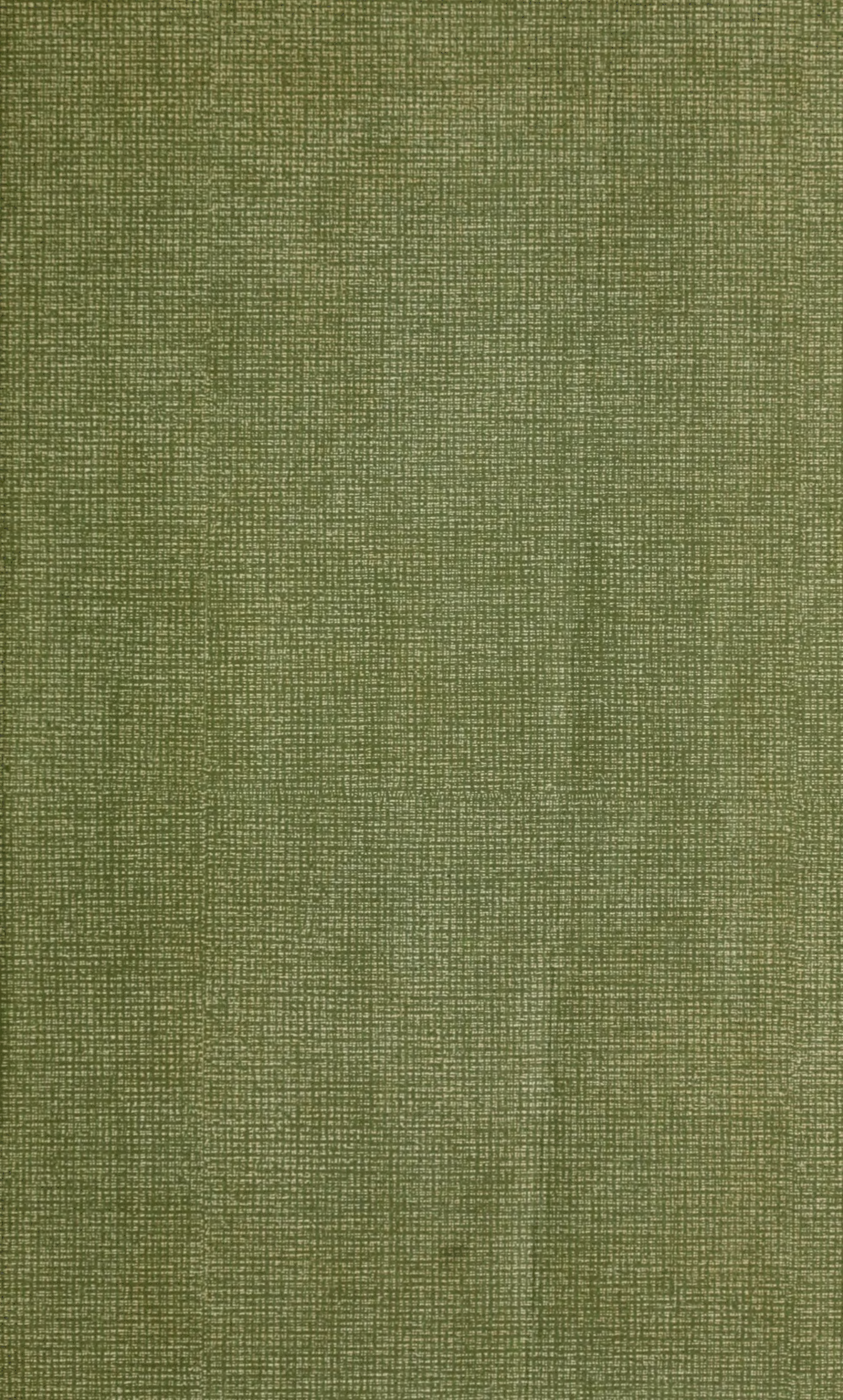
„PENETRATION PACIFIQUE" IN CHINA

J. A. NEDERBRAGT

„PENETRATION PACIFIQUE" IN CHINA

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE HANDELSWETENSCHAP AAN DE NEDERLANDSCHE HANDELS-HOOGESCHOOL TE ROTTERDAM, OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS Mr. Dr. G. W. J. BRUINS IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN IN HET GEBOUW DER HOOGESCHOOL OP MAANDAG 18 MAART 1918, 's NAMIDDAGS 2 UUR,

DOOR

JOHAN ALEXANDER NEDERBRAGT

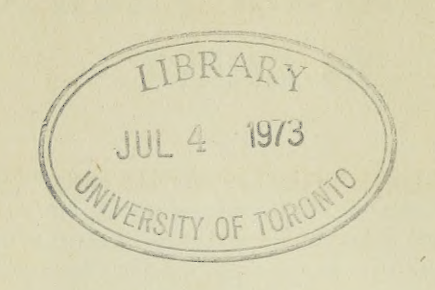
GEBOREN TE HETEREN

's-GRAVENHAGE

DRUKKERIJ „VOORTVAREN"

1918

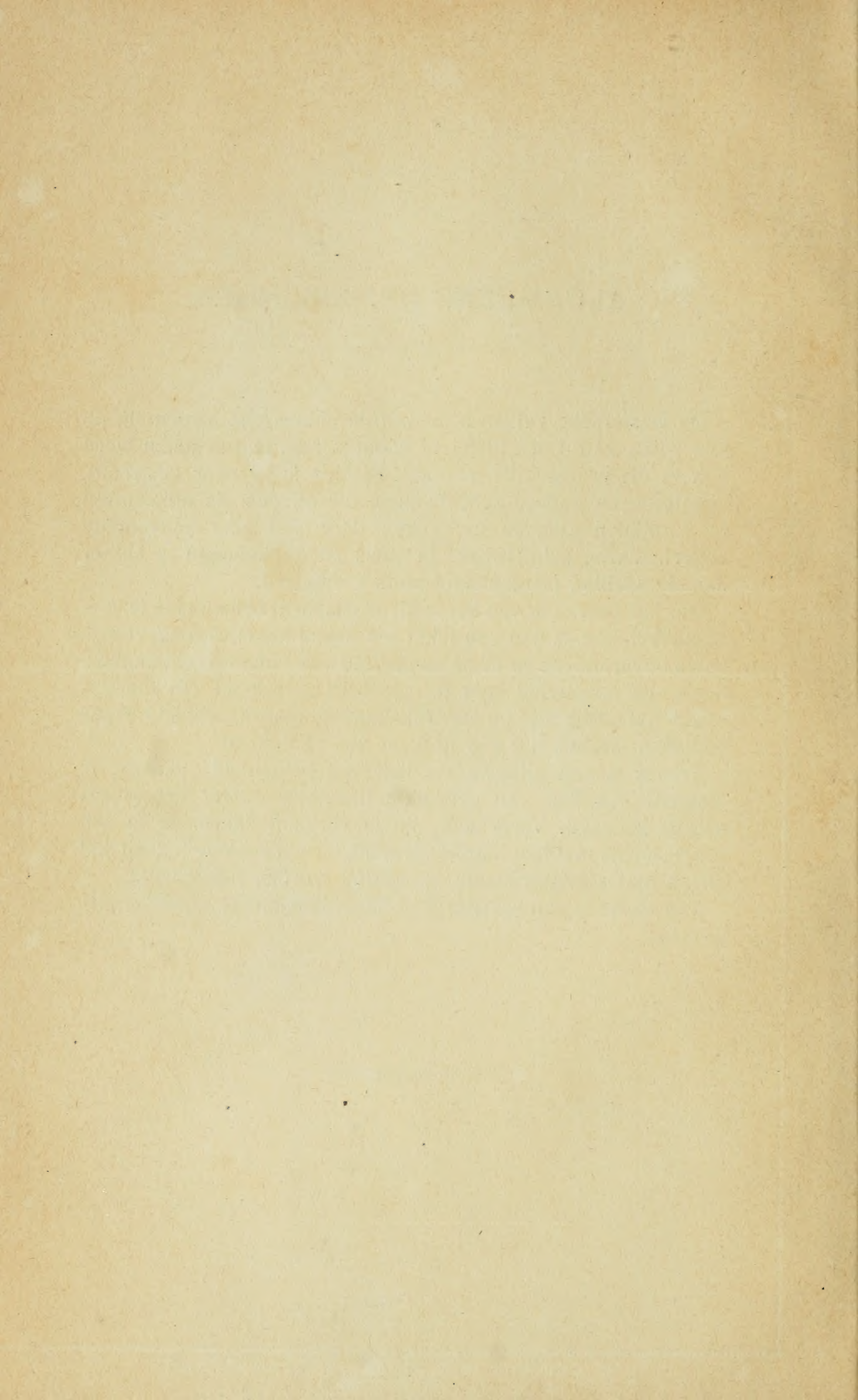
ALGEMEENE OPMERKINGEN.

De westersche volken schrijven de chineesche namen elk op hun wijze, ze op den klank af nabootsende. Dat systeem werd ook in dit proefschrift gevolgd. Slechts is er naar gestreefd, engelsche en andere schrijfwijzen, die bij ons als uitheemsch te vermijden zijn, te vervangen door een zeer eenvoudige nederlandsche schrijfwijze. In titels en aanhalingen is echter aan de spelling hoegenaamd niets veranderd.

Om het overzicht van het in dit proefschrift behandelde te vergemakkelijken, is aan den tekst een zestal kaartjes toegevoegd, deels onveranderd en deels aangevuld van elders overgenomen, deels ook opzettelijk voor dit geschrift geteekend. De kaartjes bogen natuurlijk niet op aardrijkskundige nauwkeurigheid, maar bedoelen slechts, het geschrevene toe te lichten.

Voorts is een uitgewerkte lijst van behandelde verdragen, alsmede een lijst van gebruikte literatuur achter het proefschrift gevoegd. Verdragen zijn in verband daarmede in den regel slechts met hun jaartal vermeld, terwijl boeken in den tekst alleen met schrijversnaam en pagina worden aangehaald.

Ten slotte is een register van aardrijkskundige namen opgenomen.

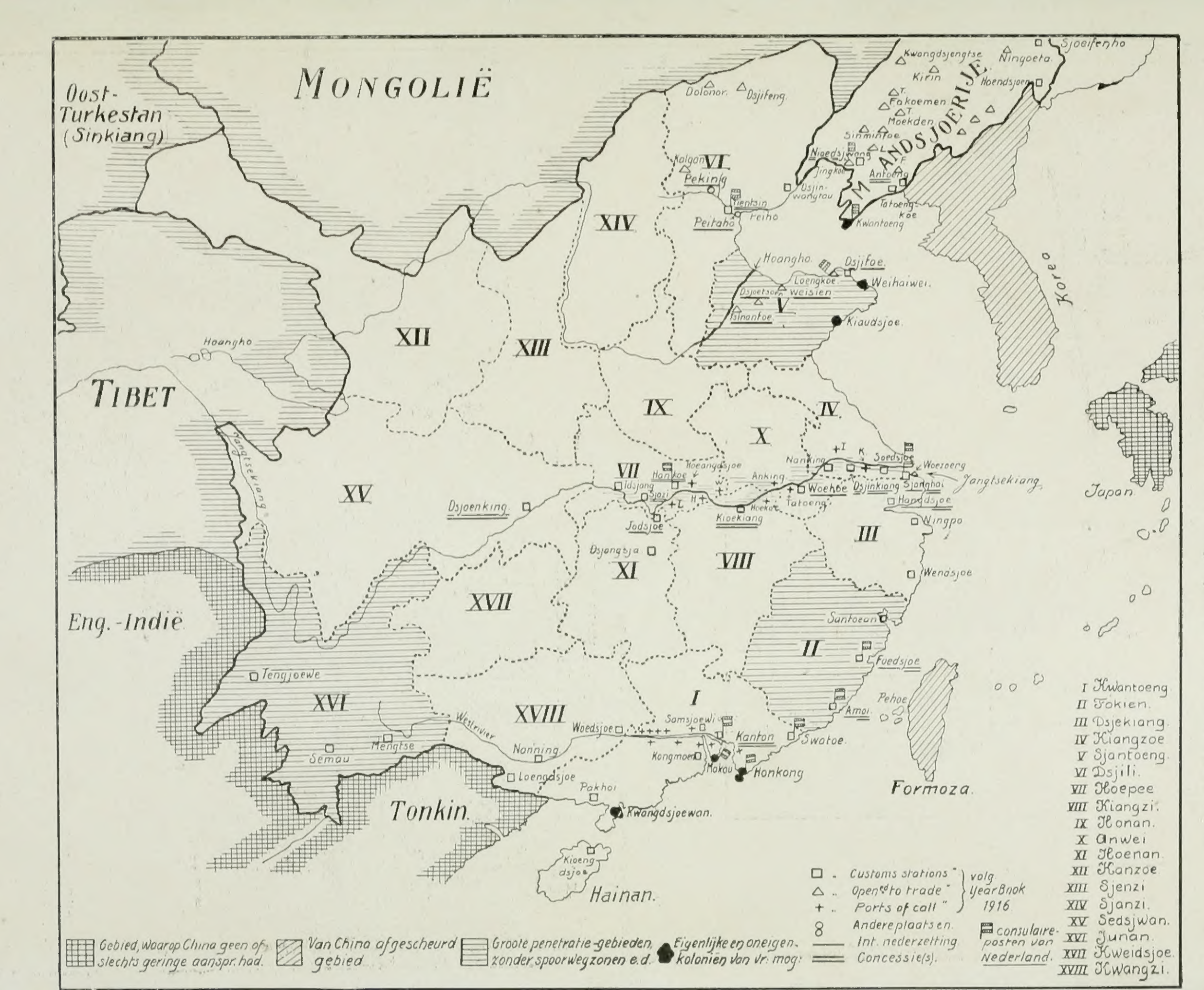

I. DE POORT DER EUROPEANEN

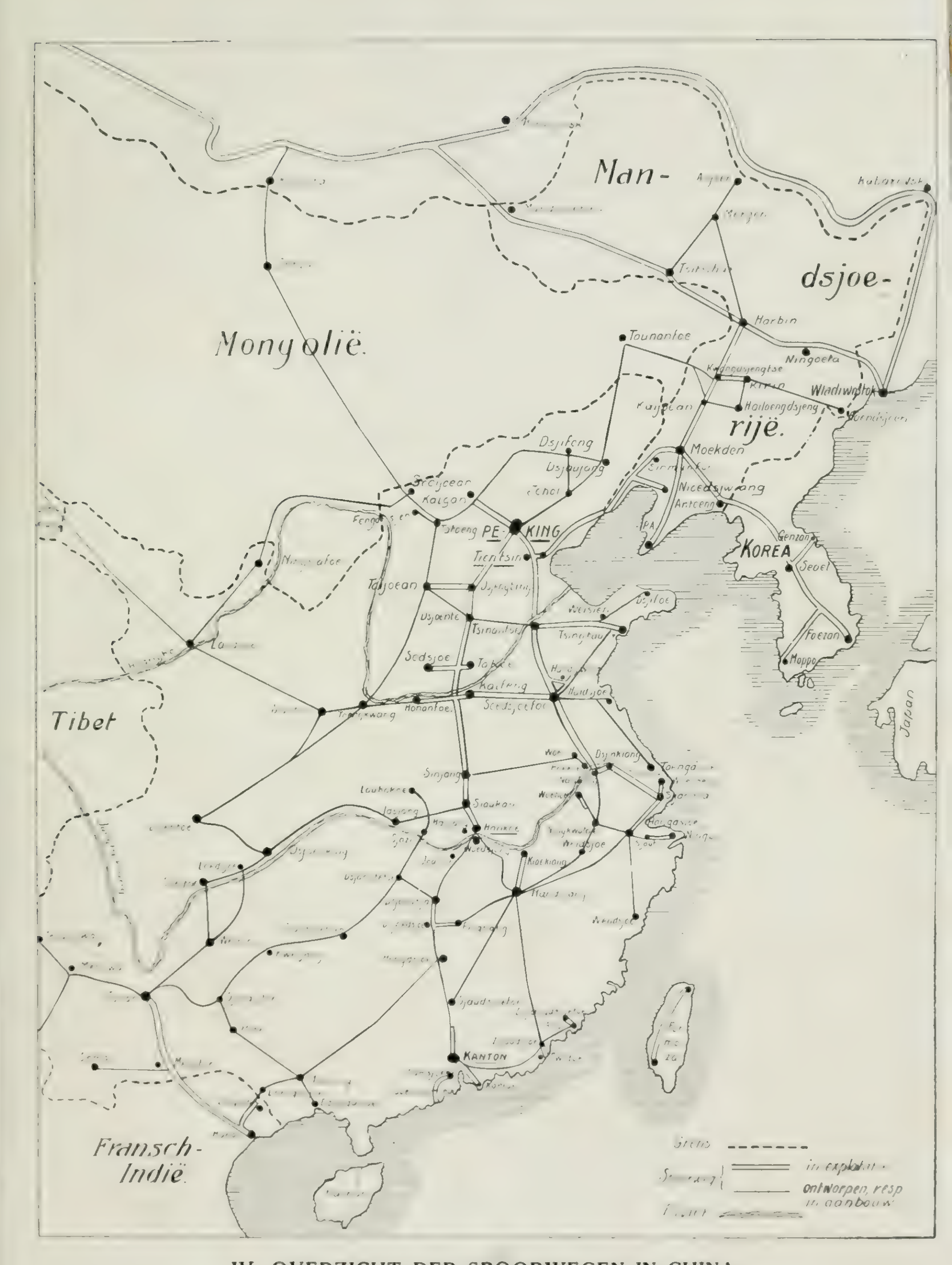
(volgens den atlas 1917 der **China Inland Mission**).

II. CHINA IN ZIJN MIDDELPUNT AANGETAST

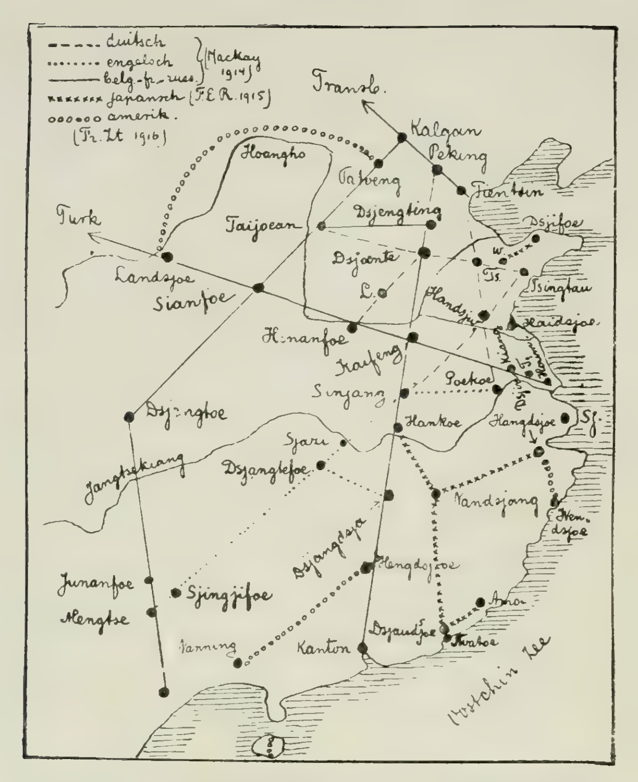
(Peking, volgens **Bland** en **Backhouse**, 1911, e.a.).

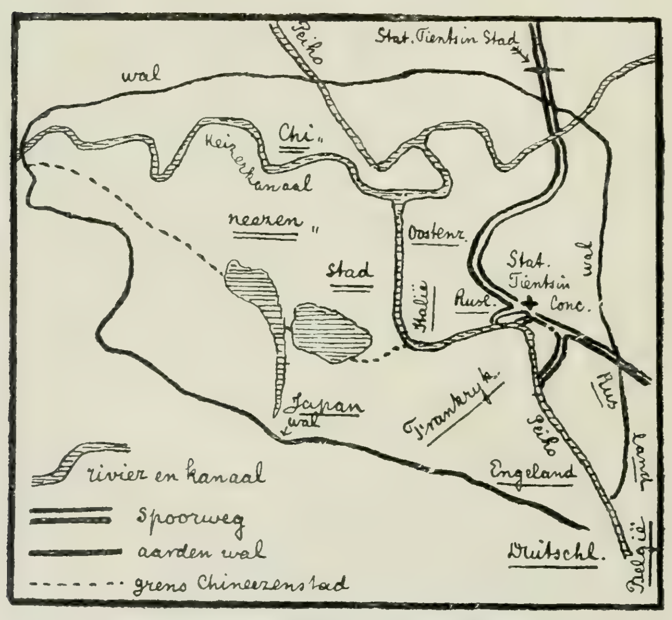
III. OVERZICHT DER PÉNÉTRATION PACIFIQUE IN CHINA.

IV. OVERZICHT DER SPOORWEGEN IN CHINA
(in hoofdzaak volgens The Far Eastern Review, 1915, en den atlas der C. I. M., 1917).

V. HOE DE SPOORWEGEN DER VREEMDELINGEN ELKAAR KRUISEN.

VI. EEN STAD MET 8 CONCESSIES
(Tientsin, volgens Grünfeld, 1913).

INHOUDSOPGAVE.

Hoofdstuk II: Economische gebeurtenissen.

INLEIDEND OVERZICHT.

---

§ 1. „PENETRATION PACIFIQUE" ALS VERSCHIJNSEL.

Bij tal van woorden, termen en uitdrukkingen moet tweeërlei wel onderscheiden worden, n.l. de beteekenis, die overeenkomt met de zuiver taalkundige uitlegging, en de beteekenis, die, in afwijking van, resp. in tegenspraak met de eerstgenoemde, door het gebruik verkregen is. Dit onderscheid komt zeer duidelijk uit bij den term, waarmede het onderwerp wordt aangeduid, dat deze bladzijden zullen behandelen. „Pénétration pacifique" toch, wat in 't hollandsch letterlijk kan weergegeven worden door „vreedzame doordringing", beteekent taalkundig niets anders dan het behartigen van zijn belangen in een vreemd land en het daartoe doordringen van dat land zonder den politieken en economischen vrede en de ongereptheid ervan in gevaar te brengen. Daarmede echter zullen deze bladzijden zich *niet* bezighouden. *Wel* met „pénétration pacifique" in den zin, dien de term langzaam maar zeker in de praktijk verkregen heeft.

Een recent schrijver, *Mclaren,* typeert haar als „the employment, in normal times, of commercial, „cultural", and kindred means as weapons to prepare the way for political influence" (p. 11), als „economic and political undermining" (p. 12) en als het scheppen van een „imperium in imperio — the result (waarvan) could only be a source of national, economic, and social weakness" (p. 14). Behoudens de beperking tot normale tijden geven deze omschrijvingen zeer duidelijk aan, hetgeen bedoeld wordt met de „pénétration pacifique". Aardig is ook de typeering van *Lesage,* die (p. 1) zegt, ten aanzien van Egypte, dat, als de geschiedenis van de „lente conquête" zal geschreven worden, „il faudra dire le rôle qu'y jouèrent les armes, la diplomatie et le banquier". De zoo opgevatte

„pénétration pacifique" zal hier verder worden aangeduid zonder aanhalingsteekens, eventueel als p. p. afgekort. Wordt werkelijk-vreedzame doordringing gemeend, dan zal ik dat speciaal aangeven.

§ 2. STATENSYSTEMATIEK EN PENETRATION PACIFIQUE.

Er dient op gewezen te worden, dat de p. p. in de gangbare statensystematiek geen plaats inneemt. Als voorbeeld van die systematiek zij genomen de indeeling van *Von Liszt,* die (p. 53 en v.v.) in de eerste plaats onderscheidt tusschen „souvereine" staten, statenverbindingen, „half souvereine" en geneutraliseerde staten. De rubriek statenverbindingen omvat naar zijn systematiek de personeele unie, den statenbond, den bondsstaat en de reëele unie. Voorbeeld van laatstgenoemde verbinding heet Oostenrijk-Hongarije te zijn. *Von Máday* heeft echter, juist met het voorbeeld van Oostenrijk-Hongarije en daarnaast dat van Zwitserland, trachten aan te toonen, — en het komt mij voor, dat hij in dat pogen geslaagd is —, dat men bij de statenverbindingen wel beschouwd slechts te maken heeft met twee rubrieken, n.l. die der statenbonden en der bondsstaten.

Hoe dit ook zijn moge, het zal in het oog springen, dat hetgeen in de vorige paragraaf omschreven werd, wel leiden kan tot één der vier, resp. twee genoemde statenverbindingen, of ook tot den toestand van halve „souvereiniteit" of van protectoraat, — welke beide *Von Liszt* in één adem noemt (p. 57) —, maar dat het verschijnsel als zoodanig niet in een der rubrieken thuis behoort. Dit is vooral zoo, omdat men hier deels te maken heeft met imponderabilia, terwijl hetgeen voor juridische omschrijving wel terdege vatbaar is, incidenteel plaats grijpt en niet bedoelt een rechtstoestand te scheppen voor den zwakken staat of een rechtsverhouding tusschen dezen en den sterkeren staat, maar slechts een voordeel af te dwingen voor den sterkeren. Misschien zou men desondanks met eenigen goeden wil het verschijnsel toch nog ergens kunnen onderbrengen, b.v. onder halve „souvereiniteit", omdat de zwakke staat immers materieel zijn onafhankelijkheid deels verliest, ware het niet, dat praktisch dit verlies veelal ten bate komt van twee of meer staten, wat in de gangbare systematiek geenszins met „Halbsouveränität" bedoeld wordt. Het

feit, dat bij pénétration pacifique meestal twee of meer staten om den buit vechten, komt zoo karakteristiek uit in de verdragen, over, maar zonder, den betrokken zwakken staat gesloten door de elkander bevechtenden, die plechtig verzekeren, dat de onafhankelijkheid en de integriteit van den zwakkeling.... buiten kijf zijn! Aldus doet zelfs het duitschfransche Marokko-verdrag van 1909.

In verband hiermede teeken ik aan, dat de positieve uitdrukking „souvereiniteit", welke zulke verdragen meesttijds bezigen, door mij vermeden zal worden en vervangen, waar mogelijk, door „onafhankelijkheid". Principieel is het eerste juister, maar praktisch geeft het tweede minder reden tot misverstand, zooals *De Louter* (I, p. 170 en v.v.) uiteenzet.

§ 3. DE VORMEN DER PENETRATION PACIFIQUE.

Pénétration pacifique komt in werkelijk-vreedzamen vorm wel voor tusschen gelijkwaardige staten. Vóór den oorlog had b.v. Duitschland zeer sterke, voor Frankrijk en Italië niet ongevaarlijke, economische belangen in die landen, gelijk *Van Oss* uitvoerig betoogt in zijn zeer recent boek. Zulke p. p. is echter om begrijpelijke redenen stil van aard. Openbaar is daarentegen de p. p., welke in dit geschrift behandeld zal worden. Ze kan zijn al dan niet gesteund door de politiek-militaire macht. Gevolg van het feit, dat de politiek-militaire macht haar zelfs als regel steunt, is, dat de p. p. zoo vaak haar vreedzamen oorsprong geheel verloochent en meermalen tot oorlog leidt. Voorbeeld van dit laatste is de zuid-afkrikaansche oorlog, die de beide republieken van hollandschen stam als slachtoffer van de p. p. deed vallen. Hetzij intusschen de p. p. stil is van aard of wel openbaar, en in het laatste geval al dan niet door diplomaat en soldaat gesteund, van belang is het, te weten door welke middelen zij werkt. Stelt men daarnaar een onderzoek in, dan vindt men allerlei variaties, die naar gelang van plaats, tijd en omstandigheden voorkomen. Moge echter de verscheidenheid zeer groot zijn, er is niettemin aanleiding, het verschijnsel, wat de middelen betreft, in de volgende hoofdlijnen te teekenen.

Het verkeer doet betrekkingen van persoonlijken en zakelijken aard ontstaan. Het begint b.v. met den handel. Straks dringt men voor wetenschappelijke doeleinden geografisch in het vreemde land door of in religieuzen zin door middel van de

zending. Er vestigen zich in het betrokken land vreemde onderdanen, die onder eigen jurisdictie willen blijven. Dit is vooral van beteekenis, als de vreemdelingen hooggeplaatste personen in leidende posities zijn; meer nog als het mannen zijn, die door een vreemde mogendheid voor een gewichtig rijksambt zijn aanbevolen, lees: opgedrongen. Beziet men de quaestie meer van den zakelijken kant, dan valt het op, dat de vreemdelingen, die handel komen drijven, straks zich genoopt voelen, zelf in het land door te dringen om er ondernemingen te vestigen, die de gewenschte producten opleveren. Plantages worden aangelegd, mijnen worden in exploitatie genomen. Straks gaat men ter plaatse fabrieken oprichten om te hooge transportkosten van grondstoffen te vermijden. Men heeft havens noodig, benevens spoorwegen, die de plaatsen van economische actie met de havens verbinden, goed bevaarbare rivieren en kanalen, die het scheepvaartverkeer vergemakkelijken. De toldienst wordt naar der vreemdelingen zin ingericht, evenals de post- en telegraafdienst (*Andersch,* passim), die soms geheel of ten deele eigen dienst der vreemdelingen is. En veel daarvan geeft vaak weer aanleiding tot het sluiten van staatsleeningen, die goed gegarandeerd moeten zijn, b.v. door verpanding van eigendommen of inkomsten (spoorwegen, invoerrechten), bij welke leeningen overigens de macht van den bankier in helder licht treedt. De politiek-militaire macht wordt er soms door overschaduwd, staat haar ook vaak ter zijde, b.v. in dien zin, dat de schulddienst van den betrokken staat onder vreemde leiding en contrôle komt. Meermalen ook dwingt de politiek-militaire macht allerlei voordeelen af, b.v. in den vorm van bestellingen van oorlogsmateriaal; terwijl een enkel maal de eene staat zelfs den ander een leening aanbiedt en opdringt. En dat alles zijn middelen en wegen, waardoor, resp. waarlangs, de ondermijning van de onafhankelijkheid eener overheid, hetzij opzettelijk, hetzij onopzettelijk, plaats vindt, althans plaats vinden *kan,* n.l. indien er geen krachtige, in andere richting werkende factoren zijn, die de onafhankelijkheid in voldoende mate bevestigen.

§ 4. MORALITEIT VAN PENETREERENDE STATEN.

Het is niet moeilijk aan te toonen, dat de politiek, die door de „beschaafde” mogendheden wordt gevoerd ten aanzien van de ineenstortende rijken, er niet een is van hooge moraal, zelfs

de eischen eener zeer eenvoudige moraal wel eens uit het oog verliest. Verwezen zij voor dit punt naar het boek van *Brailsford,* dat één doorloopende aanklacht tegen de penetreerende staten is. Gedocumenteerd is dit boek niet al te zeer en ook is het eenigszins speculatief, maar wie deze aangelegenheid onbevangen onderzoekt, moet erkennen, dat de aanklacht volkomen juist is. De politiek, die b.v. in Zuid-Afrika werd gevoerd, waar zuiver mammonistische en imperialistische opvattingen er toe leidden, onder een bedriegelijken schijn de zelfstandigheid en onafhankelijkheid van de Boeren te vernietigen, heeft met moraal niets te maken, dan dat zij een veroordeelend vonnis ervan ontvangt. Ik beroep mij hier op *Hobson* en *Rose,* die omtrent het moreel gehalte der p. p. in Zuid-Afrika geen twijfel laten, alsook op *Colenbrander's* Gids-artikel. Ook kan niet ontkend, dat de engelsche politiek in Egypte zich er niet op beroemen kan, door edele motieven te zijn geleid. Ten aanzien hiervan is leerrijk de quaestie van den aankoop der Suezkanaalmaatschappij-aandeelen door Engeland. Hiervoor zie men *Lesage,* terwijl *Métin* meer in het algemeen het proces van Egypte's p. p. beschrijft.

Hetzelfde geldt ook ten aanzien van terreinen, waar thans nog de economische, door de politiek-militaire macht gesteunde doordringing werkt. Men herinnere zich slechts hoe het in Perzië ging. Perzië werd, om het woord van *Morgan Shuster* te bezigen, geworgd. *Morgan Shuster* was benoemd om Perzië's financiën te reorganiseeren en zou wel geslaagd zijn, als Engeland en Rusland hem niet hadden tegengewerkt. Toen hij onomkoopbaar bleek voor engelsch en russisch geld, moest hij weg (zie o.a. p. 164)! Een aangrijpend drama. Perzië onderging een bejegening, die op zichzelf aan geen eischen van moraal beantwoordde, een bejegening echter, die daarom te erger was, wijl ze werd aangedaan door woekeraars, die woekerrente namen op beleggingen, welke zoo hecht mogelijk verzekerd waren.

Natuurlijk komt het wel voor, dat ondanks dit alles uit die door de politiek-militaire macht gesteunde economische doordringing dingen voortvloeien, die tot heil van het gepenetreerde gebied strekken, maar wie dit vraagstuk bestudeert, krijgt niet den indruk, dat deswege verdienste toekomt aan de leiders van de politiek der doordringing, daar hun motieven met die goede gevolgen niets te doen hebben en op die gevolgen niet gericht waren dan voor zooveel ze hun zelf voordeel konden brengen.

Anderzijds komt het echter ook voor, dat de gevolgen van de doordringing niets goeds te vertoonen hebben en de penetratie op een bepaald punt in alle opzichten als een kwaad is aan te merken. Dit kan b.v. hierna de chineesche opiumquaestie duidelijk aantoonen.

§ 5. HET TERREIN DER PENETRATION PACIFIQUE.

Het zal goed zijn, thans vluchtig het terrein te overzien, waarop de pénétration pacifique in den boven geschetsten zin werkt. De kring wordt daarbij echter in deze paragraaf zoo eng getrokken, dat slechts die rijken er binnen vallen, in welke het verschijnsel zich in zijn scherpsten vorm vertoont. Daarmede worden buiten onze bespreking gesloten de staten, die reeds definitief het slachtoffer werden van het proces, gelijk Marokko, Egypte, de beide Boerenrepublieken in Zuid-Afrika en eigenlijk ook Portugal, in welk laatste land de openbare economische doordringing zoo volkomen is en zoo vlot gaat, dat politiek-militaire pressie vrijwel overbodig is. Natuurlijk denkt echter Engeland er niet aan, Portugal ook formeel te onderwerpen, wat trouwens de andere mogendheden wel niet zouden gedoogen.

Tevens vallen de rijken uit, in welke het proces eertijds in gang was, maar waar het werd gestuit, zooals b.v. in Japan, dat in den loop der jaren zelfs een staat is geworden, ten welks behoeve pénétration pacifique ten koste van vreemde overheden plaats vindt. Wel worden binnen den gezichtskring gebracht de rijken, in welke het proces wel aanwijsbaar is, maar met dien verstande, dat er krachten aanwezig zijn, die in zoo sterke mate in tegenovergestelde richting werken, dat het mogelijk of waarschijnlijk, misschien zelfs vrij zeker is, dat de onafhankelijkheid niet zal worden ingeboet en het proces zal blijven van overwegend economischen aard, wellicht zelfs reeds aan het teruglooppen is, althans wat het gevaarlijke van zijn strekking aangaat.

Gaat men, zoo de palen uitgezet hebbende, na, wat binnen den kring van bespreking getrokken moet worden, dan kan dus in Europa Portugal blijven rusten. Als tweede land in Europa zou Griekenland in aanmerking kunnen komen, omdat daar de financieele voogdij der groote mogendheden is toegepast geworden, wat voor regeering en volk al een zeer pijnlijke zaak is. Maar Griekenland was vóór den oorlog sedert lang bezig zich te herstellen en kon niet meer als belangrijk gebied

van operatie voor den militair, den diplomaat en den bankier, in gemeenschappelijke actie optredende, gelden. Het zou wel evenmin als Portugal zonder den oorlog de onafhankelijkheid zijner regeering een prooi hebben zien worden van een vreemde overheid. Anders staat het met Turkije, dat echter in Europa zijn gebied zeer heeft zien afnemen, trouwens van huis uit een aziatische staat is en vooral in Azië door de exploitatie van de drie getrouwen bedreigd wordt, zoodat het beter bij Azië is in te deelen.

Wat in de tweede plaats Amerika aangaat, zal het weinig betoog behoeven, dat daar allerlei landen te vinden zijn, die ten deele reeds het slachtoffer werden, voor het overige het dreigen te worden van het triumviraat. Men herinnert zich toch licht, hoe in de actie van het triumviraat de reden gelegen is, waarom de Drago-leer werd opgesteld. De groote mogendheden pleegden toch geweld te gebruiken, wanneer de zuid- en middel-amerikaansche staten hun financieele verplichtingen tegenover de onderdanen van die groote mogendheden niet nakwamen. Daartegen heeft zich in 1868 reeds Calvo en in de latere jaren, met name bij nota van 29 December 1902 aan den gezant in Washington, de argentijnsche minister Drago verzet, de uitsluiting van geweld hier als een grondregel van statenrecht opstellende. De tweede vredesconferentie heeft zich in verband daarmede met de zaak bezig gehouden en haar eenigszins geregeld (St.bl. 1910, no. 73, p. 67 en v.v.). Met het oog op dit alles ware ook Zuid- en Middel-Amerika een waardig object van onderzoek naar het verschijnsel, dat ons bezig houdt.

Heeft men dáár, als in Europa, nog te doen met christelijke staten, dat kan met de noodige reserves ook gezegd van Abessinië, hetwelk in Afrika misschien — event. met het onbelangrijke Liberia — het eenige object van economische doordringing is, dat nog niet volledig tot slachtoffer is gemaakt. Voor het overige vinden we de landen, die economisch doordrongen worden, in Azië. Turkije werd reeds genoemd. Perzië was voor kort in een zeer ver gevorderd stadium. En daarbij komen dan nog Siam en voorts China. Australië moet natuurlijk heelemaal buiten bespreking blijven als engelsch gebied, als kolonie, waarvan *Reinsch* (p. 270) echter niet ten onrechte zegt, dat het vooral door economische banden aan Engeland vastzit, meer dus aan Lombardstreet dan aan Downingstreet (zooals *Brailsford*, p. 26, ook berekent, — zij het terecht of ten

onrechte —, dat b.v. Elzas-Lotharingen te vast aan Duitschland verbonden zit ten gevolge van de economische doordringing door Duitschland zelf, dan dat de wapenen het ervan zouden kunnen scheiden). Maar de doordringing van een land, in hetwelk de machtsbevoegdheid reeds aan de regeering van het doordringende land behoort, valt niet binnen de sfeer van dit geschrift.

Het levende verschijnsel, zooals dat boven is gepreciseerd, komt dus in hoofdzaak slechts voor in Middel- en Zuid-Amerika, Abessinië, Turkije, Perzië, Siam en China. In dit laatste land is het in elk opzicht van zooveel belang, dat het wel alleszins gerechtvaardigd mag worden geacht, juist dit land thans aan een onderzoek te onderwerpen. Dit onderzoek zal zich echter bepalen tot het feitelijke, dat in dit verband van belang is.

§ 6. CHINA'S „BREAK-UP".

De feiten, waarom het hier gaat, concentreeren zich op — en groepeeren zich om — wat men met *Beresford* zou kunnen noemen „the break-up of China". *Beresford* schreef zijn zoo getiteld boek in de voor China critieke periode, welke hierna wordt aangeduid als die van de „battle of concessions" of wel van den concessiestrijd. Omtrent 1900 toch had het er veel van, alsof China op het punt stond opgedeeld te worden door de vreemde mogendheden. Van die opdeeling is, hoewel een schema ervoor moet hebben gereed gelegen, praktisch niets terecht gekomen. Het is in dien tijd gebleven bij het toevallen van enkele brokjes aan de begeerige mogendheden. Althans in politieken zin, want wat politiek niet gebeurd is, of slechts in zeer beperkte mate, is in veel ruimeren zin inderdaad gebeurd op economisch terrein. Of die economische opdeeling op den duur zich zal handhaven, zal eerst later besproken kunnen worden. Wel mag gezegd, dat, hetzij de opdeeling succes heeft gehad en beklijven zal of wel dat ze òf niet slaagt òf niet beklijft, in de laatste tachtig jaar in China zich een geschiedenis heeft afgespeeld, die een zeer karakteristiek voorbeeld van pénétration pacifique oplevert en die kan worden gekenmerkt als de deels geslaagde, deels mislukte opdeeling van China.

Kort saamgevat komt hetgeen dit geschrift bedoelt te teekenen op het volgende neer. In de eerste plaats worden de gebieden, waarop China met weinig of geen recht aanspraak maakt, door de „barbaren" opgeslokt. Zoo b.v. Annam en

Tonkin. Voorts worden de nevenlanden, die inderdaad aan China vastgehecht waren, òf geheel òf ten deele ervan losgemaakt. Men denke aan Korea, dat aan Japan overging, en aan de belangen der vreemde mogendheden in Mandsjoerije, Mongolië, Oost-Turkestan en Tibet. In de derde plaats worden stukken, die min of meer tot eigenlijk China behoorden, er van afgesneden. Voorbeeld hiervan is Formoza. Maar ook eigenlijk China in engeren zin komt in het gedrang. Er ontstaan nederzettingen en „concessies", waar vreemdelingen bijna geheel vrij zijn van het chineesche gezag, zooals b.v. in Sjanghai. Daarnaast worden gesticht havenkoloniën, die òf volkomen (b.v. Honkong) òf bijna geheel,(Kiaudsjoe e. d.) aan vreemden overgaan. Bovendien vormen zich om de havenkoloniën en in andere streken (o.a. in het Jangtse-gebied) invloedssferen, waar de vreemdelingen economisch sterk overheerschen. Daarbij komt nog, dat de vreemdelingen hoe langer hoe verder het binnenland indringen om er tal van punten economisch te bezetten, met dien verstande, dat overal waar de vreemdelingen komen, zij er aanspraak op maken, te mogen meedragen de vreemde overheidsmacht, die als het ware aan hen kleeft, zoodat de chineesche overheid tegenover hen weinig vermag. Terwijl ten slotte ook niet buiten de vreemdelingen omgaat de losmaking van den band, waarmede de provinciën van eigenlijk China tot rijkseenheid zijn samengesnoerd.

§ 7. POLITIEKE BUITEN- EN ECONOMISCHE BINNENKANT.

In de hiervoren weergegeven omschrijving van *Mclaren* wordt de pénétration pacifique voorgesteld als strevende door economische middelen naar politieken invloed. Er is echter een cirkelgang, want de politieke invloed wordt op zijn beurt weer gebezigd om economische voordeelen te verwerven. Feitelijk is niet met zekerheid te zeggen, wat de hoofdzaak is, de politieke macht of het economisch voordeel. Zeker is, dat èn in politiek èn in economisch opzicht ondermijning van het object valt waar te nemen. China toont dat heel duidelijk. Het heeft in politieken zin de onafhankelijkheid goeddeels ingeboet, zij het ook niet in naam, maar is bovendien economisch verward en ondergraven.

Nu is het niet te loochenen, dat, gezien van het standpunt van den toeschouwer, de politieke ontreddering van China

den buitenkant van het gebeuren aldaar vormt, terwijl de economische verwarring, of, wil men het minder kras nemen, de economische exploitatie, als de binnenkant moet worden aangemerkt. Hierin ligt wellicht eenige aanleiding, bij de teekening van het verschijnsel, zooals zich dat in China voordoet, te beginnen met het politieke. Vooral echter beveelt zich dat aan, omdat het politieke in hoofdlijnen, of althans voor wat de hoofdmomenten betreft, bekend is, zoodat in hoofdzaak slechts zal behoeven te worden gerecapituleerd. In het politieke kader, dat in het eerste hoofdstuk behandeld zal worden, zal dan in een tweede hoofdstuk het economische doek worden ingeweven.

§ 8. INDEELING DER POLITIEKE GESCHIEDENIS.

De politieke geschiedenis van China kan, speciaal in verband met het hier te behandelen onderwerp, gevoegelijk in zes tijdperken worden verdeeld. De indeeling, zooals ik haar geef, beschouw ik als de van zelf sprekende, de natuurlijke. Het is overigens slechts een uitbreiding van de indeeling van *De Laboulaye,* welke ook is overgenomen door *Mongton Chih Hsu:*

1e. Het voor-europeesche tijdperk, loopende van de oudste geschiedenis tot het jaar 1514, waarin de portugeesche vlag als eerste europeesche in China verschijnt.

2e. Het tijdperk van China's ongerepte macht tegenover de vreemdelingen, loopende van 1514 tot het jaar 1842, waarin de vrede van Nanking een einde maakt aan den bekenden opiumoorlog en de westersche mogendheden voor het eerst China de wet stellen.

3e. Het tijdperk van het eerste offensief der pénétration pacifique, loopende van 1842 tot het jaar 1895, waarin de vrede van Shimonoseki een einde maakt aan den chineesch-japanschen oorlog en een krachtigen stoot toebrengt aan China's zelfbewustzijn en machtsgevoel.

4e. Het tijdperk van den concessiestrijd („battle of concessions"). Concessie is hier niet speciaal te verstaan als spoorweg- of mijnconcessie of iets dergelijks, noch bijzonderlijk als concessie in den zin van vreemdelingen-nederzetting in Oost-Azië, maar meer in het algemeen als het verleenen van voordeelen aan vreemdelingen. Zoo vallen er onder de verdragen inzake de havenkoloniën, die in deze periode met de spoorwegen een overwegende rol spelen. Deze periode loopt van

1895 tot het jaar 1905, waarin de vrede van Portsmouth een einde maakt aan den japansch-russischen oorlog, in welken voor het eerst een aziatische mogendheid een europeesche slaat, hetgeen China's zelfbewustzijn en machtsgevoel weer opbeurt.

5e. Het tijdperk van China's worsteling om bevrijding, loopende van 1905 tot 1914, waarin de wereldoorlog uitbreekt, in welk tijdperk China poogt, soms met succes, maar veelszins zonder resultaat, zich aan de macht van de peneteerende mogendheden te onttrekken.

6e. Het japansche tijdperk of tijdperk van den wereldoorlog, waarin de strijdende europeesche mogendheden haars ondanks het terrein vrij maken voor Japan en voor de V. S. A., welke laatste mogendheid echter heel spoedig moet wijken voor Japan. Voor Japan is de penetratie van China een levensquaestie geworden.

§ 9. INDEELING DER ECONOMISCHE GEBEURTENISSEN.

Gelijk de politieke geschiedenis gevoegelijk in tijdperken kan worden ingedeeld, zoo is er ook aanleiding, de economische gebeurtenissen in te deelen in groepen, al naar gelang van de middelen, welke de pénétration pacifique gebezigd heeft, resp. nog bezigt, en van de terreinen, waarop ze gewerkt heeft, resp. nog werkt. Daarbij zal hier de chronologische methode in zoover gevolgd worden, dat zooveel mogelijk over de volgorde zal beslist worden door het tijdperk, waarin een reeks gebeurtenissen van zeker type aanvangt.

1e. De groep der persoonlijke en zakelijke relaties in het algemeen. Van deze relaties worden sporen reeds gevonden in het voor-europeesche tijdperk, maar met kracht oefenen ze eerst van het begin van het tweede tijdperk af invloed uit.

2e. De geestelijke invloed van het westen op het oosten. Dit verschijnsel behoort onmiddellijk na het voorgaande behandeld te worden, omdat van den aanvang der westersche aanrakingen met China af de christianiseering van dit land een belangrijke rol gespeeld heeft. Die christianiseering heeft tot in den laatsten tijd haar beteekenis behouden, maar is goeddeels in intellectualiseering ontaard.

3e. De opiumgeschiedenis, die in den loop van het tweede tijdperk aanvangt, gedurende het gansche derde en vierde tijdperk voortgaat, maar in het vijfde tijdperk bestemd wordt

om te eindigen, echter zonder dat in dat vijfde, noch in het zesde tijdperk het einde volkomen bereikt wordt.

4e. De industrialisatie van China, welke begint zoodra de westerlingen vasten voet in China hebben. Dit vraagstuk zal vooral behandeld worden in verband met de noodzakelijkheid van de zelfindustrialisatie, die — naar aangetoond zal moeten worden — een der beste middelen is om aan de pénétration pacifique te ontkomen. De (zelf)industrialisatie houdt nauw verband met de spoorwegen, zonder welke ze niet van overwegend belang zou kunnen worden.

5e. De strijd om de spoorwegen, die uit den aard der zaak eerst in het derde tijdperk kan aanvangen. Praktisch begint hij inderdaad omstreeks het midden dier periode. Deze strijd is naast dien om het opium en naast de leeningpolitiek de meest ingrijpende, die ten opzichte van China's materieele onafhankelijkheid gevoerd wordt, terwijl hij, minder immoreel misschien zijnde, meer nog dan de opiumstrijd in economischen zin typeerend is voor de pénétration pacifique.

6e. Het vraagstuk der buitenlandsche leeningen. Dit houdt onmiddellijk verband met dat der spoorwegen, daar voor den aanleg van spoorwegen door China vrijwillig of gedwongen geleend wordt. De chineesche leeningen zijn vooral spoorwegleeningen. Met het oog hierop zal het leeningvraagstuk in aansluiting aan den spoorwegstrijd behandeld worden.

HOOFDSTUK I.

POLITIEKE GESCHIEDENIS.

Afdeeling I: Het voor-europeesche tijdperk.

---

§ 10. OUDHEID EN MIDDELEEUWEN.

Voor het probleem der pénétration pacifique is de oudste geschiedenis van China vrijwel van belang ontbloot. Reden hiervan is in hoofdzaak, dat China in de oudheid een machtig rijk is, dat vertrouwt op zijn zwaard en de wisselende kansen van den oorlog waagt. Het doet dat niet alleen defensief, maar met evenveel energie ook offensief. China tracht daarbij sterk naar het westen, waarheen de wegen zelfs versterkt worden, met name met het oog op de Hunnen. Het westen is hier echter, voor zooveel Europa er onder valt, in hoofd-zaak Zuid-Oost-Europa, dus niet het Europa, dat later in zoo sterke mate de p. p. in China toepast. Volgens *Hermann* (p. 53 en v.v.) vinden van 114 v. C. af geregelde karavaantochten van China naar de Parters plaats en omgekeerd van de Parters naar China. De Chineezen stuiten echter telkens op de Hunnen, die in de eerste eeuw n. C. zeer ernstig geslagen worden, hetgeen leidt tot een sterke uitbreiding van China via het Tarimbekken naar het westen. In 95 stond het chineesche leger zelfs aan de Kaspische Zee of aan de Perzische Golf, terwijl men kort daarop de uiterste „invloedssfeer" van het romeinsche rijk raakte. Meer echter dan de politiek-militaire betrekkingen uit dien tijd zijn de economische verbindingen van Europa met het zeer verre oosten bekend: men denke aan den chineeschen zijde*handel*. Hij bewandelde een „zijdestraat" („Seidenstrasze") van de chineesche zijdedistricten naar de kusten der Middellandsche Zee, volgens *Mayr* (p. 42) 7000 K.M. lang. *Herrmann*

(p. 8) merkt hieromtrent op: „Den Höhepunkt dieser.... Beziehungen, vielleicht des antiken westöstilichen Verkehrs überhaupt, darf man in die Zeit um 100 n. Chr. setzen.” Dit hield verband o.a. met de luxe — en dus het zijdeverbruik — aan het romeinsche hof. De zijdehandel maakte de romeinsche handelsbalans passief. Als hoofdhandelsplaats in het verste oosten gold eerst Kattigara, vermoedelijk in Annam, terwijl in de derde eeuw Kanton opkwam, dat Kattigara op den duur overtrof. Kanton speelt in latere perioden een rol, die voor ons onderwerp van het hoogste belang is.

Ook de middeleeuwen bieden weinig, dat voor de pénétration pacifique van beteekenis is, omdat China nog staat op hetzelfde standpunt van voorheen. Nog altijd beslist het zwaard met wisselende kansen. Ten aanzien van een viertal punten, welke men uitvoeriger, maar zeer zakelijk, bij *Hermann* (p. 62 en v.v.) behandeld vindt, moge dat worden gereleveerd. Omstreeks het midden der derde eeuw veroveren vooreerst de Japanners Korea, dat hun omstreeks het midden der zevende eeuw weer wordt ontrukt: eeuwen lang blijft dan de verbinding tusschen Japan en Korea verbroken. Ze had echter lang genoeg geduurd om Japan sterken invloed te doen ondergaan van de chineesche cultuur. Dan dringen omtrent het midden des zesde eeuw de Turken, aanvankelijk met succes, op China aan, om tegen het laatst der zelfde eeuw, als China zich herstelt, weer in te zinken. Sporen van turkschen invloed hebben de eeuwen overleefd. Van het einde der zesde eeuw af heeft er een zeer levendig verkeer tusschen China en het westen plaats: we danken aan dat verkeer b.v. de zijde*rups* en de kennis van het kompas. In de eerste helft der zevende eeuw krijgt China dan, onder de Tang-dynastie, de grootste uitbreiding, welke het ooit gehad heeft, maar omstreeks anderhalve eeuw later verliest het zijn macht naar het westen weer. In deze periode (eerste helft der achtste eeuw) valt ook een harde strijd tusschen China en Tibet, die aanvankelijk voor Tibet gunstig is. In de tweede helft der zelfde eeuw evenwel gaat de dynastie, die Tibet omhoog heeft gebracht, en met haar voorshands Tibet's grootheid, onder.

Intusschen vervalt niet alleen Tibet, maar ook China weer. Reeds tijdens de deels zoo voortreffelijk regeerende Tang-dynastie begint het verval, om zich na het einde der dynastie voort te zetten. Alle eenheid gaat ontbreken, terwijl innerlijke kracht eveneens gemist wordt, zoodat, als in de eerste helft der dertiende eeuw de „Mongolenstorm” onder Dsjengiskan

begint, China stuk voor stuk onder de vreemdelingen komt. In 1280 is de ten onder brenging van China een voldongen feit, zoodat van nu af Mongolië aan China is gekoppeld. Het schijnt echter, dat inmiddels China economisch op hooger trap komt, althans wat betreft den zeehandel, die zich speciaal met zijde en porcelein bezig houdt. Kanton, om zijn afpersingen in 758 verbrand en in 795 geboycot door de Arabieren, blijft desondanks hoofdhandelsplaats. In 1017 en 1029 ziet het afrikaansche gezanten komen, die de lange zeereis trotseeren voor economische belangen. Merkwaardig is echter vooral, dat de Perzen en Arabieren in China „consuls" hadden, die in 999 in Hangdsjoe en Ningpo zeetolbeambten wisten te doen benoemen. Die „consuls" waren rechters, „ein Vorspiel der jetztigen Exterritorialität", zooals *Hermann* (p. 93) zegt. Begrijpelijk: het was een tijdperk van politieke zwakheid in China.

§ 11. VOORGESCHIEDENIS DER CONSULAIRE JURISDICTIE.

Het laatste gezegde vestigt van zelf de aandacht op de consulaire jurisdictie, van welker voorgeschiedenis *Chau Ju-Kua* (p. 16 en v.v.) de volgende bijzonderheden geeft: „The importance of the Moslim settlement in Canton in the ninth century may be guaged by Soleyman's statement that one of the Musulmans was appointed by the Chinese authorities to maintain order among his coreligionists and administer the law of Islam.... From Chinese sources we learn that this organization was extended at a later date to the foreign settlements.... elsewhere.... A Chinese work of the beginning of the twelfth century notes the following interesting facts concerning the foreign settlement of Canton: „In the foreign quarter in Kuang-chóu (Canton) reside all the people from beyond the seas. A foreign head-man is appointed over them and he has charge of all public matters connected with them. He makes it his special duty to urge upon the traders to send in tribute (to the Chinese court)... When a foreigner commits an offense elsewhere, he is sent to Kuang-chóu (Canton), and if the charge is proved (before the Chinese authorities?), he is sent to the foreign quarter (volgt omschrijving der straf). Offences entailing banishment or more severe punishments are carried out by the Department Magistrate of Kuang-chóu".... In 999 Inspectotares for Maritime trade were established at Hang-chóu and at Ming-chóu, — the

present Ning-po, — and we are told that this was done „at the request and for the convenience of the foreign officials.""

§ 12. NIEUWE TIJD.

Voor zooveel China's nieuwere geschiedenis in onze eerste periode (tot 1514) valt, heeft zij zich bezig te houden met de Mongolenheerschappij der Juan-dynastie, 1280—1367, en met den eersten tijd der Ming-dynastie, die van 1367 tot 1644 aan het bewind bleef. Van den tijd der Juan-dynastie zijn hier twee dingen te vermelden. In de tweede helft der dertiende eeuw bezoeken leden der venetiaansche familie Polo China. Ze vertoeven er lang; Marco Polo, door zijn beschrijving van het verblijf in China (ook in het nederlandsch uitgegeven) bekend, zelfs 17 jaar. Voorts valt onder de Juan's het begin der roomsch-katholieke zending in China, welke er zooveel succes heeft, dat in de eerste helft der volgende eeuw de geschiedenis zelfs van gezantschappen tusschen Peking (door de Mongolen, ter vervanging van Singan in Sjenzi, tot hoofdstad der rijks gemaakt en als zoodanig door de Ming-dynastie in 1411 voor goed uitverkoren) en Rome weet te verhalen.

Onder de Ming-dynastie, gesticht door een boeddhistischen priester, omtrent wiens afkomst geen zekerheid schijnt te bestaan, is het christendom, dat zich zelfs in Peking sterk had uitgebreid, met kracht tegengegaan. In dien Ming-tijd gaat China ook in ander opzicht sterk achteruit: de buitenlandsche handel zinkt in, maar de misstand der gezantschappen, die „tribuut" komen brengen van „barbaren", zooals de vreemdelingen heeten, komt op. Wel trekt China nog steeds op veroveringen uit, ook over zee naar het zuiden, waar (evenals onder den Mongolen-keizer Koeblaikan) o.a. Java doelwit wordt. Van tribuutplichtigheid van Java aan China, door *Hermann* vermeld, vind ik niets in de *Encyclopaedie van N.-I.* (II, p. 122 v.v.), zoodat ze wel niet zoo heel vast staan zal: de Chineezen wenden heel vaak ten onrechte tribuutplicht voor! Intusschen valt de ontwikkeling dezer dingen juist tegen den tijd der eerste planting van een europeesche vlag in China, zoodat hiermede het eerste tijdperk, het vóór-europeesche, kan besloten worden.

§ 13. CHINA SLUIT ZICH AF.

Over dezen tijd schrijft *Hermann* (p. 116) de volgende voor ons onderwerp zoo merkwaardige woorden: „In die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts fällt die Entwicklung jener ablehnenden Haltung gegen politische Berührung mit der Auszenwelt, die seit dem 16. Jahrhundert die Geschichte China's so wesentlich mitbestimmt hat. Ihr innerster Grund ist zweifellos die Selbstüberschätzung des Dschufuzianismus, der jetzt unter der nationalen Dynastie in dem geeinigten Riesenreich mit der wohlgeordneten literarischen „Wolkenleiter" zum Staatsdienst alles zu haben glaubte, was der Menschengeist sich wünschen konnte. Aber ein äuszerer Umstand hat vermutlich dabei mitgewirkt; nämlich das Verhältnis zu Japan. Japan war das erste Land, gegen welches sich die chinesische Abschlieszung richtete (1380); und zwar als Auskunftsmittel gegen die Seeräuberplage. Zwar kam man noch einmal zu einer Verständigung mit Japan (Vertrag von 1404), aber das Uebel nahm zu; Chinesen waren, freiwillig und unfreiwillig, zu 70 % unter den Seeräubern zu finden, die den Unfreiwilligen die Zunge zusammenschnürten, sodasz sie keine Aussicht hatten, sich im Kampf durch Ueberlaufen und Offenbarung ihrer Nationalität zu retten. In 1522 wurde das Verbot der Auswanderung und des Seehandels allgemein erlassen. Durchgeführt wurde es nicht; die natürlichen Bedürfnisse der Küstenbewohner und die Korruption, teilweise auch die bessere Einsicht der Beamten sorgte dafür (in Fukien z. B. war es nur 1547 wirklich in Kraft). Aber es war für gewissenlose Beamte ein häszliches Hilfsmittel, ihre Beziehungen zu Seeräubern, wenn sie gefährlich wurden, durch Justiz und Justizmord zu maskieren."

Laat mij hieraan nog slechts toevoegen, dat de bekende chineesche muur, waaraan reeds onder de Dsin-dynastie, omstreeks 209 v. C., gebouwd werd met het oog op de Hunnen, op het einde der 16e eeuw voltooid werd: China was nu in figuurlijken èn letterlijken zin afgesloten.

Afdeeling II: China's ongerepte macht tegenover de vreemdelingen.

---

§ 14. DE PORTUGEEZEN KOMEN.

In het jaar 1514 verscheen, gelijk gezegd, de portugeesche vlag in China en vroegen de Europeanen toegang tot het juist kort te voren gesloten rijk. Tot tweemaal toe wisten de Portugeezen een kolonie te stichten, eerst in Ningpo, daarna in Amoi. Maar beide malen ging hun kolonie door het geweld der Chineezen te gronde. Eerst in 1557 werd hun, uit dank voor hun hulp bij de verdrijving der japansche piraten van Makau, deze stad als vestigingsplaats aangewezen, zonder dat echter hun rechtspositie en die van Makau goed geregeld werd. De Portugeezen beweren, dat hun de plaats formeel is afgestaan, maar een desbetreffende acte is er nooit geweest of is verloren gegaan. Vast staat in elk geval, dat de Chineezen tot ver in de 19e eeuw te Makau rechten hebben uitgeoefend, zoodat de plaats tot dan toe niet als vreemd gebied mag worden beschouwd, hoe onklaar de verhoudingen ook waren.

§ 15. DE DATSING'S EN DE VREEMDELINGEN.

Alvorens de rol, die nà de Portugeezen — en de Spanjaarden, wier betrekkingen met China tamelijk onbelangrijk waren — de Hollanders in China speelden, besproken wordt, moet met een enkel woord melding gemaakt worden van de troonwisseling, die plaats vindt in wat we zouden kunnen noemen de hollandsche periode. De troonwisseling wordt veroorzaakt door het samentreffen van twee gebeurtenissen: een in 1629 beginnenden oorlog met Mandsjoerije en een in 1630 beginnenden opstand. Tot bestrijding van dezen laatsten worden ten slotte door de aanhangers van de dynastie de

Mandsjoe's te hulp geroepen. Langzamerhand veroverden deze geheel China, met het gevolg, dat hun aanvoerder Dsjoendsji in 1645 zelf den chineeschen troon besteeg. Met hem begint de Mandsjoe- of Datsing- (Tsing = de reinen) dynastie, die, tot 1911 geregeerd heeft, toen afstand van den troon heeft gedaan en sedert op z'n hoogst nog als geestelijke overheid bestaat.

De positie der westerlingen schijnt aanvankelijk geen reden tot klacht gegeven te hebben. Eerst toen onder Kangi, Dsjoendsji's opvolger, 1662—1722, geschillen en twisten onder de zendelingen, die wel eenigen invloed hadden, ontstonden, moet volgens sommigen dit aanleiding gegeven hebben tot een minder goede bejegening der vreemdelingen. Van 1692 tot 1724 evenwel bestond religieuze vrijheid. Na dat laatste jaar echter hernieuwde zich de slechte behandeling, die zelfs in vervolgingen ontaardde en op den duur (1815) leidde tot een uitbanning van alle christenen. Sedert is de vreemdelingenhaat chronisch gebleven.

Men moet hier niet uit het oog verliezen, dat die vreemdelingenhaat nauw verband houdt met den boven (p. 17) reeds genoemden afkeer van, althans minachting voor, de vreemdelingen. Die minachting zou bewezen kunnen worden uit verdragen, o.a. dat van 1689, waarin de „barbaren" — in casu de Russen, die toch buiten bedoelde godsdienstige quaesties stonden — worden voorgesteld als menschen, die handelen op bevel van den keizer van China! Daarbij moet niettemin ook vrees gekomen zijn. *Hermann* citeert (p. 153) ten minste een uitspraak van Kangi, luidende, dat er grond bestond voor de vrees, dat in komende eeuwen of „jaarduizenden" China gevaarlijke conflicten met de overzeesche volken in het westen hebben zou. Intusschen werd juist onder Kangi voor het eerst een verdrag met een westersche mogendheid gesloten, het zooeven genoemde van 1689 met Rusland, met welk rijk in een grensoorlog ontaardende moeilijkheden gerezen waren.

Onder Kangi en zijn opvolger werd ook Tibet definitief bij China gevoegd (1720). Na een inval der Goerka uit Nepal in Tibet werd dit gewest streng van Indië afgescheiden en kreeg het naast chineesche militaire bezetting ook chineesch civiel bestuur. „It is probable that the isolation of Tibet was inspired by the Chinese, with the idea of creating a buffer state against European aggression from this direction" *(Enc. Brit.)*.

§ 16. DE HOLLANDERS IN CHINA: OP PEHOE.

Ongeveer een eeuw na de Portugeezen zijn de Hollanders in China gekomen, om er geruimen tijd een rol te blijven spelen. Wel was er over die rol o.a. uit *Groeneveldt's* boek het een en ander bekend, maar er bestond, zooals *Muller* opmerkt, geen aaneengeschakeld verhaal over, waarom dit door hem, na zijn jongste verblijf in China, is samengesteld met behulp van nederlandsche en andere bescheiden en is gepubliceerd in *De Gids* 1917. Onze eertijds belangrijke rol is thans zoo goed als uitgespeeld en met name voor de quaestie der pénétration pacifique is ze thans zonder beduidenis. In het tijdperk echter van China's opgerepte macht was die rol wèl van beteekenis, ook in dien zin min of meer, dat er althans iets in gevonden werd, van belang voor ons onderwerp. Vandaar, dat ik enkele paragrafen wijdt aan Holland's betrekkingen met China, zooals die o.a. door *Muller* zijn geschetst.

Van 1601 af hebben de Hollanders vergeefs beproefd, vasten voet in China te krijgen. Zij stuitten af op China's onwil om hen toe te laten. Vandaar 16 Nov. 1621 Coen's opvatting (*Muller*, I, p. 324): „Met al sulcken recht als zij (de Chineezen) ons uyt China houden, sullen (wij) haer daerin doen blijven, totdat (wij) anders resolveeren". Om die verkeerde, China's goed recht miskennende opvatting te staven werd in 1622 een vloot uitgezonden om Makau te nemen, wat echter niet gelukte. De Hollanders namen daarom Pehoe, een der Peskadores, voor lief en dreven van daar uit handel met den vasten wal. Een rustig verblijf hebben de Hollanders op Pehoe niet gehad. Voortdurend waren er quaesties met de Chineezen, die natuurlijk geenszins eenig recht van de Hollanders erkenden. Het kwam echter reeds in 1624 tot een overeenkomst, waarbij de Hollanders op zich namen, Pehoe, „den steen des aanstoots" (*Muller*, I, p. 328), prijs te geven en naar Formoza te vertrekken, waar de Chineezen bereid waren met hen te handelen.

§ 17. DE HOLLANDERS OP FORMOZA.

Van Formoza zegt *Hermann* (p. 137), dat het „damals noch ganz unberührt war, auch von den Chinesen", terwijl *Muller* (I, p. 328) geheel in overeenstemming daarmede verklaart, dat het hun nòch politiek, nòch cultureel toebehoorde, maar

„hoogstens in naam". Bovendien hadden zich er eer dan Hollanders al Japanners gevestigd, die dus meer rechten konden doen gelden op dit eigenlijk niet geoccupeerde land. Ligt de zaak zoo, dan is het feit van het zijn der Hollanders op Formoza op zichzelf voor ons onderwerp van geen belang, maar zou alleen beteekenis kunnen hebben hetgeen van Formoza uit tegen China ondernomen werd. Er is ten deze echter van niet veel anders sprake dan van eenige aanvallen op Amoi enz., die niet schitterend voor de Hollanders verliepen. Pénétration pacifique oefende Holland in China nog niet uit. Dit bleef zoo, totdat de onzen, niet eervol van voor Makau teruggeslagen, niet roemrijk van Pehoe vertrokken en niet met glorie bij Amoi overdekt, in 1661 ook van Formoza werden verjaagd. Zooals bekend is, hebben de Hollanders Formoza overgegeven aan den Chinees Koksinga. Deze overgave geschiedde niet uit noodzaak, maar ten gevolge van „lafhartigheid en grove verwaarloozing van zijn plicht", wegens welke de bevelhebber Coyett, teruggekomen te Batavia, veroordeeld is tot levenslange verbanning *(Muller,* I, p. 338).

§ 18. DE HOLLANDERS NAAR KANTON.

Kanton leerden we reeds kennen als belangrijke handelsstad. Het was echter sedert de 14e eeuw vesting. De vestingbouw werd, voor zooveel we vermeld vinden, in 1648 voltooid. Dat heeft de stad er echter niet voor kunnen behoeden, in 1650 het slachtoffer te worden van verraad, dat de poorten opende voor de Mandsjoe's en hun helpers: 20 dagen werd er geplunderd, 10 gemoord. Reeds destijds waren er in de stad Europeanen, die echter blijkbaar voor het chineesche gezag geen gevaar opleverden. Anders werd dat natuurlijk, toen de Europeanen hun handel op Kanton samentrokken. De Engelschen, die in 1637 vergeefs in Makau om toelating aanklopten, hebben als eersten het oog op Kanton laten vallen en daar nog in hetzelfde jaar verlof tot ankering afgedwongen. Hun pogingen om de chineesche deur in Kanton open te stooten, slaagden ook verder. Een in 1681 nieuw aangevangen actie leidde er toe, dat bij keizerlijk besluit een engelsche faktorij werd toegelaten. Sedert 1689 heet Kanton voor de Engelschen de belangrijkste plaats.

In 1637 gold bij ons in Batavia nog deze grootspraak: „Wij laten ons voorstaen, ende bij experientie gaet het oock seecker, dat met 6, 7 off acht maenden heftigen oorloge tegen China te

voeren, maer te meer vrijdom ende overvloedigen handel uyt dat Rijck obtineren sullen". Aldus G. G. van Diemen, geciteerd door *Muller* (I, p. 341). We hebben zulk een oorlog echter niet gewaagd, maar zijn er dan ook niet in geslaagd, den ganschen chineeschen handel aan ons te trekken. Wel hebben wij, tijdens ons verblijf op Formoza ook weer, telkens beproefd, in China vasten voet te krijgen, maar blijvend is dat niet gelukt, totdat ook onze handel zich sedert 1668 op Kanton ging samentrekken.

§ 19. DE HOLLANDERS IN KANTON.

Vlot ging het in alle opzichten met den hollandschen handel op Kanton, in hoofdzaak om vier redenen, niet.

De Chineezen bleven vooreerst een tegen de westerlingen afwijzende houding aannemen. Zoo werd b.v. in 1718 een keizerlijk verbod van vaart op het buitenland, behalve Japan, gelanceerd, dat echter niet strikt gehandhaafd werd. Van de instelling in 1720 van de kohong, het college van 4 kooplieden, waarmede de Europeanen moesten handelen, kan moeilijk uitgemaakt, of ze al dan niet bevorderlijk was voor den europeeschen handel.

Voorts werkte de concurrentie der andere Europeanen ongunstig. Engeland was de voornaamste concurrent. Van 1719 tot 1732 waren, niet ononderbroken, ook de oostenrijksche Nederlanders mededingers. In 1728 kwam er de faktorij der Franschen bij, die reeds in 1660 het eerste schip naar Kanton hadden gezonden, en in 1731 nog de Zweden, terwijl ook de Denen (en Spanjaarden) niet ontbraken. Bovendien zaten de Portugeezen in Makau. [1]

---

[1]) Het *Year Book* geeft (p. 103) aldus de volgorde, waarin de westerlingen komen: „Portugal 1516, Spain 1575, Holland 1604, England 1637, Russia 1658 (unsuccesful embassies had been sent to Peking at earlier dates), France 1660, the United States 1784". En dan wordt voortgegaan met deze uiteenzetting: „During the seventeenth and eighteenth centuries the ships of other countries — Denmark, Sweden, Austria, Prussia — reached China, but their trade did not attain any considerable dimensions, although the two first named had factories at Canton. From the middle of the seventeenth century Anglo-Chinese relations dominated Chinese foreign affairs, and it was left to Great Britain to fight out the principle of unfettered trade with China for all nations".

Hermann (p. 116) neemt voor de Portugeezen het jaartal 1514, *Morse*

Bij dit alles kwam nog als derde oorzaak van ons geringe succes de weifeling der Hollanders. Weifeling — en oneenigheid -- bestond ten aanzien van de volgende punten: Zou men van Holland uit op China mogen varen of alleen van Indië uit? Zou van Indië uit de vaart voor ieder vrij zijn? Zou men dezerzijds tot de Chineezen gaan of hen liever naar ons laten komen?

En ten slotte had de mededinging der eigen Compagnie's-dienaren slechten invloed. Voor een deel van den handel toch hadden de dienaren der Compagnie vrijheid, voor een ander deel niet, maar daarvoor namen zij zich ongeoorloofde vrijheid. Vandaar in China, gelijk ook in Japan, scherpe concurrentie en.... groote corruptie. *Muller* (I, p. 516) citeert dit spotdicht:

> Tweemaal vijf is tien,
> Nul ik houd er ien,
> Ien voor de klanten
> En nul voor de participanten.

In Kanton hebben wij ons in den franschen tijd kunnen staande houden, zij het ook slechts door de welwillendheid der ons toen beter dan vroeger gezinde Chineezen en de welwillendheid der Engelschen, die onze vlag ter wille van de Chineezen lieten waaien, zooals *Van den Brink* in zijn A.P., over dien tijd handelende, betoogt (p. 111). Anders dus dan in Japan, waar de onzen de Engelschen afweerden, zooals *Doeff* in zijn memoires uitvoerig mededeelt (p. 161 en v.v.). Toch is zoodoende Kanton een der vier plaatsen, waar onze vlag bleef waaien: Decima in Japan, Kanton, de kust van Guinea en het consulaat te Tunis *(De Jonge,* p. 76).

Na den franschen tijd is er dezelfde weifeling als ervoor. In 1815 wordt een wet gemaakt om den chineeschen theehandel aan een geoctrooieerde maatschappij te brengen, maar de door deze wet van 23 Maart 1815 (St.bl. 30) geprojecteerde maatschappij neemt niet op en, zonder dat het tot eenige daad ha-

---

(*Relations*, p. 41) het jaar 1516. *Hermann's* jaartal schijnt mij meer juist, omdat de vlag der Portugeezen toen reeds in de chineesche wateren vertoond is, maar zakelijk maakt het voor ons geen verschil. Dat in zake China's vroegere geschiedenis jaartallen uiteenloopen, is een veel voorkomend verschijnsel. Voor zooveel dit voor het hier behandelde onderwerp van geen beteekenis is, zal ik het jaartal nemen, dat het meest juist schijnt, zonder dat ik voor het cijfer eenige wetenschappelijke garantie geef.

rerzijds gekomen is, wordt het plan in 1817 weer even formeel, bij de wet van 24 December 1817 (St.bl. 36), in duigen geworpen als het te voren opgezet was *(Van den Brink,* p. 103 en v.v.). Trouwens, moge onze theehandel in het algemeen destijds nog wat beteekend hebben, de handel met *eigen* schepen lag zoo goed als geheel ter neder. Veel verbeterd is de handel ook op den duur niet. Als het tijdperk van het eerste groote offensief der pénétration pacifique begint te naderen, doet Holland aan de actie weinig of niet mee. Tijdens het voorspel van het opiumconflict echter vind ik vermeld *(Muller,* II, p. 336), dat Senn van Basel, onze consul, 2 December 1835 aandringt op het zenden van een nederlandsch oorlogsschip om de vlag te vertoonen en ontzag voor ons in te boezemen. Dat gaat in de richting der p. p. Maar toen de opiumoorlog uitbrak, was het met onze positie gedaan. Het chineesche plebs plunderde en brandde in de europeesche wijk, waardoor ook onze faktorij te loor ging. De faktorij werd niet herbouwd. Want „tevens was het gedaan met het laatste overblijfsel onzer Oost-Indische Compagnie in China, met de aloude „Hollandsche faktorij" te Kanton. Een handelsvestiging van een nederlandsche overheid zou niet meer herrijzen, en voortaan zouden onze kooplieden noch onze regeering eenig ander recht in China genieten of verkrijgen, dan welk christelijk volk ook" *(Muller,* II, p. 342). Voor het overige zij voor dit punt verwezen naar het tweede deel (p. 114.)

§ 20. HET KANTONEESCHE REGIME.

Over het tijdperk van China's ongerepte macht tegenover de vreemdelingen zegt *Von Kries* (p. 1 en v.v.) het volgende: „Ihre (der vreemdelingen) Ansiedlung war nur.... widerwillig gestattet. Die Politik der chinesischen Regierung war eine Politik der Unterdrückung. China war *Herr der Situation,* und seine Masznahmen waren dementsprechend." Voor dit laatste kunnen getuigen de bepalingen, die van 1760 tot 1840 op het verblijf der vreemdelingen golden en waaronder ook de volgende voorkomen: 1°. dat geen oorlogsschip in de rivier mag komen, waaraan Kanton ligt; 2°. dat vrouwen noch wapenen binnen de faktorij mogen worden gebracht; 3°. dat het vrij verkeer met de vreemde schepen verboden is; 4°. dat elke faktorij slechts 8 Chineezen in dienst mag hebben; 5°. dat de vreemdelingen niet vrij aan de rivier mogen komen *(Von Kries,* p. 101 en *Morse, Relations,* p. 69 en v.v.). Toch

kan den vreemdelingen geen grief er van gemaakt worden, dat ze zich aan het kantoneesche régime onderwierpen, voor zooveel althans hun eer niet geraakt werd. Echter mag niet nagelaten worden, erop te wijzen, dat in sommig opzicht door de vreemdelingen, met name ook door de Hollanders, de eer in China inderdaad is prijsgegeven.

Ik heb hier het oog op de bejegening, die gezantschappen naar den chineeschen keizer zich lieten welgevallen. Tot het einde der 18e eeuw wordt namelijk van een vrij groot aantal gezantschappen gewag gemaakt: hollandsche, russische, portugeesche en pauselijke. Deels komen ze niet in Peking, deels komen ze er wel, maar worden ze door den keizer niet ontvangen; deels ook worden ze wel toegelaten tot den keizer, maar hebben ze weinig of geen resultaat en.... moeten ze zich vernederingen laten welgevallen (*Morse, Relations,* p. 41 en v.v. en *Parker,* p. 82 en v.v.). De lijst, die *Knobel* (p. 25 en v.v.) van de gezantschappen op *Barrow's* gezag geeft, blijkt onvolledig te zijn: zoo vermeldt ze b.v. van de hieronder (p. 26) opgesomde russische missies die van 1693 als de eerste. In het niet met elkander overeenstemmen van verschillende lijsten schijnt vooral een rol te spelen de zooeven gereleveerde omstandigheid, dat de gezantschappen niet alle door den keizer, deels zelfs niet in Peking, zijn ontvangen.

Wat ons land betreft, moeten genoemd worden de gezantschappen van 1655, 1664 en 1795. De schrijvers zijn het er over eens, dat die drie missies zich karakterloos hebben laten vernederen. *Muller* (I, p. 344 en 352 en II, p. 169) zegt het zoo zacht mogelijk, terwijl *Hermann* (p. 137, 146 en 157) het zeer kras uitspreekt. Ik acht hun getuigenis onaanvechtbaar, als ten minste afgegaan mag worden op de gegevens van de tijdgenooten der gezantschappen, resp. *Nieuhof, Dapper* en *Moreau de Saint-Mert.* Vooral het derde gezantschap schijnt zich het uiterste te hebben laten welgevallen wat aan vernederingen denkbaar was. Dat is te merkwaardiger, omdat kort te voren (1795) een engelsch gezantschap gepoogd had, de Chineezen inzake de bejegening van vreemdelingen, met name van gezanten van vreemde vorsten, tot rede te brengen. De gezant Macartney eischte van de Chineezen een bejegening, waaruit blijken kon, dat zijn vorst geacht werd op één lijn te staan met den chineeschen keizer en niet was een tribuut zendend barbarenhoofd. Ten gevolge van zijn onwrikbare houding is Macartney onverrichter zake moeten vertrekken, maar hem komt de eer toe, in China het eerst consequent te hebben vast-

gehouden aan de gelijkwaardigheid van staten en staatshoofden. De Russen hebben soortgelijke pogingen gedaan als Macartney, maar eindigden met zich te onderwerpen aan de chineesche eischen. Macartney's voorbeeld is in 1816 gevolgd door den engelschen gezant Amherst, die dientengevolge ook onverrichter zake moest terugkeeren. Het goede beginsel heeft, zooals nader zal worden gezien, eerst na beëindiging van het kantoneesche régime mogen zegevieren.

§ 21. DE CHINEESCH-RUSSISCHE VERDRAGEN.

Alvorens kan worden overgegaan tot behandeling van de gebeurtenissen, die geleid hebben tot de afsluiting van het tijdperk van China's ongerepte macht tegenover de vreemdelingen, moet nog het oog geslagen worden op de in dat tijdperk tusschen Rusland en China gesloten verdragen, die van belang zijn om vorm en inhoud. *Morse (Relations,* p. 59) geeft deze voorgeschiedenis van die chineesch-russische relaties:

1567 en 1619 worden russische gezantschappen geweigerd, omdat ze geen geschenken („tribuut") medebrengen;

1655 wordt aan een gezantschap audiëntie geweigerd, omdat de Russen zich niet aan het ceremonieel willen onderwerpen;

1658, 1672 en 1677 komen handelskaravanen in Peking;

1693 en 1720 komen resp. het tweede en derde gezantschap in Peking en onderwerpen de Russen zich ten slotte aan het ceremonieel der Chineezen. Zoolang de opvatting, als zou China het land bij uitnemendheid zijn en als zouden alle andere landen niets anders dan barbarenrijken, resp. vazalstaten, wezen, overheerschend was, kon er weinig geneigdheid bij China gevonden worden om verdragen te sluiten, en, kwam het desondanks tot verdragssluiting, dan moest de *vorm* van het verdrag noodwendig wel min of meer staan onder den invloed dier chineesche voorstellingswijze.

Inderdaad is dit het geval. De Russen, die tegen het einde der 15e eeuw den Oeral overschreden, sedert het einde der 16e eeuw hun macht in Siberië bevestigd en in 1638 den Stillen Oceaan bereikt hadden, veroorzaakten den Chineezen telkens moeite. Vandaar pogingen om tot overeenstemming te komen. Zoo ontstaat het vredesverdrag van Nerdsjinsk, in 1689 tusschen China en Rusland gesloten ter beëindiging van een grensoorlog. Van dit eerste chineesche verdrag (zie o.a. ook *Morse,* p. 60) geeft *De Martens* een fransche vertaling, die

begint met de woorden: „Par ordre du très-grand Empereur". Daarmede is de keizer van China gemeend, die zijn vertegenwoordigers heet te gelasten, samen te komen met die van den keizer van het moscovitische rijk. Bij het definitieve verdrag van Nerdsjinsk van 21 October (o. s.) 1727 heet het nog duidelijker, dat de vertegenwoordigers van Rusland en China overeenkomen en het verdrag sluiten „par ordre de l'auguste Empereur du royaume de Daitsing". Evenzoo in het supplement van 18 October (o.s.) 1768 op het verdrag van 1727, in welk supplement het wederom heet, dat op order van den keizer van China „les personnes suivantes se sont réunies pour régler les affaires des frontières." Onder die personen behooren dan ook de russische vertegenwoordigers.

Naar aanleiding van een weinig beteekenend verdragje van 8 Februari 1792 (o. s.) klaagt *Wassiljew* (p. 148 en v.v.) trouwens nog, dat toon en stijl voor de Russen vernederend zijn. „Hier erscheint der chinesische Kaiser tatsächlich schon als unser Souverän. Hier heiszt es: „Da der grosze heilige Kaiser alle Menschen gleich liebevoll behandelt, so hat er infolge der ehrerbietigen Bitte des russischen Senats den gnadenreichen Befehl erlassen, dasz der Handel in Kjachta eröffnet werden soll. Infolge dessen soll weiterhin nichts dem aufgestellten Vertrage widersprechendes unternommen werden, und die Eintracht nicht gestört, sondern aufrecht erhalten werden, indem die vom groszen heiligen Kaiser aufgestellten Gesetze befolgt werden.... Die Gnade des groszen heiligen Kaisers, die er hierdurch erwiesen hat, ehrend, soll befohlen werden, die an der Grenze lebenden Bürjaten und Charjaten streng zu halten.... Nachdem dem Willen des groszen heiligen Kaisers gemäsz die gleichlautenden Verträge geschrieben waren, wurden sie ausgewechselt." Hier scheint es so als ob für die beiden verhandelnden Parteien nur der chinesische Kaiser existiere; von den Russen schweigt man gänzlich, ihrer wird überhaupt mit keiner Silbe gedacht".

Is dus het standpunt der Chineezen tegenover de Europeanen èn naar het westen èn naar het oosten zoo, dat zij „Herren der Situation" zijn, ze kunnen dit standpunt naar het oosten nog met daden volhouden, maar naar het westen gaat het wel in woorden, maar niet zoo gemakkelijk in daden. Tegenover Rusland, den werkelijken nabuur, de eerste europeesche mogendheid, waarmede gewone verdragen gesloten worden, moest China althans in acht nemen wat men wel

„commercialiteit" noemt. Dit moge blijken uit den *inhoud* der reeds genoemde verdragen.

Zien we het eerst onder de oogen het verdrag van Nerdsjinsk van 1689. O.a. wordt bepaald, dat de Chineezen, die in Rusland zijn, en de Russen, die in China zijn, er zullen mogen blijven, terwijl bovendien wordt overeengekomen, dat „toutes sortes de personnes, de quelque condition qu'elles puissent être, pourront aller et venir réciproquement, avec toute sorte de liberté, des terres sujettes à l'un des deux empires dans celles de l'autre, pourvu qu'ils aient des patentes par lesquelles ils constatent qu'ils viennent avec permission; et il leur sera permis de vendre et d'acheter tout ce qu'ils jugeront à propos et de faire un commerce réciproque." Bij dit verdrag, waarvan de genoemde bepalingen geheel passen in het kader van een „handelsverdrag", is nog geen sprake van inperking der chineesche onafhankelijkheid, veeleer trekt China, volgens *Wassiljew* (p. 114 en v.v.), bij dit verdrag tegenover het door China-vrees bevangen Rusland in alle opzichten aan het langste eind.

Evenzoo staat het met het definitieve verdrag van 1727 Ook dit houdt zich bezig met de regeling van grensquaesties en proclameert voorts vrijheid van handel tusschen beide rijken in het algemeen; bovendien worden bepalingen gegeven ten opzichte van de wijze van procedeeren bij het handeldrijven op het rijk van het midden; vastgelegd wordt, dat er iedere drie jaar niet meer dan 200 kooplieden naar Peking mogen gaan; den Russen in Peking wordt eenige vrijheid van godsdienst toegestaan; bepaald wordt, dat het in strijd met het verdrag zou zijn, voortaan brieven onbeantwoord te laten of koeriers nutteloos op te houden: overeengekomen wordt, dat ambassadeurs noch kooplieden zullen ontvangen worden, totdat de daaruit ontstane moeilijkheden zijn opgelost; enz. Ook dit verdrag houdt alweer niets in, dat de chineesche regeering van haar onafhankelijkheid zou berooven; weer zelfs was China in het voordeel.

Datzelfde kan in de derde plaats worden gezegd van het supplement van 1768. Dit herstelt en verbetert de russische en latijnsche vertalingen van het vorige verdrag en geeft tegelijkertijd enkele nieuwe bepalingen, doch deze raken slechts de grensquaesties en houden niets in wat inbreuk op de onafhankelijkheid kan maken. Volgens *Wassiljew* (p. 140) hebben de onderhandelingen over dit laatste verdrag duidelijk de

toenmalige diplomatieke minderwaardigheid der Russen aangetoond.

§ 22. HET EINDE DER ONGEREPTE MACHT.

Wat men ook tegen het China van vóór den opiumoorlog moge aanvoeren en hoezeer men vele zijner inzichten ook moge wraken, ontkend kan niet worden, dat het inzake het opium veelszins juist zag. Althans zag het juist, dat het in het begin der 19e eeuw steeds toenemend gebruik van, o.a. door de Engelschen op smokkelwegen ingevoerd, opium voor de bevolking gevaarlijk was. Nu zou het voornemen der Chineezen om tegen het opium te velde te trekken wellicht niet tot gewelddadigheden aanleiding hebben gegeven, waren niet juist in dezen tijd, in 1834, de rechten en de monopolies van de engelsche Oost-Indische Compagnie ten einde geloopen. Voor de Compagnie en haar dienaren kwam de engelsche regeering als beschermster van de economische belangen in het buitenland in de plaats, met toepassing der beginselen van Lord Palmerston, die, naar terecht is gezegd, aan het kapitaal een nationaliteit verleende. De stelregel van Palmerston luidde, „dat, gelijk de Romein in zijn tijd zichzelf als gevrijwaard voor beleediging beschouwde, wanneer hij zeggen kon: Civis Romanus sum, evenzoo een britsch onderdaan, in welk land hij zich ook bevinden moge, mag vertrouwen, dat het waakzame oog en de sterke arm van Engeland hem zal beschermen tegen onrecht en kwaad" *(Brailsford,* p. 44 en v.v.). De stelregel zag er nog zoo kwaad niet uit, maar de aanleiding ertoe was een voor Engeland niet zeer eervolle quaestie in Griekenland en ook de toepassing in China was niet onaanvechtbaar. De verhoudingen daar spitsten zich reeds eenigen tijd vóór den opiumoorlog toe. Op 19 September 1832 werd een keizerlijk edict uitgevaardigd, dat zich nog volkomen op het oude standpunt plaatste, alsof nog steeds de Chineezen „Herren der Situation" waren, en de verdrijving van alle europeesche schepen van de kust gelastte. De gevolgen van hun houding moeten den Chineezen den indruk gegeven hebben, dat ze juist hadden gedacht, want een zending van Lord Napier naar Kanton mislukte diplomatiek en militair (Juli-September 1834).

Het conflict was daarmede niets minder dan afgesloten. Het richtte zich in hoofdzaak op het reeds vermelde opium. In het begin van 1839 toch werd door een keizerlijk edict de

uitlevering van alle aan boord van schepen zich bevindend opium bevolen. Ruim twintig duizend kisten opium, tot een waarde van £ 2 à 4 millioen, werden in beslag genomen en vernietigd, terwijl de opiuminvoer op straffe des doods werd verboden. Kort daarop kwam het tot vijandelijkheden tegen de Engelschen, zelfs tot een aanval op de engelsche vloot, terwijl in 1840 een keizerlijk edict allen handel met Engeland verbood. Engeland beantwoordde dit edict met een blokkade van het, gelijk we zagen, sedert de 17e eeuw onder bezwarende bepalingen als eenige haven in China voor het verkeer openstaande Kanton, de bezetting van een deel der chineesche kust, enz., hetgeen China tot het sluiten van vredespreliminairen bewoog. Echter volgde de verdragssluiting niet snel en werd bij Kanton een sterk leger saamgebracht, waarop de engelsche vloot Kanton beschoot en verschillende plaatsen door de Engelschen genomen werden. Eerst 9 Augustus 1842, toen de Engelschen voor Nanking lagen, vroegen de Chineezen om een wapenstilstand, die gevolgd werd door het verdrag van Nanking (29 Augustus 1842).

Afdeeling III: Het eerste offensief der pénétration pacifique.

§ 23. VERDRAG VAN NANKING (1842).

Het verdrag van Nanking is het eerste in de rij der verdragen, die China in de 19e eeuw afsluit. Uit dat verdrag is hier van belang art. 2, waarin de keizer van China de bekende 5 havens: Kanton, Amoi, Foedsjoe, Ningpo en Sjanghai, voor de Engelschen en hun handel openstelt, terwijl de engelsche koningin op zich neemt aldaar vertegenwoordigers te benoemen, die als tusschenpersonen zullen dienen tusschen de betrokken Engelschen en de chineesche regeering en zullen zorgen, dat aan de chineesche regeering toekomende rechten behoorlijk door de Engelschen worden voldaan. Bij art. 3 wordt het eiland Honkong aan de koningin van Engeland afgestaan, „pour être possédée à perpétuité par S. M. britannique, par ses héritiers et successeurs, et pour être gouvernée par telles lois ou règlements qu'il conviendra à S. M. la reine de la Grande-Bretagne d'ordonner." De artt. 4 tot 8 leggen aan China een last op van 21 millioen dollar, in 4 termijnen te betalen. De britsche kooplieden hebben aan Kanton terugbetaald de in dit bedrag begrepen som, die als vergoeding voor het uitgeleverde en vernietigde opium was vastgesteld geworden. *Knobel* noemt dat (p. 39) „een zedelijke kotau in den volsten zin des woords". Het is zeker wel een bewijs voor het gehalte der opvattingen van de engelsche handelaars. In art. 9 neemt de keizer van China voorts nog de verplichting op zich, volledige amnestie te verleenen — resp. de vrijheid te hergeven — aan alle chineesche onderdanen, die in betrekking hadden gestaan tot de britsche regeering of tot britsche officieren. En art. 10 bepaalt, dat in de geopende havens zal gelden „un tarif régulier et équitable des droits et autres redevances d'exportation et d'importation".

De overige artikelen zijn in ons verband van weinig of

geen beteekenis. Trouwens moet gezegd, dat feitelijk ook de artt. 4 tot 8, de betaling van een geldsom betreffende, China's onafhankelijkheid niet raken. Goed bezien geldt dat ook van art. 3, daar ten aanzien van Honkong door dit artikel de chineesche macht absoluut een einde neemt, zoodat geen onafhankelijkheid wordt ingeperkt of losgeweekt. De opheffing der machtsbevoegdheid over Honkong geschiedt zoo volkomen, ook in naam, en zoo in eens, dat van pénétration pacifique hier geen sprake kan zijn. De overgang is hier volkomener dan hij ten aanzien van Makau was. Van beide meent *Grünfeld* (p. 124), dat ze niet als de na te noemen pachtgebieden „ein befristetes Dasein führen".

Blijven dus in hoofdzaak art. 2 tot openstelling van havens, art. 9 tot verleening van amnestie en art. 10 tot regeling van het tarief. Art. 2 ontneemt aan de regeering het recht, over haar havens naar gelang van haar oordeel over de eischen van het belang en de zekerheid van den staat te beschikken, vooral ook omdat het britsche ambtenaren schuift tusschen de britsche onderdanen en de chineesche regeering. Art. 9 berooft de chineesche regeering van haar recht, te beoordeelen, wat staatsgevaarlijke en strafbare betrekkingen met een vreemde mogendheid zijn, althans van het recht, om, naar gelang haar oordeel daarover uitvalt, inderdaad te straffen. En wat ten slotte art. 10 betreft, het zou op zich zelf reeds bedenkelijk kunnen worden geacht, maar het houdt bovendien zoo nauw verband met art. 2, waarmede het een geheel vormt, dat het mèt dat artikel als een ingrijpen in de onafhankelijkheid moet aangemerkt worden.. Het geldt hier deels echter in vredesverdragen gebruikelijke bepalingen, die slechts bedenking wekken als een zwakke staat tegenover een sterkeren gesteld is, gelijk nu voortaan met China het geval is.

§ 24. HET ADDITIONEELE VERDRAG VAN 1843.

Wat het additioneele verdrag van 8 October 1843 aangaat, dat met het vredesverdrag een geheel uitmaakt, ook dit laat de onafhankelijkheid niet onaangetast. Het bevat b.v. een artikel 10, waarin overeengekomen wordt, dat in ieder van de vijf geopende havens een britsche kruiser stationeeren zal, die de goede orde en de tucht handhaven zal onder de bemanningen van de koopvaardijschepen en voorts het gezag van den britschen consul over de britsche onderdanen zal

ondersteunen. Ter zake van het laatste meer nog dan van het eerste, neemt de britsche regeering met haar zeemacht de taak over, die van rechtswege op de chineesche regeering zou moeten rusten: het handhaven van orde, rust en veiligheid behoort tot de allereerste bevoegdheden en plichten van een regeering.

Overigens komen soortgelijke bepalingen, als in het verdrag of zijn supplement zijn vastgesteld voor Engeland, voor in nota's, die gewisseld zijn, en verdragen, die zijn gesloten tusschen China en andere landen. Engeland stond op China's verlangen toe, dat de bepalingen betreffende de openstelling van de havens tot alle vreemdelingen werden uitgebreid. Volgens het *Year Book* (p. 110) komt de meestbegunstigingsclausule het eerst voor in het amerikaansch-chineesche verdrag van Tientsin van 18 Juni 1858 en is ze sedert in gebruik. *Morse* (p. 310) laat haar echter dagteekenen van het addit. verdrag van 1843. Het eerste is onjuist, het tweede niet geheel juist. Ik vind voor het eerst de clausule, maar in eenigszins vreemden vorm, in het chineesch-engelsche additioneele verdrag van 1843, waar het heet, dat de engelschen de voordeelen kunnen verkrijgen, welke de chineesche keizer eventueel aan andere vreemdelingen verleent, „cependant il doit être bien entendu que des demandes ou des requêtes ne devront être formées sous ce prétexte hors des cas de nécessité" (art. 8). In gewonen vorm vind ik de clausule in artikel 2 van het amerikaansch-chineesche verdrag van 3 Juli 1844, te Wangsia gesloten: het beperkende toevoegsel ontbreekt hier. (In dat verdrag wordt ook de aanstelling van consuls uitdrukkelijk geregeld. Desgelijks in het chineesch-fransche verdrag van Wampoa van 24 October 1844, het chineesch-zweedsch-noorweegsche verdrag van Kanton van 20 Maart 1847, enz.) In elk geval is het stelsel der „meestbegunstigde natie" aanvaard. Men zie hiervoor p. 115, waar blijkt, hoe onze regeering er zich voorheen op beriep ter motiveering van haar passieve houding. Wil men een omgekeerd voorbeeld, dan zij, uit veel later tijd, vermeld, dat (mede) op aandrang van *onzen* gezant, bij brief van 27 April 1914 (*Oranjeboek* 1913/14, p. 25) uitgeoefend, de chineesche regeering een monopolistische chineesche handelmaatschappij ontbond, omdat het chineesch-fransche verdrag van 27 Juni 1858, art. 14, geen bevoorrechte chineesche handelmaatschappijen duldt.

§ 25. BETEEKENIS VAN VERDRAGEN MET CHINA.

De dwaze voorstellingswijze, waarop we in de tusschen Rusland en China gesloten verdragen stuitten, is van 1842 af uit de verdragen verdwenen. Terwijl over het ceremonieel in daden nog lang — en met ernst — gestreden zou moeten worden, werd in het eerst bekende verdrag uit de 19e eeuw in geschrifte de gelijkwaardigheid althans van Engeland met China erkend. Dat desondanks na den vrede van Nanking door de chineesche regeering in Juli 1843 een proclamatie werd uitgevaardigd, in welker engelsche vertaling het heet: „Whereas, when the English had last year ceased from hostilities, our august sovereign granted them commercial intercourse at Canton, and at four other ports, and was graciously pleased to sanction the treaty that had been concluded....", kan aan dat feit niets veranderen en is te dezen opzichte dan ook van geen beteekenis.

Het is hier intusschen de plaats, naar aanleiding van de eerste der onder nieuw régime gesloten verdragen, enkele opmerkingen te maken over de beteekenis dezer en der straks volgende verdragen, met name wat betreft twee punten, t. w. de opzegbaarheid en de reciprociteit. Beide quaesties zijn ten aanzien van de weinige vroegere verdragen van geen beteekenis, omdat te voren China tegenover de andere mogendheden niet stond as de materieel zwakste, ook niet tegenover Rusland, waarmede die vroegere verdragen gesloten waren. Dat wordt in 1842 anders, wat in de eerste plaats belang heeft ten aanzien der al of niet opzegbaarheid. In het algemeen zal wel gezegd mogen worden, dat er geen bedenking tegen niet opzegbaarheid van een verdrag behoeft te rijzen, voor zoover het zeldzame geval zich voordoet, dat het gaat om de verheffing van internationaal jus constituendum, hier opgevat als de eerste eischen van gerechtigheid en menschelijkheid (men denke b.v. aan het opium, het Roode Kruis e. d.), tot jus constitutum. De mogelijkheid om het gebouw van het internationale recht, in dezen hoogeren zin genomen, geheel of ten deele weer af te breken, behoeft toch zeker niet open gelaten te worden door de opzegbaarheid van een verdrag? Praktisch heeft men dit standpunt echter nòch op de eerste, nòch op de tweede vredesconferentie ingenomen, zooals uit de stereotype opzeggingsclausules in alle verdragen dier conferenties blijkt.

In ieder geval staat o. i. vast, dat het sluiten van een onopzegbaar verdrag van dien aard de onafhankelijkheid van een zwakken staat niet in gevaar kan brengen. Zoodra het echter niet gaat om recht in dien hoogeren zin, maar slechts om belangen van idividuen, van groepen personen, van staten, misschien zelfs van statengroepen, kan de onopzegbaarheid wel degelijk gevaar opleveren. Precieze grenzen zijn ten deze niet te trekken, maar dat neemt de juistheid der hoofdlijnen niet weg. Merkwaardig is, dat er ook tusschen europeesche staten onopzegbare verdragen met handelsbepalingen zijn, o.a. de frankforter vrede van 10 Mei 1871 (art. 11). Materieel oplosbaar was dat verdrag ondanks de onopzegbaarheid. In het algemeen kan dan ook gezegd, dat wanneer, ter wille van een of ander vreemd belang, China een bevoegdheid prijs geeft, welke te zijner beschikking behoorde te blijven, dit *niet* erg is, wanneer het staat tegenover een materieel gelijkwaardigen staat,*wel* als het tegenover een sterkeren staat komt te staan. Het eerste was, zooals tusschen Duitschland en Frankrijk, het geval bij de russische verdragen met China van voor 1842. Zoo is het na 1842 niet meer, tenzij aanvankelijk nog tegenover Japan en voorts steeds tegenover eenige kleine vreemde staten zonder voldoende macht om voor China materieel gevaar op te leveren, tenzij natuurlijk die kleine staten weer handelen in samenwerking met de groote mogendheden. Behalve in enkele bijzondere gevallen (b.v. het chineesch-nederlandsche arbitrage-verdrag van 1915) overheerscht de onopzegbaarheid in de met China gesloten verdragen. Ze is voor China een gevaar, zoolang het de materieele macht mist om ondanks onopzegbaarheid desnoods toch tot oplossing van de betrokken verdragen te dwingen. Maar ze spreekt overigens vrijwel van zelf, daar natuurlijk de vreemdelingen China geen voordeelen afdwongen om het nu maar verder aan China over te laten of ze zouden worden geëerbiedigd of niet.

Intusschen houdt met de quaestie van de al of niet opzegbaarheid die van de reciprociteit zeer nauw verband. Wat op zichzelf niet onbedenkelijk is, kan gevaarloos worden, wanneer het over en weer wordt toegestaan. Niet altijd is dat het geval: wat een sterke staat verdragen kan, is voor een zwakken staat soms gevaarlijk en wat voor een ontwikkelden staat goed is, kan voor een onontwikkelden staat slecht zijn. Maar desondanks heeft reciprociteit de tendens, gevaar uit te

sluiten. Vandaar, dat „het internationale recht dus vóór alles reciprociteitsrecht is" *(Van Eysinga,* p. 37). In dit voorrecht der reciprociteit deelen de verdragen van een land als China niet of althans weinig. Dat geldt niet zoozeer ten aanzien van allerlei aangelegenheden, die in de sterke en ontwikkelde staten reeds even goed of beter geregeld zijn, óók ten bate van de Chineezen, want ook al is de reciprociteit dan niet in het verdrag neergelegd, dan is ze er de facto toch, zooals b.v. in zake het vennootschapsrecht e. d. (zie art. 4 van het Mackay-verdrag van 1902). Dit gaat echter niet op van een juist voor China zoo belangrijke quaestie als die der consulaire jurisdictie, ten aanzien waarvan reciprociteit niet bestaat. Wèl vindt men de reciprociteit in de unietraktaten, waarbij China tot de onderteekenaars behoort en in arbitragetraktaten als in het chineesch-nederlandsche van 1915. En wel ook tracht men soms een schijn van reciprociteit te scheppen, zooals b.v. in het chineesch-duitsche verdrag van 31 Maart 1880, houdende additioneele artikelen op een handelsverdrag van 1861. Er wordt daar telkens gesproken van een „chinesisches Zugeständniss", waartegenover een „deutsches Zugeständniss" staat!

Alsof twee materieel gelijkwaardige staten tegenover elkaar staan, zoo gedraagt zich ook het verdrag met Japan van 30 Augustus 1871, bedoelende te „resserrer" de „intimité" en te „cimenter" de „amitié" van China en Japan. Trouwens moet het Japan van dien tijd nog aangemerkt worden als op één lijn te staan met China. Maar het was toen reeds bezig zich op te werken en, gelijk nader zal worden gezien, kwam het weldra geheel anders tegenover het rijk van het midden te staan. Reeds in het verdrag van 31 October 1874, op Formoza gerezen moeilijkheden betreffende, werd een eenigszins andere toon van Japan's kant aangeslagen. Dáár heet het in den blijkbaar tegen China gerichten aanhef: „Whereas the subjects of every government are entitled to its protection against injury, an obligation rests upon every government to adopt measures by which their safety shall be provided for, and should any trouble have come upon (the subjects of) any particular government, it is incumbent upon that government to institute inquiry and take action". Echter kan niet gezegd, dat door deze bepaling formeel aan China's onafhankelijkheid geraakt werd. Sedert is de reciprociteitsverhouding, naar nader gezien zal worden, tusschen China en Japan gaandeweg

verminderd, ten slotte zelfs bijna geheel verdwenen. Ondertusschen heeft zich China onder de macht van anderen goeddeels uitgewerkt, zoodat er ten aanzien van die anderen op den duur meer aanleiding zal zijn om de reciprociteit te gaan toepassen, met name als China naar meer moderne opvattingen de vreemdelingen behandelen gaat. Mogelijk is in een misschien zeer verre toekomst ook, dat het, als de anderen goedschiks niet willen meewerken, met de onopzegbare chineesche verdragen zoo zal gaan als met het onopzegbare frankforter verdrag van 1871, n.l. dat de opzegbaarheid vervangen wordt door een oplosbaarheid, die in toepassing gebracht wordt door feitelijke oplossing, althans schorsing, door het uitbreken van een oorlog.

Van deze quaestie mag overigens niet afgestapt zonder dat op Amerika's optreden ten deze is gelet. Hoewel het toch niet als ernstig kan opgevat worden, verdient hier toch vermelding het amerikaansch-chineesche „reciprociteitsverdrag" van 28 Juli 1868, waarbij Chineezen in Amerika dezelfde rechten verkregen, als voor Amerikanen in China werden bedongen. Amerika heeft zich echter aan het te premature verdrag niet kunnen houden! Het is voor China gesloten door Anson Burlingame, die amerikaansch gezant in China was, maar zich liet benoemen tot chineesch gezant bij de vreemde hoven. Zijn missie slaagde in Amerika, maar mislukte elders. Burlingame's bedoeling was goed, maar al te naïef.

§ 26. DE TAIPING-REVOLUTIE.

De overwinning der vreemdelingen in 1842 was niet geschikt om de Datsing-dynastie, die toch al niet sterk was door de ontevredenheid over het door haar gevoerde bewind, te versterken. Integendeel rees een actie tegen haar, die gericht was op herstel van de Ming-dynastie. Een verre afstammeling van deze laatste, zekere Sjoetsoen, een religieus fanaticus, die een soort Christendom predikte, verzamelde eenige duizenden leerlingen om zich heen, waarmede hij stad na stad veroverde en in 1853 ook Nanking nam, waar hij de Taipingdynastie, de dynastie „der groote gelijkheid", stichtte. De „hemelkoning" (Tienwang) of „hemeldeugd" (Tiente) ging voort en bedreigde ook andere plaatsen, waaronder Sjanghai. Dat gaf den Engelschen en Franschen aanleiding, zich met de zaak te bemoeien en de keizerlijk chineesche regeering te

steunen tegen de revolutionairen. Bij de militaire hulp van de vreemdelingen speelde vooral een rol de „Chinese Gordon", Charles Gordon, bevelhebber van „the ever victorious army" (zie o.a. *Bredon)*. De revolutionairen moesten nu Sjanghai loslaten en de eene na de andere door hen veoverde stad prijsgeven. Ook Nanking ging in 1864 voor de Taiping verloren. De hemelkoning, geen uitweg meer ziende, verbrandde zich daar met zijn vrouwen en schatten. Zijn aanhangers, nu zonder aanvoerder, werden in het binnenland gedreven, waar zij als rooverbenden nog veel kwaad stichtten. Eerst nadat nog een opstand in Junan onderdrukt en Oost-Turkestan veroverd was, keerde de rust voor een goed deel in het land terug. China heeft in zeer sterke mate onder de weeën van den opstand geleden. Men zegt, dat ook de keizerlijke troepen op zeer afkeurenswaardige wijze optraden, waarom het, o.a. in het britsche parlement, gewraakt werd, dat de britsche macht de keizerlijken steunde en met hen samenwerkte *(Hermann*, p. 222 en v.v.)

§ 27. CHINA'S FINANTIEELE ONAFHANKELIJKHEID INGEDEUKT.

De Taiping-revolutie werd oorzaak, dat de chineesche onafhankelijkheid een nadere indeuking onderging, en wel op het gebied van de invoerrechten. In 1854 toch werd door de in Sjanghai wonende vreemde gezanten met den betrokken tautai (hoogen chineeschen ambtenaar) van Sjanghai een overeenkomst aangegaan, strekkende om, ter verbetering van het tolwezen, vreemdelingen in den dienst der invoerrechten te benoemen. Art. 1 dier overeenkomst luidt: „The chief difficulty experienced by the superintendent of Customs having consisted in the impossibility of obtaining Custom House Officials with the necessary qualifications as to probity, vigilance and knowledge of foreign languages required for the close observance of treaty and Custom House regulations, the only adequate remedy appears to be in the introduction of a foreign element into the Custom House establishment in the persons of foreigners carefully selected and appointed by the Taotai, who shall supply the deficieny complained of and give him efficient and trustworthy instruments wherewith to work."

Inderdaad volgde de benoeming van 3 vreemdelingen tot

inspecteurs. In 1858 werd de nieuwigheid bestendigd. Met de chineesche regeering werd overeengekomen, dat een inspecteur-generaal der invoerrechten zou worden benoemd. Aldus geschiedde. Formeel zou die „I. G." geheel vrij zijn in de keuze zijner assistenten. Zoo zegt b.v. artikel 10, behoorende bij het na te noemen chineesch-engelsche verdrag van 1858: „The said High (Chinese) officer will be at liberty, of his own choice, and independently of the suggestion or nomination of any British authority, to select any British subject he may see fit to aid him in the administration of the Customs Revenue; in the prevention of smuggling; in the definition of port boundaries; or in discharging the duties of harbour-master"; enz.

Ongetwijfeld de bekendste der „I. G." 's, die in chineeschen dienst geweest zijn, is de als opvolger van den eersten functionaris (Lay) in 1863 benoemde (Sir) Robert Hart (een afstammeling van kapitein Van Hardt, een hollander, die indertijd met den stadhouder-koning Willem III naar Engeland kwam [*Bredon*, p. 11 en 191]). Het benoemingsbesluit van Hart vindt men in het engelsch bij *Morse, Trade* (p. 357) en in het duitsch bij *Von Kries* (p. 5 en 6). Het feit zelf, dat vreemdelingen in staatsdienst zijn, kan niet als een inbreuk op de onafhankelijkheid (wel als een gevaar er voor) worden aangemerkt (vgl. art. 5 onzer grondwet). Het is zulks n.l. meestal niet, als de benoeming vrijwillig geschiedt, wèl echter als de benoeming plaats vindt ten gevolge van een inmenging in deze binnenlandsche aangelegenheden door een vreemde regeering, die niet adviseert, maar — als in casu — bedingt, dat zoodanige benoeming geschieden zal.

§ 28. TWEEDE CONFLICT MET HET WESTEN.

Intusschen waren na den opium-oorlog ten tweeden male moeilijkheden met de westersche mogendheden gerezen, doordat in 1853 en v.v. een zendeling was vermoord, twee engelsche schepen in beslag genomen waren en de handelsverdragen niet, in overeenstemming met hun eigen bepalingen, herzien konden worden wegens weigering der Chineezen om daartoe mede te werken. De Engelschen en Franschen beschoten Kanton in 1857 en namen in 1858 de Takoeforten en den Peihomond, terwijl tot Tientsin doorgedrongen werd. China begeerde vrede en bood o.a. de opening van Dsjifoe aan,

tevens bereid zijnde den vreemden gezanten het verblijf in Peking toe te staan, het Amoergebied aan Rusland af te staan en aan Frankrijk en Engeland oorlogsschatting te geven. Verdragen werden gesloten met Rusland, de V. S. A., Engeland en Frankrijk. Toen het echter op ratificatie aankwam, was China wederom onwillig, althans ten aanzien van Engeland en Frankrijk (1859). De britsche gezant, naar Peking willende komen, vond de haven van Takoe en den mond van de Peiho versperd. Daar een engelsch-fransch ultimatum (van 8 Maart 1860) aan China geen uitwerking had, werd door een britsch eskader de versperring van Takoe weggenomen, terwijl Tientsin voor de tweede maal bezet werd en ten slotte nog een van de poorten van Peking stormenderhand genomen. Daarop kon de vrede van Peking 24/25 October 1860 volgen, gepaard gaande met de ratificatie van de verdragen van 1858. En Dsjifoe èn Tientsin werden geopend. Op grond van die verdragen van Tientsin en Peking sloten bijna alle mogendheden handelsverdragen met China. De betaling van de oorlogsschulden werd gewaarborgd door de omstandigheid, dat de rechten, aan de zeegrens geheven, zooals (p. 38 en 39) gezien werd, stonden onder de inspectie van de tot dat doel benoemde europeanen, die echter formeel geheel in chineeschen dienst waren.

§ 29. VERDRAGEN OVER MAKAU.

We gaan thans niet in op de strekking van de genoemde en van een heele reeks na te noemen andere verdragen: men zie hiervoor p. 108 en v.v. Wel moet hier besproken worden het interessante verdrag van 13 Augustus 1862, te Tientsin tusschen China en Portugal gesloten inzake Makau. Sedert het midden der 16e eeuw zijn de Portugeezen, zooals we op p. 18 zagen, ter plaatse gevestigd (± 1557). Zij wendden voor door China met Makau begiftigd te zijn, uit dank voor hun bestrijding van de zeeroovers. Het is echter zeer twijfelachtig, of de portugeesche macht ooit door de chineezen is erkend. Theoretisch schijnt China aan de eigen machtsbevoegdheid te hebben vastgehouden en practisch heeft het althans gepoogd, zijn macht te toonen door het executeeren van Chineezen ter plaatse en het heffen van tollen. Zelfs hebben de Portugeezen kleinere eilanden, waarop zij mede recht beweerden te hebben, in den loop der 18e eeuw moeten teruggeven. Van chineesch

standpunt zal Makau wel immer chineesch gebleven zijn, maar van europeesch standpunt zal een beheersching van drie eeuwen wel voldoende geweest zijn om rechtens Makau tot kolonie te maken. Dat Engeland na zijn verkrijging van Honkong Makau als chineesch erkende, wordt dan ook als een looze en booze streek van Albion beschouwd. Die verkrijging van Honkong gaf Portugal echter aanleiding, ook zijnerzijds met kracht tegen China op te treden. Men begon Makau te zuiveren van chineeschen invloed. Evenwel kon de erkenning van het portugeesche gezag van China niet verkregen worden, totdat in 1862 het zooeven genoemde verdrag werd gesloten. In dat verdrag wordt, met ter zijde stelling van alles wat, wanneer ook, geschreven, gedrukt, of mondeling overeengekomen is ter zake van de verhouding tusschen Portugal en China „et entre le gouvernement de la ville de Macao (autrefois province de Canton) et les autorités chinoises", de onafhankelijkheid van Makau, zij het niet met zoovele woorden, dan toch door den zin der gemaakte bepalingen, erkend. Zoo verkrijgt b.v. de keizer van China het recht, te Makau een agent aan te stellen.

Dit verdrag, een handelsverdrag overigens, met bepalingen als reeds eerder in zulke verdragen werden gemaakt, werd niet geratificeerd. Zelfs hebben de Chineezen nog eens weer beproefd, te Makau een tolkantoor te vestigen. Eerst 26 Maart 1887 kwam, nu door bemiddeling van Engeland, een preliminair protocol tot stand, waarin bepaald wordt: „China confirms perpetual occupation and government of Macau and its dependencies by Portugal, as any other portuguese possession" (art. 2) en voorts (art. 3): „Portugal engages never to alienate Macau and dependencies without agreement with China." Dit protocol werd 1 December 1887 gevolgd door het 28 April d.a.v. te Peking geratificeerde vriendschaps- en handelsverdrag tusschen Portugal en China. Daarin werden de genoemde artikelen 2 en 3 van het protocol bevestigd „relating to the perpetual occupation and government of Macau by Portugal" en „relating to the engagement never to alienate Macau without previous agreement with China." Op dit laatste punt kreeg Portugal dus slechts een beperkte bevoegdheid.

Deze zaak is vooral merkwaardig, omdat Makau de oudste havenkolonie is, in China bestaande, al valt haar erkenning meer dan 4 decenniën na de stichting van de tweede kolonie van dien aard, Honkong, dat, gelijk (p. 31 en v.v.) werd gezien, onmiddellijk volkomen door China werd afgestaan. We zullen

in het vervolg van dit betoog nog op vier andere havenkoloniën stuiten, die van later datum zijn en welker rechtsverhouding door de verdragen minder duidelijk geregeld is dan die van Makau (sedert 1887/8) en van Honkong. Wat intusschen niet zeggen wil, dat ten aanzien van Makau alles goed geregeld is, want de grensregeling, die in art. 2 van het verdrag van 1887 in uitzicht werd gesteld, is nimmer gemaakt, hetgeen ten gevolge heeft gehad, dat na de sluiting van het verdrag nog telkens grensquaesties tusschen Portugal en China gerezen zijn, aangezien China de kolonie acht beperkt te zijn tot de stad Makau alleen, zoodat de portugeesch-koloniale regeering zelfs niet bevoegd zou zijn, de haven te doen uitbaggeren, zooals zij in 1910/11 een engelsche firma uit Honkong liet doen. *Grünfeld* (p. 13 en v.v.) meent dan ook, „dasz die Gestaltung der Verhältnisse Macaos in der Zukunft ebenso eine Machtfrage sein wird wie in den letzten 350 Jahren". Welke uitspraak in zoover onjuist is, dat sedert 1887/8 Portugal voor zijn bezit wel terdege een, zij het niet volledig uitgewerkt, verdrag bezit.

§ 30. OVERIGE HANDELSVERDRAGEN.

Van de verdragen, die na den vrede van Peking en op de basis van de Tientsin-Pekingsche resultaten der groote mogendheden werden gesloten, noemen we nog: 1o. het deensche van 13 Juli 1863, waarvan *Cordier* (I, p. 147) zegt, dat het gebruik maakte van de ervaring, in de vorige jaren opgedaan, en tot model gediend heeft voor volgende verdragen; 2°. het nederlandsche van 6 October 1863 (waarop nog nader teruggekomen wordt), waarvoor de ratificaties werden uitgewisseld te Kanton 26 Juli 1865, terwijl het 5 October 1865 werd gepubliceerd in het staatsblad, nr. 119); 3°. het spaansche van 10 October 1864; 4°. het belgische van 2 November 1865, als vervolg van een verdrag van 25 Juli 1845, waarbij de belgische consul het recht voor zijn land bedong om met China handel te mogen drijven; 5°. het oostenrijksch-hongaarsche van 2 September 1869, dat niet zonder moeite is tot stand gekomen; 6°. het japansche van 1871, waarover, wat zijn aard en karakter aangaat, op p. 36 reeds werd gesproken. Inmiddels werd 23 October 1869 een chineesch-engelsch verdrag gesloten, dat het bestaande verdrag herzag.

§ 31. KOREA BEDREIGD.

Reeds in 1866 hadden de Franschen en in 1871 de Amerikanen gepoogd, China's gezag in Korea aan het wankelen te brengen, maar vergeefs. Toch zegt *Gundry* (p. 231) van dien tijd, dat „we come now to the first link in the chain of events which have tended gradually to bring Corea within the sphere of modern politics". In 1874 krijgt China moeilijkheden met Japan naar aanleiding van de vermoording der equipage van een gestrande japansche jonk op de oostkust van Formoza. Daardoor achtte Japan zijn eer aangetast. En om nu tegenover het volk die eer naar de andere zijde weer te versterken, vroeg Japan aan Korea, zich tribuutplichtig te verklaren, terwijl tevens aan China rechtstreeksche satisfactie werd gevraagd. Deze bleef uit, waarop Japan een expeditie naar Formoza zond en China desgelijks deed. De britsche gezant wist echter Japan tot den terugtocht te bewegen en tot het aanvaarden van een schadeloosstelling van een half millioen taals. Toen Japan daarop zekerheid had, dat China niet ingrijpen zou, wendde zijn regeering zich opnieuw tot Korea. Haar eischen werd kracht bijgezet door een maritieme demonstratie: 27 Februari 1876 kwam het te Kanghoa tot een japansch-koreaansch verdrag, waarbij de koreaansche onafhankelijkheid werd uitgeroepen en 2 havens werden opengesteld.

§ 32. JUNAN-VERDRAG.

In 1874 werd een engelsche missie, die met toestemming van de chineesche regeering van Birma uit Junan zou binnentrekken, aan de chineesche grens overvallen en haar tolk, Margary, vermoord. Deze gebeurtenis heeft aanleiding gegeven tot groote moeilijkheden tusschen Engeland en China, welke beëindigd werden door een verdrag, gesloten 13 September 1876 en regelende (volgens de officieele indeeling) 1°. de zaken van Junan (incl. schadevergoeding), 2°. de „etiquette-quaestie en 3°. den handel. Ter zake van Junan werd overeengekomen, dat de chineesche regeering de provinciale regeering zou gelasten, een proclamatie (behelzend een schrijven van Engeland's vertegenwoordiger en een antwoord van de chineesche regeering) in Junan te publiceeren, o.a. door aanplakking. De britsche vertegenwoordiger kreeg de bevoegd-

heid, de daden der chineesche autoriteiten ten deze te doen controleeren door engelsche ambtenaren, die daartoe door chineesche ambtenaren in de te controleeren plaatsen zouden worden begeleid. Verder zou door de chineesche regeering een kundig en bekwaam ambtenaar worden aangewezen om met een engelsch ambtenaar een bevredigend verdrag te sluiten omtrent de commercieele Junan-quaestie. Gedurende 5 jaar zou Engeland een ambtenaar in een der steden van Junan mogen hebben, die een basis zou moeten zoeken voor zakelijke transacties, indien die te sluiten waren. Die ambtenaar zou door de chineesche autoriteiten moeten worden gesteund. Engeland kreeg voorts de bevoegdheid om — voor afloop dier 5 jaar — te bepalen het tijdstip, op hetwelk de streek voor den handel zou kunnen worden geopend. Aldus de eerste drie artikelen. Artt. 4 en 5 regelen de schadevergoedingen, aan de Engelschen te betalen, en de quaestie van een boetegezantschap, naar Engeland te zenden; met de binnenlandsche aangelegenheden van China laten de artikelen zich niet in. Dit laatste doen des te meer de aangehaalde artt. 1 tot 3, die: 1°. aan Engelsche ambtenaren contrôle geven over chineesche; 2°. chineesche ambtenaren in dienst stellen van engelsche; 3°. aan Engeland de beslissing geven over de opening van een stuk chineesch grondgebied voor den handel. Dat beteekent een drievoudige aanranding van de chineesche machtsbevoegdheid.

§ 33. TURKESTANSCHE QUAESTIE.

In Oost-Turkestan, eeuwen lang reeds lijdend onder allerlei invallen, vond ook in 1846 weer een inval, van het westen uit ondernomen, plaats. Door de trouw der mohammedaansche beambten mislukte hij. Met de trouw der mohammedanen staat het anders in 1860, als onder hen een opstand uitbreekt, die Sjenzi en Kanzoe bedreigt, terwijl de turkestansche niet-mohammedaansche ambtenaren, van China afgesneden, in de engte gedreven worden en stad na stad verliezen. Dan wordt het ook in het Iligebied onrustig, waar de Chineezen eerst zegevieren, maar om kort daarop Koeldsja te verliezen aan de opstandelingen, in hetzelfde jaar 1866, waarin Jarkand verloren gaat. De toestanden blijven ongeregeld, totdat de Russen zich te Koeldsja nestelen, z.g. ter wille van hun eigen veiligheid en onder belofte het land terug te geven als de rust in Turkestan hersteld is. Sedert 25 Juli 1851 hadden ze overigens reeds

een verdrag met China inzake vrijheid van handel tusschen Koeldsja en Tarbagatai.

Intusschen zijn de Chineezen van 1867 af reeds weder bezig, het verlorene te heroveren. Successievelijk lukt hun dit, zoodat in December 1877 o.a. Jarkand weer genomen wordt. In 1878 begint de chineesche regeering dan met de diplomatieke herovering van het Iligebied, waarvoor het volgend jaar een gezant naar St. Petersburg gaat. Deze gezant sluit eerst een zeer ongunstig verdrag, dat echter niet geratificeerd wordt. Bijna komt het tot een chineesch-russischen oorlog, maar als vreemde mogendheden zich in de zaak mengen en Rusland het onhoudbare van het eerste verdrag inziet, komt het ten slotte 24 Febr. 1881 tot een nieuw verdrag, bepalende een schadeloosstelling voor Rusland van 9 mill. roebel en regelende verder hoofdzakelijk den grenshandel en den consulairen dienst (*Hermann* p. 278 en v.v.). *Gundry* (p. 202 en v.v.) gewaagt in dit verband van „the unskil diplomacy of the chinese at the outset". Tevoren waren volgens *Wassiljew* (boven p. 28) de *russische* diplomaten de minst bekwame!

§ 34. BIRMA AAN ENGELAND.

Sedert 1687 was in Birma de engelsche O. I. Compagnie genesteld, zonder dat China, welks aanspraken hier zeer problematiek waren, er zich om bekommerd schijnt te hebben. Evenmin zijn de Chineezen tusschenbeide gekomen, toen den koning in het tweede kwart der vorige eeuw verschillende stukken van zijn land successievelijk werden afgenomen door de engelschen, die in overheerschend despotisme en chineesche afsluitingsmethode aanleiding namen tot steeds verder ingrijpen. Zoover ging het, dat in 1886 de koning naar Indië gebracht, zijn land geannexeerd en onderhandeling met Peking geopend werd. Bij verdrag van 24 Juli 1886 erkende China Engeland's heerschappij. Het is daarbij van weinig beteekenis, dat Engeland aan Birma's hoogste autoriteit toestond, tienjaarlijksch tribuut te zenden naar China, zooals in het verdrag gebruikelijk genoemd wordt. Engeland's bedoeling is, den schijn van opperhoogheid, dien China overal om zich heen steeds heeft trachten aan te nemen, aan dat rijk te gunnen, maar zelf de opperhoogheid over te nemen. Art. 2 bepaalt, dat Engeland voor het overige in Birma zal doen wat het wil.

Bij datzelfde verdrag zag Engeland af van een voorgenomen

binnendringing van Tibet. Naar aanleiding van een nepal-tibetaansche quaestie was namelijk Tibet er toe overgegaan, de zuidgrens nog nauwkeuriger af te sluiten dan te voren *(Gundry,* p. 332 en v.v.) De afsluiting verwekte reactie van engelsche zijde, evenwel zonder het van dien kant gewenschte resultaat. In art. 4 van het genoemde verdrag van 24 Juli 1886 werd toch bepaald, dat, aangezien een onderzoek der chineesche regeering had aangetoond het bestaan van vele bezwaren tegen de Tibet-missie, voorgenomen in een separaat artikel van het Dsjifoe-verdrag, Engeland die missie zou afgelasten. Eerst bij het chineesch-engelsche verdrag van 5 December 1893 krijgt Engeland een deel van wat het wenscht.

§ 35. FRANSCH TONKIN-VERDRAG.

Het zuidelijk deel van China grenst mede aan bezittingen van Frankrijk in Indië en ook dit land zocht sedert lang van uit die bezittingen door te dringen. Nu gaan we niet in op de verhouding van Tonkin tot China, omdat, althans wat de geschiedenis vóór 1800 aangaat, alles te vaag is. Zelfs staat het niet vast wat men voorheen met den naam Tonkin aanduidde. De vaagheid betreft ook de verhouding van Tonkin tot Annam. Vast schijnt te staan, dat Tonkin sedert 1801 inderdaad onder Annam stond. Dat bleef zoo, totdat in 1862, toen ze zich op annameesch gebied hadden genesteld, de Franschen het oog op Tonkin richtten. Hun actie leidde 15 Maart 1874 tot een verdrag, waarbij Annam fransch protectoraat aanvaardde. Ook *Van Asbeck* (p. 88 en v.v.) meent, dat het verdrag van 1862 schept „onafhankelijkheid(?), nog voorafgaande aan het gewone internationale protectoraat", maar het verdrag van 1874 „internationaal protectoraat". In art. 2 van dit laatste verdrag beloven de Franschen aan Annam bescherming, evenwel zonder dat de geprotegeerde zijn „souvereiniteit" en ook maar iets van zijn onafhankelijkheid tegenover het buitenland verliest. Zoo heet het althans. Maar in art. 3 luidt het aldus: „En reconnaissance de cette protection S. M. le roi d'Annam s'engage à conformer sa politique extérieure à celle de la France et à ne rien changer à ses relations diplomatiques actuelles". Protectoraat dus, zij het nog niet volledig. De schrijver in *Enc. Brit.* verzwijgt die protectoraatsquaestie als onbelangrijk, slechts vermeldende, dat Frankrijk zich tevreden moest stellen met een klein verkeers- en handelsvoordeeltje en voor het overige échec leed.

Intusschen bleef het bij het succes van 1874 niet: zulke protectoraten plegen slechts overgangsvormen van zeer tijdelijken aard te zijn. Frankrijk bleef ook na 1874 naar het noorden streven, bedoelende Tonkin te bezetten. Maar toen kwam op eenmaal China in het geding, zich overeenkomstig zijn gewoonte, o.a. bij brief van 10 November 1880, beroepende op vazalliteit van Tonkin aan China. In dien brief heette het, „que le gouvernement chinois ne saurait regarder avec indifférence des opérations qui tendraient à changer la situation politique dans un pays limotrophe comme le Tong-king, dont le prince a reçu jusqu'à présent son investiture de l'empereur de Chine". Hoewel het gezag van China over Annam en Tonkin steeds zeer problematiek geweest is en het gebied nooit „nevenland" van China was, in den zin, waarin men dat woord pleegt te gebruiken, had China inderdaad voorwendsel genoeg in eenige gebruikelijke formaliteiten en in tribuutbetaling van Annam en Tonkin, van welke voorwendsels men echter de werkelijke waarde in China's geval niet al te hoog behoeft aan te slaan.

Deze zaak heeft geleid tot een langdurig diplomatiek-militair conflict. Frankrijk wist allereerst te bereiken, dat bij de vredespreliminairen, 11 Mei 1884 te Tientsin geteekend, de problematieke aanspraken van China op Tonkin werden opgeheven en de chineesche grenzen voor het verkeer naar de tonkinsche zijde geheel werden opengesteld. Frankrijk eerbiedigt overigens de chineesche grenzen en China eerbiedigt Frankrijk's verdragen met Annam (artt. 1 en 2). Onmiddellijk daarop (6 Juni) volgt een annameesch-fransch verdrag, waarbij Annam het fransche protectoraat aanvaardt en krachtens hetwelk Frankrijk Annam zal vertegenwoordigen tegenover het buitenland: dat is het gewone gevolg op een verdrag als dat van 1874. Eerst het volgende jaar komt de zaak met China geheel in orde. Op 4 April 1885 wordt een protocol geteekend, waarbij China belooft het vredesverdrag te teekenen, en 9 Juni d. a. v. komt dan het definitieve chineesch-fransche verdrag tot stand. Dan is de band tusschen China eener- en Annam en Tonkin anderzijds geheel verbroken. *Van Asbeck* (p. 94) merkt van Annam op: „Internationaal bestaan bezit Annam dus in elk geval niet meer". Dit geldt natuurlijk ook van Tonkin.

§ 36. DE ETIQUETTE-QUAESTIE.

Voordat we tot onze slotparagraaf komen, moeten we nog één quaestie onder de oogen zien, namelijk die van wat de schrijvers en o.a. ook het belangrijke Dsjifoe-verdrag de etiquette noemen. Het gaat hierbij echter niet alléén om de etiquette in engeren zin, maar meer in het algemeen om de officieele betrekkingen van de chineesche regeering met vreemde regeeringen. Het verdrag van Nanking van 1842 had de vraag van het vestigen van permanente legaties nog onbeslist gelaten. Eerst het verdrag van Tientsin van 1858 maakte de vestiging van gezantschappen te Peking door de europeesche regeeringen en die van de Vereenigde Staten en van Japan mogelijk. In zoover bracht dit verdrag tevens verbetering in de chineesche opvatting ten aanzien van de „tribuutplichtige" staten, dat het aanleiding gaf tot de instelling van een raad van buitenlandsche aangelegenheden, een Tsoenglijamen, die ten deze het departement van ceremoniën, ingesteld met betrekking tot de tribuutstaten, had te vervangen.

Men meene echter niet, dat met het verdrag van Tientsin de zaak van de voorheen als tribuutstaten behandelde buitenlandsche staten zóó afgedaan was, dat alles langs lijnen van geleidelijkheid zich verder ontwikkelen kon. De ratificatie van de verdragen van 1858 kon zelfs, gelijk op p. 39 en 40 bleek, niet plaats vinden dan na zeer krachtige maatregelen van wapengeweld van de zijde der vreemde mogendheden. Maar ook die waren nog niet afdoende. Immers kon wegens de onwilligheid van keizer en hof een audientie nòg niet plaats vinden, althans niet met in acht neming van de vormen, in overeenstemming met het beginsel van de gelijkwaardigheid der staten (*Knobel*, p. 29 en v.v.) Overigens was er destijds geen meerderjarig vorst op den chineeschen troon, hetgeen mede oorzaak was, dat de eerste audientie eerst 29 Juni 1873 plaats had. De kotoe, de beruchte en vernederende buigingsceremonie, werd daarbij door de Chineezen prijsgegeven. Maar zij slaagden er toch wel in, de eer aan zich te houden. De audientie, die door een langen wachttijd werd voorafgegaan, vond plaats in een gebouw, dat gebruikt pleegde te worden voor de ontvangst van vertegenwoordigers van heusche tribuutstaten, terwijl allerlei onjuiste en misleidende berichten werden gepubliceerd, om de Europeanen belachelijk te maken. Een half ambtelijk bericht, in Peking en elders verspreid, zeide van de gezanten: „Iedereen zegt, dat

er een goddelijke verschijning moet geweest zijn voor hun oogen, die maakte, dat zij dermate bang waren en beefden, gelijk het geval is geweest". In gelijken zin laat zich de *Pekinger Courant* uit, geciteerd door *Cordier* (I, p. 484 en v.v.) Eerst in 1891, nadat in 1890 bij keizerlijk besluit van 12 December officieel verandering gebracht was in de regeling der audienties, werd het bedoelde gebouw voor het laatst gebruikt. Voor de toekomst werd namelijk voor audienties aangewezen een ander gebouw, waarheen zich sommige gezanten begaven, terwijl andere, die van Rusland en Frankrijk, weigerden en protesteerden, omdat het niet het paleis zelf was. Dit had ten gevolge, dat op 12 December 1894 eindelijk voor het eerst het corps diplomatique door den keizer in zijn paleis ontvangen werd.

Na het bovenstaande medegedeeld te hebben, stelt *Knobel* (p. 35) de vraag, of de tegenwoordige wijze van ontvangst in alle opzichten voldoende is, m. a. w. of China reciprociteit in acht neemt ten aanzien van de manier, waarop zijn vertegenwoordigers worden ontvangen aan de hoven van Europa. En dan gaat hij voort: „Men oordeele zelf. Op den dag, voor de audientie bepaald, begeeft de vreemde vertegenwoordiger zich met zijn personeel in draagstoelen naar het paleis in de „verboden stad". Daar wordt hij ontvangen door één of meer leden van den Tsung li Yamen. Alsdan moet hij minstens een uur wachten in een ongeriefelijk kleine kamer, waar het des winters bitter koud is. Daarna wordt hij gebracht naar een soort van tent, alwaar de temperatuur nog lager is, omdat zij op een geheel opene plaats staat. Daar slaat een groote menigte van lagere ambtenaren en bedienden door de kleine ruiten zonder de minste bescheidenheid al zijn bewegingen gade en maakt onder gelach opmerkingen omtrent zijn persoon en zijn kleeding. Na geruimen tijd wachtens in deze kooi wordt hij naar de Wen hua Tiën (een zaal van het keizerlijk paleis) geleid, waar de keizer op den troon gezeten is en blijft zitten. Aan weerskanten staat een twaalftal hooge ambtenaren. De vertegenwoordiger maakt een buiging, doet drie stappen voorwaarts, stelt zich op ter plaatse, waar zulks is voorgeschreven, maakt nog een buiging en spreekt door middel van zijn eigen tolk en dien van den keizer. Tot het oor van Z.M. komt het gesprokene, tweemaal vertaald, in de hoftaal: het Mandsjoe. Als tolk des keizers fungeert een der prinsen, die geknield tot hem spreekt". (Het knielen is geboden als voorzichtigheidsmaatregel tegen-

over sluipmoordenaars!) „Het korte, fluisterend gegeven antwoord des keizers, die hoogstens even knikt naar de plaats waar de vertegenwoordiger staat, wordt eveneens uit het Mandsjoe in het Chineesch en uit het Chineesch in de Europeesche taal overgebracht. Daarna maakt de vertegenwoordiger nog een buiging, verwijdert zich à reculons en de audientie, die vijf minuten geduurd heeft, is afgeloopen. Gaat het geheele corps diplomatique ter audientie, dan houdt natuurlijk de deken een aanspraak. Overigens geldt al het bovenomschrevene ook voor deze gelegenheid. Op deze wijze van de vreemdelingen te ontvangen valt — dat is moeilijk tegen te spreken — nog veel af te dingen."

Aldus *Knobel* in 1896. Hij hoopte en verwachtte, dat het ieder jaar beter worden zou. Toen hij in 1902 zijn *Verpoozingen* uitgaf, kon hij aan het reeds geschrevene als noot toevoegen, dat bij protocol van 7 September 1901 weer verandering was aangebracht, maar de audientiequaestie nog niet scheen afgedaan, hetwelk ieder, die dat protocol leest, zal moeten toegeven. Sedert echter is er in China véél veranderd!

§ 37. OVERZICHT.

In 1842 was met de beslissing van het eerste conflict het tijdperk van het eerste offensief der p.p. ingeluid. Aanvankelijk vorderde zij echter nog niet veel, maar na het tweede conflict (1858—1860) werden de resultaten merkbaarder. Niet alleen daardoor evenwel werd dat tijdperk belangrijk, want mede ontleent het groote beteekenis aan de vrouw, die kort na het tweede conflict de regeering in handen krijgt en dan bijna een halve eeuw lang zeer grooten invloed op China blijft uitoefenen. „Het is ondoenlijk", zegt *Colijn* in zijn *Reisbrieven* (p. 944), „over de chineesche gebeurtenissen der laatste jaren ook maar iets te zeggen, zonder telkens te stuiten op de befaamde keizerin-weduwe Tzu Hsi, die een halve eeuw lang op het lot van China den grootsten invloed heeft uitgeoefend. De „holy mother", de „old Buddha", zooals zij in de wandeling geheeten wordt, is een te merkwaardige verschijning in China's geschiedenis geweest om er over te zwijgen; zelfs een simpele sightseeing reiziger kan haar niet met rust laten".

Deze Tsoezi, de keizerin-weduwe, zooals de Europeanen haar zijn blijven noemen, is drie maal regentes geweest. Bij het overlijden van haar gemaal Siënfoeng was haar zoon slechts

vijf jaar oud. Voor dezen, Toengdsji geheeten, nam zij daarom van 1861 tot 1873 het regentschap waar, zij het niet onbetwist. Toengdsji stierf reeds in 1875, zijn gemalin in zwangeren toestand achterlatende. Maar deze vond veertien dagen na hem den dood, hetzij door zelfmoord, of op een andere wijze, zoodat geen opvolger van jongere generatie opvolgen kon, zooals in China verplicht is. Tsoezi bewerkte in verband daarmede de opvolging, onder den naam van „Kwangzoe" of „glorierijke opvolging", van een zoon van haar zuster, die met een broeder van haar gemaal gehuwd was. Kwangzoe was echter óók minderjarig (4 jaar), zoodat ook voor hem een regentschap moest gevoerd, dat Tsoezi waarnam van den aanvang tot het einde toe. In 1889 trok zij zich formeel ten tweeden male terug, maar haar rol was, zooals in het volgende tijdperk nader zal gezien worden, nog niet uitgespeeld. Zij bleef gelden als de draagster van de oude Mandsjoe-tradities en werd in het volgende tijdperk opnieuw regentes.

Gaan we nu na, wat in de derde periode (1842—1895) goeddeels onder vrouwenregeering, resp. vrouweninvloed, gebeurd is, dan komt dit hierop neer, dat China's macht van 1842 af door verschillende verdragen over buitenlandsche betrekkingen (met name langs de zeezijde), waarmede tal van binnenlandsche quaesties verband houden, aanzienlijk beknot is, zoodat *Muller* terecht van China getuigen kan: „Sinds 1860.... is het afhankelijk van de groote mogendheden". „Herr der Situation" is de chineesche regeering geenszins meer. Verder moet geconstateerd: 1°. dat Makau (vrijwel) absoluut voor China verloren gaat, gelijk Honkong in 1842; 2°. dat Korea door Japan van China wordt losgeweekt, zoodat het welhaast moet afvallen; 3°. dat Junan voor de macht der Engelschen geopend wordt; 4°. dat de zuidgrens van het rijk eveneens geopend wordt en wel voor Frankrijk; 5°. dat in Tibet China's gezag en macht worden ondermijnd. Men zou daarbij nog kunnen voegen, dat Annam (met Tonkin) en Birma voor China geheel verloren gaan, maar met het oog op China's onbeduidende rechten op die landen is van eigenlijk verlies geen sprake. Terwijl ten slotte weliswaar Oost-Turkestan tijdelijk verloren ging, maar na eenige jaren militair en diplomatiek herwonnen werd.

§ 38. EINDE VAN HET EERSTE-OFFENSIEF-TIJDPERK.

Na het japansch-koreaansche verdrag van 1876 heeft de chineesche regeering alles in het werk gesteld om Japan's invloed tegen te werken en China's positie te redden. Dat leidde tot anti-japansche troebelen in Korea, welke beëindigd werden door het verdrag van Tientsin van 18 April 1885, waarbij de terugneming van chineesche en japansche troepen uit Korea werd overeengekomen, terwijl geen nieuwe troepenzending door een der beide partijen zou plaats hebben zonder mededeeling aan de andere partij. In verband met dit laatste deed China inderdaad mededeeling aan Japan, toen het in 1894 troepen naar Korea zond op verzoek van den keizer, voor hulpverleening bij de demping van een opstand. Japan zond onmiddellijk óók weer troepen en wierp de opperhoogheid van China over Korea als twistappel op. Een en ander gaf een zeer gespannen toestand, die leidde tot het uitbreken van den oorlog op 25 Juli. Het volgend jaar kwam het tot het chineesch-japansche vredesverdrag van Shimonoseki van 17 April 1895. Daarbij wordt 1°. door China de onafhankelijkheid van Korea erkend; China's machtsbevoegdheid eindigt te dien aanzien in alle opzichten. Verder worden: 2°. gedeelten van Fengtien (bij nader verdrag van 8 November 1895 door Japan teruggegeven tegen schadevergoeding in geld), Formoza en de Peskadores „in perpetuity and full sovereignty" aan Japan afgestaan; ook te dezen opzichte eindigt China's machtsbevoegdheid absoluut. En eindelijk wordt 3°. door Japan een oorlogsschatting bedongen, wat in dit verband zonder beteekenis is.

Met dit vredesverdrag kan het eerste-offensief-tijdperk der pénétration pacifique geacht worden te zijn beëindigd.

Afdeeling IV: De concessiestrijd.

---

§ 39. CHINA'S TOESTAND.

In de inleiding werd reeds opgemerkt, dat met den concessiestrijd bedoeld wordt de strijd, dien de vreemdelingen met en tegen elkander voeren om van China allerhande voordeelen te bedingen. Het gaat daarbij vooral om spoorwegconcessies, leeningen e. d., die uitvoeriger zullen worden behandeld in het economisch deel, terwijl ook met betrekking tot deze periode hier slechts het overwegend politieke deel der zaak wordt behandeld. Vandaar dat in de afdeeling, welke thans geopend wordt, wèl — en zelfs bij uitnemendheid — in bespreking zullen komen de invloedssferen, die schier tot koloniën worden.

China's zwakheid was tijdens den chineesch-japanschen oorlog duidelijk aan het licht getreden. De mogendheden begonnen voor elkander te vreezen, daar, zooals *Hermann* opmerkt (p. 338), de eene concurrent in China zelf geen hindernis meer zag voor het doordringen van den anderen concurrent. Men trachtte nu door verdragen, overeenkomsten of nota's, met of althans over China gesloten, elkaar in evenwicht te houden. Eenerzijds concurreerden vooral Frankrijk en Engeland, met name in het zuiden, anderzijds was het Rusland, dat in veler begeerig oog te vast en te zeker zich in China's gebied nestelde, terwijl Japan zich opmaakte om hetzelfde te doen. Daarbij kwam nog het krachtig opwaarts strevende en op en over de zee zijn toekomst zoekende Duitschland. Zoodoende ontstond de periode der invloedssferen, in haar meest krassen vorm als de periode van de verpachtingen zich openbarend.

Dit systeem is reeds destijds door sommigen sterk afgekeurd. Zoo b.v. in 1899 door *Beresford,* die aldus schreef: „Investigations on the spot have convinced me that the maintenance of the Chinese empire is essential to the honour as well as the interests of the Anglo-Saxon race", want Engeland heeft

ernstig geleden: „the loss of good name involved by forcing concessions from China when she is prostrated by involuntary surrenders to Powers stronger than herself. Hitherto our policy has been to befriend weaker nations. It cannot be said, that this policy has lately been followed in the Far East."

§ 40. IN NAAM NOG ONAFHANKELIJK.

De nominale gelijkwaardigheid der staten, waarop China zijnerzijds eerst inbreuk had gemaakt, is sedert de westerlingen haar erkenning afdwongen, blijven bestaan, ook toen de onafhankelijkheid van China inbreuk leed. Geen verdragen zijn mij bekend, waarin China's onafhankelijkheid nominaal niet erkend wordt. Ten aanzien van de verdragen, *met* China gesloten, is dit begrijpelijk. Niet aldus echter ten opzichte der *over* China gesloten verdragen, die daarom ter toetse dienen te worden gebracht. Intusschen zij opgemerkt, dat zelfs in het nog nader te behandelen chineesch-duitsche verdrag, Kiaudsjoe betreffende, in naam die stad slechts verpacht wordt, terwijl in de 50 K.M.-zone eromheen de chineesche keizer zich alle rechten voorbehoudt. Het gaat hierbij echter om woorden; op p. 56 en 57 zal blijken, dat ook dáár China's machtsbevoegdheid geenszins ongerept blijft.

In naam, maar meer ook niet, blijft de chineesche onafhankelijkheid óók zelfs onaangetast in de verdragen en overeenkomsten *over* China. De duitsch-engelsche nota's van 16 October 1900, met welker inhoud verschillende mogendheden instemming hebben betuigd, spreken van de integriteit van China's grondgebied, die gehandhaafd zal worden.... zoolang alle andere partijen haar handen thuis houden. Geschiedt dit laatste niet, dan „behalten beide Contrahenten sich vor, über etwaige Schritte zur Sicherung ihrer eigenen Interessen in China sich vorher unter einander zu verständigen". Een engelsch-japansch verdrag van 30 Januari 1902, zich uitsprekende over de onafhankelijkheid van China, gaf aanleiding tot een fransch-russische verklaring van 19 Maart 1902, die hetzelfde standpunt innam als de duitsch-engelsche nota van 1900. Het engelsch-japansche verdrag werd op 12 Augustus 1905 vervangen door een verdrag van bondgenootschap, waarin men zich uitsprak voor handhaving van onafhankelijkheid en integriteit van China. Zoo blijft het ook in de volgende perioden, waarop thans even vooruit moge worden geloopen. En dan dient genoemd te wor-

den het verdrag tusschen Frankrijk en Japan van 10 Juni 1907, waarin beide regeeringen verklaren, China's onafhankelijkheid en integriteit te eerbiedigen. Voorts de amerikaansch-japansche nota's van 30 November 1908, waarin de beide regeeringen verklaren, met alle, haar ter beschikking staande, vreedzame middelen die onafhankelijkheid en integriteit te zullen ondersteunen. Terwijl ten slotte het nieuwe japansch-engelsche verdrag van 13 Juli 1911 aan het standpunt van het verdrag van 1905 niets veranderde.

Men zou kunnen zeggen, dat zulke nota's, verdragen enz. ten deze niet veel beteekenis hebben, omdat het enkele feit, dat ze *over*, maar *zonder* China worden afgesloten, reeds aantoont, hoe zwak en teer China's onafhankelijkheid en integriteit zijn. Maar dat neemt niet weg, dat beide nominaal voorshands nog erkend worden, al verklaart men soms ook, zich alles voor te behouden voor het geval een derde die erkenning de facto loslaat.

§ 41. DE JANGTSE-CORRESPONDENTIE.

Als verdragen, die zeer typeerend zijn voor de periode van den concessiestrijd, noem ik, na de *over* China geslotene, van de *met* China geslotene het chineesch-japansche handelsverdrag van 1896 en vooral ook de chineesch-russische spoorwegconventie van hetzelfde jaar. Voor beide verwijs ik echter naar het economische deel, waar ze in nadere behandeling zullen komen. Vooral uit laatstgenoemd verdrag zou kunnen blijken, dat we gekomen zijn in het tijdperk, waarin gedacht wordt aan de verdeeling van het chineesche rijk. Daarvan getuigt ook een correspondentie tusschen den Tsoenglijamen en den britschen vertegenwoordiger van 9/11 Februari 1898. Engeland is bevreesd, dat een andere mogendheid op de een of andere wijze zal gaan strijken met het belangrijke Jangtse-gebied, welks omvang duidelijk blijkt op *Beresford's* kaart van China's waterwegen. Engeland vraagt de verzekering van de chineesche regeering, dat „China will never alienate any territory in the provinces adjoing the Yang-tzse to any other power, whether under lease, mortgage, or any other designation". China geeft de verklaring, maar staat er op, dat in de betrokken stukken zullen worden ingelascht de woorden „now entirely hers", welke inlassching geen tegenstand vindt bij Engeland, „as recording an undeniable fact", zooals de britsche vertegenwoordiger lakoniek opmerkt. Waarom zou men China den schijn

niet gunnen? Verkort is bedoelde correspondentie o.a. ook te vinden bij *Cordier* (III, p. 368), waar men tevens vindt twee geheel overeenkomstige verklaringen, gegeven resp. aan Frankrijk (10 April) en aan Japan (? April) en resp. betreffende de aan Tonkin grenzende gebieden en Fokien.

§ 42. DUITSCHE PACHT.

Van dienzelfden toestand, waarin China nu is, getuigt ook een verdrag van groote beteekenis, n.l. het reeds genoemde verdrag van 6 Maart 1898 tusschen Duitschland en China betreffende Kiaudsjoe. Reeds werd gezien (p. 54), dat in naam de onafhankelijkheid van China gehandhaafd wordt in de 50 K.M.-zône om de bocht van Kiaudsjoe. Maar de chineesche regeering belooft in deze zône den vrijen doortocht van duitsche troepen steeds te zullen gedoogen, waarmede haar goed recht, te bepalen wanneer zulks al dan niet zal kunnen worden toegestaan, wordt prijsgegeven. Voorts zullen er geen maatregelen of verordeningen worden getroffen zonder voorafgaande toestemming der duitsche regeering, waarmede de onafhankelijkheid een tweede inbreuk lijdt. En eindelijk zal geen hindernis in den weg gelegd worden aan een eventueel noodige regeling der waterloopen, met welke belofte de chineesche regeering nogmaals een bevoegdheid aan de duitsche regeering afstaat.

Tot zoover art. 1. Het tweede artikel, beginnende met een verklaring, die in statenrechtelijken zin pure onzin is, n.l. dat de chineesche keizer de bedoeling heeft, te vervullen den gerechtvaardigden wensch des duitschen keizers om als de andere mogendheden een plaats aan de chineesche kust te hebben om schepen uit te rusten en te verbeteren, enz., — de chineesche regeering heeft toch alleen te vragen wat het belang en de veiligheid van den *chineeschen* staat eischen! — bepaalt, dat de chineesche keizer aan Duitschland de beide zijden der bocht pachtsgewijze voorloopig voor 99 jaar afstaat (vgl. art. 3 van het verdrag van Nanking van 1842).

Art. 3 voegt daaraan toe, dat China tijdens den pachtduur daar geen overheidsrechten zal uitoefenen. De machtsbevoegdheid gaat vrijwel absoluut over. Het etiket van verpachting kan daaraan niets veranderen: hier wordt bijna ten volle gebied, althans „Territorialgewalt", afgestaan. Dat blijkt ook uit de bepaling, dat de chineesche schepen in de bocht niet slechter, maar ook niet beter behandeld zullen worden dan andere, en dat de Chineezen in het afgestane gebied blijven mogen —

voor zoover hun land niet voor andere doeleinden noodig is — en dan de bescherming der duitsche regeering zullen genieten, mits zij zich goed gedragen. Wel werd krachtens verdrag van 2 December 1905 Tsingtau een chineesch douanekantoor gevestigd, maar dat was juist een versterking van de duitsche macht en geen inbreuk op de bevoegdheid der duitsche regeering, die inzag, dat, als de chineesche douane niet in Tsingtau gevestigd werd, de chineesche kooplieden zich daar ook niet zouden vestigen *(Schweitzer,* p. 162 en v.v.) Een soortgelijk verdrag sloot Japan in zake Dairen op 30 Mei 1907.

Dat de overdracht van Kiaudsjoe slechts voor een bepaalden tijd, 99 jaar, geschiedt, beteekent natuurlijk niets. Er staat trouwens ook bij: voorloopig. Natuurlijk wist de chineesche regeering uitnemend wel, dat het hier zou zijn een: „j'y suis, j'y reste", behoudens natuurlijk het niet voorziene geval van een grooten oorlog met Duitschland, dat zich nu heeft voorgedaan en waarbij Kiaudsjoe 7 November 1914 aan Japan kwam.

Overigens werd de onafhankelijkheid van de chineesche regeering vooral ook hierdoor nog ingedeukt, dat China aan Duitschland het recht gaf (in art. 5) om Kiaudsjoe voor afloop van de pachtperiode aan China terug te geven tegen terugbetaling door China aan Duitschland van alle gemaakte kosten, met dien verstande, dat Duitschland dan zou krijgen een meer geschikte plaats. Natuurlijk lag het niet in de bedoeling van het artikel, China te laten beslissen wat een meer geschikte plaats is, noch de beslissing daarover te laten aan het gemeen overleg, doch dat Duitschland zelf zou uitmaken wat het noodig had en dit noodige voor zich zou opvorderen. De prijsgeving van bevoegdheid gaat hier dus zoover, dat de integriteit van het grondgebied een leugen wordt: als het Kiaudsjoe wenscht prijs te geven, kan Duitschland te allen tijde beschikken over een stuk gronds aan de chineesche kust.

§ 43. RUSSISCHE PACHT.

In diezelfde lijn ging het voort. Bij verdrag van 27 Maart 1898 werd door China aan Rusland het Kwantoenggebied met Port-Arthur verpacht, aanvankelijk voor 25 jaar, maar onder de uitdrukkelijke bepaling, dat bij afloop van dien termijn een verlenging van den duur zou kunnen worden overeengekomen. In een traktatenverzameling heb ik een vertaling van het chineesch-russische stuk niet kunnen ontdekken. Sir Claude Mac-

donald, de engelsche gezant, zendt 29 April 1898 een vertaling aan Salisbury, met de mededeeling erbij, dat het een zeer correcte vertaling moet wezen, en voorts met de opmerking, dat het verdrag „bears every sign of foreign authorship, and the original cannot have been drafted by a Chinese".

Uitdrukkelijk wordt in het verdrag bedongen, dat de pacht zal zijn „sans préjudice pour l'autorité chinoise dans ce territoire". Hetzelfde voorbehoud wordt hier dus gemaakt, dat in het Kiaudsjoeverdrag voorkomt, maar dit voorbehoud is hier iets minder in strijd met den verderen inhoud van het verdrag, hetgeen echter hierop neerkomt, dat de rechtsverhouding van het aan Rusland verpachte gebied nog iets meer verward is dan die van het aan Duitschland afgestane. De benoeming van de hooge districtsautoriteiten wordt aan Rusland overgelaten. Terwijl in dit gebied geen stationeerende chineesche troepen mogen zijn, worden de haven van Port-Arthur en een deel van die van Taliënwan gereserveerd voor russische en chineesche schepen. Het territoir ten noorden van het afgestane gebied wordt gereserveerd voor China, dat het slechts door troepen mag doen betreden na overeenstemming met Rusland. De krasse bepalingen, die ten aanzien van Kiaudsjoe de chineesche onafhankelijkheid formeel duidelijk opheffen en zelfs eventueel de beschikking over een willekeurig ander stuk van China geven aan een vreemde mogendheid, ontbreken hier. Overigens zij opgemerkt, dat bij het vredesverdrag van 5 September 1905 Japan in de plaats van Rusland getreden is. Bij verdrag van 22 December 1905, tusschen China en Japan gesloten, heeft China met die plaatsvervanging zich vereenigd.

§ 44. FRANSCHE PACHT.

„La France suivait naturellement pas à pas les progrès faits par les autres puissances et aux avantages que celles-ci obtenaient, elle répondait par des demandes équivalentes à la Chine", zoo zegt *Cordier* (III, p. 369). Den 10den April 1898 wist Frankrijk voor 99 jaar in pacht te verkrijgen de bocht van Kwangdsjoewan, waarvan de feitelijke in bezit neming 22 April plaats vond, terwijl eerst daarna een verdrag tot stand kwam, dat 5 Januari 1900 werd geratificeerd. Het bepaalt, dat gedurende de pacht het gebied door Frankrijk alleen zal worden geregeerd en geadministreerd, en wel om mogelijke wrijvingen tusschen de beide rijken te vermijden. Dit slaat terug op de

reserve, ook hier gemaakt, dat „cette location n'affectera pas les droits de souveraineté de la Chine sur les territoires cédés". Wat echter niet wegneemt, dat Frankrijk in de uitoefening van rechten geheel vrij is en de verordeningen mag maken, welke het goed vindt. Al gaat de afstand formeel dus niet zoo ver, of liever al komt die formeele afstand niet zoo duidelijk uit als in het Kiaudsjoe-verdrag, noch als in het hierna te noemen Weihaiwei-verdrag, hij is minder verkapt dan in het Kwantoeng-verdrag, dat ten deze het minst gepreciseerd is. Het ligt echter voor de hand, dat materieel de afstand overal vrijwel volkomen is. Wat *Grünfeld* (p. 15) — m. i. eenigszins ten onrechte — zeide van het Makau-verdrag, geldt, naar het mij wil voorkomen, met meer recht van deze vier verdragen, in antwoord op de vraag, hoe het met de verhoudingen in werkelijkheid staat: het is een machtsvraag.

§ 45. ENGELSCHE PACHT.

Eindelijk werd bij verdrag van Peking van 9 Juni 1898 verklaard, dat „it has for many years past been recognized that an extension of Hongkong territory is necessary for the proper defence and protection of the colony", en wordt voor 99 jaar, te rekenen van 1 Juli af, een stuk van Koeloen pachtsgewijze aan Engeland afgestaan. Trouwens was bij den vrede van Peking van 1860 een ander stuk van Koeloen, te voren in eeuwige pacht gegeven, reeds definitief aan de kolonie Honkong toegevoegd. Bovendien verkreeg Engeland bij verdrag van 1 Juli 1898 Weihaiwei, dat werd afgestaan voor zoolang Port-Arthur in handen der Russen blijven zou. Sedert is Port-Arthur voor Rusland verloren gegaan. Japan verkreeg het, gelijk bleek, bij den vrede van Portsmouth van 1905. Maar Engeland heeft Weihaiwei niet opgegeven.

Het betrokken gebied is pachtsgewijze afgestaan, zonder meer. Zelfs in naam wordt de chineesche machtsbevoegdheid niet bijbehouden. Engeland zal „sole jurisdiction" hebben. Alleen in de stad Weihaiwei zelf zullen de chineesche ambtenaren de jurisdictie uitoefenen, voor zoover ze niet onbestaanbaar is met de „naval and military requirements for the defence of the territory leased". Buitendien is er nog een zone langs de kust, oostelijk van den meridaan van 121° 40′ ten oosten van Greenwich, binnen welke zone Engeland alle militaire maatregelen voor defensie zal kunnen nemen. De chineesche administratie

zal er haar gang gaan, maar geen andere dan britsche en chineesche troepen zullen er mogen komen. Alles bijeengenomen staat de zaak zoo, dat met Weihaiwei onverkapte gebiedsafstand plaats vond, met dien verstande, dat de verkrijger aan den prijsgever in de stad Weihaiwei zelf als gunst en voorwaardelijk een stukske zeggenschap teruggaf. De kustzone ging niet onverkapt aan den nieuwen bezitter over, maar de machtsbevoegdheid, in naam niet aangetast, ging voor een gedeelte formeel wel terdege over. Wie in de kustzone formeel de grootste macht heeft, is niet te zeggen: materieel heeft natuurlijk Engeland haar.

§ 46. BOKSEROPSTAND.

In 1898 gaat dus Duitschland strijken met Kiaudsjoe, Rusland met Port-Arthur, Frankrijk met Kwangdsjoewan, Engeland met Weihaiwei. Italië heeft ook gepoogd iets te verwerven *(Cordier,* III, p. 449 en v.v.) maar — het was in 1899, reeds wederom onder Tsoezi — deze pogingen bleven vruchteloos, vooral door buitengewoon ontactisch optreden van den italiaanschen gezant, die dan ook spoedig werd teruggeroepen. Zoo was men feitelijk begonnen China te verdeelen; de verwachting schijnt geweest te zijn, dat China innerlijk zoo zwak was, dat het rijk noodwendig ineenstorten moest en de deelen ervan toevallen aan de meest gereede partij. Om er nu maar bijtijds bij te wezen, nam men alvast iets van hetgeen men het meest begeerde. Maar ondertusschen was China wakker geworden, begòn het tenminste te onwaken. Keizer Kwangzoe althans helde naar de hervormingen in westerschen zin over; maar de keizerin-weduwe was — of liet zich maken tot — de draagster der mandsjoe-tradities. Dientengevolge ontstond tusschen tante en neef verwijdering, straks aangroeiend tot verbittering, leidend eindelijk tot botsing. De keizer beraamde een aanslag, door middel van Joeandsjikai uit te voeren op Tsoezi, maar Joeandsjikai voerde de opdracht averechts uit en gaf de gewaarschuwde tante gelegenheid de zaken om te keeren, den keizer gevangen te zetten op het haar toegedachte plekje en zelf bij decreet ten derde male het regentschap te aanvaarden.

De volksgeest was der dynastie echter niet gunstig. De zwakheid van China werd op rekening der regeering, op rekening ook der dynastie gesteld. In een geheime organisatie onder den naam van Ihotsoean (vriendenbond), wier leden en volgelingen door de Europeanen tot „boksers" werden gedoopt, ten-

gevolge van de omstandigheid, dat tsoean o.a. vuist beteekent, vereenigden zich de ontevredenen, het in hun geheime vergaderingen toeleggende op den val der dynastie. De keizerinweduwe, die de hervormingen, door keizer Kwangzoe tot stand gebracht, grootendeels weer had vernietigd, wist de beweging echter door sluwheid in voor de dynastie voorshands gevaarlooze banen te leiden; zij slaagde er in, den haat af te wenden op de vreemdelingen, tegen welke zij met de boksers gemeene zaak maakte. Daarmede werd echter een periode van vreemdelingenhaat geschapen, die China duur te staan is gekomen.

De vreemde mogendheden hielden bij Takoe een internationaal eskader gereed om op de eerste ernstige berichten uit Peking te kunnen ingrijpen. Inderdaad werden in Mei 1900 troepen geland, die naar Peking oprukten, maar onderweg van alle verbinding werden afgesneden, zoodat zij genoodzaakt waren op Tientsin terug te trekken, wat slechts onder zware verliezen gelukte. Tientsin was ondertusschen genomen en ook hadden de Takoeforten het tegen het eskader moeten opgeven. Maar Peking, waar de duitsche gezant Von Ketteler 20 Juni vermoord werd, was geïsoleerd. Eerst na twee maanden slaagde het internationale leger, van elders versterkt, er in, het door het hof verlaten Peking te nemen (14 Augustus) en de gezantschappen te bevrijden. Op 28 Augustus hielden de troepen der mogendheden een gemeenschappelijken marsch door Peking, ten teeken van de zege, die zij behaald hadden. De mogendheden — t. w. de europeesche plus de V. S. A. en Japan — zouden nu krasse maatregelen tegen China hebben kunnen nemen, indien niet Japan en Rusland tweedracht in het concert gebracht hadden. Beide mogendheden — de V. S. A. trouwens eveneens — trokken een deel der troepen uit China terug. Kort daarop begonnen de onderhandelingen met de chineesche regeering, onderwijl de verbonden troepen de boksers in het binnenland vervolgden en de voornaamste punten in het rijk bezet hielden, totdat de onderhandelingen tot een bevredigend resultaat zouden hebben geleid. Eerst een jaar later, op 7 September 1901, kon het vredesverdrag te Peking tot stand komen.

§ 47. VREDE VAN PEKING.

Overeengekomen wordt bij het vredesverdrag: 1°. dat een boetegezantschap naar Duitschland zal gaan en een monument ter eere van den vermoorden duitschen gezant Von Ketteler zal worden opgericht; dat voorts een chineesch hoogwaardig-

heidsbekleeder naar Japan zal gaan met een betuiging van leedwezen over den moord op den japanschen gezantschapskanselier Soegijama; en ten slotte, dat op geschonden vreemde of internationale kerkhoven monumenten zullen worden geplaatst; 2°. dat de voornaamste raddraaiers zullen worden gestraft volgens reeds uitgevaardigde keizerlijke edicten; 3°. dat de officieele examens gedurende 5 jaar niet zullen plaats vinden in de steden waar de vreemdelingen zijn vermoord of wreedelijk mishandeld; 4°. dat een schadeloosstelling aan de mogendheden zal worden betaald; 5°. dat de gezantschapswijk speciaal gereserveerd zal zijn voor de gezantschappen, zoodat de Chineezen er niet zullen mogen wonen, en de wijk in staat van verdediging zal kunnen worden gebracht, waartoe de gezantschappen permanente wachten mogen hebben; 6°. dat de Takoeforten en de forten, die de verbinding tusschen Peking en de zee zouden kunnen verhinderen, zullen worden geslecht en dat de mogendheden eenige, door haar nader te bepalen, punten zullen mogen bezetten, om de verbinding tusschen Peking en de zee te handhaven; 7°. dat de Tsoenglijamen in door de mogendheden aangegeven geest zal worden hervormd en een ministerie van buitenlandsche zaken ervan zal worden gemaakt (Waiwoepoe), dat gelijken rang heeft met de overige departementen.

Hierbij zij in de eerste plaats opgemerkt, dat dit verdrag telkens formeel slechts constateert, wat bij keizerlijk edict reeds verordend of wel anderszins reeds geschied is, hetgeen echter ter zake niets afdoet, aangezien hetgeen te voren plaats gevonden heeft, toch in ieder geval het kenmerk der vrijwilligheid heeft gemist, terwijl voorts wel in het oog gehouden moet worden, dat de vastlegging in een verdrag van iets dat, in zaken van binnenlandschen aard, vrijwillig *heet* te zijn geschied, een aantasting der machtsbevoegdheid blijft, ook op grond hiervan, dat het verdrag de betrokken regeering verhindert, het gedane ongedaan te maken, indien zij van inzicht mocht veranderen.

De quaestie van den gekozen vervoegingsvorm der gebezigde werkwoorden kan dus niet ervan terughouden, ten aanzien van het verdrag van Peking het volgende te constateeren. Het onder 1 genoemde is een soort straf voor China, voor ons van weinig of geen belang, maar het onder 2 vermelde tast, zeer streng genomen, China's onafhankelijkheid aan, daar het straffen van misdadigers en de beslissing daarover een buitenlandsche aangelegenheid is. Wat onder 3 is vermeld betreft eveneens een binnenlandsche zaak en wel eene, ten aanzien waarvan

de inmenging door een vreemde mogendheid zoo zeldzaam, misschien zelfs zoo absoluut nieuw is, dat de krenking der onafhankelijkheid ten deze zeer in het oog loopt. Het onder 4 opgesomde, waarop in ander verband teruggekomen wordt, laat zelf de onafhankelijkheid onaangeroerd, maar het protocol regelt ook de wijze, waarop de gelden zullen worden gevonden en daarbij blijft de onafhankelijkheid niet intact. Het onder 5 genoemde schept een imperium in imperio en ontneemt der chineesche regeering een niet onbelangrijk stuk machtsbevoegdheid en nog wel op een gewichtig punt; het is niet zoozeer de exterritorialiseering, die uit statenrechtelijk oogpunt moet gewraakt, als wel de bevoegdheid, zich te versterken, natuurlijk (ook) tegen de macht van de chineesche regeering. Van het onder 6 vermelde geldt hetzelfde: op zeer krasse wijze wordt der chineesche regeering de bevoegdheid ontnomen, op het stuk der militaire defensie te doen wat zij meent in het belang en de zekerheid van den staat te moeten doen, ja zij moet ook ten deze alweer toelaten, dat op haar gebied defensieve militaire maatregelen tegen haar zelf door vreemde regeeringen worden genomen. En wat eindelijk het onder 7 voorgeschrevene aangaat, zij opgemerkt, dat al is de quaestie van de etiquette van internationalen aard, de zaak van de inrichting van het ministerie van buitenlandsche zaken en van zijn verhouding tot andere ministeries er een is, die een geheel onafhankelijke staat zonder vreemde inmenging regelt. Hierbij zij nog aangeteekend, dat het in 1902 ingestelde Waiwoepoe of departement van buitenlandsche zaken volgens *Knobel* (p. 28 noot) inderdaad iets minder dan de Tsoenglijamen afwijkt van de westersche ministeries van buitenlandsche zaken: een jamen is een lichaam van minderen rang dan een eigenlijk ministerie of poe.

§ 48. CHINEESCH-ENGELSCH HANDELS- EN TIBET-VERDRAG.

In aansluiting aan het verdrag van Peking kwam 5 September 1902 te Sjanghai een handelsverdrag tusschen China en Engeland tot stand, waarvoor verwezen zij naar het economische deel en dat gevolgd werd door verschillende andere, soortgelijke verdragen met andere landen. In dit politieke deel is van meer beteekenis het britsch-tibetaansche verdrag van 7 September 1904, waarvan een paar punten hier besproken dienen te worden. Tibet verbindt zich bij dat tractaat, 1°. te zorgen, dat de weg tusschen de britsche grens en Gyantse en Lasa open

blijft (wat de quaestie van de defensie raakt); 2°. zonder toestemming van Engeland geen grondgebied af te staan aan andere mogendheden; 3°. geen interventie in tibetaansche zaken anderen dan Engeland te veroorloven; 4°. geen vertegenwoordigers van andere mogendheden toe te laten; 5°. geen tibetaansche inkomsten te verpanden of aan te wijzen aan eenige vreemde mogendheid of haar onderdanen. Het is duidelijk, dat op ieder van de 5 punten China's machtsbevoegdheid wordt aangerand. Ze betreffen toch hoofdzakelijk de (buitenlandsche) verhouding van een onderdeel van China (Tibet) tot andere mogendheden dan Engeland. En deze inmenging is de gewone weg om tot protectoraat te komen. Op één punt echter is de chineesche machtsbevoegdheid, ondanks Engeland, formeel gered ten aanzien van dit verdrag. Engeland sloot het n.l., zooals bleek, niet met China zelf, doch met Tibet; maar China erkende die verdragssluiting niet, omdat Tibet niet bevoegd was, verdragen te sluiten. Engeland moest berusten en sloot daarom 27 April 1906 een verdrag met China zelf, waarbij het verdrag van 1904 werd erkend.

§ 49. JAPANSCH-RUSSISCHE OORLOG.

Inmiddels had Rusland, dat sedert lang groote belangen in Mandsjoerije had, een ernstigen concurrent gekregen in het schielijk opkomende Japan, dat eveneens zijn oog op dat nevenland van China geslagen had, waar het economische voordeelen zocht te verwerven. Zoo scherp werden op den duur de tegenstellingen, die in het economisch deel nader belicht zullen worden, dat in Februari 1904 tusschen Japan en Rusland een oorlog is uitgebroken, die zijn grondoorzaak juist vond in de tegen elkaar opbotsende belangen der beide landen in Mandsjoerije (en Korea). Na den val van Port-Arthur en den zeeslag bij Tsjoesjima (resp. 2 Jan. en 27 Mei 1905) kwam het door bemiddeling van de V. S. A. tot den vrede van Portsmouth, waarop straks wordt teruggekomen. China was bij dezen oorlog geen partij, wel belanghebbende. Het rechtstreeksche belang was evenwel niet van dien aard, dat het gerechtvaardigd zou zijn, dezen oorlog als sluitstuk voor een tijdperk van chineesche politieke geschiedenis te nemen, ware het niet, dat de uitslag van dezen oorlog voor het politiek zoo neergebogen en haast willoos geworden China aanleiding was, zich op te richten en te weer te stellen tegen de europeesche machten, waarvan nu gebleken was, dat ze voor de aziatische machten niet onoverwinnelijk waren.

Afdeeling V: De worsteling om bevrijding.

---

§ 50. TIBET-QUAESTIE.

Natuurlijk is nu China niet in eens bevrijd. Integendeel, Rusland en Japan handelen samen met en over China's gebiedsdeel Mandsjoerije, dat trouwens tot den huidigen dag veel omstreden grond blijft. Zoo zien we ook, dat kort na den vrede van Portsmouth, n.l. 27 September 1905, China met de mogendheden een verdrag moet sluiten, betreffende de verbetering van een zuiver chineesche rivier, de Wampoe. En het volgend jaar wordt inzake Tibet China's recht zeer sterk ingedeukt (p. 63). Engeland verplichtte zich bij het reeds genoemde verdrag wel, geen tibetaansch grondgebied te annexeeren of zich in de tibetaansche zaken te mengen, met dien verstande echter, dat China inzake Tibet zich zoo iets ook niet van andere staten zou laten welgevallen. Maar voorts werd bepaald, — zeer zonderling tegenover de regeering van het betrokken gebied —, dat China en de Chineezen niet zouden zijn uitgesloten van concessies in Tibet! Waartegenover — Engeland geeft iets *schijnbaar,* om zelf wat te ontvangen! — Engeland telegrafen zou mogen aanleggen van de geopende plaatsen naar Indië. Bovendien werd bij gewisselde nota's nog overeengekomen, dat de chineesche regeering in Tibet niet zou gebruiken eenig persoon, die geen chineesch onderdaan en niet van chineesche nationaliteit zou wezen, en dat wel in geen enkele hoedanigheid („in any capacity whatsoever").

Sedert wordt het schaakspel met Tibet voortgezet. 20 April 1908 wordt het verdrag van 1906 aangevuld door een supplementaire conventie, terwijl inmiddels 31 Augustus 1907 een britsch-russische overeenkomst het britsche belang had erkend van den status quo in zake Tibet's buitenlandsche betrekkingen. Maar sedert dien dringen de Chineezen weer door in Tibet, om dit in 1910 weer goeddeels te beheerschen. In China's revolutie-

tijd van 1911/12 is de toestand in Tibet zeer verward, heerscht er min of meer anarchie, maar Augustus 1912 komt het tot een chineesch-tibetaansch vredesverdrag. De laatste feiten, die zich hebben voorgedaan, zijn, dat in 1912 en 1913 de Chineezen weer van uit Sedsjwan Tibet bestookt en geslagen hebben, met het gevolg, dat de chineesche grens 130 mijl naar Lasa vooruitgeschoven kon worden. In verband waarmede volgens *Von Mackay* (p. 209 en v.v.) 20 Juni 1913 een chineesch-tibetaansch verdrag werd afgesloten op dezen grondslag: „die Tibetaner werden den Angehörigen der anderen chinesischen Rassen gleichgestellt; sie genieszen vollständige Freiheit in der Ausübung ihrer Religion; ganz Tibet bleibt unter chinesischer Rechtsprechung; gebildete Tibeter dürfen Beambtenstellungen in China bekleiden, und ebenso darf die Zentralregierung chinesische Beamte für Tibet ernennen." Dit verdrag gaf praktisch niet heel veel voor versterking van het chineesche gezag, maar leidde weer tot verschillende zetten tusschen Engeland en China, w.o. de conferentie van Simla, gehouden in 1913 en 1914, die echter evenmin als iets anders de zaak tot een einde bracht.

Het *Year Book* maakt van het bovengenoemde verdrag geen melding: *Von Mackay* beroept zich trouwens ook slechts op „Pekinger Meldungen", wat wellicht niet meer dan geruchten geweest zijn. Wel gewaagt het *Year Book* (p. 606) van de „tripartite conference" van Engeland, China en Tibet, die 13 October te Simla begon. Daarvan zegt het: „Although no official pronouncement was made on the subject it was understood, that an agreement was reached which provided for 1°. the complete autonomy of Tibet Proper, 2°. the right of China to maintain a resident at Lhasa with a suitable guard, and 3°. a semi-autonomous zone in Eastern Tibet in which China would occupy a stronger position. The conferences, however, failed to find an acceptable demarcation of Outer and Inner Tibet, and broke up in July, 1914, without arranging for the ratification of the agreement".

§ 51. KEIZER EN REGENTES STERVEN.

Inmiddels hadden er evenwel in China belangrijke binnenlandsche gebeurtenissen plaats gevonden, die ook van invloed waren, zelfs in zeer sterke mate, op de buitenlandsche aangelegenheden. Keizer Kwangzoe stierf op 14 November 1908. Reeds eerder hadden geruchten de ronde gedaan omtrent zijn

slechten gezondheidstoestand, maar zoozeer meenden de westerlingen het lanceeren van zulke berichten door het hof van Peking te moeten aanmerken als voorbereidende maatregelen, die moesten bewerken, dat straks een (in werkelijkheid gewelddadige) dood van den keizer geen opzien en argwaan wekken zou, dat de mogendheden aan het hof te kennen gaven, het hof aansprakelijk te moeten stellen voor wat den keizer mocht overkomen. Toen hielden de ongunstige geruchten tijdelijk op, maar later kwamen ze opnieuw. Of nu ten slotte 's keizers dood een natuurlijke of gewelddadige geweest is, weet men met zekerheid niet te zeggen. Zeker is, dat de keizer den dag na zijn dood door de keizerin-weduwe gevolgd werd. Ook omtrent haar verkeert men in het onzekere, daar sommigen aan haar natuurlijken dood niet gelooven, maar zelfmoord veronderstellen.

Het oordeel over Tsoezi is zeer uiteenloopend. *Hermann* (p. 470) zou haar wel als een goed heerscheres willen aanmerken, zooals door sommigen zonder veel voorbehoud gedaan wordt, maar ziet daartegen drie bezwaren. Ten eerste heeft zij geen goed finantieel beheer gevoerd, zoodat het staatsbankroet slechts voorkomen kon worden door de hulp van vreemdelingen (als Hart e. a.) en de publieke moraal van het ambtenarenkorps bijna hopeloos werd bedorven. Ten tweede heeft zij eerst na de catastrophe van 1900 ingezien, dat regeeren meer beteekent dan een schaakspel met de figuren der rijksgrooten, daar het den plicht meebrengt, de bronnen en oorzaken van de kracht en de zwakheid van het rijk zelf te beoordeelen. En ten derde heeft zij nooit verstaan, hoe de schoone plant van volkstrouw aan de dynastie verzorgd moet worden, en aan de dynastie met haar spel van de drie poppenkeizers onberekenbare schade toegebracht. Aldus *Hermann's* van zaakkennis getuigend oordeel, dat meer den indruk maakt van overeenkomstig de waarheid te zijn dan andere, ietwat geestdriftige oordeelvellingen, die als reactie tegen het vroeger vaak zoo zwart geteekende beeld der keizerin-weduwe schijnen te moeten worden aangemerkt: in ieder geval was „Old Buddha" niet het type van de reactie zonder meer, doch heeft zij een langzamen en in overeenstemming daarmede misschien meer zekeren vooruitgang nagestreefd. Misschien wilde ook zij nog te snel werken, te zeer Europa navolgen, te veel zich toeleggen op verandering van vorm en niet van wezen!

§ 52. CHINA'S HEKSENKETEL.

Is het oordeel over Tsoezi verschillend, weinig verschil van meening kan hierover bestaan, dat in haar tijdperk China een sterke gedaantewisseling heeft ondergaan. Bij het begin van haar eerste regentschap werden de vreemdelingen nog beschouwd als barbaren zonder meer. Sedert dien echter hebben de vreemdelingen niet alleen voor zich zelf, maar ook voor hun ideeën baan weten te breken in het oude rijk van het midden. Zoo ontstond eenerzijds een strijd in China zelf tusschen de oude en de nieuwe ideeën; anderzijds tusschen de vreemde mogendheden en China een strijd om de behandeling van vreemdelingen (en hun belangen) in China op westerschen voet: als China aan dit laatste niet aan wilde, moest het zijn onafhankelijkheid maar gaandeweg zien afbrokkelen! Die tweeërlei strijd zelfs in de gedachten van elkander te scheiden, is in het geval van China onmogelijk. In beide opzichten heeft de crisis geheerscht in de korte periode van den bokseropstand. Sedert dien toch is het, vaak zoo onbezonnen optredend, nieuwe langzaam aan beginnen te overheerschen, maar is tevens, naar het schijnt, de overheersching van de mogendheden in het algemeen ietwat gaan minderen. Dat kan slechts onder velerlei voorbehoud gezegd, maar het schijnt toch niet al te gewaagd, den toestand zoo te qualificeeren. Alleen maar: Rusland en Japan zijn twee kwade buren, te gevaarlijker omdat ze beide Aziaten zijn, Japan geheel, Rusland door Siberië.

§ 53. CHINA WIJST EEN EISCH AF.

Eigenaardig, dat juist in het jaar van Tsoezi's verscheiden China het voor het eerst heeft kunnen wagen, den eisch eener groote mogendheid te weerstaan. De Chineezen hielden in Maart 1908 een japansch schip aan, dat wapenen inhield voor opstandelingen in Zuid-China, en haalden de japansche vlag neer. Daarover rees een scherp conflict, leidend tot een ultimatum van Japan. Maar China hield stand. Het herstelde weliswaar de japansche vlag in haar eer, maar behield de wapens en kreeg den eisch ingewilligd, dat Japan zich zou moeten verbinden om aan den wapensmokkelhandel naar Zuid-China een einde te maken.

§ 54. OVERWINNING DER REACTIE.

Wat overigens het nieuwe régime aangaat, dit had kort na den dood van keizer en regentes, onder den nieuwen keizer

Swantoeng (die twee jaar oud den troon besteeg, als opvolger aangewezen èn door den stervenden keizer op bevel der regentes èn door de regentes zelve) en onder den regent, die voor den nieuwen keizer optrad, een overwinning door de reactie te boeken. De grootsecretaris Joeandsjikai, die hervormingen voorstond en het streven naar het spoedig vaststellen eener constitutie steunde en bevorderde, werd 2 Januari 1909 ontslagen. *Colenbrander* (p. 132 en v.v.) wijdt hem deze woorden: „Joeantsjikai, de pilaar van den „vooruitgang"" — dat was hij echter niet immer, althans niet tijdens den staatsgreep van 1898! — „heeft voor de Mandsjoe-kliek het veld moeten ruimen. Hij was de man, die den Bokseropstand onderdrukt heeft in het zuiden, het chineesche leger gemoderniseerd, de beruchte staatsexamens afgeschaft, den strijd tegen het opium ingeleid. De vreemdelingen, die in China te maken hadden, kwamen allen bij hem te biecht en zijn aanwezigheid gold als de waarborg tegen anti-Europeesche bewegingen. De gezanten der groote mogendheden zijn op de Amerikaansche legatie bijeengekomen om een gezamenlijken stap te beramen tegen zijn ontslag, maar alleen Engeland en Amerika hebben aan dit plan gevolg gegeven, zonder resultaat. Men vraagt zich thans af, wat de beteekenis van dit alles is, en zoekt de oorzaak bij Japan. Joeantsjikai zocht in den laatsten tijd Amerika uit te spelen tegen Japansche aanmatigingen in Zuid-, Russische in Noord-Mandsjoerije, en in overleg met Rusland schijnt Japan nu van politiek te zijn veranderd en zijn grooten invloed ten voordeele van de partij van het behoud, in plaats van ten bate van die van den vooruitgang, te zijn gaan aanwenden. Het waren de gezanten van Japan en van Rusland, die ter conferentie een gezamenlijken stap namens de groote mogendheden verijdeld hebben. Het proces der verjonging van China kan door intrigues als deze natuurlijk wel verlangzaamd worden, maar niet blijvend gestuit."

§ 55. DE OVERWONNENE KEERT TERUG.

Weinig zal *Colenbrander* destijds hebben gedacht, dat Joeandsjikai na betrekkelijk korten tijd zou wederkeeren in heel andere hoedanigheid. Wel had de troonwisseling van 1908 geen aanleiding gegeven tot tegen de dynastie gerichte bewegingen. maar terwijl de hervormingen van binnenlandschen aard in China haar zelfs door de zegevierende reactie niet meer te stuiten gang gingen, begon het toch op den duur op niet onbedenke-

lijke wijze in het rijk van het midden te gisten. Met name in 1911 werd de toestand gevaarlijk. Weer was er een anti-vreemdelingenbeweging, tevens een beweging, gericht tegen de dynastie. De centrale regeering, die verdeeld was in een partij van den prins-regent en een partij van Joeandsjikai, hield zich van beide bewegingen afzijdig, ook van de eerstgenoemde. Tegen het einde van het jaar echter werd de toestand zoo ernstig en kwam de prins-regent zoo in het gedrang, dat Joeandsjikai weer naar voren gedrongen kon worden. Hij werd 14 October benoemd tot opperbevelhebber van alle tegen den opstand gebezigde troepen. Volgens de *Ostasiatische Lloyd* zou hij licht erin geslaagd zijn, de keizerlijke troepen ter zege te voeren, indien hij geen tijd verknoeid had met pogingen om zonder strijd den opstand ten deele neer te slaan. Dit gelukte hem niet, evenmin als latere pogingen van dien aard, die hij, reeds sedert 1 November minister-president zijnde, deed, succes hadden.

§ 56. DE DYNASTIE VALT.

Het ging met de dynastie snel naar het einde. Op 6 December legde de prins-regent zijn ambt neer en kwam de regeermacht formeel in handen der keizerin-weduwe (de weduwe dus van Kwangzoe), die zich toevertrouwde aan de compromispartij van Joeandsjikai. Daarmede was de dynastie echter niet te redden en op 12 Februari 1912 verscheen het, door den invloed der revolutionairen afgedwongen afdankingsbesluit, waarbij keizer en keizerin-weduwe verklaarden, zich te willen voegen naar den volkswil en het recht der regeering over te dragen aan de bevolking van het gansche land. Drie dagen later werd Joeandsjikai gekozen tot voorloopig president van de chineesche republiek. In Maart d. a. v. werd hij als zoodanig geinaugureerd, terwijl hij — nadat een tweede revolutie, in 1913 woedende omdat de Jong-Chineezen naar Nankings zin niet voldoende in ambten waren gezet, een goed deel van China geteisterd had en neergeslagen was —, 6 October 1913 voor 5 jaar herkozen zijnde, den 10en d. a. v. definitief werd bevestigd in zijn ambt.

Bij laatstgenoemde gelegenheid kwam namens den keizer — die zich, naar luid van het afdankingsdecreet, had teruggetrokken om in een vreedzaam leven getuige te zijn van het succes van den nieuwen staatsvorm, waardoor hij zich geheel bevredigd gevoelde — een keizerlijk prins met een schriftelijken gelukwensch, waarin Z. M. den president geluk wenschte met

zijn verkiezing, die Z. M. met volle vreugde vernomen had, daar het gebleken was, dat Joeandsjikai in dit kritieke tijdsgewricht naar het oordeel des volks de rechte man op de rechte plaats was. Is dit getuigenis omtrent Joeandsjikai juist? Zijn loopbaan is geenszins die van een ridder zonder blaam en zelfs is getuigd, dat van hem niet veel te verwachten was. „Joeandsjikai is" — ziedaar het mondeling oordeel van den militairen attaché van een groote mogendheid, geciteerd door *Colijn* (p. 959) — „alleen krachtig zoolang hij geld heeft om om te koopen. Daarin heeft hij heel zijn leven kracht gezocht.... Kan hij niet meer omkoopen, dan is hij een schip zonder stuur."

§ 57. CHINA HERSTELT ZICH.

Intusschen moet in het oog gehouden worden, dat met Joeandsjikai in ieder geval de gematigde hervormingspartij heeft gezegevierd. En nu mogen de hervormingsgezinden, dat zijn voor een deel de z.g. intellectueelen, vaak heel onverstandig optreden, China willende steken in een westersch kleed, dat China niet past, van China willende opruimen met het kwade ook het goede, — waartoe ze door de vreemdelingen in dier eigenbelang veelszins worden aangespoord —, de hervorming heeft China, door alle reactie heen, in ieder geval gebracht tot een betere bejegening, gegrond op een betere beschouwing, van de vreemdelingen. Recht en reden tot interventie — zoo er althans ooit een recht daartoe voorhanden geweest is — zijn, zoo niet vervallen, toch verminderd. De verdeeling van China, die men reeds in ontwerp gereed moet hebben gehad, is niet gekomen. China scheen te behooren tot „les empires qui s'écroulent", maar de ineenstorting, het uiteenvallen in tal van losse stukken, waarvan er vele door de meest gereede partijen konden worden in bezit genomen, is uitgebleven. De verdeeling moest zich, de verpachting van kleine stippen nu daargelaten, dan ook vrijwel beperken tot de buitengewesten, met name tot die, welke voor Japan, Rusland en Engeland de meest begeerlijke buit waren.

§ 58. VERDRAG OVER MONGOLIE.

Al was China in het laatste tijdperk vóór den wereldoorlog bezig zich te herstellen, op het laatst van dat tijdperk vond toch nòg een belangrijke indeuking van zijn machtsbevoegdheid plaats. We hebben het oog op de verklaring van 5 November

1913, tusschen Rusland en China vastgesteld met betrekking tot Mongolië. We zagen reeds, dat in 1881 China het te voren verloren Iligebied opnieuw bij een verdrag wist te verwerven. Rusland verkreeg als contraprestatie voorrechten in dat gebied. maar ook in Buiten-Mongolië. Tijdens den bokseropstand heeft Rusland zich opnieuw in Koeldsja gevestigd, daar China zich opnieuw eruit terugtrok, terwijl ook in Mongolië verder doorgedrongen werd, zij het met een rustpauze, door den japansch-russischen oorlog veroorzaakt. Na dien oorlog werden de pogingen tot doordringing zeer versterkt en met veel succes toegepast, totdat Mongolië, dat altijd vrij los naast China gestaan had, zich bijna geheel vrij maakte. Dit leidde Rusland er toe, 3 November 1912 *(Year Book, p. 584)* het verdrag van Oerga te sluiten, dat de chineesch-mongoolsche verdragen van russische goedkeuring afhankelijk maakte en, vooral in de geheime artikelen, zoo ver ging, dat Mongolië op papier bijna geheel in russisch bezit kwam. Het verdrag scheen alleen op Buiten-Mongolië te slaan, maar was met een zoo weinig gezaghebbende mongoolsche autoriteit aangegaan, dat ook daar de russische overheersching niet veel meer was dan schijn en de Chineezen zich nog met succes in de mongoolsche aangelegenheden mengden. Vandaar dat een nadere regeling noodig was, nu echter met China; iets soortgelijks dus als wij op p. 64 t. o. van Tibet gebeuren zagen. Tot die regeling kwam het bij de evenvermelde conventie. „Der russische Bär" — aldus *Von Mackay* (p. 204 en v.v.) — „zieht sich formal etwas zurück, bleibt aber in gleich drohender Stellung wie ehedem auf der Lauer liegen", terwijl Japan's handelsagenten gelegenheid krijgen, „den Einflusz des Mikadoreichs da (zu) steigern, wo Ruszland und China sich wechselseitig lahmlegen."

Wat nu de tegenspraak tusschen vorm en wezen aangaat, waarop we telkens stuitten, het heet in het eerste artikel van de verklaring van 1913: „La Russie reconnaît qua la Mongolie Extérieure se trouve sous la suzeraineté de la Chine". Deze woorden worden nog versterkt door de bewoordingen van de nota's, op denzelfden dag gewisseld tusschen den russischen gezant te Peking en het chineesche ministerie van buitenlandsche zaken: „La Russie reconnaît que le terriroire de la Mongolie Extérieure fait partie du territoire de la Chine". Maar dan heet het in de verklaring zelve verder (art. 2), dat China de autonomie van Mongolië erkent. En dat dit niet autonomie in nederlandsch-staatsrechtelijken zin is, maar in den zin, waarin

zij op den Balkan verstaan wordt, blijkt uit wat volgt in art. 3, n.l. dat China zich in de binnenlandsche zaken van Mongolië niet mengen, er geen troepen heen zenden, er geen civiele of militaire ambtenaren (uitgezonderd één, vergezeld van het noodige mindere personeel) hebben en er niet koloniseeren zal. Datzelfde geldt — maar slechts ten deele — ook voor Rusland, welks goede diensten China belooft te aanvaarden voor het vaststellen der betrekkingen met Mongolië.

Schrijnender kan de tegenstelling bijna niet zijn: men handhaaft in naam China's gezag, maar laat er ten slotte vrijwel niets van over. Toch is het niets anders dan de consequente toepassing van het stelsel, welks invloed, beter: welks overheersching, in chineesche zaken in mindere of meerdere mate tot uiting en gelding kwam in vrijwel alle verdragen, die tot dusver zijn aangehaald. Ook dit verdrag intusschen was — evenals het laatste Tibet-verdrag (p. 66) — niet afdoend. Van daar ook ten deze weer een „tripartite conference" van Rusland, China en Mongolië: ze had plaats te Kiachta van 9 September 1914 tot ? Juni 1915. Resultaat was een verdrag, waarbij: 1°. Buiten-Mongolië de chineesch-russische conventie van 1913 erkent; 2°. Buiten-Mongolië de „suzereiniteit" van China erkent en Rusland de autonomie van Buiten-Mongolië; 3°. China het recht krijgt een resident in Oerga aan te stellen, maar zich in de binnenlandsche aangelegenheden van Buiten-Mongolië niet zal mogen mengen. Voor het overige blijft de toestand in hoofdzaak zooals hij was. Zoo blijft alles.... verward!

§ 59. ETIQUETTE-QUAESTIE.

Het voorlaatste tijdperk, waarover te handelen was, mag niet worden verlaten, alvorens ook ten opzichte van dat tijdperk even de etiquette-quaestie is bezien. De monarchie, die ten deze zoo zonderling placht te handelen, is echter door de republiek vervangen en de quaestie van de formaliteiten is daarmede grootendeels van de baan. De president van de republiek China ontvangt niet alleen de vertegenwoordigers van vreemde regeeringen, maar zelfs particuliere personen van hoog geplaatste positie, die, uit den vreemde komende, zijn land bereizen. Zoo werd b.v. de heer *H. Colijn,* oud-minister van oorlog in Nederland, door Joeandsjikai ontvangen. „Het heeft heel wat in om bij hem te komen", zoo schreef de bezoeker in zijn reisbrieven (p. 956). „Eerst passeert men een drietal poorten, dan steekt

men in een gondel een grooten vijver over, om vervolgens weer door twee poorten zijn woning te naderen. Bij elke poort een militaire wacht, langs den dubbelen muur, die het geheel omringt, talrijke schildwachten, de gondel bediend door militairen. Nu al ongeveer een jaar lang heeft Yoean die kooi niet verlaten! En als hij nu Maandag a.s. voor 5 jaar ingehuurd wordt, is er alle kans, dat dit cijfer 1 tot 6 aangroeit. 't Is een genoegen om president in China te zijn!...." Aldus *Colijn,* die dan verder een beschrijving van het bezoek geeft, waaruit blijkt, dat het optreden van den president der republiek, wiens omgeving eenvoudig genoemd wordt, op het sobere af, tegenover een vreemdeling, die als particulier persoon kwam, beter was dan de houding, door de keizers voorheen aangenomen tegenover de vertegenwoordigers der vreemde regeeringen.

Afdeeling VI: De wereldoorlog.

---

§ 60. DE „ZELFMOORD" VAN EUROPA.

Viermaal — dus, als we de vóór-europeesche periode laten wegvallen, elken keer — laten we een oorlog beslissen over de quaestie der indeeling van de geschiedenis der pénétration pacifique in China in tijdperken. Maar de vier betrokken oorlogen hebben om zeer verschillende redenen met ons onderwerp te maken, zijn trouwens van zeer uiteenloopend karakter. In het eerste geval hebben we te maken met een oorlog van het penetreerende westen tegen China (1840/2), waarbij dus het verband zeer sterk uitkomt. In het tweede geval hebben we te doen met een oorlog van een anderen aziatischen staat — maar die het penetreerende westen gaat navolgen — tegen China, dat daardoor zeer diep neergebogen en ook tegenover Europa willoos wordt (1894/5). In het derde geval slaat diezelfde aziatische staat een europeesche groote mogendheid (1904/5), waardoor China weer moed krijgt. En eindelijk in het vierde geval begint Europa een onderlingen oorlog, dien men in Amerika den „zelfmoord" van Europa genoemd heeft, zoodat Oost-Azië de handen vrij krijgt, wat echter voor China beteekent: vrijwel overgeleverd zijn aan zijn aziatischen nabuur, die inmiddels zelf tot groote mogendheid geworden is.

§ 61. ENGELAND(FRANKRIJK)-RUSLAND-JAPAN.

Uit de voorafgaande bladzijden is gebleken, dat de pénétration pacifique in haar voor China's eigen gezag en macht gevaarlijken vorm beoefend werd door Engeland van de zuidwest-zijde, door Rusland van de noordwest-zijde en door Japan van de noordoost-zijde. Wat de vroeger zoo belangrijke zeezijde — laat ons, om het overzicht te vergemakkelijken, nu

maar zeggen: de zuidoost-zijde aangaat, deze is in gevaarlijkheid voor China geminderd, tenzij voor wat betreft Japan. Overigens moet ook nog Frankrijk genoemd worden, dat met Engeland van de zuidwest-zijde placht op te dringen, maar dat niet als een buitengewoon gevaarlijke belager behoeft te worden aangemerkt en goeddeels buiten China's muren kon worden bevredigd, terwijl aan de noordoost-zijde ook gelet moet worden op Duitschland, dat in zijn manier van optreden op den duur het minst gevaarlijk blijkt, zooals nog nader zal worden uiteengezet. In hoofdzaak was het het trio Engeland-Rusland-Japan, dat gevaar voor China opleverde. Maar de wereldoorlog maakt het Engeland en Rusland (trouwens ook Frankrijk en Duitschland) onmogelijk, hun belangen in Oost-Azië voldoende te behartigen. Zoodat Japan vrij spel krijgt. Slechts moet dat rijk er naar streven, tot een modus vivendi te komen met Amerika. De Vereenigste Staten zijn echter minder politiek dan economisch belager. Politiek doen ze vaak zelfs heel belangloos, zooals op p. 80 en v.v. nader zal blijken.

§ 62. JAPAN CONTRA DUITSCHLAND.

Ongetwijfeld heeft Japan zelf van de wijze, waarop het (sedert 1868) de vreemdelingen is gaan bejegenen, groot voordeel ondervonden (zie o.a. *Longford).* De Japanners waren ijverige leerlingen van de vreemdelingen, getuige hun als uit den grond gestampte industrie, welker producten evenwel nog geruimen tijd bleven verraden, dat het land in den leertijd was. Erger dan dit evenwel was, dat de opbloeiende industrie het op zichzelf arme land niet tot een rijk land omtooveren kon. Weliswaar zag men de inkomsten van de staatskas in een kwarteeuw sterk stijgen, maar stijgen deed evenzeer het saldo-import. Uit deze pijnlijke situatie is het land van de rijzende zon gered door den wereldoorlog, welke Japan de gelegenheid gaf voor leveringen tegen hooge prijzen aan de entente, uit welke leveranties exportsaldo's ontstonden, die thans tot gevolg hebben, dat Japan zijn buitenlandsche leeningen op groote schaal aflost en zoodoende ook finantieel onder den druk der westerlingen uitkomt.

Heeft Japan aldus zich zelf door *economische* middelen hersteld, het heeft, zooals zich denken laat, zijn macht ook trachten te sterken — en met succes — door *militaire* maatregelen. Niet minder ijverig dan aan zijn economische defensie

heeft het land, sedert het voor het wereldverkeer geopend werd, gearbeid aan zijn militaire defensie. Zoo kon het in 1914 koel berekenend beslissen, dat het 't voordeeligste was, de entente als vrienden te beschouwen en de Duitschers als vijanden, zoodat althans aan één westersche mogendheid haar steunpunt in Oost-Azië kon worden ontnomen en de japansche positie daardoor kon worden verruimd.

Het komt mij voor, dat inderdaad deze quaestie van de verruiming van positie in militairen en economischen zin voor Japan thans de hoofdrol speelt. Wat het militaire aangaat, werd dit verleden jaar in de duitsche pers *(Die Woche,* nr. 19) uiteengezet in een artikel van Hauptmann *Neumeister,* die bij het uitbreken van den oorlog in Japan was. Deze betoogt, dat van een vijandelijke stemming van Japan tegen Duitschland hoegenaamd geen sprake is, maar dat de japansche staatslieden in militairen zin zich slechts hebben afgevraagd, welk het zwakste punt der westerlingen was. Huns inziens was dit Tsingtau, zoodat aan de Duitschers de oorlog moest worden verklaard om van dat steunpunt de westerlingen te verdrijven en zoo bres te schieten in de reeks versterkte punten, die de westerlingen in Oost-Azië hebben, zeer tot ongerief van Japan, dat zijn bewegingen erdoor belemmerd ziet. Misschien zal men dit een voor Duitschland te gunstige voorstelling van zaken achten. Maar in de eerste plaats zij toch gevraagd, of het engelsch-japansche bondgenootschap wel een groote rol speelde: uit de hieronder (§ 64) opgenomen stukken blijkt, dat althans in 1916 Japan zich om dat bondgenootschap weinig meer bekreunde. En in de tweede plaats vind ik steun voor mijn bewering in een bericht, ontleend aan *De Buitenlandsche Post* van 31 Januari 1918 en luidende:

„De stemming in Duitschland (Japan?) komt duidelijk uit in een rede van den Japanschen luitenant-generaal Tanaka, die hij den 20sten Mei 1917 in Changhai heeft gehouden. Generaal Tanaka, die als de rechterhand van den minister van oorlog wordt beschouwd, liet zich als volgt uit:

„Voor ons Japanners is het niet voldoende de heldhaftigheid der Duitschers te bewonderen, wij moeten meer doen. Wij moeten ons zorgvuldig bezighouden met het onderzoeken der oorzaken, waardoor het dit volk mogelijk is zoo machtig te zijn, dat het zoo schitterend dezen vreeselijken oorlog voert, en wij moeten al het mogelijke doen om Duitschland in zijn *prachtvolle organisatie, zijn eensgezindheid en vaderlands-*

liefde na te volgen. Mogen toch de Japansche soldaten den Duitschen strijders op zijde streven en de Japansche arbeiders de Duitsche werklieden in hun getrouwe plichtsvervulling en liefde voor het vaderland navolgen. Wij bevinden ons op heden in oorlog met de centrale rijken, maar eens zal de dag des vredes komen en dan zal het de plicht van het Japansche volk zijn, *aan de machtige Germanen de hand van oprechte vriendschap te reiken.* Welke ook in de toekomst de houding van Japan tegenover Duitschland moge zijn, voor een anti-Duitsche stemming in Japan zal er geen plaats wezen. De Duitsch-vriendelijke gezindheid heeft hare voorstanders onder de meest aanzienlijke staatslieden." "

Ondanks dit alles stelde 15 Augustus 1914 Japan aan Duitschland een ultimatum *(Year Book,* p. 481 en v.v.), verlangde ten eerste, dat Duitschland onmiddellijk uit de japansche en chineesche wateren zou terugtrekken alle oorlogsschepen en gewapende schepen van elken aard, of ze zou ontwapenen, voor zoover terugtrekking onmogelijk mocht zijn; eischende in de tweede plaats, dat Duitschland niet later dan 15 September d. a. v. aan de japansche autoriteiten onvoorwaardelijk en zonder vergoeding zou overleveren het geheele gepachte gebied van Kiaudsjoe, opdat Japan dit eventueel aan China zou kunnen restitueeren. Antwoord werd verlangd uiterlijk 23 Augustus d. a. v., welk antwoord onvoorwaardelijk moest zijn. Duitschland antwoordde niet, zoodat Japan op genoemden 23sten Augustus den oorlog verklaarde. Op 28 Augustus werd Kiaudsjoe geblokkeerd en 7 November d. a. v. moest de bezetting capituleeren.

§ 63. JAPAN CONTRA CHINA.

Ongetwijfeld zal Japan's streven er op gericht blijven, de westerlingen — zij het wellicht dan op vreedzame wijze — uit meerdere steunpunten te verdringen. Gebeurt dit laatste, dan zal het aan Japan gaandeweg gemakkelijker vallen, China economisch te exploiteeren. Waarbij het zich natuurlijk om China's gezag en macht niet bekreunen zal. Het spel begon reeds 3 December 1914 met eenige eischen van Japan aan China, dat echter niet onmiddellijk handelbaar bleek. Vandaar dat Japan den president der chineesche republiek 18 Januari 1915 niet minder dan een 20tal eischen deed toekomen. Onderhandelingen volgden, zoodat Japan op 26 April zijn eischen

eenigszins wijzigde. Maar China bleef onwillig en stelde zelfs tegeneischen. Dan stelt Japan 7 Mei een ultimatum, waarin de eischen nog weer eenigszins gewijzigd worden. Naar aanleiding van dat ultimatum dient Amerika een nota bij de japansche en chineesche regeeringen in, bedoelende op te komen voor de open-deur-politiek. Maar China buigt het hoofd, zoodat 25 Mei de verdragen, waarbij eenige gewisselde nota's behooren, geteekend worden. Deze verdragen en nota's waarop in het economisch deel wordt teruggekomen, „aroused among all Chinese a helpless but bitter hatred of Japan" *(Latourette,* p. 224, 225).

Er scheen reactie te worden gewekt en voor China opnieuw een reden te zijn om op zijn hoede te wezen en zich te versterken. Althans werd begin Juli 1915 uit Petersburg aan de pers bericht, dat een in China tegen Japan ontstane beweging grooten omvang nam. „Aan de grens van Korea", zoo heette het, „zijn onlusten uitgebroken, die een anti-japansch karakter dragen. Telegraafleidingen werden vernietigd. Aan de onlusten namen ook Koreanen deel. Japan schiep eenige onrust door de militaire voorbereidingen tegen China. Nieuwe japansche troepen werden voor Korea in gereedheid gebracht. In Mandsjoerije is het aantal japansche troepen versterkt. Het chineesche ministerie van marine heeft op zijn programma de stichting van een oorlogsvloot en van oorlogshavens uitgewerkt. Joeandsjikai heeft deze plannen goedgekeurd."

Sedert zijn echter $2^1/_2$ jaar voorbij gegaan en China's toestand.... is bij het oude gebleven. Dat moet voor een zeer groot deel daaraan worden toegeschreven, dat China tegen zichzelf verdeeld blijft. Aangestipt zij, dat, niettegenstaande waarschuwingen van de vreemde mogendheden *(Year Book,* p. 481 en v.v.) om zulke dingen niet te doen, of althans er mede te wachten tot later, China zich omzette in een keizerrijk onder Joeandsjikai, die op 11 December 1915 het hem aangeboden keizerschap aanvaardde. Vermoedelijk is de gang van zaken het best aldus te kenschetsen, dat Joeandsjikai wist te bewerken, dat men hem bij herhaling de kroon aanbood. Japan, Engeland en Rusland (waarbij ook Frankrijk en Italië) waarschuwen 15 December nogmaals, maar verklaren, geen inbreuk te willen maken op China's onafhankelijkheid. China stoorde zich niet aan het advies, maar zette door. Ontkend kan evenwel niet, dat gebleken is, hoe juist de mogendheden bij haar eerste advies zagen, n.l. dat de herstelling van de monarchie

ernstige wanorde in China zou veroorzaken. Men denke aan den opstand in Junan, waarvan echter destijds gezegd is, dat ze door Japan is bewerkt (*Vad.,* 11 Mei 1916). Trouwens heeft Joeandsjikai in Maart 1916, met het oog op het gerezen verzet, de keizerlijke waardigheid moeten neerleggen. De republiek werd hersteld, wat door den gewezen keizer aldus werd gemotiveerd (*Vad.,* 8 Mei 1916): „Ik geloof, dat degenen, die het herstel van de monarchie bepleit hebben, de grondslagen van de natie wilden versterken. Door het aanwenden van verkeerde middelen hebben zij echter de nationale belangen geschaad, in plaats van ze te bevorderen. Van den anderen kant hebben zij, die zich tegen het herstel verzetten, alleen uiting gegeven aan hun politieke denkbeelden en ik geloof, dat zij niet zoo halsstarrig zullen zijn om de natie op den rand van den ondergang te brengen. In dezen kritieken toestand is het dringend noodig, dat allen handelen volgens de uitspraak van hun geweten, hun vooroordeelen laten varen en hun krachten vereenigen, om de tegenwoordige moeilijkheden te boven te komen." Sedert is Joeandsjikai verscheiden.

§ 64. HET „ONBAATZUCHTIGE" AMERIKA.

Ten besluite mag niet nagelaten worden nog een enkele opmerking te maken over de houding, door de Vereenigde Staten van Amerika tegenover China aangenomen, waartoe te meer reden bestaat, nu, (zie p. 76) tijdens den wereldoorlog het Japan en Amerika waren, die in Oost-Azië vrijwel de vrije hand kregen. Welnu, Amerika heeft steeds willen gelden als de hoogstaande en belangelooze helper van China. Maar de andere vreemdelingen hebben niet zonder meer in Amerika's onbaatzuchtigheid willen gelooven. ***Parker*** (p. 105) spreekt er eenigszins schamper, zij het ook vergoelijkend, over en *Grünfeld* (p. 222 en v.v.) breekt er den staf over in min of meer bittere woorden. Ja zelfs *Bland* gelooft niets van Amerika's belangeloosheid, maar spreekt welwillend van zijn „enlightened selfinterest" (p. 316 en v.v.). Desalniettemin schijnt men het hierover eens te zijn, dat Amerika in elk geval China's onafhankelijkheid volkomen ongerept heeft gelaten. Dit is in zoover juist, dat Amerika noch pachtgebieden, noch invloedssferen heeft willen verkrijgen.

Overzien we het optreden van Amerika in den loop van ongeveer acht decenniën, dan moet in de eerste plaats vastgesteld

worden, dat de groote republiek door middel van allerlei organisaties economische belangen in China heeft trachten te bevorderen (ook door een Kamer van Koophandel), maar ook de intellectueele opbeuring van China heeft pogen te bevorderen. Wat dit laatste aangaat, zij gewezen op *Ross'* getuigenis (p. *224*), dat „in the higher education their lead is almost a monopoly", wat echter, zooals elders (§ 90.) wordt uiteengezet, niet zonder bedenking is. In zake de economische belangen moet opgemerkt, dat Amerika praktisch geen gebruik gemaakt heeft van toegestane concessies in den zin van terreinoverlating voor bewoning, maar dat het dankbaar heeft geprofiteerd van concessies in den zin van vergunning voor ondernemingen, welke laatste concessies het evenwel niet afgedwongen schijnt te hebben.

In zoover was Amerika's optreden correct. Verdient het deswege op zichzelf reeds lof, datzelfde geldt ook van zijn welwillend optreden bij conflicten van China met andere mogendheden. Herinnerd zij aan Amerika's weigering om mede te werken tot China's opdeeling in den boksertijd. Uit de memoires van *Lihoendsjang* (p. *232*), blijkt, dat de V. S. hebben toegezegd, de verdeeling tegen te houden „morally" en, indien noodig, ook „physically". Herinnerd zij voorts aan de bemiddelende actie om den russisch-japanschen oorlog te localiseeren in Mandsjoerije en den vrede weer te herstellen en aan de pogingen met Knox' mandsjoerijsch neutralisatieplan (p. 179), waarvan *Bland* meent, dat het goed bedoeld was, maar mislukte, mede door Amerika's onhandig diplomatiek optreden.

Aan de andere zijde moet er op gewezen worden, dat Amerika in Mandsjoerije groote economische belangen had, o.a. op spoorweggebied, en zijn belangen er sterk trachtte uit te breiden. Vandaar juist, dat *Bland,* die gewaagt van „America's best market in the east" (p. *302* en v.v.), spreekt van zijn „enlightened selfinterest". Meer dan dit getuigen echter twee andere feiten tegen Amerika: 1°. dat het op verschillende tijdstippen (genoemd mogen worden: 1844 in verband met de eerste verdragssluiting, 1856 inzake de verdragsrevisie en 1871 in het geval met Korea) niet nagelaten heeft aan zijn wenschen kracht bij te zetten door middel van oorlogsschepen, en 2°. dat zijn Chineezen-politiek in het eigen land geenszins in overeenstemming was met de open-deur-politiek, die het in China verdedigde!

Hoe dit echter alles moge zijn, men is het er algemeen

over eens, dat Amerika, verdiend of niet verdiend, in de sympathie der Chineezen een grooten voorsprong heeft boven andere vreemdelingen. De merkwaardige positie was in China met betrekking tot de penetreerende vreemdelingen voor den oorlog dan ook aldus: de Europeanen worden gewantrouwd; de Japanners worden ook wel gewantrouwd, maar hun geeft de gunstige ligging van hun land en hun verwantschap als mede-Aziaten een voorsprong; de Amerikanen worden niet gewantrouwd en hebben dáárdoor een voorsprong. Nu vallen door den oorlog de Europeanen uit en blijven de twee bevoorrechte concurrenten over. Immers deed lang Amerika aan den oorlog niet en doet Japan er sedert lang nog slechts nominaal aan mee. Vandaar de sterke concurrentie tusschen de twee overgeblevenen: Amerika en Japan. Ter zake van Japan werden boven reeds allerlei feiten vermeld. Om de handen vrij te krijgen, sloot het in Juli 1916 nog een verdrag met Rusland, „to unite their efforts for the maintenance of lasting peace in the Far East". Men erkent elkaars „rechten" en belangen en zal die niet tegenwerken, maar desnoods zelfs verdedigen.

Hierbij moet aangeteekend, dat volgens een bericht d.d. 29 December 1917 uit Bazel aan de *Frankf. Zeit.* onder de geheime russische documenten, door de mannen van Lenin gepubliceerd, zich ook bevond de tekst van een geheim verdrag, afwijkend van het genoemde gepubliceerde verdrag. De *F. Z.* stelt de beide teksten aldus naast elkaar:

Artikel 1. Japan wird an keiner politischen Uebereinkunft oder Kombination teilnehmen, die gegen Ruszland gerichtet ist. Ruszland wird an keiner politischen Uebereinkunft oder Kombination teilnehmen, die gegen Japan gerichtet ist.

Artikel 2. Wenn die territorialen Rechte und besonderen Rechte im fernen Osten der einen kontrahierenden Partei, die von der anderen kontrahierenden Partei anerkannt worden sind, bedroht werden, so werden Japan und

Artikel 1 erkennt an, dasz es im Interesse beider Mächte liegt, China frei von dem Einfluss einer dritten, Japan und Ruszland feindlichen Macht zu halten, und billigt gemeinsame Masznahmen zu diesem Zweck.

Artikel 2 stellt fest, dasz, falls eine dritte Macht feindliche Masznahmen ergreift, Ruszland und Japan gemeinsam handeln und nur gemeinsam Frieden schlieszen wollen.

Artikel 3 definiert Masznahmen für die gemeinsame Aktion.

Ruszland sich über die Masznahmen beraten, die im Hinblick auf die gegenseitige Unterstützung und Kooperationen zum Schutze und zur Verteidigung dieser Rechte und Interessen getroffen werden müssen.

Artikel 4 stellt fest, dasz keine der vertragschlieszenden Parteien durch den Vertrag verpflichtet ist, auszer wenn die andere Partei ihr Aeuszerstes getan hat, um den Konflikt mit der dritten Macht gütlich zu regeln.

Artikel 5 stellt fest, dasz der Vertrag bis zum 24. Juli 1921 in Kraft bleibt.

De *Manchester Guardian*, aan welke men in Bazel het nieuws heeft ontleend, merkt volgens hetzelfde bericht op, dat het verschil tusschen de beide teksten zeer ingrijpend is. Het geheime verdrag zegt ***niet den vrede*** in het verre oosten te willen bevorderen. Het is een ***militair verdrag***, speciaal dienende tot bescherming van ***belangen in China***, gericht ***tegen alle andere mogendheden***. Ook dus c.q. tegen Engeland, ondanks het engelsch-japansche verdrag van 1911, evenzoo **c.q.** ook tegen Amerika. Evenwel is deze onthulling niet zoo belangrijk als ze wel schijnt. Volgens *Het Vaderland* van 13 Juli 1917 deelde onmiddellijk na het sluiten van het verdrag de *Russkoje Slowo* hetzelfde wat nu bericht werd in het kort mede; Tanaka (zie p. 90) moet het verdrag hebben helpen tot stand brengen. Wel is vreemd, dat destijds bericht werd, dat de onderhandelingen over het te sluiten verdrag pas begonnen, nadat Engeland en Frankrijk ***toestemming hadden verleend.***

Intusschen brachten de bladen inzake Amerika ook telkens berichten over economische vorderingen. Amerika zou op allerlei gebied finantieele hulp verleenen, maar kreeg ook belangrijke concessies. Ik herinner aan een spoorwegconcessie voor vier lijnen, die verspreid over het land liggen en voor China dit dubbele voordeel hebben, 1°. dat ze aan Amerika geen territoriale macht kunnen geven; 2°. dat ze Rusland's en Japan's spoorwegplannen van een deel van hun gevaarlijk karakter berooven. De lijnen loopen: van Fengdsjen naar Landsjoe, van Hengdsjoe naar Nanning, van Hangdsjoe naar Wendsjoe, en op Hainan. Rusland heeft tegen de concessieverleening geprotesteerd, onder beroep op de russisch-engelsche overeenkomst van 1899 over China, waarmede echter noch China noch Amerika te maken hebben *(Frankf. Zeit.*, 9 November 1916). Men zie voorts o.a. het in *Handelsber.* van

14 Februari l.l. opgenomen verslag van den deenschen consul te Sjanghai over de economische voorbereidselen van de vreemdelingen, in het bijzonder van Japan en Amerika.

§ 65. AMERIKA WIJKT VOOR JAPAN.

„L'histoire se répète" — dat kan thans van China gezegd worden. Vóór den oorlog reeds zien wij tal van landen met tegenstrijdige belangen samengaan, tot nadeel van China. Ook sluiten deze concurrenten, die elkaar niet vertrouwen, met elkaar verdragen over China. Beide komt thans, nu de Europeanen uitgeschakeld zijn, tusschen Amerika en Japan alleen voor. Eerst krijgen we de samenwerking, getuige een Havasbericht uit Tokio, hier gepubliceerd 20 April l.l. (o.a. in *Het Vaderland* van dien datum). Volgens dat bericht heeft Japan verklaard, te zullen medewerken met de Vereenigde Staten om voortaan het noodige geld te verschaffen voor de economische ontwikkeling van China. Zes millioen dollar, die Peking noodig heeft voor het groote kanaal, zullen door beide mogendheden, elk ongeveer voor de helft, geleend worden. Men overweegt een andere leening, van vijftig millioen dollar, welke tusschen de amerikaansche en japansche geldmacht verdeeld zou worden. Maar dan komt, nog geen half jaar later, 5 November (gepubliceerd o.a. in *De Nieuwe Courant* van dien datum) een Reuter-bericht binnen, volgens hetwelk Japan en Amerika een verdrag gesloten hebben over China, in den zin, waarin de concurrenten van voorheen dat ook plachten te doen; een verdrag n.l., waarbij de Vereenigde Staten Japan's bijzondere belangen in China erkennen en waarbij de Vereenigde Staten en Japan het beginsel der open deur opnieuw bevestigen.

Het Vaderland van 8 November '17 teekent daarbij een paar dagen later terecht aan: „In de warreling der gebeurtenissen blijve vooral niet onopgemerkt het belangrijke nieuws, dat uit Amerika en Japan is gekomen omtrent de overeenkomst tusschen Japan en Amerika. Lansing heeft het er zelfs tweemaal in vrij gewrongen bewoordingen over gehad. Voorwaar geen wonder, want de Japanner heeft een mooien slag geslagen, hij, de eenige oorlogvoerende, die lacht en lachen kan. De overeenkomst komt hierop neer, dat Japan de vrije hand in China gekregen heeft, in loon voor zijn hulp, die reeds met Kiaudsjoe, milliarden en ongekenden economischen bloei betaald was. Het

is waar, dat China voor het dreigend gevaar naar de entente vluchtte, en dus feitelijk bondgenoot van Japan is, en dat de politiek van de open deur bedongen werd. Maar wat beteekent dit, nu Amerika en Engeland al hun aandacht op Europa moeten gevestigd houden! Japan gaat natuurlijk met zijn verdiende milliarden in China werken en daar alles opkoopen en exploiteeren en de westerlingen zullen naderhand door de open deur eens mogen komen kijken, hoe alles wel voor hun neus is weggekaapt. Lansing heeft mooi stoffen op de open deur; wie goed toekijkt, ziet het gele gevaar behoorlijk gereglementeerd en Japan vrijen, eigenmachtigen uitvoerder van het reglement geworden! Engeland schijnt bij deze regeling niet eens geraadpleegd".

Sedert dit geschreven werd, zijn nadere berichten ingekomen, die een zeer merkwaardig licht op de eigenaardige omstandigheden werpen, waaronder het verdrag gesloten werd. Ongeveer een week toch voordat het verdrag werd gesloten, moet Japan volgens de *Chicago Daily News* van de chineesche regeering geëischt hebben: 1°. een monopolie voor alle wapenleveranties aan het chineesche leger; 2°. het gebruik van japansch kapitaal bij de uitbreiding der chineesche staatsarsenalen; 3°. aanstelling van japansche militaire adviseurs; 4°. afstand van de ijzerbekkens in de buurt van Nanking. Vooral schijnt het Japan om China's ijzer te doen te zijn en wil het de handen vrij hebben om in China dat voor zijn industrie zoo onmisbare artikel te halen. In hoever China Japan's eischen heeft ingewilligd, is nog niet met zekerheid te zeggen. Wel vind ik een bericht van *Financial News* van 21 Januari l.l., volgens hetwelk 12 Januari een verdrag is geteekend, waarbij China aan Japan een wapenlevering van 50 millioen gulden opdraagt!

Van het amerikaansch-japansche verdrag — waartegen, naar de bladen hebben gemeld, volgens den chineeschen gezant te Rome, China heeft geprotesteerd, omdat het China's belangen schaadde — geeft *The Times* van 7 Nov. '17 den onderstaanden inhoud met bijschrift:

Notes have been exchanged between Mr. Lansing, the United States Secretary of State, and Viscount Ishii, the head of the Japanese Mission to the United States, in which the United States Government recognizes that Japan has special interests in China and both Governments declare their adhesion to the principle of the "open door" in that country.

Before the Notes were signed their text was communicated to the British Government. The following is the text of Mr. Lansing's Note to Viscount Ishii. It is dated Washington, November 2: —

I have the honour to communicate herein my understanding of the agreement reached by us in our recent conversations touching the questions of mutual interest to our Governments relating to the Republic of China.

In order to silence mischievous reports that have from time to time been circulated, it is believed by us that a public announcement once more of the desires and intentions shared by our two Governments with regard to China is advisable.

The Governments of the United States and Japan recognize that territorial propinquity creates special relations between countries and consequently the Government of the United States recognizes that Japan has special interests in China, particularly in that part to which her possessions are contiguous.

The territorial sovereignty of China nevertheless remains unimpaired, and the Governement of the United States has every confidence in the repeated assurances of the Imperial Japanese Government that, while geographical position gives Japan such special interests, they have no desire to discriminate against the trade of other nations or to disregard the commercial rights heretofore granted by China in the treaties with other Powers.

The Governments of the United States and Japan deny that they have any purpose to infringe in any way the independence or territorial integrity of China, and they declare furthermore that they always adhere to the principle of the so-called "open door" or equal opportunity of commerce and industry in China.

Moverover, they mutually declare that they are opposed to the acquisition by any Government of any special rights or privileges that would affect the independence or territorial integrity of China, or that would deny to the subjects or citizens of any country the full enjoyment of equal opportunity in the commerce and industry of China.

I shall be glad to have your Excellency confirm this understanding of the agreement reached by us.

Vicount Ishii replied to Mr. Lansing on the same day in the following Note: —

I have the honour to acknowledge the receipt of your Note of to-day communicating to me your understanding of the agreement reached by us in our recent conversations touching the questions of mutual interest to our Governments relating to the Republic of China.

I am happy to be able to confirm to you under the authorization of my Government the understanding in the question set forth in the following terms: —

In order to silence mischievous reports that have from time to time been circulated, it is believed by us that a public announcement once more of the desires and intentions shared by our two Governments with regard to China is advisable.

The Governments of Japan and the United States recognize that territorial propinquity creates special relations between countries, and, consequently the Government of the United States recognizes that Japan has special interests in China, particularly in that part to which her possessions are contiguous.

The territorial sovereignty of China nevertheless remains unimpaired, and the Government of the United States has every confidence in the repeated assurances of the Imperial Japanese Government that, while geographical position gives Japan such special interests, they have no desire to discriminate against the trade of other nations or to disregard the commercial rights heretofore granted by China in the treaties with other Powers.

The Governments of Japan and the United States deny that they have any purpose to infringe in any way the independence or territorial integrity of China, and they declare furthermore that they always adhere to the principle of the so-called "open door" or equal opportunity of commerce and industry in China.

Moreover, they mutually declare, that they are opposed to the acquisition by any Government of any special rights or privileges that would affect the independence or territorial integrity of China, or that would deny to the subjects or citizens of any country the full enjoyment of equal opportunity in the commerce and industry of China.

The Japanese Minister at Peking has informed the Chinese Foreign Office of the exchange of these Notes between Mr. Lansing and Viscount Ishii.

§ 66. JAPAN'S TOEKOMST IN CHINA.

Wat nu eindelijk Japan's toekomst tegenover China aangaat, zij nog het volgende opgemerkt. Wordt China van landbouwstaat, die zijn minerale hulpbronnen niet zelf benut, omgevormd tot industriestaat, die ook materieel zich zelf beheerscht, dan beteekent dat voor Japan het verlies eenerzijds van de beschikking over schier onuitputtelijke voorraden van grondstoffen, anderzijds het verlies van een afzetgebied van onschatbare en voortdurend stijgende waarde. Immers, wordt een staat als China, groot van omvang, sterk van bevolking, — en de bevolking kan, als de gezondheidstoestanden beteren, tot schier in 't onmetelijke stijgen —, rijk aan hulpbronnen, eenmaal zich zelf, dan is het voor Japan gedaan met de economische heerschappij in het oosten. Maar bovendien gaat het om de politieke macht. Japan beheerscht nu reeds goeddeels in politicis het oosten en heeft vergaande politieke bedoelingen, geheel overeenstemmende met zijn economische expansiezucht. Maar als China zich zelf wordt, beteekent het, dat er een machtig rijk ontstaat, meer dan Japan voldoende aan de voorwaarden, die de politieke oppermacht in 't oosten zijn bezitter stelt. Wat dus zeggen wil, dat Japan tot elken prijs China moet trachten te beletten, zich zelf te worden. Was het betrekkelijk nog gemakkelijk voor China, zich van der westerlingen oppermacht tot op zekere hoogte te bevrijden, zoolang de westersche mogendheden ieder voor zich optraden, en zal die bevrijding misschien ook dan nog doorgaan kunnen, als zij vereenigd optreden, maar China door Japan tegenover haar wordt gesteund, met Japan, dat er belang bij heeft de westerlingen uit het oosten te verdrijven, komt China op zijn beurt minder gemakkelijk klaar. Voor Japan toch geldt het hier economisch en politiek een levensquaestie, het gaat er voor Japan als economisch en politiek overheerscher om, „to be or not to be". Japan moet China materieel blijven overheerschen, wil het niet door China zelf naar de tweede plaats worden teruggedrongen.

§ 67. WORDT P. P. GERECHTVAARDIGD DOOR „ONWIL OM TE MARCHEEREN"?

In verband hiermede is er aanleiding, een tweetal opmerkingen te bespreken, die licht gemaakt kunnen worden en die in de literatuur inderdaad ook voorkomen. De eerste is deze, dat China niet dan door dwang marcheert, waaruit voor de vreemdelingen het recht tot economische, door de politiek-

militaire macht gesteunde, doordringing van China zou voortvloeien. Deze opmerking maakte *Knobel* (p. 71) reeds omstreeks de eeuwwisseling. Wat deze quaestie aangaat, moet er evenwel op gewezen worden, dat weliswaar China lang geweigerd heeft te marcheeren en dat het, toen het eenmaal marcheeren ging, dit op zeer wonderlijke en onbeholpen wijze deed, maar dat de westerlingen zich tot rechtvaardiging van hun optreden hierop om twee redenen nimmer beroepen kunnen. In de eerste plaats toch is het zeer de vraag, of men aan de staten weldaden mag opdringen. Anders uitgedrukt, moet gevraagd worden, of de zegeningen der cultuur met de hulp van het zwaard of dreiging ermede mogen worden gebracht. Maar die vraag hebben de westerlingen — en dit is de tweede reden, die moet worden aangevoerd — zich nimmer gesteld; het heeft bij hen — hun zendingsarbeid goeddeels nu daargelaten — er nooit om gegaan, China te zegenen, maar zij streefden er alleen en uitsluitend naar, zich zelf te bevoordeelen, desnoods ten koste van China's welzijn, getuige de Europa zoo ontzettend aanklagende geschiedenis van het opium, die in het economische deel (p. 139 en v.v.) zal worden besproken.

§ 68. IS EXPANSIE JAPAN'S GOED RECHT?

Van meer beteekenis dan het argument, ontleend aan China's onwil om te marcheeren, is dan ook het argument, dat een expansief optreden het goed recht is van Japan en op dezelfde gronden van alle andere penetreerende mogendheden. In zoover kan hiermede accoord worden gegaan, dat ieder volk zijn individualiteit tot volle gelding moet trachten te brengen en ook zijn economische ontwikkeling zoo ver mogelijk moet doorvoeren. Maar de wijze, waarop expansief gehandeld wordt, moet onder strenge censuur staan. Ieder geval, iedere handeling moet op zich zelf beoordeeld worden. Misschien kan het 't best aldus aangeduid worden, dat de economische doordringing als regel nimmer gekant mag zijn tegen welke wettige overheid ook; slechts als de rechten of bezittingen of zelfs het leven van wie met eerbiediging der betrokken overheid doordrongen worden bedreigd of geschonden, kan het voor de overheid der doordringenden zaak zijn, met haar politiek-militaire macht zich te stellen tegenover de vreemde overheid, die door daad of verzuim feil ging. Men zie hier in slechts een voorzichtige aanduiding, in welke richting het oordeel over

expansieve handelingen zich bewegen moet. Is het in het algemeen zeer moeilijk op het stuk van het statenrecht den juisten weg te vinden, hier geldt dit in het bijzonder. Wel zal het geacht mogen worden, vast te staan, dat ieder volk het recht heeft, (in moederland en koloniën) zich zelf te zijn en — als althans zijn overheid voor een regeering zorgt, die in alle opzichten aan de eischen van hoogstaand staats- en statenrecht beantwoordt — de z.g. vreedzame doordringing af te weren, in 't bijzonder als zij door politiek-militaire actie wordt gesteund.

§ 69. DE WEG TEN GOEDE?

Zoo heeft de wereldoorlog eerst de Europeanen uitgeschakeld en, toen Amerika ook ging meedoen, ook dit land, dat anders in China een goede toekomst had, doen wijken voor den thans eenig overgeblevene, Japan. Stelt men nu de vraag, of dit wellicht voor China de weg ten goede is, dan zijn er gegevens, die aanleiding kunnen zijn tot een bevestigende beantwoording: 1°. de verwarrende werking der europeesche penetratie is voorshands uitgeschakeld (volgens den correspondent van de *Morning Post* te Tokio [*Vad.*, 15 Jan. '17] is het Japan's bedoeling, China in staat te stellen om aan westerschen invloed tegenstand te bieden); 2°. Japan is een verwant aziatisch rijk; 3°. China zal, eenmaal ontwaakt, sterk genoeg worden om Japan tot terugtred te dwingen. Het is niet twijfelachtig, dat Japan naar een soort protectoraat over China streeft, getuige een rede, door Motono, Japan's minister van buitenlandsche zaken, in Januari '17 in het Hoogerhuis gehouden (*Frankf. Zeit.*, 10 Maart '17), getuige vooral ook Tanaka's rede van Januari '18 in dezelfde vergadering (*Vad.*, 12 Jan. '18), waarin hij o.m. zeide: „De verantwoordelijkheid voor de handhaving van de veiligheid in het verre Oosten berust uitsluitend bij Japan en in het belang van den duurzamen vrede zal Japan alle offers, die gevraagd worden, blijmoedig brengen." Maar bedrieg ik mij niet in de voorteekenen, dan is, desondanks, China op den weg naar een betere toekomst. Die weg is echter lang. Het einddoel is zeker nog tientallen van jaren, misschien nog zelfs eeuwen, in 't verschiet. Maar eenmaal zal China zich zelf weer zijn en dan zal, als het zelf ook geleerd heeft recht te doen, recht geschieden tegenover 't onrecht, aan het rijk van het midden begaan door de mogendheden, die het systeem der valsche pénétration pacifique hebben gehuldigd!

HOOFDSTUK II.

ECONOMISCHE GEBEURTENISSEN.

Afdeeling I: Persoonlijke en zakelijke relaties in het algemeen.

§ 70. STIPPEN- EN VLEKKENPOLITIEK.

Terwijl bij gelijk krachtige staten geen gevaar voor de onafhankelijkheid van een hunner te duchten is van wederzijdsch verkeer, is het gevaar er wel, indien de eene staat zwak is. Dit is ruim vier eeuwen lang voortdurend gebleken in de geschiedenis van de kolonisatie, welke door de westersche mogendheden is beoefend geworden. Bezien we die geschiedenis, dan ontdekken we bij het koloniseeren tweeërlei systeem. Men zou kunnen spreken van een portugeesch en een spaansch systeem. Ik neem deze beide voorbeelden, omdat Portugal en Spanje de eerste twee moderne koloniseerende mogendheden waren. Hun systemen zijn later toegepast door anderen, ook gecombineerd, al naar gelang van omstandigheden.

Het verschil blijkt heel duidelijk op *Supan's* kaarten, op welke gekleurde stippen en vlekken voorkomen, die de koloniën aanduiden. Portugal beoefende in hoofdzaak wat een „stippenpolitiek" zou te noemen zijn. De sporen daarvan zijn nog overgebleven in stippen als Goa en Makau. Deze stippen- of steunpuntenpolitiek, waartegenover de spaansche vlekkenpolitiek staat, welke grootere gebieden omvatte, doet ook in onzen tijd opgeld. Engeland b.v. is (met name in de laatste decenniën, maar zeer zeker ook vroeger: Gibraltar, Malta!) in de steunpuntenpolitiek actief geweest. Andere volken hebben die politiek evenzoo nagevolgd, speciaal in

China. De steunpunten, welke men vestigt, zijn op zich zelf van niet zoo heel groot belang. Hun beteekenis schuilt in de eerste plaats hierin, dat van die punten uit de omgeving militair of maritiem kan worden beheerscht, met dien verstande ook, dat als een „empire qui s'écroule" daadwerkelijk uiteenvalt, men onmiddellijk bij de hand is om een of meer brokstukken op te vangen.

Maar de stippenpolitiek heeft nog een ander, meer economisch doel, hierin bestaande, dat de economische overheersching van een groot achterland verkregen wordt, door middel vooral van spoorwegen, die van het steunpunt uit diep in het binnenland dringen ter commercieele en industrieele ontsluiting van dat gebied. Misschien het meest typische voorbeeld daarvan levert de (voormalig duitsche, nu japansche) steunpuntkolonie Kiaudsjoe, waarvan de Duitschers in korten tijd een economisch meesterstuk hebben weten te maken. Het zal in het oog springen, dat bij een dergelijke kolonie de vraag: inlanders- of blankenkolonie? van geen beteekenis is, daar de kolonie niet als zoodanig, maar slechts als ingangs- en uitvalspoort beteekenis heeft en, zal zij slagen, zooveel mogelijk onder streng en doelbewust beheer en bestuur van de moederlandsche regeering moet staan, hetgeen natuurlijk een groot gevaar is voor de regeering, op welks voormalig — soms nog tegenwoordig — gebied de ingangs- en uitvalspoort is gebouwd.

§ 71. VIJF STIPPENSOORTEN.

De door vreemde naties op China's gebied gemaakte stippen zijn in vijf soorten te verdeelen. Ik heb deze indeeling nergens in extenso gevonden, maar acht haar zoozeer de natuurlijke, dat het mij geboden schijnt, haar zoo te geven. In onderdeelen vindt men haar elders wel. Zoo men, *na zuivering en splitsing,* samenvoegt wat het *Year Book* (p. 114 en v.v.) en wat *Grünfeld* (passim) geeft, dan komt men, waar ik gekomen ben. Als hier de bedoelde verdeeling volgt, dan is dat niet in de chronologische volgorde, die de intensiteit van het vreemde element, dat ter plaatse in China vasten voet gekregen heeft, tot criterium neemt. Deze afwijking van de chronologische methode komt mij hier gerechtvaardigd voor, omdat de systematische zich voor een recht verstand van de zaak aanbeveelt en de chronologische te zeer in het teeken der verwarring zou staan. Het minst intensieve ga intusschen voorop:

1°. *Verdragshavens,* dat zijn de plaatsen, waar de chineesche regeering in meerder of minder mate verkeer en handel toegelaten heeft, hetzij bij eenzijdig decreet, hetzij bij verdrag. De naam *verdragshaven* dankt zijn ontstaan aan het feit, dat het bij deze materie aanvankelijk inderdaad om havenplaatsen ging. Hij is echter op den duur ook gegeven aan opengestelde plaatsen, die het havenkarakter missen.

2°. *Internationale nederzettingen,* dat zijn, zooals de naam deels aanduidt, nederzettingen (in steden) van vreemdelingen, die, van verschillende nationaliteit zijnde, gemeenschappelijk het bestuur van het betrokken stadsdeel in handen hebben, met dien verstande, dat vaak ook de oorspronkelijke overheid in de gezagsuitoefening nog deel neemt.

3°. *Concessies,* dat zijn eveneens vreemde nederzettingen in steden, maar geen internationale. Het gaat hierbij om één nationaliteit, welker vertegenwoordigers ter plaatse het gezag geheel zelf uitoefenen, zoodat het betwijfeld moet worden, of het betrokken stadsdeel nog wel als chineesch territoir mag worden aangemerkt.

4°. *Pachtgebieden,* dat zijn de stukken chineesch grondgebied, die, zooals de geijkte term luidt, aan een vreemde mogendheid verpacht zijn. Ze zijn op het kantje af vreemd gebied (vgl. p. 56 en v.v.), kolonies van vreemde mogendheden, maar dan kolonies *niet* in den (eigenlijken) zin van volksplantingen, doch in dien van bezittingen.

5°. *Vreemde bezittingen* (kolonies), die eertijds deel van China uitmaakten, maar nu ten volle onder vreemd gezag staan.

§ 72. DRIE GROEPEN VERDRAGSHAVENS.

In *Handelsberichten* (1914/15, p. 158) worden de in China opengestelde plaatsen aldus ingedeeld: 1°. krachtens traktaat geopende havens; 2°. krachtens traktaat geopende plaatsen, die geen havens zijn; 3°. plaatsen, door de chineesche regeering uit eigen beweging opengesteld. Tegen de juistheid dezer indeeling is niets in te brengen. Voor ons doel is echter van meer beteekenis de indeeling, door het *Year Boek* gegeven. Het onderscheidt n.l. (p. 114 en v.v.) in zake „treaty ports, marts, etc." ook wel drie groepen, maar neemt een ander criterium, ook voor den handel van meer gewicht, n.l. de intensiteit van het vreemde element, dat zich in China genesteld heeft. Onderscheiden worden namelijk achtereenvolgens, als weer het minst intensieve voorop gesteld wordt:

1°. „ports of call", dat zijn havens, die aangedaan mogen worden ten behoeve van personen alleen of wel ten behoeve van personen en goederen;

2°. verdragshavens, die in ruimeren zin zijn „opened to trade", zonder te vallen onder de derde rubriek;

3°. „customs stations", dat zijn de eigenlijke verdragsplaatsen, waar de onder (in chineeschen dienst zijnde) vreemdelingen staande diensttak der zoogenaamde „Chinese Martime Customs" kantoren heeft.

§ 73. VERDRAGSHAVENS: „PORTS OF CALL" (AANLOOPHAVENS).

De beteekenis van de „ports of call", die voor het eerst geschapen zijn bij het britsch-chineesche Dsjifoe-verdrag van 13 September 1876, komt duidelijk uit in de bewoordingen van dat verdrag, sectie III, par. 1, al. 2: „It is farther proposed as a measure of compromise that at certain points on the shore of the Great River (volgen de plaatsnamen) — these being all places of trade in the interior, at which, as they are not open ports, foreign merchants are not legally authorized to land or ship goods — steamers shall be allowed to touch for the purpose of landing or shipping passengers or goods, but in all instances by means of native boats only, and subject to the regulations in force affecting native trade". De plaatsen van dezen aard zijn te vinden aan de Jangtse en aan de Westrivier. Het *Year Book* vermeldt er resp. 9 en 16, waarvan 10 voor personen en goederen en 15 voor personen alleen. De regelingen zijn getrokken bij het reeds genoemde Dsjifoe-verdrag en voorts bij het Birma-verdrag van 4 Februari 1897, bij de Jangtse-afspraak van 9/11 Februari 1898 en bij het britsch-chineesche handelsverdrag (Mackay-verdrag) van 5 September 1902.

§ 74. VERDRAGSHAVENS: „OPENED TO TRADE" (OPEN PLAATSEN).

Ter kenschetsing van deze rubriek van vedragshavens zij aangehaald het britsch-tibetaansch verdrag van 7 September 1904, gesanctioneerd bij britsch-chineesch verdrag van 27 April 1906, art. 2, luidende in al. 1: „The Tibetan government undertakes to open forthwith trade marts to which all British and

Tibetan subjects shall have free right of access at Gyantse end Gartok, as well as at Yatung", en in al 3: „In addition to establishing trade marts at the places mentioned, the Tibetan Government undertakes to place no restrictions on the trade by existing routes and to consider the question of establishing fresh trade marts under similar conditions if development of trade requires it".

Onder deze rubriek vallen, behalve bovengenoemde plaatsen en afgezien van de gevolgen van het jongste chineesch-japansche verdrag, volgens het *Year Book,* achtereenvolgens: 1°. in Oost-Turkestan (Sinkiang) Kasjgar, krachtens verdrag van 1860 met Rusland, in welk verdrag art. 6 aldus luidt: „A titre d'essai, le commerce est ouvert à Kachgar, sur les mêmes bases qu'à Ili et à Tarbagataï. A Kachgar le gouvernement chinois cède un terrain suffisant pour la construction d'une factorerie avec tous les édifices nécessaires, tels que maisons d'habitation, magasins pour le dépôt des marchandises, églises, etc., ainsi qu'un terrain pour le cimetière et un pâturage, comme à Ili et à Tarbagataï. Les ordres seront donnés immédiatement au gouverneur du pays de Kachgar pour la concession desdits terrains"; 2°. in Mandsjoerije Moekden krachtens verdrag van 1913 met de V.S.A. en 15 andere plaatsen krachtens verdragen van 1903, 1905 en 1909 met Japan; 3°. in Pedsjili 5 plaatsen krachtens verdrag met Japan van 1914; 4°. in Sjantoeng 3 plaatsen krachtens decreet van 1904; en 5°. in Kiangzoe Woezoeng bij Sjanghai krachtens decreet van 1898. Het *Year Book* gaat feil als het in dit verband mede noemt de fransche en engelsche pachtgebieden (van 1898), ja zelfs Makau en het nog onbetwistbaarder absoluut afgevallen Honkong.

§ 75. VERDRAGSHAVENS: „CUSTOMS STATIONS" (TOLSTATIONS).

De voorlooper van dit soort van havens is Kanton, voor welks voorgeschiedenis verwezen worde naar de historische mededeelingen in het eerste deel. Als eigenlijke verdragshaven wordt het eerst geschapen bij het Nanking-verdrag van 1842, dat tevens Amoi, Foedsjoe, Ningpo en Sjanghai als zoodanig aanwijst. Dit soort verdragshavens is historisch het oudste: de twee zustersoorten met minder intensiteit van het vreemde element zijn er later bij gekomen. Ter typeering van deze eerste verdragshavens zij wederom een greep gedaan uit de ver-

dragen en wel uit het genoemde Nanking-verdrag (artt. 2 en 10) waarin het met betrekking tot de vreemde kooplieden heet, dat zij: „with their families and establishments, shall be allowed to reside, for the purpose of carrying on their mercantile pursuits, without molestation or restraint"; dat China zich verbindt „to establish at all the five ports a fair and regular tariff of customs duties"; dat de kohong zou worden afgeschaft, niet alleen in Kanton, maar „in future at all ports where British merchants may reside, and to permit them to carry on their mercantile transactions with whatever persons they please". (Het kohong-systeem was in 1720 ingevoerd en met eenige, althans formeele, onderbreking tot 1842 blijven bestaan. „The system enforced under the Co-hong monopoly was that for every foreign merchant trading at Canton one of the thirteen Hong merchants had to be security, and through him alone both in regard to what he sold and what he bought, could the foreigner transact business" *(Year Book,* p. 106). Er zijn er, die meenen, dat het systeem nog zoo slecht niet was, omdat de vreemdeling nu ten minste wist, met soliede menschen te doen te hebben. Maar het systeem was duur: de hongkooplieden verdienden heel wat aan hun monopolie).

Van dit soort verdragshavens noemt het *Year Book* er thans (1916) 48, waarvan afgaan de twee elders thuis behoorende pachtgebieden, die „customs station" zijn, terwijl Jatoeng overigens wel in deze rubriek past, maar... geen „customs station" is. Met Jatoeng mede zijn er dus 46 van zulke verdragshavens, waarvan 1 in Tibet en 10 in Mandsjoerije. Ze zijn opengesteld krachtens verdragen met Engeland, Frankrijk, de V. S. A. en Japan en enkele door keizerlijk decreet. Daar sedert 1843 in de verdragen de meestbegunstigingsclausule voorkomt, zijn de verdragshavens voor alle „treaty powers" opengesteld.

§ 76. DE TOLDIENST IN DE VERDRAGSHAVENS.

Uit het in § 75 gezegde blijkt, dat de 5 verdragshavens van 1842 tolkantoren zouden hebben voor een geregelden dienst. Daarmede was een zuiver chineesche en niet een onder vreemd toezicht staande dienst gemeend. Toen echter in 1853 Sjanghai in de handen der Taiping viel, kwam er in den toldienst ter plaats onderbreking. Aanvankelijk beslisten de britsche en amerikaansche consuls, dat de vreemdelingen van hun nationaliteit toch rechten moesten blijven betalen. En 29 Juni 1854 werd met

den in de vreemdelingenwijk gevluchten tautai van Sjanghai overeengekomen, dat een tolkantoor zou worden gesticht onder vreemd toezicht. De consuls van Engeland, Frankrijk en de V. S. A. zouden elk een inspecteur benoemen. 12 Juni 1854 is dat kantoor geopend. Weldra breidde zich de nieuwe toldienst tot de andere open plaatsen uit en kwam het bestuur vooral in handen van den engelschen ambtenaar. Sedert het Tientsin-verdrag van 1858 bestaat het ambt van inspecteur-generaal, o.a. bekleed door den bekenden en (p. 39) reeds genoemden Sir Robert Hart (eervol ontslagen 1908, gestorven 1911).

De „Imperial Maritime Customs" is in naam een chineesche dienst, staande aanvankelijk onder buitenlandsche zaken, sedert 9 Mei 1906 echter onder een specialen raad. Onder den toldienst is opgegroeid de „Imperial Chinese Post Office", bij decreet van 20 Maart 1896 erkend en bij decreet van 29 Mei 1910 onder een afzonderlijke directie gebracht *(Andersch,* p. 92 en v.v.). Na afscheiding van de posterijen vallen onder de I. M. C., behalve in- en uitvoerrechten: 1°. rechten op de kustvaart met elders gebouwde, 't zij in chineesch of vreemd bezit zijnde schepen; 2°. tonnegelden; 3°. transitorechten, importgoederen bij verder vervoer naar het binnenland preventief bevrijdende; 4°. likin (boven het tarief) op vreemd opium. Dit likin, dagteekenend van 1853, als algemeene belasting van 1861, is een heffing bij vervoer door het rijk, te water en te land. Op zichzelf is zulk een recht al een bezwaar voor den handel, maar in casu was het dit vooral, omdat er wel een officieel tarief was, doch de fiscus zich daaraan niet hield.

Het zal wel niet voor tegenspraak vatbaar zijn, dat het hier gaat om een zeer belangrijken dienst, waarbij de Chineezen hun zeggenschap in eigen zaken verloren hebben, al is de dienst in naam nog chineesch. Het vreemde karakter ervan komt vooral sterk uit, als men in het *Year Book* (p. 110 en v.v.) berekend vindt, dat in 1913 het personeel van 7411 man, waarboven dan nog 66 vreemdelingen in de leidende ambten staan, wel bestaat uit 6150 chineezen en 1327 vreemdelingen, maar dat die vreemdelingen (buiten de genoemde 66 om) de beste der overige plaatsen innemen. Voor China ware het nog eenigszins een geluk, dat de vreemdelingen behooren tot 20 nationaliteiten, indien daartegenover weer niet stond, dat hier meer dan 50 % engelsch is, tegenover 28 % op de vreemdelingen, die in het algemeen in chineeschen staatsdienst zijn.

§ 77. INTERNATIONALE NEDERZETTINGEN.

De tweede graad van intensiteit van het vreemde element vonden we bij de internationale nederzettingen. Deze worden ook wel met den naam „settlements" aangeduid en worden in den regel, volgens *Grünfeld,* die de quaestie ter plaatse heeft onderzocht, zelfs in de betrokken oorden vereenzelvigd met de hierna te behandelen concessies. Zooals uit de hierboven gegeven indeeling in soorten blijkt, is het verschil in hoofdzaak hierin gelegen: 1°. dat de nederzettingen meerdere nationaliteiten omvatten, de concessies daarentegen van één nationaliteit zijn; 2°. dat in de nederzettingen de chineesche overheid nog een rol speelt, althans spelen kan, in de concessies echter vrijwel absoluut niet. *Catellani* gebruikt beide termen dooreen, hoewel hij toch eenig verschil schijnt te maken. De consequentie van systeem van *Grünfeld* wordt bij hem gemist. Hij legt, voor zooveel hij verschil maakt, meer den nadruk hierop, dat de „settlements" zich spontaan gevormd en op den duur rechten verworven hebben, terwijl de concessies op een goeden dag in haar geheel geconcedeerd zijn. Dit verschil bestaat inderdaad, maar laat men er de indeeling van afhangen, dan valt deze eenigszins anders uit dan bij *Grünfeld.* Voor praktische doeleinden schijnt mij *Catellani's* criterium minder geschikt.

Een der bekendste, grootste en gewichtigste europeesche vestigingen in Oost-Azië is die te Sjanghai, maar ze is geenszins de eenige. In alle plaatsen, die voor de vreemdelingen geopend zijn en waar een bijzondere wijk voor hun vestiging is afgezonderd, moest, indien een eenigszins beteekend aantal vreemdelingen zich vestigde, zulk een nederzetting in den hier bedoelden zin ontstaan. *Grünfeld* telt dan ook 13 nederzettingen, die hij indeelt in 4 groepen, te noemen elk naar de voornaamste nederzetting der groep.

De eerste is de Sjanghai-groep, omvattende tevens Amoi, Soedsjoe en Hangdsjoe. De verhoudingen in Sjanghai hebben veelal als voorbeeld voor andere nederzettingen gediend en zijn vrij ingewikkeld. Haar ontstaan heeft de nederzetting te Sjanghai te danken aan een engelsche en een amerikaansche concessie. Onderdanen van andere staten zijn er op den duur bijgekomen en de nederzetting is nu zeer internationaal. Alle nationaliteiten hebben gelijke rechten. Het bestuur wordt gevoerd door een gemeenteraad, die ook privaatrechtelijk verantwoordelijk is en wel voor het consulaire gerecht, dat ieder jaar opnieuw door de consuls samengesteld wordt.

De Dsjifoe-groep omvat ook Foedsjoe. In deze plaats komt vooral het spontane karakter der nederzettingen uit. De vreemdelingen zijn bij elkaar gaan wonen en hebben een instelling tot bevordering van publieke belangen, w.o. ook de politie, in het leven geroepen, welke door de Chineezen en de consuls stilzwijgend is erkend. Sedert 1909 is in Dsjifoe een regeling getroffen van dien aard, dat bedoelde instelling half chineesch en half buitenlandsch is, terwijl de eigen politie is vervallen en vervangen door een chineesche politie van europeesch model. Afwisselend heeft een vreemdeling en een chinees het voorzitterschap in het bestuurscollege van de nederzetting.

Behalve Jodsjoe in Hoenan omvat de derde groep Tsinanfoe, Weisien en Dsjoetsoen in Sjantoeng en Woehoe in Anwei. De vreemdelingen werden hier niet krachtens verdrag, maar vrijwillig toegelaten en hebben dan ook geen bijzondere rechten, althans geen andere dan in gewone open havens. Deze nederzettingen staan voor vreemdelingen en Chineezen open en worden uitsluitend door Chineezen bestuurd. Inmenging in het bestuur door vreemdelingen is nadrukkelijk buitengesloten. Het karakteristieke van deze groep schijnt mij te zijn, dat de vreemdelingen, afgezien van hun gewone exterritorialiteit, het voorrecht hebben, te staan onder een chineesch bestuur, dat met hun aanwezigheid in welwillenden zin rekent. Reden om de groep in juridischen zin als iets anders dan de gewone verdragshavens aan te merken, is er m. i. weinig of niet.

Wat de vierde groep aangaat, kan verwezen worden naar het historische deel, waar (p. 62) gesproken is van de bijzondere rechten der vreemdelingen, speciaal de gezanten, in Peking. De gezanten hebben de beschikking en het bestuur over de internationale nederzetting aldaar, die ze zelfs tegen de chineesche regeering mogen verdedigen. Deze nederzetting zou in *Catellani's* systeem wellicht beter als concessie kunnen worden aangeduid. Geheel spontaan daarentegen is weer ontstaan de nederzetting Peitaho, de badplaats van de vreemdelingen uit Peking. Peitaho is op den duur tot open haven verklaard. De vreemdelingen hebben er een eigen gemeentebestuur.

De rechtsverhouding in de nederzettingen komt in het algemeen hierop neer, dat de vreemdelingen in de betrokken steden mogen wonen en economische handelingen mogen verrichten, waarbij hun het voorrecht gegund is, hun eigen publieke zaken in meerdere of mindere mate te regelen. In sommige plaatsen,

b.v. te Sjanghai, gaat dat voorrecht zoover, dat de bewegingsvrijheid van de chineesche regeering er door ingeperkt wordt, maar, hoewel rechten en plichten meestal niet scherp zijn omschreven, wordt nergens formeel inbreuk toegelaten op de chineesche machtsbevoegdheid.

§ 78. CONCESSIES.

Behalve twee spoorwegzonen, gelegen langs den oostchineeschen en den zuidmandsjoerijschen spoorweg, zijn er volgens de nauwkeurige berekening van *Grünfeld* in China 29 grootere en kleinere concessies, en wel in: Tientsin 8, Hankau 5, Kanton 2, Nioedsjwang 3, Amoi 2 en voorts in Sjanghai, Dsjinkiang, Kioekiang, Hangdsjoe, Soedsjoe, Antoeng, Sjazi, Foedsjoe en Dsjoenking elk 1. Ze zijn over de verschillende nationaliteiten aldus verdeeld: Engelschen 8, Franschen 4, Duitschers 2, Japanners 10, Russen 2 en voorts Italianen, Belgen en Oostenrijkers elk 1. In Tientsin zijn alle 8 nationaliteiten met een concessie vertegenwoordigd. Over uitbreiding der fransche concessie moet verleden jaar een conflict met de chineesche regeering gerezen zijn, dat door bemiddeling van den engelschen gezant is bijgelegd [*Vad.,* 9 Maart '17]. Niet alle concessies, die toegestaan zijn, bestaan inderdaad; de japansche in Amoi en Soedsjoe b.v. bestaan slechts op papier, omdat het toegestane gebied achteraf niet geschikt bleek. Om andere redenen bestaan de 2 engelsche concessies in Nioedsjwang ook niet (meer). Terecht zijn door *Grünfeld* niet meegeteld een engelsche en amerikaansche concessie in Sjanghai, die in de internationale nederzetting zijn opgegaan, en een amerikaansche in Tientsin, die opgegaan is in andere concessies. Niet geheel juist mag het echter geacht worden, dat eveneens buiten berekening is gelaten een amerikaansche concessie in Amoi, die slechts één huis telt. Een concessie met één huis toch heeft meer recht mee te tellen, dan concessies, die slechts op papier bestaan.

Overigens moet van de fransche concessie in Sjanghai opgemerkt worden, dat ze onvolkomen is, daar het betrokken stadsdeel aan de burgers van een vreemden staat (in casu Frankrijk) en hun medebestuur is overgelaten. Zulk een onvolkomen concessie staat eigenlijk tusschen de internationale nederzettingen en de concessies in. Een eigenlijke of volledige concessie namelijk is een aan de burgers van een vreemden staat en hun geheel eigen (niet mede-) bestuur overgelaten. *Morse*

rekent de fransche concessies tot de nederzettingen, wat *Grünfeld* niet doet met het oog op het specifiek fransche en niet internationale bestuur van dat gebied. Van gewicht lijkt het mij niet, hoe men dit eene geval indeelen wil. Ietwat belangrijker is de vraag naar de indeeling der spoorwegzonen. Ze zijn aan private ondernemingen overgelaten, maar achter die ondernemingen staat de vreemde staat, of liever: de vreemde staat treedt op in het kleed van zulke ondernemingen, zoodat men (zij het wellicht juridisch niet geheel juist) van deze spoorwegzonen als van de andere (volkomen) concessies zeggen kan, dat ze aan een vreemden staat voor diens burgers zijn overgelaten.

De handelsverdragen laten zich niet over de concessies uit, vormen echter wel de natuurlijke voorwaarde voor het bestaan van concessies. Wel komen in de verdragen soms zinsneden voor over overleg van de plaatselijke overheden met de consuls over geschikte plaatsen voor vestiging van vreemdelingen. Inderdaad is dan ook meesttijds de concessieverleening aan die plaatselijke overheden overgelaten. De betrokken overeenkomsten komen in de verzamelingen van diplomatieke stukken niet voor. *Grünfeld* vermeldt, dat sommige overeenkomsten verloren gegaan zijn, dat de consuls en gemeentebesturen hem althans de stukken niet konden of wilden vertoonen. Hij heeft groote moeite gehad om een aantal akten te vinden, maar is toch ten deele geslaagd. Hij vond de akten, betreffende:

de	engelsche	concessie	in	Kanton van	? ?	1859;
„	„	„	„	Hankoe van	? ?	1861?;
„	„	„	„	Kioekiang van	25.3	1861;
„	fransche	„	„	Tientsin van	2.6	1861;
„	duitsche	„	„	„ „	30.10	1895;
„	„	„	„	Hankoe van	3.10	1895;
„	russische	„	„	Tientsin van	31.12	1900;
„	oostenrijk-hong. consessie in Tientsin van ..				20.6	1902.

Van sommige jongere concessies zijn verdragen voorhanden, o.a. van de belgische van 1902 te Tientsin. Dat geldt ook de oostchineesche spoorwegzone, die berust op het onder spoorwegen te behandelen verdrag van 1896 tusschen de Russisch-Chineesche Bank en China, terwijl ook de zuidmandsjoerijsche zone berust op de verdragen, die over de betrokken lijnen gesloten zijn. In geen der betreffende stukken wordt de statenrechtelijke positie der concessies geregeld en nergens staat China met zooveel woorden zijn machtsbevoegdheid

over de gebieden af. Meestal vond *Grünfeld,* dat zij worden afgestaan aan de vreemde regeeringen of aan haar vertegenwoordigers of onderdanen. Soms, in de jongere verdragen, is sprake van den betreffenden staat.

Intusschen is het bestuur der concessies zoo volkomen in handen der vreemdelingen, dat, gelijk gezegd, zelfs twijfel zou kunnen rijzen, of ze praktisch inderdaad nog wel chineesch gebied zijn. In de pachtoorkonde van Kanton heet het: „....The said site or piece of land is hereby granted to the british authorities to be held by them in perpetuity for such uses and purposes as their Brit. Majestys Governement shall see fit, in consideration of the yearly rent of.... to be paid by H. B. M.'s Governement .... The said Chinese Governement hereby resigns all right, title and claim to the said lot of land as long as the rent hereby reserved be duly paid and H. B. M.'s Governement hereby binds itself to pay without default the said yearly rent amounting to.... as long as it remains in undisturbed possession of the said lot of land...." Zoover gaan de bevoegdheden der vreemdelingen, dat de concessies op één lijn waren te stellen met de pachtgebieden, indien de vreemdelingen ook jurisdictie over Chineezen en niet-Chineezen van andere nationaliteit hadden, wat echter door het gewoonterecht is uitgesloten.

§ 79. DE CHINEEZEN IN HET BUITENLAND.

Van de quaestie der nederzettingen en concessies van vreemdelingen in China mag ik niet geheel afstappen, zonder een enkel woord te wijden aan het omgekeerde vraagstuk, n.l. van de Chineezen in het buitenland. Iets ruimer genomen betreft de quaestie de Aziaten buiten Azië, zoodat er ook de japanners onder vallen. Er is echter tusschen de chineesche en de japansche quaestie een verschilpunt. Terwijl toch de Japanners met hun pénétration pacifique wel terdege nu reeds een gevaar kunnen opleveren voor de machtsbevoegdheid van een vreemde overheid, — men denke b.v. aan onze Oost en vooral aan de Vereenigde Staten —, is een dergelijk gevaar voorshands van de Chineezen m. i. niet te duchten, omdat achter hen geen doel- en machtbewuste overheid staat. Maar in een ander opzicht is er tusschen de quaestie van de Japanners en van de Chineezen in het buitenland overeenkomst. Beide nationaliteiten toch vormen in het buitenland afzonderlijke bevolkings-

groepen, zooals in een zeer recent boek (*Steiner*, passim) voor Amerika duidelijk wordt uiteengezet.

De oorzaak van die zeer sterke groepenvorming is tweeërlei: 1°. verschil in cultuuraard, 2°. vooroordeel. Ziedaar dus juist het spiegelbeeld van wat in China te vinden is. Zeker is er niet alleen verschil in cultuuraard, maar ook in cultuurpeil, doch het gaat vooral om het eerste. Men begrijpt elkaars cultuur niet en waant zichzelf beter dan de binnendringers. Het vooroordeel van de Chineezen tegen de westerlingen en van de westerlingen tegen (de Japanners en) de Chineezen is zoo sterk geweest, en is het deels nog, dat er èn in China èn in het westen (incl. Amerika) zich een „Einkreisungspolitik" heeft ontwikkeld. Voor Amerika heeft dit het japansche gevaar verscherpt, terwijl het chineesch gevaar weliswaar niet politiek erdoor is versterkt, maar er een moreel gevaar is gerezen: de chineesche emigranten zijn als regel uit een lager sociaal milieu dan de japansche en staan moreel vaak niet hoog, zoodat hun wijken licht brandpunten van slechte dingen worden. Overigens moet ten aanzien van de Chineezen in het buitenland nog opgemerkt, dat ze nog meer afzonderingsneigingen vertoonen dan de Japanners: dezen wilden wel gaarne buiten hun japansche wijken uitzwermen, maar genen zijn min of meer gehecht aan hun „Chinatown" (*Steiner*, p. 38 en 107).

§ 80. PACHTGEBIEDEN (ONEIGENLIJKE HAVENKOLONIES).

Als vierde graad van intensiteit zijn genoemd de pachtgebieden van Duitschland (nu Japan), Rusland (nu Japan), Engeland en Frankrijk, waarover in het eerste deel (p. 56 en v.v.) uitvoerig gehandeld is en waarop ik daarom niet weder inga. Terecht merkt *Grünfeld* op, dat de pachters ze als volledige koloniën (bezittingen) beschouwen en behandelen. Formeel zijn ze dat echter zeer zeker niet. In afwijking van genoemden schrijver zou ik dan ook een scherp onderscheid willen maken tusschen de pachtgebieden of oneigenlijke havenkolonies en de vreemde bezittingen of eigenlijke havenkolonies van de volgende rubriek.

§ 81. VREEMDE BEZITTINGEN (EIGENLIJKE HAVENKOLONIES).

Onder deze rubriek vallen (behalve event. de weinig belangrijke Peskadores en het althans voor Japan meer belangrijke, maar voor China ook niet gewichtige Formoza, die men wel-

licht ook onder de vlekken kan brengen, althans Formoza!), speciaal Makau en Honkong, — eveneens reeds uitvoerig behandeld (p. 30, resp. 39 en v.v.) —, waarvan *Grünfeld* zelf meent, dat deze niet als de voorgaande 4, een „befristetes Dasein" hebben (p. 124). Hiervoor werd er op gewezen, dat de rechts- en machtsverhoudingen in deze 2 koloniën afdoend geregeld zijn, zij het ook in de britsche beter dan in de portugeesche. Die resp. portugeesch en britsch gekleurde stippen zal China, welks machtsbevoegdheid geëindigd is, niet zoo licht weer met chineesche kleuren kunnen verven. Wel kan de portugeesche stip eventueel een andere kleur krijgen. Een niet op zijn juiste waarde en strekking te schatten krantenbericht vermeldde voor enkele maanden immers reeds lakoniek, dat Japan Makau had verworven! Tot dusver is het bericht niet bevestigd! Overigens zij er nog aan herinnerd, dat Korea geheel van China is afgescheurd. Een deel van „China proper" was het nooit, evenmin als de ook geheel losgemaakte gebieden Annam en Tonkin, op welke China slechts zeer twijfelachtige aanspraken had.

§ 82. VLEKKENPOLITIEK.

Naast de stippenpolitiek volgens portugeesch model speelt ook de vlekkenpolitiek, welke het eerst door de Spanjaarden is toegepast, in China een rol. Het streven van de vreemdelingen is er namelijk niet slechts op gericht, bepaalde punten te bezetten, om vandaar uit in al dan niet vreedzamen zin de omgeving, het achterland, te bewerken, en de voordeelen, die zulk een achterland kan opleveren, in te oogsten. Neen, ze zoeken veelszins dat achterland zelf economisch te beheerschen, met dien verstande, dat, als de overheersching met zuiver ecomische middelen niet is klaar te spelen, de hulp van den diplomaat en desnoods van den militair wordt ingeroepen. Scherp komt de vlekkenpolitiek vooral uit bij vier nationaliteiten, die ten deze bijzonder goed geslaagd zijn.

In de eerste plaats zij gewezen op de op p. 55 reeds behandelde geschiedenis, die in 1898 in zake het Jangtse-bekken zich tusschen Engeland en China heeft afgespeeld: de diplomaat speelde hier het spel. Voorts zij herinnerd aan de bekende groote beteekenis, welke Kiaudsjoe's achterland, het ter zake van land- en bergbouw zoo belangrijke Sjantoeng, economisch voor Duitschland voor den oorlog verkregen had *(Hassert,* p. 320 en v.v.). En dan moet voorts de aandacht gevestigd wor-

den op de russische en de japansche politiek, welke er in geslaagd is, belangrijke stukken van China tot de invloedssferen te maken. Treffend komt dit ten deele uit op een kaart, voorkomende in *The Far Eastern Review* (Maart 1915), waarop in hoofdzaak deze vier japansche vlekken voorkomen: Mandsjoerije, Sjantoeng, Jangtse-bekken en Fokien (waarnaast vooral voor anderen Mongolië en Tibet — tot op zekere hoogte ook Junan — van beteekenis zijn, gelijk Korea — event. ook Formoza — het voorheen waren). De genoemde kaart vertoont zeer sterke overeenkomst met de kaarten van de kolonisatie uit vroeger eeuwen. Die overeenkomst raakt de vlekken aan de kust en langs de rivieren. Een punt van verschil is evenwel, dat op de bedoelde hedendaagsche kaart een nieuwigheid voorkomt, die op de oude kaarten ontbrak: de langgerekte vlekken langs de spoorwegen!

§ 83. VERDRAGSBEPALINGEN OP HANDELSGEBIED.

Intusschen blijft het in China niet bij stippen en bij vlekken. De verdragen regelen allerlei quaesties, die goeddeels van veel verdere strekking zijn. Het zal daarom goed zijn, de verdragen nog meer in het algemeen te bezien. Niet alle verdragen, die economische quaesties raken, zijn handelsverdragen. In sommige scherp-politieke verdragen komen economische bepalingen voor en omgekeerd. Vandaar dat we, in afwijking van het consulaire reglement (St.bl. 1911, nr. 83), art. 5, lid 1 IIe, liefst spreken van „verdragsbepalingen op handelsgebied". En voorts moet opgemerkt worden, dat hier uit de bepalingen van ecomischen aard slechts een greep zal gedaan worden ter kenschetsing van de bij de gesloten verdragen gevolgde politiek en dat het bepalingen zullen zijn, die soms mede op speciale stippen of vlekken slaan. Een opsomming van de handelsverdragen, in den hier bedoelden zin genomen, vindt men in het *Year Book* (p. 120 en v.v.), dat voor den tekst verwijst naar *Hertslet* en
uit vroeger eeuwen. Die overeenkomst raakt de vlekken aan
dit geschrift toegevoegde lijst, die op sommige punten vollediger en overigens meer up to date is.

Van de in bespreking te brengen quaesties noem ik in de eerste plaats die van het vrije grensverkeer, zooals Engeland zich dat b.v. bedong ten aanzien van Tibet bij verdrag van 5 December 1893. Het verdrag veroorlooft: handel te Jatoeng, reizen tusschen Jatoeng en de grens, oponthoud onderweg,

wonen te Jatoeng, enz. China zal zelf voor de noodige gebouwen zorgen. Men zal wellicht meenen, dat dit alles in gewone gevallen gevaarloos is. Dat het dit in het tibetaansche geval niet is, bewijst de bepaling, die o.m. opgenomen is, n.l. dat het britsch-indische gouvernement vrijheid zal hebben, „to send officers to reside at Yatung to watch the conditions of british trade at that mart". Met dat toezicht aan de Engelschen over te dragen geeft de chineesche regeering een niet onbelangrijk recht prijs.

Verder waren reeds lang te voren andere verdragen met handelsbepalingen aangegaan, andere gebieden betreffende, o.a. het verdrag van 2 September 1861, gesloten met den duitschen „Zollverein" en eenige andere duitsche staten. Ik noem *dit* verdrag, omdat het hierbij gaat om landen, die destijds voor China nog slechts weinig belang hadden, maar later een zeer belangrijke rol gingen spelen in de pénétration pacifique van China. Men vindt in dit verdrag erkend de bevoegdheid van de duitsche oorlogsschepen om den handel te beschermen tegen zeeroovers. Die oorlogsschepen zullen zelfs in de chineesche havens faciliteiten moeten genieten. Maar verplichte toelating van oorlogsschepen is het prijsgeven van de onafhankelijkheid op een gewichtig punt en het verplicht toelaten, dat die oorlogsschepen langs de kust toezicht houden, is het evenzeer.

Stappen we van den handel, de eenvoudigste wijze van aanraking tusschen de volken, af, dan valt allereerst onder de aandacht het toelaten, dat vreemdelingen de economische rijkdommen van het land onderzoeken. Zoo werd b.v. bij het Dsjifoe-verdrag 1876 overeengekomen, dat engelsche ambtenaren zouden mogen worden gezonden naar Dsjoenking om de economische rijkdommen van Sedsjwan te onderzoeken. Natuurlijk is, toen het onderzoek niet slecht uitviel, de openstelling van Dsjoenking overeengekomen (31 Maart 1890). Merkwaardig is in dit verband, dat het eveneens van het zuiden opdringende Frankrijk bij verdrag van 20 Juni 1895 bedong, dat China zich voor de exploitatie van mijnen in Junan enz. eerst zou *mogen* (pourra) wenden tot fransche industrieelen en ingenieurs. Te voren (9 Juni 1885) was bepaald, dat China het zou *moeten* doen. Formeel maakte dat verschil, materieel was hier mogen en moeten natuurlijk hetzelfde.

Het ligt voor de hand, dat bij verdrag ook concessies bedongen worden. Spoorwegconcessies, die afzonderlijk bespro-

ken worden, blijven hier thans rusten. Als eerste voorbeeld van anderen aard noem ik het verdrag van 14 Mei 1908 met Japan, betreffende de exploitatie der Jaloe-bosschen door vereenigd chineesch-japansch kapitaal onder een gemengde chineesch-japansche directie. De chineesche opperhoogheid wordt in naam en vorm erkend door de aanstelling van een chineeschen ambtenaar voor het oppertoezicht en door een „royalty" van 5 % van de netto-opbrengst. Het tweede voorbeeld raakt de kolenmijnen van Foedsjoen en Jentai, waaromtrent bij verdrag van 4 September 1909 met Japan deze bepalingen zijn gemaakt, dat Japan China's hoogheidsrecht erkent en een „royalty" betaalt, maar dat China erkent Japan's *recht* om de mijnen te exploiteeren.

Het komt ook voor, dat een vreemde mogendheid een uitsluitend recht verlangt of bij voorbaat schadeloosstelling bedingt. Bij de spoorwegen komt iets dergelijks als iets zeer gewoons voor. Zooals het daarbij de bedoeling is om een z.g. „invloedssfeer" te scheppen, zoo kan dit ook bij andere verdragen het geval zijn. Als voorbeeld mogen genoemd worden de eischen, door Engeland aan Tibet gesteld en door Tibet (1904) en China (1906) ingewilligd. Bepaald werd, dat Tibet geen concessies voor spoorwegen, wegen, telegrafen, mijnen, e. d. aan andere mogendheden of aan onderdanen van andere mogendheden dan Engeland verleenen zou of anders aan Engeland een equivalent zou verschaffen.

Het is niet vreemd, dat, als een vreemde mogendheid de p. p. toepast op het stuk van handel en industrie, straks ook op het gebied van het verkeerswezen getreden wordt. In China ziet men dan ook inderdaad naast de genoemde sterke spoorwegpenetratie een merkwaardige penetratie op het gebied der verbetering van waterwegen. Ik noem in dit verband het, zich aan het bekende vredesprotocol van 1901 (annex 17) aansluitende verdrag van 27 September 1905, betreffende de verbetering van den loop van de Wampoe. Ter zake dezer zuiver binnenlandsche aangelegenheid werd met elf mogendheden overeengekomen, dat ze geschieden zou en wel onder controle van een raad, samengesteld voor een deel uit vreemdelingen. China nam op zich, al de kosten van de stroomverbetering te dragen. Als waarborg voor de betaling ervan wees de chineesche regeering aan en stond zij af al de rechten op het opium van twee provincies; mochten deze niet voldoende opleveren, dan zou de regeering het overige moeten verschaffen door

aanwijzing op andere bronnen van inkomsten. Mocht het werk niet naar wensch gaan, niet met ijver, zorg en goed geldelijk beleid, dan zou het consulaire corps mogen vragen, voorschriften te geven aan den betrokken ingenieur om de noodige maatregelen ter verbetering te nemen; bleef het slecht gaan, dan zou het corps ontslag van den ingenieur en benoeming van een ander mogen verlangen; en als de regeering geen acht mocht slaan op deze stappen, zou het consulaire corps het recht hebben, het diplomatieke corps in de zaak te mengen. De inmenging in deze binnenlandsche aangelegenheid was dus zeer vèrgaand, de indeuking van de beschikkingsmacht der chineesche regeering zeer ernstig.

Voor het overige noem ik nog een viertal andere quaesties, waarmede zich de binnendringers bemoeien. In de eerste plaats de schuldinvordering ten aanzien van in gebreke zijnde Chineezen. Hierover zie men het verdrag met Japan van 21 Juli 1896, dat ook de consulaire jurisdictie van Japan in China regelt. In de tweede plaats de hervorming van het muntwezen en het belastingwezen, met Engeland overeengekomen bij verdrag van 5 September 1902. In de derde plaats de belegging van kapitaal door Chineezen in buitenlandsche ondernemingen, waarmede zich het genoemde verdrag tevens bemoeit. En ten slotte de bevoegdheid der chineesche regeering om beperkende bepalingen te geven ten aanzien van emigranten: die bevoegdheid werd o.a. reeds door het verdrag van 1858 met Frankrijk aangetast.

§ 84. VERDRAGEN MET JAPAN VAN 1915.

Zoo ziet men, dat China van alle zijden en op allerlei terreinen werd gedrukt en gedrongen. De pénétration pacifique van China bereikt haar toppunt intusschen wel in het bekende verdrag, met Japan in 1915 gesloten. Eigenlijk zijn het twee verdragen, waarvan ik hier een samenvatting geef, met inbegrip van de spoorwegquaestie, welke ik ditmaal, om het verband niet te verbreken, niet tot later verschuif. Meer dan iets anders toonen deze verdragen aan, hoe het zich ontworstelend China onder den druk van den oostelijken nabuur gekomen is.

In het eerste verdrag vereenigt China zich bij voorbaat met alles wat Japan inzake Sjantoeng met Duitschland zal overeenkomen; belooft het met japansche kapitalisten te onderhandelen over een spoorwegleening, als Duitschland de financiering der

lijn Dsjifoe-Weisien prijs geeft; belooft het ten spoedigste eenige plaatsen in Sjantoeng als handelshavens te openen. De gewisselde nota's, bij dit verdrag behoorende, behelzen voorts: dat China onder geen voorwendsel aan welke mogendheid ook deelen van Sjantoeng of eilanden langs de kust daarvan zal verpachten of afstaan; dat China inzake de handelshavens slechts beslissen mag na raadpleging van Japan; dat, als Japan Kiaudsjoe geheel vrij weet te verwerven, het dit aan China zal teruggeven, mits er ter door Japan aangewezener plaatse een japansche concessie kome onder uitsluitende jurisdictie van Japan, desverlangd ook een internationale nederzetting worde geschapen en er te voren een regeling tusschen Japan en China getroffen worde, de duitsche gebouwen en eigendommen betreffende.

Een tweede verdrag raakt in de eerste plaats Zuid-Mandsjoerije. De pachttermijn van Port-Arthur en Dairen en de termijnen van den Zuid-Mandsjoerije- en den Antoeng-Moekdenspoorweg worden verlengd tot 99 jaar. Japanners mogen in Zuid-Mandsjoerije land pachten voor landbouw-, handel- en industrie-doeleinden en mogen er vrij wonen, reizen en zaken doen, maar zijn onderworpen aan chineesche politie en belasting. Zij staan deels onder japansche, deels onder chineesche, deels onder gemengde jurisdictie, met dien verstande, dat ze uitsluitend onder chineesche jurisdictie komen als die volkomen wordt hervormd. China belooft voorts, de leeningsovereenkomst betreffende de Kirin-Kwangdsjengtse-lijn geheel te herzien in den zin van de overeenkomsten met andere vreemdelingen: een soort meestbegunstigingsclausule dus. Voor het overige blijven alle chineesch-japansche Mandsjoerije-verdragen gelden.

Uit de bij dit eerste deel van het tweede verdrag behoorende nota's worde nog het volgende aangeteekend. Het oorspronkelijk aan China toekomend recht tot tusschentijdsche terugkooping van den Zuid-Mandsjoerije-spoorweg vervalt. De Japanners zullen zoo spoedig mogelijk mijnwerken ondernemen in Fengtien en Kirin, waarvoor China verlof geven zal. Als China voor spoorwegen in Zuid-Mandsjoerije en Oost-Binnen-Mongolië geld noodig heeft, zal het zich eerst tot Japan wenden; dat zal China ook doen als het geld leenen gaat tegen zekerheid van de nog vrije inkomsten van beide gebieden. Heeft China voor Zuid-Mandsjoerije adviseurs noodig, dan zal het zich al weer eerst tot Japan wenden. Over de politie en belasting, hiervoren bedoeld, zal China vooraf met Japan overeenstem-

ming zoeken te verkrijgen. De Hanjeping-maatschappij zal China niet verbeurd verklaren, noch in een staatsonderneming omzetten tegen den zin der japansche kapitalisten, noch haar ander vreemd kapitaal dan japansch laten leenen en gebruiken, maar haar wel veroorloven samen te werken met de japansche kapitalisten. En eindelijk: China heeft aan geen vreemdelingen verlof gegeven om op de Fokienkust dokken, militaire kolenstations, marine-bases of andere militaire inrichtingen op te richten en is niet van plan, vreemd kapitaal te leenen om zulke inrichtingen te maken.

Het tweede verdrag betreft in de tweede plaats Oost-Binnen-Mongolië, hierboven reeds even genoemd. In het verdrag belooft China, daar zoo spoedig mogelijk eenige geschikte plaatsen als „handelshavens' te openen. Vooraf zal China met de japansche regeering overleg plegen. Hierbij zij nog slechts aangeteekend, dat telkens herhaald wordt, dat China *zelf* zulke dingen verrichten zal, zoowel de openstelling als het bepalen van voorwaarden en het stellen van regelen. Daarmede wordt tot in details toe de schijn van China's machtsbevoegdheid gered, maar bedriegen kan de schijn hier niet meer.

§ 85. CONSULAIRE JURISDICTIE.

Van de „verdragsbepalingen op handelsgebied" mogen we niet afstappen, alvorens ook nog te hebben behandeld de consulaire jurisdictie. Op p. 15 werd reeds vermeld wat we over haar vroege voorgeschiedenis bij Chau-Ju-Kua vermeld vonden. Ook komen bepalingen van exterritorialen aard voor in de in het eerste deel uitvoerig behandelde chineesch-russische verdragen van 1689, 1727 en 1768. Toch meent *Moore* (II, p. 644), dat in China vóór ons derde tijdperk de rechtspraak zoo goed als zonder uitzondering volkomen aan de eigen regeering verbleef. Zijn voorbeelden raken echter slechts het strafrecht. Trouwens noemt *Muller* (II, p. 337 en v.v.) een geval van strafrecht, waarin onze eigen consul Senn van Basel de exterritorialiteitsbevoegdheden uitoefende (1830). Was dat óók een uitzonderingstoestand? Mag *Muller* uit dit geval concludeeren, dat het hier gaat om een aangematigd „gebruik" in China? Zegt dit geval veel in den overgangstijd tot het nieuwe regime? Ziedaar enkele vragen. Zeker is intusschen, dat deze zaak eerst van belang werd toen er in 1842 verdragshavens kwamen. Evenwel werd de exterritorialiteit niet onmiddellijk duidelijk in de ver-

dragen neergelegd. Het Nanking-verdrag houdt zich wel bezig met de quaestie der aanstelling van consuls, maar roert de consulaire rechtspraak niet aan. Wel doen dat de „general regulations" voor den britschen handel van Juli 1843, althans in zoover, dat zij een bijzondere regeling van rechtspraak over Engelschen en Chineezen eischen en dus geen genoegen nemen met de bestaande chineesche rechtspraak. Eerst het amerikaansch-chineesche Wangsia-verdrag van 3 Juli 1844 spreekt het beginsel der exterritorialiteit duidelijk uit. Zijn regeling wordt dan overgenomen door de volgende verdragen, met name door het Tientsin-verdrag van 1858. Daar heet het: „All questions in regard to rights, whether of property or person, arising between British subjects, shall be subject to the jurisdiction of the British authorities" (art. 15). „Chinese subjects who may be guilty of any criminal act towards British subjects shall be arrested and punished by the Chinese authorities, according to the laws of China. British subjects who may commit any crime in China shall be tried and punished be the consul, or other public functionary authorized thereto, according to the laws of Great Britain" (art. 16).

De quaestie werd nog nader uitgewerkt door het britsch-chineesche Dsjifoe-verdrag van 1876, sect. II, par. 3, en daarna door het amerikaansch-chineesche verdrag van 17 November 1880, waarin het in art. al. 4 aldus luidt: „When controversies arise in the Chinese Empire between citizens of the United States and subjects of His Imperial Majesty, which need to be examined and decided by the public officers of the two nations, it is agreed...... that such cases shall be tried by the proper official of the nationality of the defendant. The properly authorized official of the plaintiff's nationality shall be freely permitted to attend the trial, and shall be treated with the courtesy due to his position. He shall be granted all proper facilities for watching the proceedings in the interests of justice.... If he so desires, he shall have the right to present, to examine and to cross-examine witnesses. If he is dissatisfied with the proceedings he shall be permitted to protest against them in detail. The law administered will be the law of the nationality of the officer trying the case".

Het soortgelijke art. 6 van het chineesch-nederlandsche traktaat van 1863 luidt a. v.: „Geschillen tusschen Nederlandsche onderdanen zullen door bemiddeling van den plaatselijken consul buiten tusschenkomst der Chinesche Regering worden

geregeld. Ingeval van geschillen tusschen Nederlanders en Chinezen, zullen de beiderzijdsche overheden trachten de partijen over te halen tot eene schikking in der minne, doch mogt zulks niet gelukken, met elkander in overleg treden en naar regt uitspraak doen. Chinesche onderdanen, schuldig aan misdaad jegens Nederlanders, zullen voor de Chinesche overheid te regt staan en wederkeeriglijk zullen Nederlanders, die zich jegens Chinezen hebben vergrepen, door hunne overheid volgens Nederlandsche wetten veroordeeld worden: beiderzijds met strenge en onpartijdige inachtneming van het regt. Strafschuldige Nederlanders, die in het binnenland de wijk mogten nemen, of strafschuldige Chinezen, die in de huizen of op de schepen aan Nederlanders toebehoorende mogten vlugten, zullen, na aangifte en behoorlijk onderzoek der zaak door de wederzijdsche overheden, onmiddellijk worden uitgeleverd aan hunne bevoegde regters, zonder te mogen worden verborgen of teruggehouden. Indien Chinezen, aan Nederlanders geld schuldig zijnde, de vlugt nemen, en de Chinesche overheid in staat mogt zijn hen op te sporen, zullen zij worden gevat, en zal het verschuldigde van hen worden ingevorderd. Evenzoo zullen Nederlanders, gevlugt wegens schulden aan Chinezen, door de Nederlandsche overheid zoo mogelijk deswegens worden vervolgd. Doch geen van beide Regeringen zal voor de terugbetaling zulker schulden verantwoordelijk zijn".

Merkwaardig is overigens nog een verdrag, door China met Rusland gesloten in aansluiting aan de bekende overeenkomst van 1896, de C. E. R. C. betreffende. Op 10 Mei 1909 toch werd een regeling getroffen met betrekking tot de organisatie van gemeenteraden op de terreinen van de C. E. R. C. Bij die regeling (waaruit voortgevloeid zijn een engelsch-russisch-verdrag van 30 April 1914 en een zich daarbij aansluitend, in correspondentievorm gesloten, nederlandsch-russisch verdrag van 25 September 1915) worden, naar het heet, als grondbeginsel aanvaard de souvereiniteitsrechten van China op genoemde terreinen: „aucun préjudice ne peut leur être porté". China mag dan ook alle maatregelen nemen, die uit zijn souvereine rechten voortvloeien en de directie der C. E. R. C. noch de gemeentebesturen mogen, onder welk voorwendsel ook, zich tegen die maatregelen verzetten, voor zooveel ze niet zijn in strijd met de contracten, gesloten met de maatschappij. Niettegenstaande dus hier weer de onafhankelijkheid van China

voorop wordt gesteld, tast de regeling haar zeer ernstig aan. Het is toch een recht van den eersten rang, te bepalen, hoe de onderdeelen van het rijk, hetzij al dan niet krachtens het beginsel van autonomie (hier in nederlandsch-staatsrechtelijken zin opgevat), zullen worden geregeerd en bestuurd. Trouwens wordt de aanranding der onafhankelijkheid nog verscherpt door de bepaling, dat er op de terreinen der maatschappij, op chineesch grondgebied dus, geen enkel onderscheid zal zijn tusschen Chineezen en lieden van andere nationaliteit. Ook ten deze wordt hetgeen een recht van den eersten rang van elke regeering is, vernietigd: te bepalen in hoeverre vreemdelingen in hun rechten en bevoegdheden in het belang en de zekerheid van den staat bij de eigen burgers moeten achterstaan.

§ 86. VERDRAGSSTATEN.

Al valt niet te miskennen, dat China in hoofdzaak overheerscht wordt door eenige groote mogendheden, zooals hierboven telkens bleek, van belang is geenszins ontbloot, dat het op den duur verdragsgewijze gebonden is aan niet minder dan 18 grootere en kleinere staten (evenals voorheen Japan). China is verbonden aan België, Brazilië, Denemarken, Duitschland, Engeland, Frankrijk, Italië, Japan, Mexico, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk-Hongarije, Peru, Portugal, Rusland, Spanje, de V. S. A. en Zweden. Van beteekenis is dat in drieërlei opzicht: 1°. Het stuk machtsbevoegdheid, dat, b.v. door de consulaire jurisdictie, aan China ontroofd wordt, is te grooter naar mate er meer verdragsstaten zijn. 2°. Het groot aantal verdragsstaten maakt het, zooals de geschiedenis van Japan leert en zooals o.a. *Longford* (p. 17 en v.v.) te dien aanzien uitvoerig betoogt, zeer moeilijk, van de vreemde overheersching formeel weer los te komen, ook dan als China zich ooit materieel weer mocht herstellen. In dit verband is van belang art. 11 van het chineesch-japansche verdrag van 10 October 1903, luidende: „The Government of China having expressed a strong desire to reform its judicial system and to bring it into accord with that of Japan and Western nations, Japan agrees to give every assistance to such reform, and will also be prepared to relinquish its extra-territorial rights when satisfied that the state of the Chinese laws, the arrangement for their administration and other considerations warrant it in doing so". 3°. Het groot aantal verdragsstaten schept een sfeer van concurrentie,

die tot op zekere hoogte aan China ten goede kan komen, zooals de spoorweg- en leeningquaestie hierna zal doen zien. Hierop laat J. S. C. Kasteleijn in een ingezonden stuk in de *Nieuwe Rott. Crt.* van 30 Oct. 1917 te eenzijdig het licht vallen, als hij ten aanzien van N.-Indië schrijft, dat we zorgen moeten, dat het aantal onze kolonie penetreerende volken zoo groot mogelijk wordt! 4°. Er ontstaat veelszins éénvormig recht, geldend voor alle „treaty powers" *(Van Eysinga,* p. 16).

§ 87. NEDERLAND IN CHINA.

Het komt mij voor, dat er aanleiding is om tot besluit van deze afdeeling nog iets te zeggen over de belangen van Nederland in China. Ten aanzien van de onderwerpen toch, in de volgende paragrafen te behandelen, speelt ons land weinig of geen rol. Dat is mede oorzaak, dat ik met enkele korte aanteekeningen kan volstaan, daarbij voor de geschiedenis van onzen theehandel en de daarop betrekking hebbende theewetten van 1815 en 1817 verwijzende naar het elders (p. 23 en v.v.) vermelde.

Tijdens de bemoeiïngen van de Oost-Indische Compagnie met den handel op China waren de hoofden van onze faktorij niet veel meer dan particuliere kooplieden. Wel was de O.-I. C. met zekere publiekrechtelijke bevoegdheden bekleed, maar in China was dat van weinig belang, wijl de chineesche regeering geen vreemdelingen, ook niet de dienaars der Compagnie, anders dan als onderdanen van „tribuutstaten" wilde beschouwen en behandelen. Zelfs ziet men Van Braam Houckgeest, dien *Muller* (II, p. 168 en v.v.) als hoofd van onze faktorij noemt, met de overige Hollanders ieder jaar eenigen tijd naar Makau gaan, omdat de chineesche regeering geen onafgebroken verblijf te Kanton wil. Dit laatste blijft vrijwel aldus tot aan den opium-oorlog. Inmiddels veranderen echter de verhoudingen eenigszins, doordat het bestuur over Indië overgaat van een geoctrooieerde maatschappij op een vrij zuiver publiekrechtelijk orgaan, dat als de ned.-indische regeering kan worden aangeduid. Deze benoemde na het herstel van onze onafhankelijkheid Bletterman, die hoofd van onze faktorij was in het tijdperk van onze vernedering (1810—1813), tot „consul-generaal" voor China. Opvolger van Bletterman werd, onder den titel van „waarnemend nederlandsch consul in China", de belg S. van Caneghem (1828—1830). Dezen volgde op de meer bekende M. J. Senn van Basel, eerst als waarnemend consul, daarna

als consul, op een traktement van *f* 3000 's jaars ten laste van de indische kas. Het is deze, dien ik in 1843 als eersten consul in China vind in de lijst van nederlandsche consuls in het buitenland, regelmatig voorkomende in den staatsalmanak en in den, de staatsalmanak-serie aanvullende, 's Gravenhaagsche(n) Stads- en Residentie-Almanak.

Vrijwel onmiddellijk na den vrede van Nanking werden door de Nederlanders pogingen gedaan om den handel met China te doen herleven. Successievelijk werden ook elders dan in Kanton consuls aangesteld, zooals hieronder (p. 117) nader blijken zal. Als de andere naties ondervonden echter onze kooplieden de nadeelen der afschaffing van het kohongsysteem, waarin men te doen had met betrouwbare kooplieden. Desondanks is er eenige opleving in den handel gekomen. In verband daarmede vraagt op 14 December 1850 in de Tweede Kamer Van Hoëvell (*Hand.* 1850/51, p. 266 en v.v.), waarom de regeering alles laat aankomen op de gunst der Chineezen. Ter wille onzer eer, onzer handelsbelangen, onzer nabuurschap met China door Indië en onzer zendelingen in het rijk van het midden, vraagt hij de sluiting van een verdrag. De minister van buitenlandsche zaken antwoordt, dat hij van China niet heel veel weet, omdat de zaak niet onder hem ressorteert, maar dat een verdrag slechts dan noodig ware, als er moeilijkheden met China bestonden, hetgeen niet het geval is. En zijn ambtgenoot van koloniën, onder wien China wel ressorteert, vindt voor 't oogenblik ons chineesch belang de moeite en kosten van een verdragssluiting niet waard. Voor later zal hij de zaak wel voorbereiden, maar voorshands wil hij van een verdrag niet weten. Van dien bewindsman vernemen we dan voorts ook, dat „sedert onheugelijke tijden" onze consuls in China benoemd worden door de indische regeering. Er is dan ook o. a. een „reglement voor het Nederlandsch commercieel agentschap in China", vastgesteld bij besluit van den gouverneur-generaal van N.-I. (d.d. 17 Mei 1838, no. 9, te vinden bij *Wertheim*, p. 100 resp. 109 en v.v.). De minister vindt, dat de zaak zoo geregeld blijven kan. Tijdens de zitting 1858—1859 blijkt uit de begrootingsstukken van de Eerste Kamer, dat inderdaad dan nog steeds de indische regeering de benoemingen verricht (*Hand.* 1858/59, bijl., p. 32 en 41).

Gedurende diezelfde zitting vindt de Tweede Kamer ook nog eens aanleiding, inlichtingen over de chineesche zaken te vragen (*Hand.* 1858/59, bijl., p. 165 en v.v.). Nog altijd meent men dan

aan buitenlandsche zaken, dat we heel geen aanleiding hadden of hebben om ons in chineesche moeilijkheden te mengen. Onze verhouding tegenover China is goed. China geeft ons zonder verdrag al de voordeelen, die anderen genieten. Waarbij komt, dat, zoo merkt de minister op, de Chineezen in Indië de voorrechten zouden gaan vragen, die onzen landgenooten in China bij verdrag event. zouden worden toegekend. Dat blijft nog eenige jaren de gangbare opvatting aan het departement. Met schier dezelfde woorden wordt telkens dezelfde uiteenzetting gegeven. In de begrootingsstukken voor 1862 antwoordt de regeering op een vraag der Tweede Kamer weer (*Hand.* 1861/62, bijl., p. 157 en 414), dat een verdrag weinig voordeelen zal opleveren. Onze handel beteekent weinig. Een verdragssluiting zal moeilijkheden en kosten veroorzaken, die men zich beter besparen kan.

Als echter in dat parlementaire jaar het kabinet Heemstra-Van Zuylen plaats maakt voor het tweede kabinet Thorbecke, Van Zuylen als minister van buitenlandsche zaken voor Van der Maessen de Sombreff, dan wordt de zaak ook met dat kabinet behandeld en verneemt men uit de stukken, op de begrooting betrekking hebbende (*Hand. Tw. K.,* 1861/62, bijl., p. 805 en 842), dat de nieuwe bewindslieden een ander standpunt innemen, wat gemotiveerd wordt met een beroep op gewijzigde toestanden: „Nadat zeer onlangs door de Chinesche regering onderscheid is gemaakt in de behandeling der Scheepvaart van de mogendheden, die traktaten hebben gesloten, en van die, welke zulks niet gedaan hebben, bij het bevaren van de Jang-Tse-rivier, zijn de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Koloniën door den Koning gemachtigd om onderhandelingen met China aan te knoopen, ten einde te trachten, ook een traktaat tusschen dat Rijk en Nederland te sluiten. Hieraan zal zoodra mogelijk gevolg gegeven worden, terwijl voortaan ook de leiding der politieke betrekkingen met China, evenals die met Japan, aan den Minister van Buitenlandsche Zaken zal zijn opgedragen." In verband daarmee treft men het traktement van den cousul te Kanton, vroeger door de indische kas gedragen (dus ook *niet* voorkomende op het hoofdstuk koloniën van de staatsbegrooting) in 1862 voor het eerst aan op de staatsbegrooting, n.l. op hoofdstuk III van de begrooting voor 1863 (*Gedr. St. Tw. K.,* 1862/63, II, III, nr. 11). Tijdens de zitting 1862—1863 wordt voorts nog medegedeeld, dat de consul te Kanton een ontwerp-verdrag gemaakt heeft, en eindelijk ver-

neemt het parlement tijdens de zitting 1864—1865, wederom op een gedane vraag, dat een traktaat gesloten *is* en dat het parlement het zal leeren kennen zoodra de ratificaties zijn uitgewisseld.

Het verdrag werd 6 October 1863 onzerzijds geteekend door J. A. des Amorie van der Hoeven. *Muller* (II, p. 361) noemt hem een Makau'sch koopman, die daar consul was, maar de nederlandsche regeering spreekt bij herhaling van den consul te Kanton, wat juister is. Aanvankelijk wilde de chineesche regeering niet met hem onderhandelen, omdat hij geen geaccrediteerd gezant was. Vandaar, dat hij Peking verliet, maar straks terugkeerde als „buitengewoon gezant van Z. M. den Koning in China". Als zoodanig kon hij zijn opdracht vervullen en bracht hij het verdrag tot stand, dat o.m. ons land de meestbegunstigingsclausule schonk. Van de bevoegdheid om een gezant te benoemen werd eerst 9 jaar later gebruik gemaakt. In 1872, 14 Juli, werd tot diplomatiek agent benoemd de heer J. H. Ferguson, — auteur van „Juridiction et exterritorialité en Chine" (Brussel en Den Haag, 1890) en „Manual of international law for the use of navies, colonies and consulates" (2 dln. Den Haag, Londen en Honkong, 1884) —, die 14 Juli 1876 werd bevorderd tot minister-resident. Hij werd 26 Maart 1895 vervangen door den heer F. M. Knobel, consul-generaal met den persoonlijken titel van minister-resident. Dezen volgde Juli 1903 op de heer Jhr. Mr. A. J. van Citters, minister-resident met den persoonlijken titel van buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister. En diens opvolger werd 19 Maart 1909 de heer Jhr. Mr. F. Beelaerts van Blokland, buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister bij — gelijk zijn voorgangers — „het *hof* van China". De heer Beelaerts ontving 10 November 1913 een nieuwen geloofsbrief, nu voor de regeering der *republiek* China.

Voorts onderhouden we in China, thans op grond van hetzelfde verdrag, onzen reeds genoemden consulairen dienst. Uit de staatsalmanakken stelde ik het volgende staatje samen, dat in dezen zin te verstaan is, dat de betrokken personen meestal benoemd werden in het jaar, aan het door mij genoemde voorafgaande, zooals mij ten aanzien van sommige hunner bleek uit de memorie van toelichting op de begrootingen van buitenlandsche zaken, maar overigens vrijwel van zelf spreekt. Ik vind, gelijk reeds gezegd, Kanton het eerst vermeld in 1843 — Sjanghai en Amoi in 1852 — Foedsjoe in 1861

— Swatoe in 1864 — Dsjifoe en Tientsin in 1865 — Ningpo in 1867 (komt na 1898 niet meer voor) — Nioedsjwang in 1869 — Hankoe in 1874 — Dsjinkiang en Kioekiang in 1874 (komen na 1899 niet meer voor) — Peking in 1881 (komt na 1903 niet meer voor) — Harbin in 1915. Vermelding verdient voorts, dat Honkong van den aanvang af werd vermeld onder de engelsche koloniën, terwijl Makau, waarvoor van 1873 af een consulaire post aangegeven wordt, tot en met 1876 onder China is opgenomen (terecht of ten onrechte?). Vier plaatsen op Formoza staan van 1877 tot en met 1896 onder China, daarna onder Japan vermeld.

Onze consulaire dienst omvat thans de districten Zuid-, Midden- en Noord-China, staande resp. onder de consuls-generaal te Honkong en te Sjanghai en den consul te Tientsin. Met Zuid-China vormen één district: Makau, Honkong, Kwangdsjoewan en Tibet; met Noord-China: Mongolië, Mandsjoerije, Weihaiwei en Kiaudsjoe (*Handelsber.* van 4 October 1917). De consulaire jurisdictie van onze vertegenwoordigers o.a. in China is geregeld: 1°. bij de wet van 25 Juli 1871 (St.bl. 91), in verband met K. B. 1915 (St.bl. *22*), laatstelijk gewijzigd bij K. B. 1917 (St.bl. 268); de wet is sedert herhaaldelijk gewijzigd; 2°. bij de wet van 19 Maart 1913 (St.bl. 101), in verband met K.B. 1914 (St.bl. 555); deze wet geeft aan onze consulaire vertegenwoordigers de bevoegdheid om reglementen te maken in samenwerking met de landsoverheid of andere overheden en op hun justitiabelen toepasselijk te verklaren de reglementen en verordeningen van de plaatselijke overheden en van de bevoegde macht in de nederzettingen; 3°. door verschillende uitvoeringsbesluiten.

De diplomatieke en consulaire betrekkingen nu daar gelaten, zijn onze betrekkingen met China in hoofdzaak vijfderlei: 1°. verkeersbetrekkingen (als b.v. van de Java-China-Japan-lijn); 2°. betrekkingen van in China gevestigde maatschappijen (als b.v. de Nederlandsche Handelmaatschappij); 3°. betrekkingen door nederlandsche personen, die in China in particulieren dienst zijn; 4°. betrekkingen door Nederlanders, die voor den chineeschen staat diensten verrichten (als b.v. bij waterstaatswerken) of in chineeschen staatsdienst zijn of wel in internationalen dienst in China; en ten slotte (5°.) betrekkingen, ontstaan door de koeliewerving in Zuid-China voor Oost-Indië.

Aan het *Year Book* (p. 400, 614 en 617) ontleen ik nog de volgende cijfers, betrekking hebbende op onze positie in China.

De verschillende landen hadden in 1914 het volgende aandeel in den chineeschen handel:

niet gen. landen met minder dan 1% samen	1.8%	Duitschland	2.6%
Italië	0.6%	Frankr. en Indo-China	3.8%
Portugal en Makau	1.1%	Rusland en Siberië	6.9%
Nederland en koloniën	**1.6%**	Ver. Staten en Philipp.	9.1%
België	2.4%	Japan en Korea	21.1%
		Britsche rijk	49.0%

Inzake schepen, in 1914 in chineesche havens „entered en cleared", vind ik de volgende (laagste) verhoudingscijfers:

Denemarken	0.14%	**Nederland**	**0.41%**
Oostenrijk-Hongarije	0.18%	Zweden en Noorwegen	0.81%
Portugal	0.32%	Frankrijk	0.92%

In dit verband kan ik aan *De Reus* (p. 40) nog de volgende absolute cijfers van ons land ontleenen over de jaren:

	nederl. schepen:	tonnenmaat:
1913	88	135.232
1914	77	143.085
1915	78	147.005
1916	59	112.149

Van de 164.807 vreemdelingen en 3.421 vreemde firma's, die over 1914 als gevestigd in China worden vermeld, waren er resp. 218 en 14 nederlandsch. De hoogste cijfers vindt men op p. 161, hier volgen alleen de laagste:

	personen:	firma's:
Mexico	1	1
België	173	15
Nederland	**218**	**14**
Oostenrijk-Hongarije	218	21
Spanje	279	23
Denemarken	330	13
Italië	409	36

Voor de internationale nederzetting in Sjanghai worden over 1915 de volgende cijfers beneden 100 gegeven in zake gevestigde vreemdelingen:

Bulgaren	2
Montenegrijnen	2
Roemeniërs	16
Belgen	18
Grieken	41
Nederlanders	55
Zwitsers	79

De arbeid van onze waterbouwkundigen ten behoeve van China is bekend. Vn 1876 tot 1910 heeft J. de Rijke zich met tusschenpoozen beziggehouden met het vraagstuk der verbetering van de Wampoe, waarvoor de vreemdelingen in China zich zooveel moeite gegeven hebben. In Mei 1914 werd onze landsman H. van der Veen benoemd tot adviseur van het nieuwe National Conservancy Bureau. Ik herinner er ook aan, hoe in 1915 de uitvoering der havenwerken van Dsjifoe werd opgedragen aan de Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, gevestigd te Amsterdam. De ingenieur van den rijkswaterstaat, O. C. A. van Lidth de Jeude, heeft de plannen gemaakt in opdracht van de Chefoo Harbour Improvement Commission en kreeg van de nederlandsche regeering verlof. Op verzoek van de genoemde aannemersmaatschappij ging hij in 1913 naar China, vanwaar hij in 1914 terugkeerde, na voltooiïng der plannen. De Harbour Commission vereenigde zich met die plannen, welke vervolgens door de chineesche regeering werden goedgekeurd. De werken, waarvan de raming bedroeg $2^{1}/_{2}$ millioen Haikwan Taals, werden op 31 Mei 1915 aanbesteed. De uitslag daarvan was, dat de uitvoering werd opgedragen aan dezelfde Nederlandsche Maatschappij voor Havenwerken, welke sedert medio 1912 de baggerwerken uitvoerde tot verbetering der Wampoe-rivier.

Hier moge voorts nog een enkele bijzonderheid volgen omtrent onze muntspecialiteit, Mr. G. Vissering. Bij het Mackay-verdrag van 5 September 1902 verplichtte China zich onder meer tot het nemen van maatregelen tot het scheppen van een eenvormige nationale munt, die wettig betaalmiddel zijn zou voor het gansche rijk, zoowel voor britsche als voor chineesche onderdanen. In verband daarmede werden in 1908 en 1910 verschillende maatregelen genomen. In October 1911 werd daarop Mr. G. Vissering, toen directeur van de Javasche, nu van de Nederlandsche Bank, benoemd tot adviseur van de chineesche regeering in muntzaken, speciaal voor de munthervorming. De benoeming geschiedde voornamelijk door diplomatieke bemiddeling, op voorstel van de amerikaansche regeering, ten deze handelende namens het z.g. vier-mogendheden-syndicaat, omvattende Amerika, Engeland,

Frankrijk en Duitschland. Later zijn toegetreden Rusland en Japan.

Toen de republiek in den winter van 1911/12 in China was uitgeroepen, erkende aanvankelijk de republikeinsche regeering de benoemingen van de Mandsjoe-regeering niet, ook niet deze. In den nazomer van 1912 ontving Mr. Vissering echter een uitnoodiging van de republikeinsche regeering om ook voor haar als adviseur op te treden. Op verzoek maakte hij toen opnieuw een reis via China, gelijk hij in 1911 ook reeds deed. Na zijn vertrek uit Peking in den winter van 1912 legde hij zijn adviseurschap neder en is Mr. Roest, sedert overleden, door de chineesche republikeinsche regeering tot adviseur benoemd. De regeering heeft Mr. Vissering sedert uitgenoodigd om onder den titel van honorair adviseur voor muntzaken haar in de munthervorming te blijven bijstaan. De heer V. heeft toen tevens op zich genomen om het eerste deel van zijn boek „On Chinese Currency", handelende bepaaldelijk over de *munt*hervorming, aan te vullen met een tweede advies, speciaal over de gewenschte *bank*hervorming. Dat tweede deel van „On Chinese Currency" heeft Mr. Vissering gepubliceerd onder den titel „The Banking Problem". Het honorair-adviseurschap is nog steeds blijven bestaan. Mr. Vissering heeft het eigenlijk nooit opgevat als een treden in vreemden staatsdienst; niettemin is voor alle zekerheid een koninklijk besluit uitgevaardigd, waarin hem vergund werd de opdracht van de chineesche regeering te aanvaarden (zie art. 7, lid 1, 4°, der wet van 1892 op het nederlanderschap en het ingezetenschap).

Mr. Vissering's aandeel in de chineesche munthervorming is geweest een uitvoerig overleg, zoowel met de regeering in China, als met een speciaal door deze ingestelde commissie, uit 18 personen bestaande, waarin de verschillende ministerieele departementen waren vertegenwoordigd. Met deze commissie heeft hij lange conferenties gehad, naar aanleiding waarvan zij aan de regeering een plan tot munthervorming heeft voorgelegd, gegrond op zijne voorstellen. Na het overlijden van Mr. Roest is als adviseur voor muntzaken benoemd Dr. A. Arnold, destijds directeur der Rijksbank te Berlijn. Intusschen bleef Mr. Vissering honorair-adviseur, ook met medeweten der mogendheden. Het adviseurschap van Dr. Arnold zal ingevolge den oorlog wel vervallen zijn. De munthervorming in China is eveneens door den oorlog nog niet

ter hand genomen. Behalve met de chineesche regeering zijn er ook nog uitvoerige besprekingen gehouden met de daarbij betrokken bankiersgroepen en de gezantschappen van de verschillende mogendheden, die in het z.g. mogendheden-syndicaat deelnamen. 's Heeren Vissering's werk heeft zich dus voorloopig bepaald tot uitvoerige besprekingen en tot adviezen.

Eindelijk zij nog vermeld, dat Nederland met België, Duitschland, Engeland, Frankrijk, Italië, Japan, Spanje, Rusland en de V. S. A. medeonderteekenaar is van de collectieve verdragen van Peking van 7 September 1901, van 14 Juni 1902 tot verdeeling der bokser-schadevergoeding, van Sjanghai van 29 Augustus 1902 (de invoerrechten opnieuw regelende) en van Peking van 27 September 1905 (de Wampoe betreffende). Nederland is ook betrokken bij de correspondentie van 2 Dec. 1911 tot 15 Febr. 1912, het chineesche ministerie van buitenlandsche zaken betreffende, bij de opiumconventie van 23 Jan. 1912 en bij de opiumprotocols van 9 Juli 1913 en 25 Juni 1914, terwijl te Peking 8 Mei 1911 een chineesch-nederlandsch verdrag gesloten werd, China het recht gevende tot benoeming van zuivere handelsconsuls in Nederlansch-Indië. Ten slotte hebben we 1 Juni 1915 nog een verdrag met China gesloten tot beslechting van geschillen door middel van arbitrage.

Een enkel woord nog over de koeliewerving. Een officieele, resp. officieel erkende, werkzaamheid is dat niet. Officieel wil China er zelfs niet van weten. Vandaar, dat *Van Vollenhoven* (p. 11) gewaagt van de tallooze moeilijkheden, die in de jaren 1886 en v.v. moesten worden overwonnen, alvorens de chineesche overheden vergunning gaven voor een directe emigratie. Deze geschiedt trouwens van Swatoe uit voor Deli *zonder* contract. *Met* contract emigreert men van Honkong uit (waar de britsche „protector of Chinese" toezicht houdt) naar Banka, Billiton en Singkep, rechtstreeks of via Singapore. *Van Vollenhoven* schat de jaarlijksche chineesche-koelie-emigratie naar Deli op ± 8000 man.

Afdeeling II: Geestelijke invloed van het westen op het oosten.

---

§ 88. DE ZENDING VOOR 1842.

De geestelijke invloed van het westen op China is in hetgeen we het vóór-europeesche tijdperk hebben genoemd uit den aard der zaak gering. Geheel ontbreekt hij niet. Van 635 af vindt namelijk het nestoriaansche Christendom in China ingang *(Hermann,* p. 73 en v.v.). Onder nestorianisme wordt verstaan de leer van Nestorius, patriarch van Konstantinopel, die om zijn afwijkende opvattingen van zijn ambt werd ontzet. Aanhangers zijner leer vond men vooral in de oostsyrische kerk, die het voor den patriarch opnam. Deze kerk, afgesloten zijnde van het westen, richtte zich naar het oosten *(Realenc.).* Daardoor was dit nestorianisme meer westaziatisch dan europeesch, maar het is toch op den duur een aanleiding voor betrekkingen van China met Europa. De geschiedenis maakt althans melding van een brief van Paus Innocentius aan de mongoolsche Christenen (1246) en een scherp antwoord van den Mongolenkan erop; van een zending van wege koning Lodewijk XI van Frankrijk naar Azië om er een christelijken Mongolenvorst te zoeken (1253), die niet gevonden werd; van de Polo's, die voor het eerst in 1260 naar het oosten trokken en in China belandden en voor de tweede maal in 1274 naar China togen om eerst 1295 terug te keeren; en van een reis van een chineeschen (nestoriaanschen) metropoliet naar Konstantinopel, Parijs en Londen (1287). In dezen zelfden tijd valt ook het begin van de roomsch-katholieke missiën in China. In 1288 werd een Franciskaner uitgezonden, die in 1292 via Indië Peking bereikte.

Van meer belang wordt intusschen de europeesche zending pas als de Europeanen over den zeeweg naar China komen. In dit verband behoeft slechts in herinnering gebracht te wor-

den, dat de koloniseerende mogendheden uit de 15e, 16e en 17e eeuw een zeer sterke neiging hadden om bij uitbreiding van haar handel tevens haar religie te propageeren. Zoo zegt b.v. *Supan* (p. 13): „Erst Portugal hat Entdeckung und Kolonisation systematisch in die Wege geleitet; dieser Ruhm darf ihm und seinem groszen Sohne, Heinrich dem Seefahrer, nicht geraubt werden. Wie es dazu kam, ist eine echt mittelalterlich-romantische Geschichte. Die jungen Prinzen sehnen sich nach einer Heldentat, die ihnen zugleich Gelegenheit gibt, Gott zu dienen". Dit geldt van de Portugeezen, die als eersten in China aankwamen, maar het geldt niet minder van de Hollanders, die daarna kwamen. *Muller* (I, p. 333 en v.v.) schrijft dan ook aldus: „Het door de compagnie op Formoza verrichte zendingswerk vormt een der merkwaardigheden van haar vestiging op dat eiland, ofschoon het geen blijvenden invloed heeft gehad; het bewijst, dat niet louter winzucht of lust tot avontuur de Nederlanders dier dagen in het Verre Oosten bezielden. Uitgebreiden omvang heeft het verkregen, veel geld heeft de Compagnie er aan ten koste gelegd en groote ijver is er door de Protestantsche geestelijkheid bij ontwikkeld...... De eerste predikant...... wees er op, dat men blijkbaar geen Mohammedanen (Mooren, zooals onze vaderen hen noemden) bekeert, noch Chineezen, maar wel wilden als op Formoza, lieden zonder geschreven godsdienst, zonder geestelijken van beteekenis en zonder hoofden". In een noot teekent de schrijver hierbij aan: „Een waarheid, die in Ned.-Indië nog voortdurend aan den dag treedt".

Het ligt niet in mijn taak, op het verloop der zending in China diep in te gaan en zeker niet in het tijdperk van China's ongerepte macht tegenover de vreemdelingen. In dat tijdperk heeft trouwens de christenzending vermoedelijk niet zeer belangrijke successen gehad, al worden nu en dan wel eens zeer groote getallen bekeerlingen genoemd. Zien we goed, dan had de zending in hoofdzaak te kampen met drie euvelen: 1°. met China's ongerepte macht, die de zending vaak niet ver boven Kanton en Makau liet uitkomen en voor vervolgingen zelfs niet terugdeinsde, zoodat de zending min of meer clandestien bleef; 2°. met de onverdraagzaamheid tusschen Nestorianen, Roomsch-Katholieken en Protestanten of misschien meer nog met de onverdraagzaamheid in den kring der Roomsch-Katholieken; 3°. met het door *Muller* genoemde bezwaar, dat men heel moeilijk Chineezen bekeert, van welk bezwaar wel

eens het gevolg geweest is, dat de Christenen zich al te zeer aan de Chineezen aanpasten. Dit laatste wordt met name verweten aan Matteo Ricci (einde 16e en begin 17e eeuw), een verdienstelijk man op menig gebied, maar van wien *Williams* (p. 293) getuigt, dat „it was sufficient to read his work on the true religion to be satisfied that he was ignorant of the first principle of theology. Being more a politician than a theologian, he discovered the secret of remaining peacefully in China!" In ieder geval is noch in het vóór-europeesche tijdperk, noch in het tijdperk van China's ongerepte macht tegenover de vreemdelingen, sprake van een voor China gevaarlijk tegen elkaar aanbotsen van Christendom en (boeddhistisch en ander) heidendom, van westersche en chineesche cultuur.

§ 89. DE CULTUURSTRIJD NA 1842.

Van het begin der 19e eeuw af krijgt de protestantsche China-zending beteekenis, al moet ze zich aanvankelijk ook met voorbereidend werk tevreden stellen. Reeds voor het einde van het tweede tijdperk onzer indeeling wordt haar eigenlijke arbeid belangrijk, o.a. door de ter hand neming in 1820 van de medische zending (*Hermann*, p. 167). En als dan in 1842 het systeem der verdragshavens een aanvang neemt, nestelt de zending zich snel in die havens en breekt er voor haar een tijdperk van bloei aan. We zullen ook de geschiedenis der zending na 1842 niet volgen, maar wel op twee punten van groot belang de aandacht vestigen; 1°. dat, terwijl vóór 1842 de zending (met name de roomsch-katholieke) zich soms al te zeer aan de chineesche cultuur aanpaste, haar eigen beginsel soms prijs gevende, de zending nà dat jaar te weinig den Chineezen een Chinees wordt in den goeden zin des woords en te veel gedragen wordt dóór, steunt óp en den weg bereidt vóór de politiek-militaire macht der vreemdelingen; hoewel er natuurlijk gunstige uitzonderingen zijn (zie b.v. *Ross*, p. 216 en v.v.); 2°. dat ná 1842 de zending zoozeer met den cultuurstrijd van het westen tegen het oosten verbonden is en aan dien strijd ondergeschikt wordt, dat het voor ons onderwerp aanbeveling verdient, het verdere verloop der zaken van uit het standpunt van dien strijd te bezien.

Door de omstandigheid alleen, dat de Mandsjoeregeering

zwak was en slecht, zou de materieele overheersching der vreemdelingen, gevolgd door en gepaard met hun deels zelfs formeele oppermacht, niet zoover doorgegaan zijn als zij inderdaad gegaan is. Is toch niet hetgeen in zeer sterke mate medegewerkt heeft om der chineesche regeering materieel resp. formeel haar machtsbevoegdheid te ontnemen, de inwerking eener vreemde cultuur op de chineesche? Op zich zelf is zoodanige inwerking niet af te keuren en niet gevaarlijk, maar zoodra zij plaats vindt op een ruwe wijze, die op een *ver*dringing van de oude en een *op*dringing van de nieuwe cultuur lijkt en waardoor de oude cultuur als iets minderwaardigs wordt voorgesteld en behandeld, rijst groot gevaar voor het geestelijk evenwicht in het land. Dat is vooral het geval als er intellectualisme gekweekt wordt, als in studeerende hoofden kennis wordt ingepompt, die niet gelouterd wordt door wijsheid. Kennis en wetenschap zonder wijsheid zijn die niet altijd een gevaar, ook in landen van westersche cultuur? Indien ja, dan zijn ze het vooral, wanneer ze, aan westerschen stam uitgebot, geënt worden op wat van oostersche cultuur is. Gaat dan niet in veler innerlijk het geestelijk evenwicht totaal verloren en ontstaat niet een geestestoestand, die misschien het best als een geestelijk op hol zijn kan worden geschetst? Men ontrukt zich aan den teugel van welke tucht ook en slaat door, vooral op staats- en statenrechtelijk gebied, omdat men wel van de westersche vrijheden en rechten gehoord heeft en er door bekoord is, maar ze niet begrepen heeft, ze niet juist vermag te waardeeren en tot hun toepassing in oosterschen kring, hun enting op oosterschen stam, geheel onbekwaam is. De vraag, of westersche dan wel oostersche cultuur op zich zelf beter is, behoeft ons niet op te houden, kan trouwens ook heel moeilijk objectief beantwoord worden. Zou het gewaagd zijn, deze stelling neer te schrijven: dat wel elke cultuur goed zal zijn, mits ze gelouterd zij door het Christendom?

§ 90. CHINA's ONGUNSTIGE POSITIE IN DEN CULTUURSTRIJD.

Alvorens deze quaestie nader bezien wordt, zij er op gewezen, dat China ten aanzien van de vreemde cultuur al in zeer ongunstige omstandigheden was. Die vreemde cultuur werd aan China gebracht èn doordat Chineezen naar Europa gingen om

te studeeren en haar mede naar huis brachten èn doordat de vreemdelingen haar hunnerzijds naar China overdroegen. Nu is het laatste altijd beter dan het eerste. Terwijl het studeeren van oosterlingen in het westen een gevaar voor het stichten van verwarring der geesten oplevert, dat schier door niets wordt tegengewerkt, is in het tweede geval de westersche cultuur genoodzaakt om zich althans eenigszins aan de oostersche aan te passen. De groote verdienste van de christelijke zending is het gelukkig veelal, — helaas niet steeds, met name in China niet altijd! —, dat zij de westersche cultuur brengt zonder verachting van de oostersche te wekken. Intusschen is China ook in een tweede opzicht in ongunstige omstandigheden geweest: de geestelijke actie der vreemdelingen kon geen gewenschte vruchten dragen, doordat het onderwijs, onder invloed hunner cultuur staande, gegeven werd aan een volk, welks verantwoordelijkheidsbesef in het publieke leven door velen zeer gering geschat wordt. Daaronder hebben b.v. de chineesche scholen in zeer ernstige mate geleden.

Ross zet in zijn gezaghebbend boek (p. 310 en v.v.) uiteen, dat niet alleen de chineesche professoren, die hooger onderwijs geven, geheel onberekend zijn voor hun taak en dat ook de methode, volgens welke onderwezen wordt, zelfs voor westersche studenten geheel onvoldoende wezen zou, maar dat, als de Chineezen de leiding hebben, — en die eischen ze steeds gaarne met een geldelijk oogmerk op! —, het sinecurisme zoo overweldigend is, dat de gelden, die voor het chineesche hooger onderwijs beschikbaar worden gesteld, te loor gaan aan docenten, die goeddeels niets doen, en aan administrateurs, van wie hetzelfde geldt. Ook ten deze kan China in afzienbaren tijd niet aan zich zelf worden overgelaten. En voor zoolang dit niet kan, gaat weer het geestelijke voordeel verloren, dat er voor de Chineezen aan verbonden zijn zou, indien zij zelfstandig de ontwikkeling van hun volk leiden konden. Maar dat zij zulks zouden kunnen is in afzienbaren tijd niet te verwachten van de mannen, van welke Joeandsjikai tegenover *Maybon* (p. 223) eens getuigde: „Les jeunes gens prétendent connaître à fond le nouveau savoir, ils ne savent que prononcer des paroles vaines. Les vieux gradués, qui ont conservé leurs postes, sont stupides et routiniers".

§ 91. TYPEN VAN VERWARRING?

Vraagt men zich af, hoe de mentaliteit was van een man als Joeandsjikai zelf, die toch zeker niet de eerste de beste was, maar een van de meest beteekenende, ook meest bekwame mannen in China, moet dan het antwoord niet zeer onbevredigend luiden? De rol, door hem gespeeld, is van den beginne aan zeer dubbelzinnig geweest. In den voor China kritieken tijd van 1898, toen het eerste ernstige geschil rees tusschen modernisatie en reactie, koos hij voor de laatste, hoewel het vertrouwen der modernen hebbende, zoo een daad van ontrouw plegende tegenover de modernisatie, met het oog waarop hem later zijn stervende keizer, echter zonder resultaat, ter dood veroordeelde. Sedert heeft hij het aangezicht weer naar den vooruitgang gewend, als welks pilaar en vastigheid hij weer ging gelden. Als zoodanig moest hij een tiental jaren later voor de Mandsjoe's het veld ruimen. Echter was hij in de periode van revolutie, die kort daarop naar het hoogtepunt steeg, de man, die alleen het gezag zou kunnen redden; als zoodanig althans werd hij teruggeroepen.

Maar toen eerst recht begonnen zijn balanceeringen op het slappe koord. De monarchie en de republiek moesten in China verzoend worden. Hij trachtte zulks te bereiken op dezen grondslag: 1°. de dynastie wordt gehandhaafd, doch heeft slechts nominale macht; 2°. het hoofd van de uitvoerende macht wordt door het volk gekozen en ontvangt den titel van president der republiek *(Maybon,* p. 64). De opstandelingen zijn daarop toen niet ingegaan, maar de dubbelhartigheid, die in dit voorstel uitkomt, is goeddeels toch terug te vinden in de oplossing, welke ten slotte bij den overgang van monarchie in republiek gevonden werd. Hoe het zij, Joeandsjikai heeft een accoord weten te vinden. Door omkoopen, door marchandeeren, heeft hij zelf het veld weten te behouden, onder opoffering van de monarchie, onder opoffering echter ook van de republiek. De monarchie der Mandsjoe's ging te niet, maar wat opkwam was slechts republiek in naam.

Aanvankelijk stond Joeandsjikai onder den overheerschenden invloed van de republikeinen van het zuiden, onder de mannen van Soenjatsen, uit wier handen hij het presidentschap moest aannemen: het oogenblik, waarop hij dit deed, moet hem, volgens een dagbladcorrespondent, tot grijsaard hebben gemaakt *(Von Mackay,* p. 100). En hij moet het slechts

gedaan hebben nadat men hem had verzekerd, dat het parlement er slechts voor den vorm was en.... zijn leden immers konden worden omgekocht. Inderdaad heeft hij zich handig onder hun macht weten uit te werken. Toen de republikeinen in 1913 de tweede revolutie bewerkten, wist hij zelf weer als de man van den waren vooruitgang, als beschermer van den staat, te poseeren, de zuidelijken als deszelfs vijanden aan de kaak stellende. De tweede revolutie sterkte dientengevolge zijn positie. Met behulp van bedreiging en omkooping wist hij zich tot definitief president te doen verkiezen. Teekenend is, dat hij bij de verkiezing het kamergebouw door troepen liet omringen en den leden deed weten, dat zij er niet uit kwamen, zoolang zij de verkiezing niet voltooid hadden (*Colijn*, p. 1257)!

Sedert heerschte hij, handhavend een stelsel van corruptie, grijpend soms naar de meest ondemocratische middelen als naar huis zending van het parlement, dat volgens *Von Mackay* (p. 39) niet meer dan een „Stellenvermittlungsbureau" geworden was, steunend, zooals *Maybon* elders (p. 226) zegt, in politieken zin op het leger en de Mandarijnen, in socialen zin op de rijken! Joeandsjikai, over wien intusschen *Schweitzer* (p. 75 en v.v.) een zeer enthousiastisch oordeel velt, als ware hij een staatsman van allereersten rang, is, volgens getuigenis van een ander, dien we *Colijn* (p. 959) hiervoor sprekende lieten invoeren, alleen krachtig, zoolang hij geld heeft om om te koopen. Daarin zocht hij heel zijn leven kracht. Dat de marine trouw bleef betaalde hij eens met anderhalf millioen dollar; ook de bezetting van de forten aan den mond van de Jangtse kocht hij om. Kon hij niet meer omkoopen, dan was hij een schip zonder stuur!

Is, beziet men de zaken zoo, de vraag althans gerechtvaardigd, of Joeandsjikai niet een type van geestelijke verwarring was, een zelfde vraag stelt men zich licht bij het bestudeeren van een man als Soenjatsen, die van 29 Dec. '11 tot 14 Februari '12 — dus vóór Joeandsjikai (zie p. 70) — voorloopig president der republiek was. Deze nog levende man der zuidelijken, die niet lang geleden bij den president der republiek een rekening van ruim 2 mill. dollars moet hebben ingediend voor tijdens den opstand gedane voorschotten, heeft zoo hyperdemocratische, zoo ultramoderne ideeën verkondigd en voor toepassing in China aanbevolen, dat het westen met zijn oude cultuur, met zijn degelijke beschaving, onwillig zich zou hebben afgewend, indien het zulke

nieuwigheden zich zag voorgehouden. Men kan zijn gedachten leeren kennen uit zijn redevoeringen, waarvan hij uittreksels pleegde te maken voor de pers. Welnu, uit die redevoeringen, waaromtrent ons *Maybon* in zijn uitnemend boek (p. 161 en v.v.) interessante mededeelingen doet, blijkt, dat deze Jong-Chinees niets minder voorstond dan rechtstreeksche verdeeling van rijkdom door het ingrijpen der overheid. Door deze verdeeling zou vooral de chineesche staat bijzonder rijk worden. Er zou geld in overvloed zijn. De „impôt unique (foncier)" zou 4 milliard taals per jaar opbrengen, terwijl de uitgaven slechts 400 millioen zouden blijven bedragen. Er bleef dus heel wat over voor exploitatie van mijnen, voor bouw van spoorwegen, voor onderwijs onder ruime toekenning van beurzen, voor ouderdomspensioen van vijftig jaar af. De rijkdommen zouden in evenwicht blijven door een gelijkmatige verdeeling van den grond. Zelfs zou China gratis in het buitenland kunnen leenen. Soenjatsen wist precies, hoe men het daartoe moest aanleggen. Terecht zou Joeandsjikai ten aanzien van zulke plannen kunnen spreken van „de vaines paroles".

Maar zijn verwarring des geestes ging gepaard met een gemis aan zin voor waarheid en trouw, waarin hij geheel overeenstemde met Joeandsjikai zelf en den Chinees in het algemeen. Het is toch voorgekomen, dat hij den eenen dag zich liet ontvangen en huldigen door een roomsch-katholieke missie, tot welker leden hij een toespraak hield, waarin het christendom verheerlijkt werd en de wensch werd uitgesproken, dat China het christendom zou omhelzen, terwijl hij eenige dagen later voor een boeddhistische vereeniging een rede hield, waarin het roomsch-katholicisme een godsdienst van wanorde werd genoemd, in scherpe tegenstelling tot het boeddhisme, den godsdienst van orde. Zoo toonde ook deze man te zijn een verwarde en onbetrouwbare geest, een partijleider, onder wiens invloed van een gezond partijwezen, van een respectabele politiek moeilijk sprake kon zijn.

Het lijkt mij in verband met het aangevoerde niet te overmoedig, althans de vraag te stellen, of niet China lijdt onder een geestelijke verwarring, die er heerscht. Men kan echter de wedervraag stellen, of het in Europa met hervormers en bij revolutiën anders was en is. Welnu, dan antwoord ik, wat de hervormers betreft, dit: men bemerkt bij hen inderdaad meermalen tegenspraak met zich zelf, maar niet in den om-

vang en zoo zeer als regel gelijk bij Chineesche „leiders". En wat aangaat de revolutiën, moet opgemerkt, dat zij het chineesche euvel veelszins dragen, zij het in minder mate wellicht. Merkwaardig is in dit verband, dat ik, na zelf tot de conclusie gekomen te zijn, de bovenstaande vragen te moeten stellen, een bevestigende beantwoording ervan vond bij den chineeschen filosoof *Koehoengming* (passim), die evenzoo het pleit opneemt tegen „die zerstörenden Kräfte der materialistischen Zivilisation Europas". Daarna vond ik ongeveer dezelfde uiteenzetting in het opstel van *Rohrbach* (p. 12), die zich beroept op denzelfden *Koehoengming*.

§ 92. DE SCHIJN OVERHEERSCHT.

Bij dit alles mag niet uit het oog worden verloren, hoezeer in China de schijn overheerscht, wat uitnemend aangetoond kan worden met de zooeven reeds genoemde pogingen van Joeandsjikai om republiek en monarchie te vereenigen. Een van tweeën toch: de republiek neemt met haar president, die zijn paleis niet verlaat, in dat paleis een staat ophoudt, welke naar het getuigenis b.v. van *Maybon* van den monarchalen weinig verschilt, die zich door mandarijnen laat omringen en steunen en die nimmermeer met zijn volk rechtstreeks in aanraking komt, den schijn van de monarchale waardigheid aan, of wel die republiek zelf is niets meer dan schijn, terwijl in het wezen der zaak de monarchie is blijven bestaan. Mogelijk is ook, dat beide waar is. *Colijn* (p. 953 en v.v.) althans stelt zich m. i. terecht de zaak zóó voor, dat de keizer voorheen twee functies had, eenigszins als die van Mozes en Aäron onder de Israëlieten. Toen nu het keizerschap werd vervangen door het presidentschap, kon dit alleen de staatkundige functie betreffen. De keizer bleef keizer in zijn godsdienstige functie en juist in die godsdienstige functie had hij steeds voor het volk de meeste beteekenis gehad. Dit klopt geheel op wat ook *Von Mackay* (p. 51 en v.v. en 37 en v.v.) te dezen aanzien betoogt. Joeandsjikai moet eens het voornemen hebben gehad om het jaarlijksch offer, dat de keizer voorheen in den hemeltempel bracht, zelf te gaan brengen. Maar hij heeft dat voornemen— althans aanvankelijk — moeten opgeven, omdat de oppositie ertegen hem te machtig was. Dat mocht alleen de keizer doen! Trouwens bleef de keizer in het bezit van zijn titel en van zijn paleis. De keizerlijke hofhouding bleef voort-

bestaan; de keizerlijke staatscourant bleef verschijnen. Zoo tooide zich de republiek met den schijn van het keizerschap.

Vooral in zoover mag ook wel geacht worden, dat de heele republiek niet meer dan schijn is, dat er geen gezonder methode van regeeren is ontstaan dan er voorheen was. „Die Volkswahlen", zegt *von Mackay* (p. 37), „waren im Grunde nichts als eine Farce und ein Spottspiel auf die Ideeën der ernsten Reformatoren Chinas". Men redt in China gaarne den schijn. Daartoe beijveren zich in dezen abnormalen tijd ook de europeesche oorlogvoerenden en neutralen wel, maar in normale tijden heerscht in het westen de schijn geenszins aldus. Trouwens is wat in het westen nù geschiedt quantitatief niet op een lijn te stellen met hetgeen in China als regel plaats grijpt. Een zeer typisch staaltje van de moeite, die men zich in China geeft, om z'n gezicht niet te verliezen, zooals het heet, levert de geschiedenis van de Von Kettelerpoort te Peking op, die voor bijna iederen Chinees doorgaat als een monument ter nagedachtenis van de tegen de vreemdelingen gevallen Chineezen. Een nog krasser staaltje geeft *Colijn* (p. 1264 en v.v.) in zijn beschrijving van den generaal Dsjangdsjoeng, wiens troepen in Nanking een paar Japanners hadden gedood, waarvoor hij voldoening moest geven aan Japan. Hij zou met een gedeelte zijner troepen defileeren voor het japansche consulaat en het geweer laten presenteeren voor de japansche vlag. „Iedereen in China zei — het was in de dagen dat ik in Peking arriveerde —: dat doet hij nooit. Doch Chang Chung deed het, al was het op zijn manier. Hij koos de marschrichting zoo, dat hij eerst bij het japansche consulaat kwam, verrichtte daar de verlangde eerbewijzen en ging toen verder.... naar de volgende consulaten, waar hij precies dezelfde eerbewijzen liet geven. Vervolgens vroeg hij of er nog meer aanzienlijke vreemdelingen in Nanking woonden en toen men hem de woning van een Engelschman wees — inspecteur van de invoerrechten — deed hij voor diens woning precies dezelfde eerbewijzen als voor het Japansche consulaat, ontnam daardoor aan de handeling voor het volk alle beteekenis en liet rondstrooien dat hij met zijn marsch door de stad de officieele in bezit neming celebreerde".

Op dit alles wordt zoo uitvoerig gewezen, omdat het mij voor het hier behandelde onderwerp zoo kenmerkend voorkomt. Wie niet helder en klaar inziet, hoe de stand zijner zaken is, althans den ongunstigen stand zijner zaken niet wil erkennen,

beneemt zich zelf daarmede de gelegenheid om te doen hetgeen met het oog op den toestand, waarin hij verkeert, noodig is. Dat geldt van natuurlijke personen, maar ook van staten. Kon men in China er toe komen, den toestand te erkennen, zooals hij is, en geen onafhankelijkheid voor te wenden, die niet ongerept bestaat, dan ware althans een der voorwaarden vervuld, die vervuld moeten worden, zal de onafhankelijkheid herwonnen worden. Dit is nog om een andere reden het geval. Immers, zoolang door China onafhankelijkheid gehuicheld wordt, welke er in werkelijkheid niet is, kunnen de indringers alle verantwoordelijkheid voor misstanden in China afwijzen, daar ze in China geen regeeringsbevoegdheid bezitten. Werden de regeeringen, die haar binnendringende onderdanen door politiek-militaire macht steunen, verplicht om de verantwoordelijkheid te aanvaarden voor haar optreden, dan zouden zij wellicht overwegen, dat de zware en ernstige plichten, door die verantwoordelijkheid opgelegd, niet gemakkelijk, ook niet met voldoend voordeel, waren te dragen, en zouden zij misschien aanleiding kunnen vinden, zich min of meer terug te trekken.

§ 93. VERWARRING IN DE BINNENLANDSCHE POLITIEK.

Verband met dit alles houdt, dat — zooals reeds terloops werd aangestipt — ook de chineesche binnenlandsche politiek niet geacht kan worden te staan op een eenigszins achtenswaardig peil. Er is sedert lang een zoogenaamde hervormingspartij geweest, maar deze hervormingspartij is — volgens betrouwbare beoordeelaars — nimmer geleid geworden door mannen met idealen, dien naam waard, heeft nimmer een eerbiedwaardige politiek gedreven, bestond steeds uit de meest tegenstrijdige elementen, die slechts hierin het eens waren, dat ontevredenheid hen bezielde en zij naar verandering der staatsorde streefden. *Maybon,* die de eerste verkiezingen in China „le triomphe de la fraude et de la violence" noemt en meent, dat nergens eenig groot beginsel, eenige vaderlandslievende gedachte erbij tot uiting kwam, zet dan ook uiteen (p. 108 en v.v.), dat het geenszins de republikeinsche idee is, die de monarchie heeft doen vallen. Bij de republikeinsche partij hadden zich toch allen aangesloten, die iets tegen de Mandsjoeregeering hadden, voornamelijk ook zij, die bedenkingen hadden

tegen de hervormingen, welke deze invoerde en die den belastingdruk verzwaarden. Kleine mandarijnen sloten er zich bij aan, evengoed als onderwijzers, die achteruitgezet of ontslagen waren omdat zij naar het inzicht der regeering beter vervangen werden door meer vooruitstrevenden, meer westersch onderrichten. In het algemeen werd de revolutionaire, de z.g. hervormingsgezinde partij gesterkt door slachtoffers der hervormingen, die uit hoofde van die hervormingen vijandig tegenover de regeering stonden, maar de partij maakten tot een clique, in welke „Ehrgeiz, Machtgier und Beutelüsternheit" *(Von Mackay,* p. 42) den toon aangaven. Om aan het mindere te ontkomen steunden ze het meerdere, omdat het revolutionair was en zoo zich onder de gegeven omstandigheden bij hun geest aanpaste.

Dat meerdere echter nam vaak heel krasse vormen aan. Een van de Jong-Chineezen, met wie Joeandsjikai ten slotte geheel heeft gebroken, gaf b.v. aldus uiting aan zijn hervormingsgezindheid: „Wij kunnen hier (in Kanton) niets ernstigs tot stand brengen; er is binnen deze muren te veel gebeurd. Om de bevolking aan de slavernij van haar gewoonten te ontrukken, zouden we een bombardement en een brand moeten hebben, die, gelijk in Hankoe, de geheele stad verwoestten. Dan zouden wij een wereldstad kunnen stichten naar amerikaanschen trant, als Chicago, met goed geplaveide straten, wat moois, wat zindelijks" *(Maybon,* p. 180). De man, die dit program formuleerde, was een gediplomeerde van een electrische school in Californië. Hetgeen geheel overeenstemt met mijn boven toegelichte opvatting, dat de westersche cultuur, op de oostersche inwerkende, de geesten verwart en de machtsbevoegdheid van oostersche regeeringen ondergraaft. Ten volle vind ik trouwens steun bij *Von Mackay,* die (p. 22) schrijft: „Die Keime der heute aufgegangenen Umsturzsaat hat niemand anders als Europa in Chinas Boden gesenkt". Materieel is de chineesche regeering nòg zwak, is haar onafhankelijkheid nòg ingevreten, ten gevolge van de verwarring der geesten, veroorzaakt door de vreemde cultuur. In 1914 getuigde *Maybon* nog (p. 230), dat de chineesche regeering ten slotte alleen in het leger een steunpunt vindt en dat China, als politieke macht, bestemd schijnt een bestaan van steeds meer wankelen aard te voeren!

§ 94. DOORWERKING DER VERWARRING OP DE BUITENLANDSCHE VERHOUDINGEN.

Het feit, dat de machtsbevoegdheid van de chineesche regeering in binnenlandschen zin ondergraven werd en bleef, werkte de ondermijning van de onafhankelijkheid in buitenlandschen zin zeer sterk in de hand. Er is wisselwerking. Terecht zegt *Von Mackay* (p. 22), dat Europa de verwarring mede stichtte door zijn militaire maatregelen, „die den Nimbus der Kaiserherrlichkeit zerflieszen lieszen". Of intusschen de ondermijning der machtsbevoegdheid nu plaats vindt ten bate van de westerlingen of ten behoeve van de Japanners, dat maakt schijnbaar niet veel verschil in gunstigen zin. Men zou wellicht zelfs geneigd zijn, te zeggen, dat het gevaar, hetwelk van Japan's zijde dreigt, nog grooter is dan het van het westen dreigende, om de dubbele reden, dat Japan veel dichter bij is en dus sneller en krachtiger èn economisch èn politiek-militair kan optreden, welk voordeel nà Japan Rusland het meest heeft. De wereldoorlog heeft echter Rusland bij Japan in de schuld gebracht door groote munitiebestellingen van Rusland's kant, tengevolge waarvan Japan zijn grooten concurrent in een eenigszins afhankelijke positie heeft zien geraken. Toch schijnt, naar ik aan het slot van deze paragraaf zal pogen aan te toonen, de meening, dat Japan China's grootste gevaar is, minder juist.

De verwarring, die in China's geest gesticht is en die grootendeels oorzaak is geworden van de ondergraving van de machtsbevoegdheid der regeering naar binnen en naar buiten, is gevolg van het feit, dat de westersche cultuur aan China is opgedrongen naar de ongelukkige methode, welke bijna steeds wordt toegepast door hen, die zelve economische voordeelen beoogen. Aan China is opgedrongen de westersche cultuur, maar deze losgeweekt van haar wortel, van haar grondslag, waarop zij in het westen tiert en rust, het Christendom. Waren aan China Christendom en cultuur aangeboden op de onbaatzuchtige wijze, die door de christelijke zending — veelszins ook in China wel — in toepassing wordt gebracht, maar dan niet op de amerikaansche, westersch-oostersch intellectualisme onder hoogdruk produceerende wijze, er zou geen verwarring ontstaan zijn, maar de oostersche cultuur zou zich hebben omgevormd, aan het nieuwe aangepast. Maar zoo is het niet steeds, zelfs niet als regel, gegaan, kon het naar menschelijke berekening wellicht ook moeilijk gaan, omdat

er voor China geen zendelingen in eenigszins voldoende mate waren, vooral geen zendelingen, die den Christus vooropstelden. De zending is te kort geschoten. Zij het zoo, maar het feit blijft, dat dientengevolge de verwarring moest ontstaan. Het conflict tusschen oostersche en westersche cultuur moest komen, vooral in een oerconservatief land als China, met een volk van op menig punt ongunstige geestesgesteldheid. Ik kan niet mededoen aan het idealiseeren van den Chinees, die volgens sommigen als de modelmensch gelden mag. De bestudeering van mijn onderwerp heeft mij de overtuiging gegeven, dat de gesteldheid van den Chinees zonder twijfel op menig punt ongunstig is. Merkwaardigerwijze kan ik mij hier op het internationale trio *Ross* (Amerikaan), *Maybon* (Franschman) en *Von Mackay* (Duitscher) beroepen: hun deskundig oordeel is eenparig.

Het cultuurconflict richtte zich met haar spitsen kant tegen de regeering. En de baatzuchtige westerlingen konden, uit hoofde van hun vrijwel algeheel gemis aan ethische overwegingen, niet anders dan de zwakheid der regeering exploiteeren te eigen economischen bate. Slechts onderlinge naijver en vrees voor verantwoordelijkheid zijn oorzaak, dat China niet voor een groot deel is verdeeld. Duitschland schijnt in het algemeen nog het minst agressieve bedoelingen tegenover China te hebben gehad. Hetgeen b.v. *Schweitzer* (p. 213 en v.v.) daarvan zegt, is zeer belangwekkend. Maar zelfs bij dien strijder voor een vreedzame, zuiver economische doordringing, die steunt op geestelijke overwegingen en niet uitgaat op territoriale veroveringen, ligt toch nog de gedachte op den bodem der ziel, dat de duitsche regeering steeds gereed moet staan om desnoodig in te grijpen.

Met Japan staat het anders, niet wat zijn bedoelingen betreft, maar wel wat aangaat het gevaar, dat het schept. Japan is van oorsprong een land van oostersche cultuur en het is het gebleven. Het kreeg zijn cultuur deels via Korea van China. Toen het westen met zijn cultuur aan de deur zich vervoegde om toegelaten te worden, heeft Japan die deur gesloten en gegrendeld. Weldra echter moest het de politiek van de gesloten deur opgeven en het vreemde element weer toelaten; dit geschiedde wel is waar onder sterken aandrang van het westen, maar zonder dat Japan's gezag en macht op ernstige wijze, althans voor lang, werden ingekort; het land had toch den moed, zichzelf te herzien. Desniettegenstaande heeft

het van het westen overgenomen hetgeen het noodig meende te hebben; maar meer niet. Ook op die wijze ontstond er nog wel eenige verwarring, maar ze was niet van dien aard, dat het baatzuchtige westen kans op groote economische voordeelen kreeg.

Gevolg van een en ander is, dat, toen Japan op expansie bedacht ging worden en het op zijn beurt de reeds door de westerlingen geopende deur van China binnentrad, het een cultuur medebracht, die, schoon niet geheel zuiver gehouden, toch niet zoo verwarrend, zoo revolutioneerend op de geesten inwerkte als de westersche cultuur, daar de japansche cultuur ondanks den westerschen invloed, dien ze goedgunstiglijk in haar eigen belang gedoogd had, meer oostersch gebleven is. Op grond hiervan is het vermoeden gerechtvaardigd, dat Japan's invloed, die na den bekenden tegenslag met de wapensmokkelarij, welke tegenslag een symptoom van opleving van China's wezen was (of scheen, zie boven, p. 67 en v.v.), weer zeer gestegen is, nog wel lang aanzienlijk zal stijgen, maar dat die invloed, omdat hij oostersch van aard is, vermoedelijk zal medewerken om het evenwicht in den chineeschen geest voor een deel te herstellen, ondanks het feit, dat Japan vaak, naar men zegt, zij het wellicht ten onrechte *(Steiner,* passim), opzettelijk revolutie sticht.

§ 95. DAAGT HET IN HET OOSTEN?

Is deze veronderstelling juist, dan mag deze tweede eraan gekoppeld worden, dat straks Japan, voor zooveel zijn penetreerende onderdanen niet reeds in het — althans voor *hen!* — sterk assimileerend werkende chineesche leven zijn opgezogen, door het in zijn evenwicht herstelde China zal worden uitgedreven. Reeds eenmaal rees een boycot van japansche waren en schepen, werd tegen Japan het middel van de dommekracht aangewend, dat ook, met het oog op de Chineezenwetgeving, op Amerika met succes werd toegepast. Wellicht zal zich daarna een chineesch-japansche macht vormen, die voor de westerlingen een grooter gevaar zal vormen dan Japan alleen thans nog oplevert. Reeds nu bedreigen beide, China en Japan, in economischen zin Siberië. Aan de *Buit. Post* van 14 Febr. '18 worde in die verband het volgende bericht ontleend: „Volgens het P. T. A. staan verscheidene afdeelingen Chineesche troepen vóór Blagowetsjensk, de hoofd-

stad der Russisch-Siberische provincie Amoer: De verwarde toestand in Rusland zal het wel niet mogelijk maken, een eventueelen inval van China in Siberië te beletten." En voorts wijs ik op berichten, hier te lande op 28 Febr. j.l. in de bladen opgenomen en volgens welke Japan zich bezorgd maakt over het doordringen van Duitschland in Rusland en over het groot aantal duitsche en oostenrijksche krijgsgevangenen in Siberië, met het oog waarop Japan zich heet op te maken tot het nemen van maatregelen ter bescherming zijner siberische belangen. Op deze berichten volgde in de bladen van 1 Mrt. een Reuter-telegram, dat Japan mobiliseert voor een inval in Siberië, waaraan China deelneemt. Dat Rusland gevaar loopt als China en Japan samengaan, wordt trouwens erkend. Het zal echter wellicht zeer lang duren voordat de chineesche gesteldheid zoodanig verbeterd is, dat tusschen China en Japan de machtsverhoudingen worden omgekeerd en voorts China evenzeer of meer nog een bedreiging van het westen wordt dan Japan het reeds is. China's ontwikkeling is technisch en militair nog zeer onbeduidend. Zijn militaire minderwaardigheid *(Salzmann,* passim) zal China in afzienbaren tijd blijven doemen tot de rol van slachtofferstaat. Maar gaan eenmaal Japan en China samen, dan zal dat een geel gevaar geven, voor het westen van uiterst dreigenden aard, maar welks ernstig karakter het westen zelf veroorzaakt heeft, doordat het op de meest baatzuchtige wijze aan het oosten een cultuur gebracht heeft, die losgemaakt van haar wortel, haar grondslag, slechts verwarring kon sichten. Maar voor China kan het dientengevolge niet in het westen, maar slechts in het oosten dagen, tenzij.... Europa zich zelf geheel en al herzie.

Afdeeling III: De opiumquaestie.

---

§ 96. HET OPIUM VIERT HOOGTIJ.

Voor zooveel bekend (zie *Ross* en *Enc. Brit.)*, werd het *rooken* van opium in de 14e — volgens anderen in de 17e — eeuw voor het eerst in China in praktijk gebracht, nadat te voren — in de 13e eeuw — het product reeds als geneeskrachtig erkend was en met het oog daarop ingevoerd werd. In 1729, omstreeks welken tijd het ingevoerd opium niet meer dan ± 200 kisten per jaar bedroeg, werd een edict uitgevaardigd, dat het rooken verbood en het sluiten der kitten gelastte. Of dat edict gevolg heeft gehad is onbekend. Wel weet men, dat het rooken later veel ingang heeft gevonden, met name tegen het einde der 18e eeuw, toen de engelsche Oost-Indische Compagnie haar bengaalsch opium in China invoerde. In 1776 bedroeg de export uit Indië ± 1000 kisten, in 1790 reeds 5054. Sedert is de invoer van indisch opium blijven voortduren, hoewel in 1796 de invoer verboden werd en het rooken opnieuw eveneens. Men heeft wel gezegd, dat de totale winst op indisch opium, betaald door China en overig Oost-Azië, van 1773 tot 1906 meer dan 5 milliard gulden moet hebben bedragen, maar de juistheid van die schatting kan moeilijk zonder meer worden aanvaard.

Evenwel, vooral in het tweede kwart der 19e eeuw nam de invoer angstwekkenden omvang aan: van 1820 tot 1830 per jaar 16.877 kisten. Omstreeks 1840 echter werd de chineesche regeering zóó bezorgd over de verschrikkelijke gevolgen van het snel vermeerderende opiummisbruik, dat een commissaris, Lintsezoe, werd benoemd te Kanton, destijds nog de eenige open haven in China, welken commissaris de last gegeven werd, den opiumhandel te onderdrukken (1839). Door die opdracht te geven maakte de chineesche regeering gebruik van een haar onbetwistbaar toekomend recht. De onderdruk-

king van den opiumhandel gaf echter het aanzien aan conflicten met de engelsche handelaars. Meer dan twintigduizend kisten smokkelopium werden verbeurd verklaard en verbrand.

Er moet in dit verband uitdrukkelijk op gewezen worden, dat voor de absolute juistheid van cijfers als de hier genoemde geen zekerheid kan worden gegeven. Europeesche (b.v. nederlandsche) statistieken zijn soms al onbetrouwbaar, laat staan dan chineesche. Veelszins geldt ten deze het woord van Sir *C. C. Smith* in zijn rapport van 8 April 1909 aan Grey, dat de chineesche statistieken omtrent het verminderen van opiumproductie en opiumverbruik waren — naar de chineesche commissaris bij de internationale opiumcommissie te Sjanghai toegaf — „guesswork" en „patchwork" (Blauwboek *China 1909,* II, p. 7, stuk nr. 3).

De zooeven bedoelde opiumverbranding gaf, mede door de wellicht niet voldoend beleidvolle wijze van handelen van China's kant, aanleiding tot den bekenden opiumoorlog. Deze eindigde, gelijk op p. 30 gezegd, met den voor China vernederenden vrede van Nanking. Door het vredesverdrag werd de chineesche vrijheid van handelen, ook op het stuk van het opium, aangetast op een wijze, die ons in Europa misschien weinig aanleiding tot vrees voor losweeking der onafhankelijkheid geven zou, maar daadwerkelijk de kracht der chineesche regeering ten deze brak. Een der engelsche vertegenwoordigers trachtte aanvankelijk nog in den geest der chineesche regeering te handelen en in het engelsche lagerhuis stelde, in overeenstemming met een goed deel der engelsche publieke opinie, Shaftesbury een motie voor, luidende: „Het huis acht de voortzetting van den opiumhandel en het monopolie van den opiumverbouw in Britsch-Indië een gevaar voor de vriendschappelijke betrekkingen tusschen Engeland en China, schadelijk voor de handelsbelangen en ten volle onvereenigbaar met de eer en de plichten van een christelijk rijk. Er moeten zoo spoedig mogelijk, met billijke in acht neming der belangen van regeering en particulieren, maatregelen genomen worden om aan het kwaad een einde te maken". Maar de regeering, hoewel belovende, de zaak in overweging te zullen nemen, deed, met het oog op de belangen der indische schatkist, niets. Toen — tijdens Palmerston's ministerschap — een engelsch kruiser een opiumschip aanhield, moet de commandant van het schip door de engelsche regeering zelfs gestraft zijn met overplaatsing naar Indië, waar hij zich niet op

zoodanige wijze in de ondernemingen van britsche onderdanen mengen kon, gelijk het heette. Daarmede was alle nobele politiek prijsgegeven en China overgeleverd aan een menschonteerende actie van de beschaafde wereld zonder voorbeeld. De *Enc. Brit.* vermeldt voor 1850 een invoer van 52.925 picols, voor 1880 96.839 picols. Een picol is 133¹/₃ (een kist 149¹/₃) eng. pond.

In 1857 ontstond wegens de elders vermelde redenen de tweede oorlog met het westen, die afgesloten is resp. met den vrede van Tientsin en dien van Peking (1858 en 1860). China moest zich verplichten het britsch-indisch opium welwillend te behandelen. „Rule" 5, behoorende bij het verdrag 1858, luidt: „The restrictions affecting trade in opium.... are relaxed....". Dientengevolge kwam de chineesche regeering tegenover het opium tot op zekere hoogte machteloos te staan. Tot op zekere hoogte, niet geheel. Kon het vreemde opium niet geweerd, tegenover het inlandsch opium had zij nog haar volle beschikkingsmacht, omdat daarbij geen britsch of britsch-indisch belang rechtstreeks was betrokken. Evenwel, om te voorkomen, dat het zilver naar het buitenland stroomde ter betaling van britsch-indisch opium, gaf zij het verbod van het aankweeken van inlandsch opium weer prijs. Door den aanplant van inheemsch opium vermeerderde de productie sterk en nam het verbruik tot in het fabelachtige toe. In het begin der 20ᵉ eeuw produceerde elke chineesche provincie opium. Er bleef desondanks ook nog wel een plaatsje over voor het britsch-indisch opium, al moest zich dat ook op den duur tevreden stellen met een zevende deel van de markt. Dat zevende beteekende nog heel wat, want het verbruik van omstreeks 1800 heet op den duur.... ver*zeventig*voudigd.

Sommiger oordeel is gunstiger. Zoo b.v. hield Sir Robert Hart, tijdens een vacantieverblijf in Engeland, in 1878 een rede over de opiumquaestie. Volgens *Bredon* (p. 150 en v.v.) moet hij in die rede hebben becijferd, dat vreemd opium slechts werd gerookt door ¹/₃ % der bevolking, maar dat dit kleine percentage op zulk een groote bevolking toch nog beduidde millioenen rookers. Dit is klaarblijkelijk onjuist. Een derde percent zou bij een heel ruime schatting der chineesche bevolking slechts 1¹/₂ millioen bedragen, dus nog niet wat men noemt — en noemen kàn — millioenen. Of Hart hier gefaald heeft of zijn nicht Bredon is natuurlijk niet uit te maken.

§ 97. CHINA TRACHT ZICH TE HERSTELLEN.

Verbetering kwam eerst, toen China zelf, zij het mede onder invloed van de vreemdelingen — niet natuurlijk van de belanghebbende vreemdelingen —, uit zijn doodsslaap begon te ontwaken en de chineesche regeering tot het inzicht kwam, dat, als de Chinees verslaafd bleef aan het opium, China nooit met kracht positie zou kunnen nemen tegenover de vreemde regeeringen. De actie van het engelsche parlement tegen het opium had aanvankelijk niet veel gevolg. Sedert 1843 werden 4 moties tegen het opium verworpen en 2 na bestrijding ingetrokken. Eerst in 1891 werd een motie Pease aangenomen en daarna, toen deze geen gevolg had, 30 Mei 1893 een motie Webb, die de instelling van een commissie verlangde, welke zou hebben na te gaan, hoe het besluit van 1891 (in Indië geen licenties meer voor verbouw en verkoop van opium) zou zijn door te voeren. De commissie heeft in het algemeen niet veel uitgewerkt, voor China heelemaal niets: China werd zelfs niet bezocht *(Hischmann,* p. 65). Eerst een motie van 30 Mei 1906 had indirect succes. Een adres, geteekend door 1333 in China werkende zendelingen van zeven nationaliteiten en door bemiddeling van den onderkoning van Nanking aan de chineesche kroon in Augustus aangeboden, had het gevolg, dat 20 September 1906 door Tsoezi, een beroemd geworden anti-opium-edict werd uitgevaardigd. In 1906 bedroeg de eigen productie ± 330.000 picols (waarvan ± ²/₃ in Sedsjwan), waarbij nog kwam een saldo import van 49.495 picols. Het edict is van de grootste beteekenis geworden en heeft de schier verst denkbare praktische strekking verkregen. Het was zeer kras van strekking. Ambtenaren b.v., die gewoon waren te rooken, kregen 6 maanden om er zich aan te ontwennen. Het edict schreef overigens de onderdrukking van het opiumrooken in *vijf* en van den verbouw in *tien* jaar voor. In 1908 is de tegenstrijdigheid, in de perioden gelegen, weggenomen *(Ostas. Lloyd,* XXII, nr. 19, p. 872). Het is geweest, zooals *Ross* (p. 146) zegt, „the opening gun in what is undoubtedly the most extensive warfare on a vicious private habit that the world has ever known. The gigantic moral conflict has raged over a territory comparable in size to the United States.... The guerdon of victory is the assured independence of the yellow race and its eventual participation on equal terms with the white race in the control of the destinies of the planet".

Maar de vermindering van het inlandsche opium moest ondanks de maatregelen tot tegengaan van het verbruik ten goede komen aan het britsch-indische, waartegenover de chineesche regeering haar macht ten volle verloren had. Zij was in afhankelijkheid gekomen van de engelsche regeering, aan welke ze, gedwongen, een deel harer bevoegdheden had prijsgegeven, terwijl haar de materieele kracht ontbrak om de Engelschen te dwingen, de onopzegbare regelingen, het opium betreffende, als waardeloos te beschouwen, resp. te verklaren. De engelsche regeering heeft echter ten slotte haar zedelooze politiek moeten prijsgeven tegenover de publieke opinie in Engeland zelf en het beschamend voorbeeld van de chineesche regeering, terwijl de invloed van andere landen evenmin schijnt te kunnen worden ontkend. In 1907/08, toen de opiuminvoer uit Indië 51.000 kisten beliep, werd (in den vorm van een briefwisseling) een engelsch-chineesch verdrag gesloten, waarbij Engeland beloofde, van dat jaar tot 1910 den uitvoer telkens met 10 % van zijn chineeschen invoer te verminderen, met dien verstande, dat de vermindering op denzelfden voet zou worden voortgezet, indien de chineesche regeering erin geslaagd zou zijn, de inlandsche voortbrenging en het verbruik in dezelfde mate te verminderen. Dit geschiedde. Bedroeg het aantal opiumrookers in 1906 13.455.699 of 27 % van de volwassen mannen, van 1908 tot 1910 moet dat aantal met ± $^{1}/_{3}$ zijn verminderd. In Maart 1909 beval een keizerlijk edict de onderdrukking van verbouw en verbruik, nadat het Lagerhuis eenparig had uitgesproken, dat de handel in indisch opium met China moreel niet te verdedigen was, en aan de regeering had gevraagd, stappen te doen om er een einde aan te maken.

Inmiddels was op 1 Febr. 1909 op initiatief van de amerikaansche regeering te Sjanghai een opiumconferentie bijeengekomen, waaraan 13 mogendheden deelnamen en die o.m. uitsprak, dat het de plicht der regeeringen was, den uitvoer van opium te verbieden naar landen, die hunnerzijds den invoer verboden; dat het gebruik van morphine ter vervanging van opium behoorde te worden tegengegaan; dat de mogendheden, die concessies in China hadden, binnen die concessies de kitten zouden moeten sluiten. Niettegenstaande dat alles werd in Mei 1910, toen met het oog op de verminderde voortbrenging in China, waarover een zeer gunstig niet-officieel engelsch rapport verscheen, volgens hetwelk Se-

dsjwan bijna opiumvrij was, aan de regeering gevraagd werd, of zij bereid was te voldoen aan den wensch der chineesche regeering tot bekorting van den termijn, binnen welken alsnog opium uit Indië naar China zou mogen worden gezonden, door de engelsche regeering geantwoord, dat zij niet bereid was te breken met de eenmaal getroffen regeling.

Het is hier de plaats, aan te stippen, hoe de houding der *nederlandsche* regeering blijkens de van haar uitgaande stukken op het punt van het opium, resp. van de ermede verband houdende artikelen was. Ik vind toch in de na te noemen nrs. van de *St.ct.* gewag gemaakt van een bereidverklaring van onze regeering van 2 Mei 1906 om het verbod van vervaardiging en invoer van morphine in China voor nederlandsche justitiabelen van kracht te doen zijn. Uitvloeisel van die bereidverklaring zijn de volgende politiereglementen van onze consulaire vertegenwoordigers te

Sjanghai	van 30	Dec.	1908,	gepubl.	*St.ct.*	1909 nr. 86;
Tientsin	„ 24	„	1908,	„	„	1909 „ 86
Kanton	„ 31	„	1908,	„	„	1909 „ 131;
Amoi	„ 31	„	1908,	„	„	1909 „ 131.

Een soortgelijke bereidverklaring van 15 Oct. 1910 betrof de cocaïne. Er vloeiden uit voort de politiereglementen van onze vertegenwoordigers te:

Tientsin	van 17	Nov.	1910,	gepubl.	*St.ct.*	1910 nr. 295;
Kanton	„ 30	„	1910,	„	„	1911 „ 6;
Amoi.	„ 30	„	1910,	„	„	1911 „ 6;
Sjanghai.	„ 1	„	1910,	„	„	1911 „ 25.

Wat intusschen de zooeven geteekende houding van Engeland aangaat, zij het woord gegeven aan *Ross,* die (p. 171 en v.v.) schetst, hoe „the Christian people of Great Britain replied by making the twenty-fourth of last October, the fiftieth anniversary of the ratification of the shameful treaty of Tientsin, a day of humiliation throughout the Britisch Empire, and of prayer that the opium trade might speedily cease. This dramatic stroke sent a new reform wave through China and led to the forming of a National Anti Opium Society with headquarters at Peking. The Chinese senate in a series of most earnest resolutions appealed to the British Government to release

China from her treaty obligation to receive Indian opium. It was pointed out, that the great crusade was nearing its crisis. The peasants were becoming very restive when they saw their little patches of opium destroyed while the foreign merchant vessels laden with tons of the poison are permitted freely to enter Chinese ports. This spring (1911) England yielded to the accumulating pressure and entered into an agreement with China, whereby she consents to the imposition of a higher duty on opium, agrees not to convey opium to any province of China which has suppressed the cultivation and import of native opium, engages to cut down the exports of opium from India until the complete extinction of the trade in 1917, provided China keeps step with her in the suppression of opium growing, and even promises to give the Indian opium trade its coup de grace before 1917 in case proof is received that the production of opium in China has ceased. Thus we are about to see: „Finis" written on one of the blackes pages in the history of the relations between East and West".

§ 98. HAAGSCH OPIUMVERDRAG VAN 1912.

Aldus *Ross* in 1911. Er zijn er echter, die veel minder optimistisch oordeelen dan hij. Zoo b.v. *Hischmann* (p. 79), die het resultaat van de conferentie te Sjanghai twijfelachtig noemt. Den goeden wil van China erkent hij weliswaar, maar hij meent, dat de chineesche regeering niet wel bij machte is, door te voeren wat zij voor goed houdt. Hij haalt onder meer een bericht aan uit de provincie Kiangzi van Februari 1911 van den volgenden inhoud: „Kürzlich machten wir einen Ausflug durch einen Nachbardistrikt, der sich durch Naturschönheit auszeichnet, aber seine Bewohner machten wegen der vielen Leute, die dem Opiumgenusz ergeben sind, einen traurigen Eindruck auf uns. Woher die Leute bei den jetztigen Preisen das Geld für Opium nahmen, ist uns wirklich ein Rätsel. Jedenfalls wird die kaiserliche Verordnung stark umgangen; das bewiesen auch die vielen Opiumkneipen, die wir an vielen Marktplätzen sahen, und die mit Rauchern verschiedenen Alters angefüllt waren. Sie waren keineswegs versteckt gelegen, sondern ganz öffentlich, und dabei heiszt es, dasz alle geschlossen sind". Desondanks mag men *Ross* toegeven, dat „finis" onder de zwarte bladzijde bezig is ge-

schreven te worden, want het gaat op deze bladzijde niet om het opiumkwaad in China als zoodanig, maar om de schande, die de vreemde mogendheden op zich laadden, door aan China het opium op te dringen, resp. niet te willen helpen om het ervan te verlossen. En die schande gaat een einde nemen, zooals nog verder zal kunnen blijken uit hetgeen na 1911 gebeurd is. Maar zoolang niet alle staten hun woord aan China gegeven hebben en niet blijkt, dat zij hun woord wenschen gestand te doen, kan niet gezegd, dat het einde bereikt *is*. Helaas belet de oorlog, zich een juist en volledig oordeel te vormen over den tegenwoordigen stand der zaak.

De besluiten van Sjanghai waren niet definitief, maar eischten nadere onderhandelingen. Deze werden inderdaad weldra gevoerd. Van 1 December 1911 tot 23 Januari 1912 vergaderde te 's Gravenhage onder presidium van den amerikaanschen bisschop Brent, die ook president van de conferentie te Sjanghai was, de eerste internationale opiumconferentie. Dit geschiedde niet dan nadat de conferentie tweemaal was uitgesteld, omdat men eerst tot overeenstemming wilde komen omtrent de verhouding van opium tot morphine en andere gevaarlijke vervangingsartikelen. Engeland toch wilde alleen in vermindering van opiuminvoer toestemmen, als dat noch ten goede kwam aan China's eigen productie van opium, noch aan de voortbrenging elders van vervangingsmiddelen. Dit laatste sloeg met name op Duitschland's cocaïne-industrie. Duitschland had hiertegen op zich zelf geen bedenking, maar zag natuurlijk ongaarne, dat nu, doordat niet alle staten medededen, de cocaïne-industrie naar niet-verdragsstaten zou uitwijken. Vandaar in het opiumverdrag van 23 Jan. 1912 (goedkeuringswet St.bl. 1914, nr. 257; ontw. uitvoeringsw. *Bijl. Hand.* 1916/17, no. 315) de slotbepalingen, die *Grotius* (1913, p. 138 en v.v.) eenig noemt in de diplomatieke geschiedenis. Ze luiden in het kort aldus: dat de niet vertegenwoordigde mogendheden van Europa en Amerika onmiddellijk na de teekening van het verdrag zullen worden uitgenoodigd, het verdrag eveneens te doen teekenen (art. 22); dat als alle mogendheden op uitnoodiging van de nederlandsche regeering dit zullen hebben gedaan, deze regeering de mogendheden zal uitnoodigen tot ratificatie, en dat, als alle daartoe uitgenoodigde staten op 31 December 1912 niet hebben doen teekenen, de nederlandsche regeering de „puissances signataires" zal uitnoodigen, gedelegeerden naar Den Haag te zenden om de mo-

gelijkheid, desniettemin de bekrachtigingsoorkonden neer te leggen, te onderzoeken (art. 23).

De considerans van het verdrag overweegt, dat het gewenscht is, te „marquer un pas de plus dans la voie ouverte par la Commission Internationale de Shanghaï", en dat men besloten is, te „poursuivre la suppression de l'abus de l'opium, de la morphine, de la cocaïne ainsi que des drogues préparées ou dérivées de ces substances donnant lieu, ou pouvant donner lieu, à des abus analogues". De bedoeling is, den opiumvloek van alle staten, die het slachtoffer ervan zijn, af te weren; het verdrag heeft dus niet uitsluitend betrekking op China. De inhoud van het verdrag komt in hoofdzaak op het volgende neer. Art. 1: de verdragsluitende mogendheden zullen een geregeld toezich houden op productie en distributie van ruw opium; art. 2: zij zullen het aantal plaatsen van in- en uitvoer beperken; art. 3: zij zullen den uitvoer naar landen van invoerverbod verhinderen en den uitvoer naar landen van beperkten invoer controleeren. Wat het bewerkte (consumptie) opium aangaat, werd bepaald in art. 6: de mogendheden zullen fabricatie, binnenlandschen handel en verbruik geleidelijk onderdrukken; art. 7: zij zullen den invoer verbieden en evenzoo den uitvoer, event. zoo spoedig doenlijk; art. 8: is uitvoerverbod niet onmiddellijk doenlijk, dan gelden inmiddels bepalingen als hiervoren vermeld inzake ruw opium. Een derde hoofdstuk houdt zich bezig met morphine e. t. q. Art. 9: de mogendheden zullen samenwerken om het gebruik te beperken tot medicinale doeleinden; art. 10: zij zullen trachten te controleeren hen, die fabriceeren, importeeren, verkoopen, distribueeren of uitvoeren, benevens de gebouwen, waarin de betrokkenen hun industrie of handel uitoefenen; modelmaatregelen geeft het verdrag daarvoor aan; art. 11: zij zullen afgifte aan niet geautoriseerde personen verbieden; art. 12: zij zullen trachten, den invoer te beperken tot geautoriseerde personen; art. 13: zij zullen trachten maatregelen te nemen, opdat de uitvoer van haar landen (incl. koloniën, pachtgebieden enz.) naar landen (koloniën, pachtgebieden enz.) van andere verdragsluitende partijen slechts geschiede aan door deze geautoriseerde personen.

§ 99. CHINA IS NOG NIET VRIJ.

Onze aandacht verdienen speciaal de bepalingen, die op China betrekking hebben en waarvan de bedoeling is, China

volkomen te vrijwaren tegen het vreemde opium. Ze zijn samengevat in een afzonderlijk hoofdstuk. Ze luiden in extenso aldus.

Art. 15: Les Puissances Contractantes, ayant des traités avec la Chine (Treaty Powers), prendont, de concert avec le Gouvernement chinois, les mesures nécessaires pour empêcher l'entrée en contrebande, tant sur le territoire chinois que dans leurs colonies d'Extrême Orient et sur les territoires à bail qu'ils occupent en Chine, de l'Opium brut et préparé, de la morphine, de la cocaïne et de leurs sels respectifs, ainsi que des substances visées à l'article 14 de la présente Convention. De son côté le Gouvernement chinois prendra des mesures analogues pour la suppression de la contrebande de l'opium et des autres substances visées ci-dessus, de la Chine vers les colonies étrangères et les territoires à bail.

Art. 16: Le Gouvernement chinois promulguera des lois pharmaceutiques pour ses sujets, réglementant la vente et la distribution de la morphine, de la cocaïne et de leurs sels respectifs et des substances visées à l'article 14 de la présente Convention, et communiquera ces lois aux Gouvernements ayant des traités avec la Chine, par l'intermédiaire de leurs représentants diplomatiques à Pékin. Les Puissances Contractantes ayant des traités avec la Chine examineront ces lois et, si elles les trouvent accepables, prendont les mesures nécessaires pour qu'elles soient appliquées à leurs nationaux résidant en Chine.

Art. 17: Les Puissances Contractantes ayant des traités avec la Chine entreprendont d'adopter les mesures nécessaires pour restreindre et pour contrôler l'habitude de fumer l'opium dans leurs territoires à bail, „settlements" et concessions en Chine, tion graduelle, *pari passu* avec les mesures effectives que le Goufumeries d'opium ou établissements semblables qui pourront y exister encore, et de prohiber l'usage de l'opium dans les maisons d'amusement et les maisons publiques.

Art. 18: Les Puissances Contractantes ayant des traités avec la Chine prendront des mesures effectives pour la réduction graduelle, *pari passa* avec les mesures effectives que le Gouvernement chinois prenda dans ce même but, du nombre des boutiques, destinées à la vente de l'opium brut et préparé, qui pourront encore exister dans leurs territoires à bail, „settlements" et consessions en Chine. Elles adopteront des mesures efficaces pour la restriction et le contrôle du commerce de détail de l'opium dans les territoires à bail, „settlements" et concessions,

à moins que des mesures existantes n'aient déjà réglé la matière.

Art. 19: Les Puissances Contractantes qui possèdent des bureaux de poste en Chine adopteront des mesures efficaces pour interdire l'importation illégale en Chine, sous forme de colis postal, tout aussi bien que la transmission illégale d'une localité de la Chine à une autre localité par l'intermédiaire de ces bureaux de l'opium, soit brut, soit préparé, de la morphine et de la cocaïne et de leurs sels respectifs et des autres substances visées à l'article 14 de la présente Convention.

Toelichting behoeven deze bepalingen niet. Alleen zij gewezen op art. 16, waarin de mogendheden zich verbinden, China's wetgeving ter zake te controleeren en toe te passen op haar onderdanen in China, — op de wijze als op p. 118 genoemd dus —, als zij ze aanneembaar achten. Onder vigueur der exterritorialiteit in China kan dit nog niet anders, maar dit toont juist aan, hoe China nog geen vrije staat is.

§ 100. TWEEDE EN DERDE HAAGSCHE OPIUMCONFERENTIE.

Het verdrag van 1912 werd voor 31 Dec. geteekend door de 12 verdragsluitende staten en voorts door 17 van de 34 daartoe uitgenoodigde niet-verdragsluitende staten, waarbij er in 1913 nog 5 kwamen. Het totaal der teekenaars was dus 34, dat der niet-teekenaars 12. Onder deze twaalf waren er 9, die om formeele redenen en soortgelijke nog niet konden teekenen, — waaronder echter Servië en Peru, wier weigering weinig vertrouwen inboezemde —, en slechts 3, die niet wilden teekenen: Griekenland zonder opgaaf van redenen, Zwitserland als niet in de opiumquaestie betrokkene, Turkije om economische redenen. In ieder geval was de positie aanwezig, voorzien in art. 23 van het verdrag, en was de nederlandsche regeering verplicht, de tweede opiumconferentie bijeen te roepen, die dan ook van 1 tot 8 Juli 1913 te 's Gravenhage onder voorzitterschap van Mr. J. T. Cremer plaats vond, met de haar door de eerste conferentie en het verdrag opgelegde taak, te onderzoeken, of ondanks het niet-teekenen van 12 staten toch tot de nederlegging der bekrachtigingsoorkonden kon worden overgegaan.

De conferentie heeft geen afdoend resultaat gehad. Frankrijk wilde slechts ratificeeren voor het rijk in Europa, Duitschland

hield vast aan zijn bedenkingen van 1912 inzake cocaïne, Engeland aan zijn eisch om opneming van de cocaïne in de bestrijdingssfeer. De conferentie wist dan ook voorshands niet beter te doen dan der nederlandsche regeering op te dragen, zich tot de weigerachtige regeeringen te wenden om deze zoo mogelijk tot teekenen te bewegen. Waren uiterlijk 31 Dec. 1913 geen bevredigende antwoorden van alle staten ingekomen, dan zou de nederlandsche regeering zoo spoedig mogelijk een derde conferentie bijeenroepen, die dan de eigenlijke taak van de tweede zou hebben over te nemen. Men kan zeggen, dat het resultaat pover was, maar aangezien de in werking brenging van het verdrag voorshands onmogelijk bleek, was het beter, met dit weinige genoegen te nemen dan het onrijpe werk van 1912 te vernietigen. Veel kwam hier ook aan op winst van tijd, die de zaak kon laten rijpen *(Grotius,* 1914, p. 125 en v.v.).

De derde conferentie heeft inderdaad in 1914 plaats gehad en wel van 15 tot 25 Juni. *Van Eysinga* schrijft in *Grotius* (1915, p. 56) over haar aldus: „D'après le protocole final la conférence (conférence purement protocollaire de nouveau) a admis la possibilité que la convention entrerait en vigueur sans que toutes les puissances du monde y participeraient. Cette concession, grande surtout pour l'Allemagne, n'aurait certainement pas été obtenue, si l'on n'avait pas été sûr au moins de la presqu' unanimité des nations; du reste la conférence a pris les mesures necessaires en vue de transformer cette presqu' unanimité en unanimité absolue. Malheureusement la guerre a retardé de nouveau la mise en vigueur de la convention".

§ 101. CHINA HOUDT STAND.

Ter tweede conferentie heeft China nog gepoogd, meer te bereiken. Het bleef volharden in zijn streven, het verdrag zoo spoedig mogelijk in werking te zien treden, en stelde zelfs voor, dat de gedelegeerden slechts een of twee maanden zouden uiteengaan, opdat men inmiddels de antwoorden der aanvankelijk aarzelende of weigerachtige staten zou hebben ontvangen. Men is daarop niet ingegaan. Ook China moet dus geduld hebben, al mag het ook verwachten, dat, als eenmaal de oorlog voorbij is, de zaak tot een goed einde zal worden gebracht. Na den wereldoorlog zal men kunnen constateeren, hoe de opiumstrijd inmiddels zich in China ontwikkeld heeft. Met de opgedane ervaringen zal men dan winst kunnen doen. Te-

recht merkt *Van der Mandere op:* „L'édit de 1906 termina la première phase de ce que l'on peut appeler en Europe le problème de l'opium, et prouva le désir énergique, même de la Chine, de mettre fin à l'abus de l'opium, enraciné depuis des siècles. La convention de la Haye termine la deuxième phase du problème; elle indique une collaboration dans un sens plus international qui témoigne de la volonté de venir en aide aux efforts faits de la Chine" *(Grotius,* 1914, p. 137). Zoo zal China vrij kunnen worden, als maar ***niet*** waar blijken te zijn de verontrustende berichten, die ook nu weer uit China komen en volgens welke groote uitgestrektheden met papaver beplant worden en de aanplant weer wordt aangemoedigd, speciaal in Anwei *(Vad.,* 9 Maart '17).

Afdeeling IV: Commercialisatie en industrialisatie.

---

§ 103. CHINA's HANDELS- EN BETALINGSBALANS.

China's handelsbalans is, tengevolge van het aan dat land door de westerlingen opdringen van massa's westersche industrie-producten, in den loop der jaren ongunstig geworden. Voor 1905, aan het slot dus van de periode van den concessie-strijd, werd een tekort van ± 219 millioen Haikwan taals berekend *(Year Book,* p. 130 en v.v.). Voor 1908 echter berekende men slechts een tekort van ± 118 millioen Hk. T. Er bleek een vermindering van invoer te zijn van ± 50 millioen en een uitvoervermeerdering van ongeveer hetzelfde bedrag. Voor 1908 vindt men niettemin nog vermeld een invoer van ruim 409 millioen Hk. T. (vooral katoen, graan, petroleum, wol, machines, spoorwegmateriaal) tegen een uitvoer van ruim 291 millioen Hk. T. (vooral zijde, katoen, thee, vlechtwerk, borstels, huiden en vellen, opium). Sedert is het verloop aldus geweest (in millioenen Haikwan taals):

jaar:	invoer:	uitvoer:	saldo invoer:	totaal omzet:
1909	430	351	79	781
1910	477	394	83	871
1911	483	388	95	871
1912	486	383	103	869
1913	586	419	167	1005
1914	572	360	212	932

Onder de invoeren van 1913, het laatste normale jaar voor den oorlog, komen voor opium, wol en katoen, en metalen resp. met 41, 194 en 29 millioen Haikwan taals en onder de uitvoeren zijde en thee resp. met 105 en 34 millioen Hk. T. In hoofdzaak komt het hierop neer, dat heel of half afgewerkte voortbrengselen worden ingevoerd, onbewerkte artikelen worden uitge-

voerd. De statistieken der verschillende landen toonen dat duidelijk aan. Het *Year Book* geeft geen overzichten, die ten deze voor vergelijking zich leenen. Wat Nederland betreft ontleen ik daarom aan de *Statistiek van den In-, Uit- en Doorvoer over 1913* (II, p. 688 en 689) de volgende cijfers:

Invoer uit China (in duizenden guldens):

drogerijen	275	huiden, enz.	675
galnoten	162	matten	163
gember	229	talk, enz.	308
granen	194	thee	403
grond- en ivoornoten	918	veeren	168
hennep (ongeh.)	369	zaad	6,708

Uitvoer naar China:

blik	210	manufacturen	960
bewerkt ijzer, enz.	766	papier	182

(Cijfers beneden *f* 100.000 zijn verwaarloosd.)

Op zich zelf zegt het voor een land niets, of zijn handelsbalans ongunstig is, zelfs kan de ongunstige handelsbalans wijzen in de richting van nationalen rijkdom, die een volk veroorlooft, veel van het buitenland te eigen gebruike te koopen. Die rijkdom zal dan echter zijn uiting moeten vinden in een gunstige betalingsbalans. Zoo staat het echter met China niet. Van China weet ieder, dat er op zijn betalingsbalans geen belangrijke bedragen voor bewezen diensten kunnen voorkomen. Wel vindt men er betalingen van Chineezen in den vreemde op en verteringen van vreemde gezantschappen en troepen, maar voor het overige zeer zware betalingsverplichtingen, uit leeningen, opgelegde schadevergoedingen e. d. voortvloeiende, zoodat de betalingsbalans op z'n best slechts matig beter is dan de handelsbalans. Bij *Klein* (p. 165) vind ik de volgende becijfering (ontleend aan de opgaven der Imperial Maritime Customs) voor 1918:

Passiva:

invoer	394.505.478 Hk. T.
leeningen en schadevergoedingen	51.000.000 „ „
verborgen verplichtingen	32.000.000 „ „
	477.505.478 Hk. T.

Activa:

uitvoer	276.660.403	Hk. T.
uitvoersaldo goud en zilver	12.614.435	„ „
verborgen posten	147.000.000	„ „
	436.274.838	Hk. T.

Vraagt men zich af, hoe aan een voor China zoo ongunstigen toestand een einde zou kunnen worden gemaakt, dan moet het antwoord luiden, dat vermeerderde uitvoer van grondstoffen voor de westersche, althans vreemde, nijverheid wel wat verbetering kan aanbrengen, maar dat radicaal slechts een eigen — maar vooral beleidvol opgekweekte — chineesche industrie kan helpen. Wordt meer dan tot dusver aan den bodem onttrokken en naar 't buitenland geleverd, dan beteekent dit, dat dientengevolge veel meer van het buitenland in ruil kan worden verkregen, zonder dat daardoor China in ongunstiger toestand komt. Maar het ligt voor de hand, dat China minder terugontvangt dan het levert, aangezien het buitenland zich groote bedragen aan verwerkingskosten der geleverde grondstoffen en aan fabriekswinsten laat betalen. Wordt echter China geïndustrialiseerd, dan verwerken de Chineezen de grondstoffen zelf en vorderen zij dus aan materieele goederen van het buitenland evenveel terug als zij leveren, aangezien dan de verwerkingskosten en de winsten van China en van het buitenland tegen elkaar opwegen.

§ 104. CHINA's INDUSTRIALISATIE DOOR DE VREEMDELINGEN.

Zal het gele gevaar hierin blijken te bestaan, dat straks China — het land, zoo rijk aan grondstoffen, die voor een deel nog niet kunnen worden gebruikt, omdat het verkeer te slecht is en de Chineezen het nuttig gebruik der betrokken stoffen niet of niet voldoende kennen — het reeds geïndustrialiseerde deel der wereld zal overstroomen met fabrieksproducten, die uitermate goedkoop zijn, omdat de loonen, waarvoor de Chineezen werken, gelegen zijn ver beneden het peil, hetwelk onder de ongunstigste omstandigheden de loonen in het geïndustrialiseerde westen naar beneden bereiken? Bij de beantwoording dier vraag zal men tweeërlei te onderscheiden hebben, n.l. 1° de mogelijkheid, dat de buitenlanders China industrialiseeren, en 2° de mogelijkheid, dat China zich zelf industrialiseert.

Wat het eerste aangaat, zij opgemerkt, dat inderdaad in industrieelen zin van China heel wat te maken is onder leiding van het westen. Indien westerlingen fabrieken oprichten of althans het beheer van fabrieken krijgen, kan een chineesche industrie van beteekenis ontstaan. Zoo dan ten minste de verkeersmiddelen verbeterd worden, want zonder zoodanige verbetering zullen de vele grondstoffen van China goeddeels ongebruikt moeten blijven, zooals tot dusver. Trouwens, komen, resp. blijven, de buitenlanders in China om het daar voor de Chineezen te doen, dan gaat het land zeer zeker vooruit, omdat dan in ieder geval de loonen in China verdiend worden, maar de loonen zijn laag en zouden natuurlijk laag gehouden worden, waardoor hooge winsten zonden worden gemaakt, niet echter in de eerste plaats ten bate van China, maar van het buitenland. De beschikking over een goed deel der stoffelijke goederen zou ook zoo nog voor China verloren gaan.

Evenwel is tegenwoordig in China de neiging aanwezig om alles zelf te doen, met terugdringing van de buitenlanders, welke terugdringing dan echter niet geschiedt op een wijze, welke vreemde mogendheden tot ingrijpen kan nopen, maar op een manier, die als vreedzaam verzet tegen „vreedzame doordringing" ware te qualificeeren. Maar gesteld al, dat de Chineezen, ondanks hun opkomende meerdere ontwikkeling, die overigens nog zeer oppervlakkig moet geacht worden, bereid waren om ruim baan te laten aan de buitenlanders en hun kapitaal, zoodat de chineesche nijverheid onder hun leiding een omvang van beteekenis verkreeg, dan zou de daarop gegrondveste ontwikkeling toch niet als chineesch of geel gevaar zijn aan te merken. Zoodanig gevaar bestaat alleen als China zich zelf industrialiseert.

§ 105. CHINA's ZELFINDUSTRIALISATIE.

Is dus betere ontginning van den bodem, commercialisatie en zelfindustrialisatie voor China noodzakelijk, dan dient de vraag onder de oogen te worden gezien, of deze laatste mogelijk zal zijn. Die vraag kan ontleed worden in deze drie andere vragen: 1° heeft China grondstoffen in eenigszins aanzienlijke mate, althans in zoodanige mate, dat industrialisatie in de hand wordt gewerkt? 2° heeft China de noodige arbeidskrachten, zoowel voor den lageren arbeid als voor den hoogeren,

intellectueelen en wetenschappelijken arbeid? welke vraag dus weer in twee deelen uiteen valt; 3° heeft China het kapitaal, dat onmisbaar is voor den eersten opzet en de doeltreffende uitbreiding eener eigen industrie?

De eerste vraag kan in bevestigenden zin beantwoord worden. China heeft inderdaad groote hoeveelheden grondstoffen. Ook het onmisbare ijzer en de even onmisbare kolen zijn aanwezig. Het *Year Book* (p. 62 en v.v.) geeft op grond van officieele gegevens het volgende staatje betreffende de voortbrenging in 1914:

steenkool	6.315.735 ton	zilver	107.155 ons
ijzer	468.938 „	lood	13.527 ton
tin	689.789 „	koper	10.963 „
antimonium	28.316 „	andere metalen.	317.022 „
goud	71.512 ons		

Op grond van andere officieele gegevens zou men voor steenkool echter moeten komen (voor 1914) tot 9.272.000 ton. Particuliere schattingen van een japanschen en een amerikaanschen deskundige spreken echter van 9.897.973 ton (voor 1910 en 13.190.000 ton (voor 1912?). Van deze 3 schattingen de laagste nemende vinden we de hoogste productie in:

Mandsjoerije	840.000 ton	Honan	500.000 ton
Dsjili	2.160.000 „	Sedsjwan	800.000 „
Sjanzi	2.500.000 „	Kiangzi	800.000 „
Sjantoeng	932.000 „		

Men onderscheidt een noordelijk en zuidelijk bekken. Terwijl het zuidelijk bekken op 30 milliard ton wordt geschat, schat men de anthraciet alleen van het noordelijk bekken op 630 milliard ton, zoodat dit bekken alleen de geheele wereld lang van kolen zou kunnen voorzien. Alleen maar is de ontginnning moeilijk en weinig loonend, tengevolge van de slechte arbeidsmethode en het geheel onvoldoende verkeer, dat vooralsnog te zeer onder de macht der vreemdelingen staat, in wier belang de zelfindustrialisatie niet is.

Soortgelijke opmerking moet gemaakt — en dit al vast in antwoord op de derde vraag — ten aanzien van het kapitaal, dat, al is er bij de chineesche handelaars en grootgrondbezitters vermoedelijk meer geld dan in Japan, van de Chineezen zelf moeilijk verkregen kan worden in de benoodigde hoeveel-

beden. En het buitenland levert het veelszins op voorwaarden, die de zelfindustrialisatie tegenhouden. China heeft zoowel door zijn bergbouwpolitiek als anderszins — veelszins ook door chicaneering van geconcessioneerden — lang getracht, het vreemde kapitaal verre te houden, terwijl het ook nu nog in het algemeen dat kapitaal niet gaarne ziet binnendringen. Maar dat neemt geenszins weg, dat zijnerzijds het kapitaal vaak zeer hooge en zware eischen stelde, China inderdaad bedreigde, en dit ook thans nog wel doet.

Blijft voorts de tweede vraag. Daarbij geldt het dus vooreerst de quaestie van wat men gemeenlijk de arbeiders noemt, dus van de menschen, die den lichamelijken arbeid verrichten. Ten opzichte daarvan kan opgemerkt worden, dat China arbeiders in voldoenden getale heeft. In dezen tijd, nu de industrialisatie pas in haar begin is, heeft het ze zelfs in overvloed, zooals blijken kan uit het feit, dat de emigratie van chineesche arbeiders naar elders een zeer omvangrijke is, een zoo omvangrijke zelfs, dat er in verschillende landen, o.a. in onzen archipel, min of meer een chineesch gevaar bestaat. Voor de in het buitenland levende Chineezen geeft het *Year Book* (p. 37) een schatting (die het zelf echter niet volkomen juist acht) van bijna 9 millioen, aldus verdeeld:

Formoza	2.2	Peru	0.04
Java	1.8	Siberië	0.03
Siam	1.5	Australië	0.03
„East Indies”	1.0	Honoloeloe	0.02
Singapore	1.0	Brazilië	0.02
Honkong	9.3	Japan	0.018
Annam	9.2	Canada	0.012
V. S. A.	0.15	Korea	0.011
Birma	0.13	Zuid-Afrika	0.005
Cuba	0.09	Mexico	0.003
Philippijnen	0.08	Europa	0.002
Makau	0.07		

Gaat de industrialisatie door, dan zal vermoedelijk voorshands niet aan terugtrekking der nationale krachten uit den vreemde gedacht behoeven te worden, aangezien de menschenmassa in China zoo groot is, dat in afzienbaren tijd het blijvend gedeelte ruimschoots in de behoeften zal voorzien. Bovendien kan gezegd, dat de Chineezen in het algemeen niet ongeschikte arbeiders zijn. „Der Chinese”, zegt *Koch* (p. 22),

„ist als Arbeiter fleiszig, willig und geschickt, aber denkfaul und „oberflächlich. Er ist körperlich stark, groszer Anstrengung und Ausdauer fähig, geduldig in der Verrichtung mühseliger Arbeit". Voor dommekracht is, om het nu maar eens scherp te nemen, de chineesche arbeider dus geknipt, voor geschoolden arbeid daarentegen veel minder, zoodat van qualiteitswerk weinig sprake kan zijn, maar slechts van de „zware" industrie.

Het den chineeschen arbeider aanklevende euvel van „Denkfaulheit" en „Oberflächlichkeit" ontsiert niet alleen hem, maar in de tweede plaats ook zijn landsman, die tot hoogeren, meer geestelijken en wetenschappelijken arbeid geroepen is. Econoom is de Chinees in het algemeen niet. Hij kan het maatschappelijk geheel niet goed overzien en is daardoor bij de leiding van een onderneming ver in de minderheid tegenover zijn westerschen collega, daar hij de rentabiliteit van een onderneming niet kan beoordeelen. Bovendien echter is hij slecht econoom in „privatwirtschaftlichen" zin, zoodat hij, een bestaande en rentabele onderneming gegeven, ook deze nog niet overzien en dientengevolge ook niet behoorlijk beheeren kan. Slechts een enkel maal slaagt een inheemsche industrie, zooals de reeds een kwart eeuw bestaande garenspinnerij van Woedsjang, die sedert jaren een dividend van niet minder dan 12 % pleegt uit te keeren, maar dan ook geleidelijk gegroeid is (*Colijn*, p. 1262).

Het feit, dat de Chinees zoo bij uitstek goed handelaar is, kan in dit oordeel geen verandering brengen, daar het bij den handel, zooals de Chinees dien drijft, veel meer aankomt op direct succes hebbende slimmigheden dan op een breeden economischen kijk, zooals de industrie dien vereischt. En dan.... handelt de chineesche handelaar voor zich zelf, maar de chineesche industrie heeft grootkapitaal noodig, dat van anderen afkomstig is. En wat het voor een Chinees zeggen wil, de beschikking, althans het beheer te hebben over vreemd geld, weet men: de Chinees steelt dan vaak als een raaf, heeft dan voor het onderscheid tusschen het mijn en het dijn hoegenaamd geen waardeering. De schrijvers over China zijn het er vrijwel over eens, dat deze misstand in hoogst ernstige mate bestaat, hetgeen tengevolge heeft, dat de naamlooze vennootschap wel is waar ook in China voor de grootindustrie onmisbaar is, maar een zeer gevaarlijke, schier onbruikbare ondernemingsvorm blijven zal, totdat de chineesche mentaliteit geheel verandert, wat echter vermoedelijk lang duren zal.

Ook in ander opzicht is de chineesche geestesgesteldheid een bezwaar voor industrialisatie, in 't bijzonder natuurlijk voor zelfindustrialisatie, van China. Het arbeidersverzet is namelijk inheemsch. *Koch* (p. 23) noemt de Chineezen meesters in het stellen van eischen, in werkstakingen, in uitsluitingen, in terughouding van aanbod van arbeidskracht. Daarbij komt, dat zij in allerlei organisaties vereenigd zijn, met name in de beruchte geheime verbonden, waarvoor China bekend is en die het uitzicht op succes versterken. Dat krijgt hierdoor nog te meer beteekenis, wijl vooral het passieve verzet de kracht van den Chinees is, welk lijdelijk verzet zich weer kenmerkt door het bijbrengen van de meest zonderlinge uitvluchten. *Von Mackay* (p. 133) meent, dat de statuten der geheime verbonden steeds staan op het standpunt van „sozialistisch-umstürzlerischen Gleichheitsideen". Op zich zelf is dit alles reeds een gevaar voor een opkomende industrie. Maar te erger wordt het, indien de geest van verzet, het anarchistisch streven, zich ook keert tegen de overheid in het algemeen, als bovendien de provinciale overheden tegen het centrale gezag opkomen en wanneer ten slotte zich daarbij voegt het — zeer zeker veelszins gerechtvaardigde — verzet van den Chinees tegen den — echter vaak onwaardig bejegenden — vreemdeling. Dan ontstaat er een toestand van voortdurende gisting, die zoo nu en dan een hevigheid bereikt, welke revolutiën doet ontstaan. En die gisting en revolutiën veroorzaken een groote mate van onzekerheid van recht in het toch reeds niet zeer met rechtszekerheid bedeelde land, terwijl het verkeerswezen, voor de nijverheid levensvoorwaarde, telkens ruwweg overhoop wordt geloopen.

Koch (p. 81) vat, de voorwaarden voor industrialisatie van China aangevende, deze aldus samen: „Das Land ist aber nicht imstande, die zu seinem Gedeihen erforderliche Industrialisierung ohne fremde Hilfe genügend rasch durchzuführen, teils weil ihm hierzu genügende Kenntnisse fehlen, teils weil nicht genügend Kapital vorhanden oder zum mindesten der Kapitalmarkt schlecht organisiert ist. Ausländische Unterstützung wird aber nur dann verfügbar sein, wenn der blinde Widerwille des Chinesen gegen jeden Fremden und sein Geld aufhört, wenn er lernt einzusehen, dasz ein Geschäft sehr wohl für beide Teile vorteilhaft sein kann. Aber auch dann sind noch grosze innere Umwandlungen erforderlich, ehe die sich entwickelnde Industrie und mit ihr dieses grosze Reich zu Blüte

und Wohlstand gelangen kann. Viele Reformen sind schon im Gange, völlige Reorganisation des bis ins Mark verdorbenen Beamtenkörpers, Reorganisierung der unübersichtlichen und mit Sieben arbeitenden Finanzverwaltung, um die Beamten ausreichend besolden zu können, Trennung der Rechtsprechung von der allgemeinen Verwaltung, Schaffung eines Zivilrechtes, Einführung einer brauchbaren, einheitlichen Währung mit Goldbasis, Schaffung einer modernen Armee zur Stärkung der Zentralverwaltung, Oeffnung des ganzen Landes für Ausländer". Dit alles slaat bij *Koch* op industrialisatie in het algemeen, maar gaat ook op voor de zelfindustrialisatie. Zelfs de laatste eisch moet aanvaard: als China zich zelf herziet, wordt het sterk genoeg om de vreemdelingen te kunnen dulden, maar zoolang het de vreemdelingen *niet* duldt, zullen dezen het China lastig blijven maken.

§ 106. MIJNWETGEVING.

Van het onderwerp der industrialisatie mag ik niet afstappen, zonder nog in het bijzonder de aandacht gevestigd te hebben op de quaestie van het mijnrecht, een der belangrijkste voor de vreemdelingen. In het Mackay-verdrag van 1902 werd in artikel 9 bepaald, dat de chineesche regeering, „recognising that it is advantageous for the country to develop its mineral resources, and that it is desirable to attract foreign as well as Chinese capital to embark in mining enterprises", binnen een jaar na teekening van het verdrag haar mijnwetgeving zou herzien, in den zin van de engelsch-indische e. a. wetgeving en zóó, dat de chineesche belangen en China's „souvereiniteit" zouden worden geëerbiedigd, maar dat het vreemde kapitaal niet zou worden belemmerd.

„In carrying out the terms of this treaty" — aldus de *Mining and Scientific Press* (aangehaald in *The F. E. R.* van September 1914, XI, nr. 4) — „delay after delay has occurred. Sets of regulations have been drawn up by bureaus at Peking and submitted to the representatives of the treaty powers only to be rejected. En dan heet het van de „regulations" van 1914, die aanvankelijk in betere aarde schijnen te vallen: „These have to be submitted to the treaty powers, but they are so much an improvement over any that have previously been composed that they stand some chance of being sanctioned". IJdele hoop! Immers, in den considerans komen deze woorden

voor met betrekking tot het vreemde kapitaal: „But as the nation has been so weak it is feared that many interests and privileges would be lost. Consequently in the question of development bij foreign means there should be restrictions. Should there be foreign shares, they should not exceed 40 per cent of the total amount of the capital". Waarvan het *Year Book* (p. 81) opmerkt: „Owing partly to this restriction the regulations are regarded as unsatisfactory, and the question of emending them has been under the consideration of the ministry".

§ 107. JAPAN's STIJGEND BELANG.

Op grond van al het vorengaande mag geconcludeerd, dat, zoolang de geest van het chineesche volk blijft zooals hij is, van (zelf)industrialisatie niet veel komt. Dat is nog om een andere reden voorshands nog niet te verwachten. Geldt toch tot op zekere hoogte van alle industrievolken, dat ze overal, waar mogelijk, beslag moeten trachten te leggen op grondstoffen, als gevolg waarvan vooral in de laatste decenniën kolonisatie en penétration pacifique aan de orde van den dag zijn, zulks geldt al zeer in het bijzonder van het buurland van China, het zich zelf industrialiseerende Japan, tegenover het rijk van het midden. Japan is met zijn betrekkelijk gering grondgebied op de industrie aangewezen. Maar de grondstoffen voor zijn industrie bezit het niet in voldoende mate. Ook heeft het geen koloniën van eenige beteekenis, zoodat het met zijn energie en de door deze in het leven geroepen en tot bloei gebrachte industrie geheel op het buitenland is aangewezen. Vandaar een economisch-politieke strijd tusschen China en Japan, een poging van Japan tot economische doordringing in China, welke poging, gesteund door de politiek-militaire macht, zooals reeds gezien werd en nog nader gezien zal worden, belangrijk succes had. Hoezeer Japan's invloed vooral sedert den japansch-russischen oorlog gestegen is, moge blijken uit de volgende cijfers. Japan's uitvoer in het algemeen steeg van 1894 tot 1907 van 111 op 432 millioen jen, dus bijna met 300 %, zijn uitvoer daarentegen naar China van 9 op 105 millioen, dus met meer dan 1000 %. Met den invoer ging het in gelijken geest *(Annuaire 1916)*. Had Engeland met zijn in resp. uit de verdragshavens in- en uitloopende schepen in 1904, naar tonnenmaat gerekend, 51¹/₂ % van het totaal en Japan slechts 6¹/₂ %, Japan, dat gewerkt heeft en nog werkt met gesubsidieerde stoomvaartlijnen, was in 1908

reeds zoover gevorderd, dat het 21½ % van het totaal had, tegen Engeland nog maar 41 %. En gaat men na, hoe het stond met de buitenlanders en hun firma's in de verdragshavens, dan krijgt men *(Year Book,* p. 164 en v.v.):

	in 1904		in 1906	
	personen:	firma's:	personen:	firma's:
op een totaal van: . .	27227	1602	38597	1837
voor Japan:	9139	650	15548	739
voor Engeland:	6981	436	9526	492
	in 1907		in 1914	
op een totaal van: . .	69852	2595	164.807	3421
voor Japan:	45610	1416	84.948	955
voor Engeland:	9205	490	8.914	534

Japan staat nu (1916) heel vooraan op de lijst, ver boven alle anderen vooruit:

	personen:	firma's:
Japan	84.948	955
Rusland	56.319	1.237
Engeland	8,914	534
Amerika.	4.365	136
Portugal	3.187	32
Duitschland.	3.013	273
Frankrijk	1.864	113

Vermoedelijk vindt het betrekkelijk laag (en verminderd) firma-cijfer zijn oorzaak in het feit, dat Japan volksmassa's overplant (koloniseert in den eigenlijken zin) en dat zijn bedrijven geconcentreerd worden. Overigens zij nog gewezen op deze cijfers voor de internationale nederzetting te Sjanghai:

	personen:		personen:
Japan	7.169	Amerika.	1.307
Engeland	4.822	Duitschland.	1.155
Portugal.	1.323	Frankrijk	244
		(plus eigen concessie)	

Ik teeken hierbij nog aan, dat bij de rubriek vreemdelingen in chineeschen staatsdienst Japan een relatief slechts weinig belangrijke rol speelt. Ik vind althans *(F. E. R.,* Mrt. 1915) deze cijfers:

	personen:		personen:
Engeland	1.105	België	171
Frankrijk	1.003	Italië	75
Duitschland.	533	Oostenrijk.	59
Rusland.	463	overige landen.	158
Japan	207		3.948
Amerika.	174		

Ten slotte nog enkele cijfers omtrent Japan's en anderer aandeel in de schepen, „entered and cleared" in chineesche havens (percentsgewijze, *Year Book*, p. 400):

	1902:	1904:	1906:	1914:
Engeland	49.91	51.64	44.12	40.28
China	17.30	23.16	21.35	25.88
Japan	13.61	6.73	15.01	24.59
Duitschland.	13.37	11.20	9.86	3.46
Rusland.	1.11	—.09	—.38	1.95
Amerika.	—.91	1.45	1.78	1.06

Afdeeling V: De strijd om de spoorwegen.

§ 108. INDEELING IN PERIODEN.

Een zeer belangrijke faktor in het economische leven, ten aanzien waarvan aan de chineesche regeering althans tijdelijk haar onafhankelijkheid vrijwel geheel is ontglipt, is die van de spoorwegen. „Althans tijdelijk", zoo wordt met nadruk gezegd, omdat de regeering voor een deel haar machtsbevoegdheid heeft herwonnen ten gevolge van omstandigheden, die later zullen worden omschreven.

De Laboulaye (p. 9) deelt de geschiedenis van het chineesche spoorwegwezen in drie tijdperken in, geheel overeenkomende met de algemeene indeeling, hiervoren gegeven, te weten: 1° het tijdperk, dat loopt van 1863 af, in welk jaar in het hemelsche rijk voor het eerst sprake was van spoorwegen, tot aan 1894 toe, het jaar, waarin de chineesch-japansche oorlog uitbrak; in dit eerste tijdperk is de chineesche regeering praktisch nog onafhankelijk op het stuk der spoorwegen; zoo drukt *De Laboulaye* het niet uit, maar daarop komt het neer; 2° het tijdperk, dat van den chineesch-japanschen oorlog af, welke China diep neerbuigt, loopt tot aan den japansch-russischen oorlog, die aan het gele ras een goed deel zelfbewustheid hergeeft; in dit tweede tijdperk wordt China ter zake der spoorwegen bijna algeheel afhankelijk; 3° het tijdperk, beginnende na den japansch-russischen oorlog en in onze algemeene indeeling doorloopende tot aan het uitbreken van den wereldoorlog toe, in welk derde tijdperk de chineesche onafhankelijkheid zich deels herstelt en de mededingers van voorheen zelfs moeten overwegen, of ze, zooveel ze maar kunnen, niet beter doen met gemeenschappelijk tegenover China op te treden en den buit in der minne te verdeelen. Of met den wereldoorlog een nieuw tijdperk is begonnen, dat zich scherp afteekent tegen het derde,

was aanvankelijk moeilijk te zeggen, maar schijnt thans reeds niet meer twijfelachtig.

Dr. Preyer geeft in de *Enz.* (III, p. 187) een andere indeeing, n.l. deze: van 1863 tot 1878, vergeefsche aanvragen om concessies; van 1878 tot 1894, China zelf begint den aanleg; van 1894 tot 1900, concessies gegeven aan vreemden; van 1900 tot ?, China bouwt zelf en wil zelf exploiteeren. Mij lijkt de indeeling van *De Laboulaye* juister, vooral omdat ze met de indeeling van heel China's moderne geschiedenis correspondeert.

§ 109. DE EERSTE SPOORWEGPLANNEN.

Terwijl tijdens het eerste tijdperk op ander gebied reeds lang de indeuking van de onafhankelijkheid der chineesche regeering begonnen was, leed daaronder nog altijd niet de beschikkingsmacht op het stuk der spoorwegen. Ook verdient die periode de aandacht, omdat zij leert, hoe de binnendringing der vreemdelingen werd voorbereid door een averechtsche spoorwegpolitiek van de chineesche regeering. Van gemis aan goed beleid mag toch zeer zeker de chineesche regeering ten opzichte van de spoorwegen worden beschuldigd. Zelfs is kwade trouw mede in het spel geweest.

Hoe ver het gemis aan beleid van de zijde der chineesche regeering ging, kan gemakkelijk met voorbeelden worden geillustreerd. Gelijk reeds werd opgemerkt, kwam de spoorwegquaestie in 1863 het eerst voor de chineesche regeering. Zeven en twintig europeesche kooplieden van Sjanghai dienden een verzoekschrift in om verlof te erlangen tot den aanleg van een spoorweg tusschen genoemde plaats en Soedsjoe, op een afstand van ongeveer 60 K.M. van Sjanghai gelegen. Lihoengdsjang, destijds gouverneur van Kiangzoe, moet echter aan de petitionarissen hebben geantwoord, dat een spoorweg niet in het belang van China zijn zou, indien hij niet werd gebouwd door de Chineezen zelf, daar, als de bouw werd toegestaan aan vreemdelingen, dit hun invloed in het hemelsche rijk zou vermeerderen, hetgeen de regeering tot elken prijs wilde voorkomen, waarom hij in deze omstandigheden geen vrijheid vond, het verzoek aan het hof aan te bieden. Dit antwoord kon destijds nog gegeven worden, omdat de materieele machtsbevoegdheid nog niet zoover was weggeknaagd, dat zulk een antwoord onhoudbaar werd.

De Europeanen lieten het er echter niet bij, maar vroegen

2 jaar later verlof om een weg te bouwen van Sjanghai naar de voorhaven Woezoeng, met dien verstande, dat op dien weg een spoorlijn zou mogen worden aangebracht. Het verzoek was alleszins gerechtvaardigd met het oog op de omstandigheid, dat Sjanghai, zelf niet direct aan zee liggend, doch aan de Wampoe, voor groote schepen niet bereikbaar was wegens de verzanding van die rivier, zoodat de schepen moesten blijven te Woezoeng, aan de samenvloeiïng van Jangtse en Wampoe. De concessie werd inderdaad verleend, maar de bouw ondervond zooveel moeilijkheden, dat eerst in 1876 de lijn voltooid was en geopend kon worden.

De bevolking maakte gaarne gebruik van de lijn, maar de regeering wenschte haar ten slotte toch niet. Zij nam geen openlijke maatregelen om de exploitatie onmogelijk te maken, maar liet, naar *Knobel* in het interessante hoofdstuk over spoorwegen in zijn *Oost. Verpoozingen* (p. 116 en v.v.) verhaalt, een betaalden zelfmoordenaar zich voor den trein werpen. Het overrijden van den betrokkene deed volksrumoer ontstaan: men eischte het leven van den machinist en brak op sommige punten de lijn op. Het slot was een overeenkomst tusschen de chineesche regeering en het engelsche gezantschap, waarbij werd bepaald, dat de vice-koning van Nanking de lijn koopen zou, maar dat de exploitatie nog slechts een jaar zou mogen duren. Na dat jaar werd inderdaad de lijn, die, dank zij het veelvuldig gebruik, dat de bevolking ervan maakte, goed ging, vernield. Zoo had de chineesche regeering over de nieuwigheden van het westen, over de uitvindsels der „barbaren" gezegevierd. Haar macht bleek daarvoor nog hecht genoeg.

§ 110. HET LOT VAN DE TELEGRAAF.

In verband met deze weinig verkwikkelijke geschiedenis van den eersten chineeschen spoorweg zij vermeld, dat ook op het gebied van de telegraaf China zoo lang mogelijk het binnendringen van vreemdelingen met hun nieuwigheden tegenging. Toen in 1865 zekere Reynolds, een Engelschman, voor eigen rekening een telegraaf ging aanleggen van Sjanghai naar de monding van de Wampoe, werd de lijn door het volk, opgehitst door de mandarijnen, omver gehaald en vernield, zoodat ze nimmer in werking kwam. Eenige jaren later (1871) legde de „Great Northern Telegraph Company, eveneens zonder verlof van de regeering, een kabel aan en wel van Honkong naar

Sjanghai. Te Sjanghai werd het eind van den kabel diep in den nacht gelegd. De onderneming slaagde en de lijn werd in 1873 uitgebreid met een zijkabel naar Amoi. Maar de chineesche regeering vond harerzijds geen aanleiding, iets te doen tot het verkrijgen van telegrafische gemeenschap. „China" — zoo drukte *Knobel* (p. 71) het in 1902 nog uit — „marcheert niet dan door dwang". En dan verwijst hij ten bewijze dier stelling naar het feit, dat eerst het Koeldsja-geschil met Rusland in 1881 de regeering noopte tot het aanleggen van een lijn van Tientsin naar Sjanghai. Eerst in 1884 kreeg Peking telegrafische verbinding. Maar nog lang daarna duurde het verzet voort: in 1891 nog werden in Hoenan de werklieden, die aan de telegraaf arbeidden, mishandeld, de palen verbrand en de draden in het water geworpen. Zelfs werden later, toen men reeds begon te juichen, dat het in Hoenan, steeds als zeer vreemdelingenvijandig beschouwd, begon te beteren, de vreemdelingen nog uitgesloten van den arbeid aan den telegraafaanleg en waren zij daar weinig verzekerd van veiligheid van personen en goed.

§ 111. DE SPOORWEG KOMT TOCH.

Inmiddels maakte echter ook de spoorweg vorderingen. Toen China over de vreemdelingen ten aanzien van Sjanghai-Woezoeng had gezegevierd, was de baan vrij voor China en de Chineezen zelf. In 1880 werden de Kaiping-mijnen bij de golf van Pedsjili door een spoorlijntje in verbinding gebracht met de waterwegen. Lihoengdsjang was toen onderkoning van de genoemde provincie en had den Engelschman Kinder, die later de lijn Peking—Tientsin bouwde, tot opzichter zijner kolenmijnen aangesteld. Deze Kinder nu bouwde voor chineesche rekening een lijntje van 7 K.M., bestemd om de kolen te vervoeren van de mijnen naar een punt, vanwaar ze goed te water naar een haven konden worden vervoerd. Maar de aanleg moest met groot beleid geschieden. Eerst werden rails aangelegd, waarop de karren door muildieren werden voortgetrokken. De autoriteiten kwamen kijken en vonden het goed. De tramlijn werd daarna echter spoorlijn. En de spoorlijn werd van 1881 tot 1891 gaandeweg uitgebreid, zoodat ze in 1891 reikte van Tientsin tot Sjanghaikwan, welke laatste plaats op de grens van Mandsjoerije gelegen is, waar de groote chineesche muur de zee bereikt. Maar ook daarna ging men voort met de uitbreiding van de lijn (die later de lijn Peking—Moekden geworden is), althans voorshands tot ongeveer 1894 toe.

§ 112. HET SCHIJNT TE WILLEN DAGEN.

Het staatsstuk, dat aanleiding gaf tot de uitbreiding van de Kaipinglijn tot Tientsin en een gevolg was vooral van de omstandigheid, dat de Tonkin-oorlog met Frankrijk geleerd had, hoe de regeering voor snelle troepenbewegingen spoorlijnen noodig heeft, is van de hand van een lid der keizerlijke familie, den vader van den lateren keizer Kwangzoe, n.l. van prins Dsjoen. In zijn „Memorie van den Raad der Admiraliteit" aan de keizerin-weduwe (bij *Knobel,* p. 50 en v.v.) heet het o.a.: „Bij onze beraadslagingen hebben wij behoorlijk erkend het feit, dat de omstandigheden van China sedert eeuwen geheel verschillend zijn geweest van die van andere natiën, en terwijl wij ten volle beseffen de vele en groote voordeelen der spoorwegen, zijn wij niet blind geweest voor de finantieele moeilijkheden van, noch voor de bezwaren, die kunnen bestaan tegen een net van spoorwegen, uit te spreiden als een net over het land, gelijk in vele Rijken bestaat. Aan de andere zijde, indien wij in overweging nemen de belangrijke voordeelen van gemakkelijk en snel vervoer van troepen en materieel, zijn wij overtuigd van de wenschelijkheid om de beste maatregelen in die richting te nemen".

Het ging aarzelend, maar het besluit tot spoorwegaanleg werd genomen. Maar het bleef niet lang gelden, want spoedig kwam een tweede besluit, houdende, dat er voorshands genoeg was gedaan. De reactie had gezegevierd, maar ook op de niet-reactionairen kon gerekend, want hun leuze was „China voor de Chineezen", hetgeen hier zeggen wilde, dat de vreemdelingen van den bouw en de exploitatie van spoorwegen zouden zijn uitgesloten. Wel werden eerlang nieuwe plannen gemaakt, maar terwijl dit plaats vond en de plannen deels zelfs werden uitgevoerd, brak de oorlog met Japan uit, welke de eerste periode van de spoorweggeschiedenis, die van het ten deze matericel nog sterke China, plotseling afsloot.

§ 113. DE RUSSISCHE C. E. C. R.

In de tweede periode gaat, zoo werd reeds gezegd, de onafhankelijkheid ook op het gebied der spoorwegen te loor. Japan, geen westersch volk, maar het broedervolk, tot dusver niet alleen in rang en waardij, maar ook in kracht, veel minder geacht dan China door zich zelf geacht werd, trad op eenmaal met snel opgekomen vaardigheid en kracht naar voren.

Op China aanvallend, sloeg het 't rijk van het midden zoo hard, dat de moed van het (staats)leven den Chineezen in de schoenen zonk en zij de energie zich zagen ontglippen om verder weerstand te bieden aan de „barbaren" van het westen, die reeds lang aan de poort hadden staan kloppen en zelfs krachtsinspanning aanwendden, om, als China zelf de poort niet opende, haar van buiten open te breken. Met andere woorden gezegd, kon China niet langer de vreemdelingen weren, die, gesteund door de politiek-militaire macht hunner regeeringen, verlof vroegen om spoorwegen aan te leggen. Rusland was de eerste, die profijt wist te trekken van de chineesche inzinking. En de russische diplomatie speelde daarbij een niet geringe rol. Het air aannemende van beschermer van den verdrukte en vernederde, zooals zij later, tijdens de nog diepere vernedering van China, in den tijd van de vlucht van het hof uit Peking, opnieuw doen zou, wist zij, met hulp ook van Frankrijk en Duitschland, de eischen van den overwinnaar te matigen en later een herziening te verkrijgen van den vrede van Shimonoseki.

Op 16 December 1896 kwam een overeenkomst tot stand tusschen de chineesche regeering en de Russisch-Chineesche Bank, betreffende den bouw van een mandsjoerijschen spoorweg. Bij die overeenkomst wordt de concessionaris, de Russisch-Chineesche Bank, voor den te bouwen spoorweg geplaatst onder verplichtingen tegenover de russische regeering. In het statuut van de Chinese Eastern Railway Company, welk statuut deel uitmaakt van de bovengenoemde overeenkomst, heet het namelijk in par. 3: „In recognition that the enterprise of the Chinese Eastern Railway will be realized only owing to the revenue of the line for recovering working expenses, as well as for effecting the obligatory payments on the bonds, the company on its part binds itself to the Russian Government, during the whole term of the concession under the following obligations".

Onder die verplichtingen bevindt zich o.a. deze, dat c.q. de C. E. R. C. moet gehoorzamen aan een bevel van de russische spoor om haar capaciteit te versterken, met dien verstande, dat, in geval van geschil tusschen de beide ondernemingen, de beslissing is aan den russischen minister van finantiën, en dat, als de C. E. R. C. de versterking van capaciteit niet bekostigen kan, zij zich te allen tijde mag wenden tot genoemden minister om geldelijken steun van de zijde der russische

regeering. Het is zeer moeilijk, een dergelijke ingewikkelde regeling onder juiste statenrechtelijke termen te brengen. Dat hier afstand van machtsbevoegdheid is, ligt zoo voor de hand, dat het geen betoog behoeft. Voor 't overige is de zaak minder eenvoudig. In ieder geval echter kan gezegd, dat hier de chineesche regeering een maatschappij, die op haar grondgebied werkt en rechtens onder haar macht behoorde te staan, plaats onder vreemde macht, onder beschikking zelfs van een vreemden minister, met dien verstande, dat de vreemde regeering eventueel financieelen steun geeft, die dan echter noodwendig de beschikkingsmacht van die regeering versterkt.

In de tweede plaats kan gezegd, dat de chineesche regeering haar macht gebruikt om de belangen te dienen van een vreemde regeering, wat slechts gerechtvaardigd zou kunnen worden door een gewichtiger eigenbelang, hetgeen tevens in nog sterker mate gediend wordt en in casu niet anders kan plaats vinden dan door dwang, die echter in de stukken zelve niet tot uiting komt, zoodat de vorm nog eenigermate wordt gered.

§ 114. DE „BATTLE OF CONCESSIONS".

Van hooghartig afwijzen van aanvragen om spoorwegconcessies voor vreemdelingen kan voortaan geen sprake meer zijn. De spoorwegen worden aan China opgedrongen. Een fout van dit land is het, dat het niet zelf spoorwegen aanlegt, niets ten opzichte daarvan althans durft op het spel zetten, geen lijnen wenschende — anders dan Japan! — waarvan niet onmiddellijk de rentabiliteit vaststaat. Maar juist zagen de Chineezen in, dat de spoorwegen de vreemdelingen, zoo deze ze bouwden, bij de binnendringing in China zouden helpen. Vandaar reactie tegen den spoorwegbouw door vreemdelingen, tevens reactie tegen de inzinking, die op 1894/95 volgde. Zij openbaarde zich o.a. in den vorm van een streven naar hervormingen, waarvoor China echter nog niet rijp was, zoodat nu reactie in andere richting ontstond, een reactie, die de keizerin-weduwe opnieuw de teugels van het bewind in handen gaf (vgl. p. 60).

In die voor het inwendige leven van China zoo troebele dagen slaan de westerlingen hun slag. Het is toch in dezen tijd, dat spoorwegconcessies worden afgedwongen, havenkoloniën

geëischt en verkregen, enz. Men gaat zelfs *bij, over* en *zonder* China onderhandelen. Bewijze het engelsch-russische verdrag van 28 April 1899, waarin het heet: 1° dat Rusland zich verbindt, noch voor eigen rekening, noch voor russische onderdanen spoorwegconcessies in het Jangtse-gebied na te jagen, noch, direct of indirect, zich te verzetten tegen de verleening van concessies, welker aanvrage ondersteund wordt door de britsche regeering; 2° dat Engeland evenzoo de vrije hand aan Rusland laten zal ten noorden van den grooten muur; 3° dat geen der partijen inbreuk zal maken op de chineesche „souvereiniteit" en elk harer zich slechts ten doel stelt, de primordiale belangen van China zelf te dienen.

Dit verdrag houdt uit den aard der zaak verband met de op p. 55 besproken chineesch-engelsche correspondentie van 9 en 11 Februari 1898, waarbij de chineesche regeering zelf formeel haar recht van beschikking over het Jangtse-gebied losliet, Engeland op zijn eisch toezeggende dat het gebied gesloten blijven zou voor anderen dan Engelschen. Overigens werd het britsch-russische verdrag gevolgd door supplementaire nota's, waarin met betrekking tot de lijn Sjanghaikwan-Nioedsjwang (waarvoor door de chineesche regeering reeds een leening was gesloten met de „Sjanghai Hongkong Bank" ten behoeve van de „British and Chinese Corporation") werd bepaald: 1° dat de chineesche regeering een engelsch ingenieur en een europeesch accountant zou mogen benoemen om toezicht te houden over den bouw van genoemde lijn en de besteding der daarvoor bestemde gelden; 2° dat deze benoeming niet beteekenen zou een recht van eigendom of vreemd toezicht en de lijn zou blijven een chineesche lijn onder toezicht van de chineesche regeering en niet zou kunnen worden verpand of vervreemd aan een niet-chineesche maatschappij; 3° dat een zijlijn Sjauheisjan-Sinminfoe zou worden gebouwd door China zelf en dat China europeesche (niet noodwendig engelsche) ingenieurs voor toezicht zou kunnen aanstellen; 4° dat dit alles Rusland niet zou kunnen afhouden van concessie-aanvragen betreffende zijlijnen, van de mandsjoerijsche lijn in z.-w. richting loopende en eventueel het chineesche gebied, d.w.z. het voor chineesche lijnen aan China zelf voorbehouden gebied, kruisende. Formeel maakte dit alles geen inbreuk op de chineesche onafhankelijkheid, daar het buiten China om werd overeengekomen; maar juist het feit, dat men aldus zonder China over China besliste, toont, meer haast dan iets anders,

hoe in materieelen zin China's onafhankelijkheid niet meer dan een schim was.

§ 115. ENGELAND PERST CONCESSIES AF.

Ter illustratie van dit laatste mogen nog eenige voorbeelden uit de geschiedenis dier dagen worden aangehaald. In de eerste plaats een chineesch-engelsch incident uit het jaar 1898 (uitvoeriger bij *Knobel,* p. 55 en v.v.). Reeds in 1897 was een voorloopig contract gesloten met een belgisch-fransch syndicaat, bestemd om den bouw der lijn Peking-Hankoe tot stand te brengen. Het volgend jaar werd de definitieve concessie daarvoor verleend. Dat was geenszins naar den zin der britsche regeering en ook in strijd met de Jangtse-overeenkomst. Aanvankelijk liet de zaak de engelsche regeering blijkbaar koud, hoewel de pers reeds te voren er bedenking tegen geopperd had, dat de lijn in niet-engelsche handen komen zou. Maar toen bleek, dat de Belgen (en de Franschen) samenwerkten met de Russisch-Chineesche Bank, — de ziel van den mandsjoerijschen spoorweg, die haar hotel bouwde tegenover het gezantschapsgebouw van den tsaar in Peking! —, vroeg Salisbury den britschen gezant in Peking telegrafisch, wat daarvan aan was. Bij de chineesche regeering werd geïnformeerd, maar de Tsoenglijamen beweerde, van de zaak niet af te weten, wat goeddeels wel waar geweest kan zijn, en verzekerde, dat de genoemde bank niet bij de zaak betrokken was. Wel eischte op bevel uit Londen de gezant, Sir Claude Macdonald, dat hem het bewuste contract ter kennisneming zou worden voorgelegd, voordat het werd geteekend, maar hij moest vernemen, dat de chineesche regeering den euvelen moed genomen had, tot teekening over te gaan zonder dat die voorlegging had plaats gehad.

Dan krijgt naar aanleiding hiervan Macdonald uit Londen de opdracht, van den Tsoenglijamen verontschuldigingen te eischen, benevens vergoedingen, bestaande in consessies voor de volgende lijnen: Kanton—Koeloen, Sjanghai—Nanking, Poekoe—Sinjang en Sjanghai—Hangdsjoe—Ningpo. Deze concessies werden verleend, de verontschuldigingen aangeboden en Lihoengdsjang, die de onderhandelingen met het belgisch-fransche syndicaat had gevoerd, ontslagen. Dat resultaat werd echter niet bereikt zonder bedreigingen. Macdonald dreigde namelijk met de vloot, daartoe gemachtigd door een

telegram uit Londen, dat in de betreffende slotzinsneden aldus luidde: „Gij wordt gemachtigd, om, indien gij reden hebt te gelooven, dat het college tijd wil winnen, den Tsoenglijamen mede te deelen, dat wij zijn gemis aan goede trouw, betoond ten opzichte van de zaak der Peking—Hankoe-lijn, beschouwen als een daad van opzettelijke vijandelijkheid tegenover ons land, tenzij onmiddellijk aan onze eischen worde voldaan. Na overleg met den admiraal kunt gij het aantal dagen en uren vaststellen, dat gij geschikt zult achten voor het afwachten van het antwoord. De termijn moet niet te lang gesteld worden". En daarop volgde een ander telegram van dezen inhoud: „Onderhandelingen met Tsoenglijamen zouden kunnen worden vergemakkelijkt, indien gij hem mededeeldet, dat tenzij de zeer gematigde eischen, reeds gesteld, onmiddellijk worden aanvaard, wij bovendien zullen eischen de concessie van een andere lijn, op dezelfde voorwaarden als die van de Peking—Hangkoe-lijn, en dat supplementaire eischen zullen worden gesteld als resultaat van verder uitstel" *(Blauwboek,* p. 192 en 208, st. 286 en 300).

Men vergelijke met deze merkwaardige telegrammen ook het meest befaamde telegram, dat Engeland in de egyptische quaestie aan zijn vertegenwoordiger ter plaatse zond en waarin tot het in 't leven roepen van een catastrophe werd aangemaand: „Men moet zich herinneren, dat het tegenwoordige (nationalistische) ministerie tot dusverre er beslist op uit is, de engelsch-fransche bescherming te declineeren en dat ook inderdaad onze invloed dagelijks afneemt. Het zal niet mogelijk zijn, dat wij ons overwicht weer terugkrijgen, voordat de militaire suprematie, die nu op het land rust, gebroken is.... Ik geloof, dat er een of andere complicatie van acuten aard zal moeten plaats grijpen, voordat een bevredigende oplossing van de egyptische quaestie kan worden bereikt, en dat het wijzer zijn zou, die te verhaasten, dan te beproeven ze te vertagen"*(Blauwboek* Egypt VII, 1882, p. 107; vertaling van *Van Ravesteyn* in zijn hollandsche uitgave van *Brailsford).*

Intusschen wist Engeland op de hier geschetste ongehoorde wijze in China zijn wenschen ten aanzien van economische aangelegenheden vervuld te krijgen door middel van een politiek, waaraan alle ethisch element ontbrak en die in strijd was met alle statenrechtelijke moraal. In Engeland juichte men echter begrijpelijker wijze over de verkregen genoegdoening, al achtte men haar ook niet voldoende en al maakte men er

der regeering ook een grief van, dat deze het juiste oogenblik van handelen had laten voorbijgaan. „Wij hebben", zoo schreef de *Times*, „vergoeding gekregen van de Chineezen voor hun woordbreuk...., maar het mag wel betwijfeld worden of de vergoeding geëvenredigd is aan het toegebrachte nadeel. De meest tergende gedachte over de geheel zaak is, dat onze regeering met volharding haar oogen sloot voor hetgeen gebeurde, totdat het te laat was".

§ 116. DUITSCHLAND EISCHT OOK ZIJN AANDEEL.

Overigens zijn soortgelijke daden, als Engeland tegenover China bestond, ook van andere zijde voorgekomen. Inzake de Sjantoeng-lijnen b.v. ontstaat er een duitsch-engelsch geschil. Naar aanleiding daarvan seint in Augustus 1898 Von Bülow aan den duitschen gezant, baron Heyking (Blauwboek, p. 210, st. 305): „Mocht de chineesche regeering besluiten, een concessie te geven voor den Tientsin—Dsjinkiang-spoorweg, zonder acht te geven op duitsche vorderingen, dan hebt gij tegen een dergelijke beslissing verzet aan te teekenen, en, mocht zulks noodig zijn, dan kunt gij de chineesche regeering mededeelen, dat het duitsche gouvernement als „non avenu" zal beschouwen elke concessie in Sjantoeng, welke aan de verdragmatige rechten van Duitschland mocht te kort doen, en zich het recht zal voorbehouden, om de chineesche regeering verantwoordelijk te stellen voor elke dergelijke, door haar verleende, concessie". Onkend kan niet worden, dat China tot allerlei moeilijkheden aanleiding gaf door zich niet aan ongunstige verdragen te houden. In dit geval mag echter gevraagd, of er inderdaad onbetwistbare verdragsrechten waren. De Sjantoeng-concessie van 6 Mrt. 1898 is ten deze vaag.

In verband hiermede moet ook genoemd worden, omdat zij zoo helder de politiek van die dagen in het licht stelt, een vergadering, op 1 en 2 September 1898 te Londen gehouden door vertegenwoordigers van een duitsch syndicaat, de British and Chinese Corporation en de Hongkong and Shanghai Banking Corporation. Op die vergadering toch werd de buit verdeeld, met dien verstande, dat de eigenlijke Sjangtoeng-lijnen duitsch zouden zijn, terwijl voor het overige kapitaal en exploitatie gemeenschappelijk zouden zijn, uitgaande van een anglo-duitsch syndicaat, bestaande uit de drie genoemde cor-

poraties, maar de bouw ten noorden van Sjantoeng duitsch, ten zuiden ervan engelsch (*Knobel*, p. 146 en v.v., *Blauwboek*, p. 214, st. 312). De chineesche regeering heeft met die schikking genoegen genomen, men kan wel zeggen, *moeten* nemen.

§ 117. CONTRACTTYPEN.

Er zouden nog tal van voorbeelden zijn aan te halen tot staving van de bewering, dat in die jaren op het stuk der spoorwegen China niet meer zich zelf regeerde, maar door de buitenlanders werd geregeerd, waarbij vanzelf de regel werd bewaarheid: zooveel hoofden, zooveel zinnen. Eenvormigheid ontbrak in het spoorwegwezen te eenenmale, ook wat betreft de concessie-contracten. *De Laboulaye* (p. 20 en v.v.) neemt als typen de chineesch-duitsche Sjantoeng-concessie van 6 Maart 1898 en de concessie betreffende de Peking—Hankoe-lijn van 26 Juni d.a.v. De Sjantoeng-concessie laat de Duitschers volkomen vrij in het bouwen van een spoorweg in Sjantoeng en het exploiteeren van mijnen langs de lijn. Slechts mag de spoorweg geen voorwendsel zijn voor territoriale verrijkingen van duitsche zijde, terwijl China belooft, dat, als het voor Sjantoeng kapitaal behoeft, eerst een beroep zal gedaan worden op het duitsche kapitaal. De eerste reserve was niet overbodig. Terecht maakte de China Association in een memorandum aan Salisbury op 8 Juli van hetzelfde jaar deze opmerking (*Knobel*, p. 124): „De regeering van China is, staatkundig gesproken, hulpeloos en het is onmogelijk, de vrees te verbannen, dat spoorwegen, gebouwd door vreemde staten, onder bescherming van die staten en met hulp van die staten, in de naaste toekomst te beschouwen zijn als territoriale vorderingen". Wat de in de tweede plaats door de *Laboulaye* gevormde Peking—Hankoe-concessie aangaat (zie ook p. 172), deze belastte een europeesche maatschappij met den bouw van den spoorweg voor rekening der chineesche regeering uit fondsen, door Frankrijk en België geleend. Er ontstond dus een chineesche staatsspoor, die ongeveer op één lijn is te stellen met de onze. Directeuren en ingenieurs zijn Europeanen en de fondsen ter beschikking van de europeesche bouwmaatschappij, als annex van welke echter een chineesche exploitatiemaatschappij bestaat, die aan de europeesche maatschappij een aandeel van 20 % in de netto-opbrengsten van de lijn moet afstaan. De lijn zelf en het rollend en vast mate-

rieel dienen als onderpand voor degenen, die het kapitaal hebben verstrekt.

§ 118. TECHNISCHE BEZWAREN.

Toch zijn het niet voornamelijk de concessies als zoodanig, die door haar onderling verschil van inhoud en strekking het grootste ongerief veroorzaken, in algemeen economischen zin genomen. Erger is in dien zin, dat iedere concessionaris bouwt zooals hem goeddunkt. Niet alleen is het rollend materieel op de verschillende lijnen ongelijk, omdat iedere concessionaris het door zijn nationale industrie laat leveren, maar zelfs de spoorwijdte wordt niet gelijk gehouden, zoodat doorgaand verkeer, vooral voor goederenvervoer zoozeer gewenscht met het oog èn op de qualitiet der goederen èn op tijd èn op kosten, onmogelijk wordt gemaakt. Hoe meer concessionarissen dus, hoe meer verscheidendheid mogelijk, hoe minder eenheid waarschijnlijk is.

Ten bewijze, hoezeer het gevaar van verscheidenheid, van gemis aan eenheid, bestond, zij er op gewezen, dat volgens het *Blauwboek* van 1899 op dat tijdstip reeds spoorwegconcessies aan 6 nationaliteiten waren uitgegeven. Engeland stond aan de spits met 9 concessies voor 2800 engelsche mijlen. Dan volgde Rusland met 3 concessies voor 1530 mijlen, Duitschland had 2 concessies voor 720 mijlen. De Belgen, met hulp van de Franschen, naar 't heet in samenwerking met de Russen handelende, verkregen 1 concessie voor 650 mijlen. Frankrijk had er 3 voor 420 mijlen; uit den aard der zaak interesseerde Frankrijk zich het meest voor de zuidelijke provincies, speciaal Junan, van fransch Indo-China uit te beheerschen: gelijk een moord op zendelingen Duitschland succes verschafte in Sjantoeng, had Frankrijk voordeel — in den vorm eener concessie Pakhoi-Nanning — van een soortgelijke gebeurtenis in Kwangzi. Ten slotte hadden de Amerikanen 1 concessie voor 300 mijlen. Volgens de *Enz.* (p. 189) zijn er 4 spoorwijdten, n.l. van: M. 0.76 (japansche Antoeng-Moekden-lijn), M. 1.— (fransche Sjanzi-lijn), M. 1.54 (russische C. E. R. C.) en M. 1.44 (overige lijnen).

Eenigszins schamper merkt *Knobel* in verband met de genoemde concessies op, dat Nederland in China van het gunstige getij niet wist te profiteeren — zooals zelfs de Belgen deden — en geen enkele concessie verkreeg. Overigens zijn

de aangevoerde gegevens wel voldoende om het woord van Salisbury waar te maken, dat de staatkunde van China was een staatkunde van spoorwegen, mits men onder die staatkunde van China versta de staatkunde der vreemde overheden ten opzichte van China.

§ 119. DE BOKSEROPSTAND EN DAARNA.

Begrijpelijk is het, dat de inwendige toestand van China, zooals die bijna onmiddellijk na de „battle of concessions" van 1898 werd, weinig geschikt was om den opbloei van het spoorwegwezen te bevorderen. Wat aan de boksertroebelen voorafging — en deze opstand zelf — schaadde de ontwikkeling van het verkeer zeer, hetgeen mede ten gevolge had, dat de verkrijgers der concessies deze niet naar wensch konden uitbuiten. De periode van ontwikkeling der spoorwegen in handen der vreemde concessionarissen begon dan ook pas in 1903 bij het afsluiten van een overeenkomst betreffende een lijn Sjanghai—Nanking. Reeds vertoont dit contract een ander karakter dan de oudere: de europeesche maatschappij, die de lijn bouwen zal, kan niet meer geheel naar eigen goeddunken handelen; er wordt toch een „board of commissioners" ingesteld, bestaande uit 5 leden, waarvan 2 Chineezen en 3 Engelschen, onder welke laatste de hoofdingenieur; in geval van geschil tusschen de leden van den raad moeten deze zich wenden tot den chineeschen directeur-generaal aan den eenen en den vertegenwoordiger van de British and Chinese Corporation aan den anderen kant. Dat was reeds een groote verandering, bij vroeger vergeleken, al heeft het kapitaal ook thans nog een eerste hypotheek op vast en rollend materieel.

Maar deze verandering in de overeenkomst was niet het eenige, noch zelfs het meest merkwaardige van de tweede helft der periode van gemis aan onafhankelijkheid bij de chineesche regeering. De ontwikkeling der spoorwegen in dat deel der periode ging namelijk samen met een ontwikkeling van het provinciaal chineesche leven, als tegenstelling tegen de concentratie van het geheele chineesche leven op Peking. Deze nieuwe actie was tegen de spoorwegen in handen der vreemdelingen gekant, maar werd overigens ongetwijfeld door de spoorwegen bevorderd. Men wilde slechts spoorwegen onder zoodanige concessie-voorwaarden, dat de provinciale overheden rechtstreeksch toezicht kregen over de fondsen en over

het beheer der lijnen. Dit streven ging onder patriottische vlag; het heette, — en zeker niet geheel ten onrechte —, dat de spoorwegconcessies voorloopers waren van territorialen gebiedsafstand. *Bland* (p. 232) zegt dan ook, dat er meer dan voldoende reden was voor een patriottische actie, al meent hij, dat die actie niet geheel belangeloos was. Hoe dit zij, aan allen kant wordt de „cry" van herstel der onafhankelijkheid gehoord en de engelsche gezant heeft herhaaldelijk aanleiding, bij het Waiwoepoe op te komen tegen schending van eenmaal overeengekomen regelingen, waarop door Jong China evenzeer wordt aangestuurd als op het niet meer verleenen van nieuwe concessies.

Reeds in 1898 was trouwens een begin gemaakt met het geven van concessies aan chineesche particulieren *(Enzykl.*, p. 187 en v.v.), zooals blijkt uit het volgende overzicht:

spoorweg:	concessiejaar:	nat. van concess.:	aanmerk.:
noordchineesche	1880	chin.-eng.	1895 teruggekocht
oostchineesche	1896	russisch	—
Peking-Hankoe	1897	belg.-fr.	1909 teruggekocht
Tientsin-Poekoe	1897	chin.-dtsch.-eng.	—
zuidmandsjoerijsche	1898	russisch	—
Sjantoeng	1898	duitsch	—
Sjanzi	1898	fransch	—
Peking-syndicaat	1898	eng.-ital.	1905 teruggekocht
Sjanghai-Nanking	1898	chin.-eng.	—
Dsjoedsjoe-Pingsian	1898	chineesch	—
Peking-Kalgan	1904	—	—
Peinlo (?)	1904	belgisch	—
Antoeng-Moekden	1905	japansch	—

§ 120. RUSLAND EN JAPAN DRINGEN OP.

Rusland, dat, uit eigenbelang, in 1901 zelfs niet het bestaan van een toestand van oorlog tusschen de mogendheden en China erkennen wilde, ontzag zich intusschen niet, op eigen gelegenheid allerlei voordeelen op China te behalen, met name in Mandsjoerije, waar het zich bij wijze van voorwaarden, waaronder door China concessie werd verleend voor den aanleg en exploitatie van twee spoorwegen (door Noord-Mandsjoerije van Mandsjoerië over Pogranidsjnaja naar Wladiwostok en van Harbin naar Port-Arthur), economische, maar vooral politieke faciliteiten e. d. wist te doen geven, die het

bijna oppermachtig maakten, zooals *Klein* (p. 9) terecht opmerkt. Aan de andere zijde evenwel drong Japan op, dat groot belang had bij Mandsjoerije en in het algemeen grooten invloed had gewonnen in China. Zooals op p. 64 bleek, leidde deze toestand tot den japansch-russischen oorlog. Bij den vrede van Portsmouth verkreeg Japan den zuid-mandsjoerijschen spoorweg, zijnde het van Kwangdsjengte naar Port-Arthur loopende deel van den chineeschen oosterspoorweg. Voor zooveel noodig bewilligde China in de plaatsvervanging van Rusland door Japan, bij het verdrag van 22 December 1905. Het aan Rusland blijvende stuk van genoemden spoorweg werd als niet zeer belangrijk aangemerkt, zoodat Rusland aangewezen werd op een zuiver russische lijn naar Wladiwostok. Mandsjoerije intusschen kreeg zoodoende, zooals *Klein* het uitdrukt (p. 10), één eigenaar (China) en twee bezitters (Japan en Rusland). Dat deze toestand tot allerlei moeilijkheden leiden moest, spreekt vanzelf.

§ 121. SPOORWEGVERDRAG MET JAPAN.

De gunstige positie, die Japan na den japansch-russischen oorlog heeft, komt in de derde periode weldra op het terrein der spoorwegen zeer sterk uit. Bij verdrag van Peking van 15 April 1907 toch koopt China van Japan den spoorweg van Sinminfoe naar Moekden. China verplicht zich echter, de gelden, noodig voor de reconstructie van de lijn en voor den bouw van een andere lijn, voor de helft te leenen van de japansche zuid-mandsjoerijsche spoorwegmaatschappij, met dien verstande, dat beide lijnen tevens mèt haar inkomsten worden aangewezen om als onderpand te dienen, zoodat het beschikkingsrecht, dat juist verkregen wordt, onmiddellijk weer wordt prijsgegeven: in geval van gebreke van de zijde der chineesche regeering gaat haar bezit onmiddellijk in handen van haar schuldeischer over. De ontvangsten van beide lijnen zullen in deposito geplaatst worden bij de japansche banken, op voorwaarden, die nog moeten worden vastgesteld. Voegt men daarbij nu nog, dat de chineesche regeering verplicht wordt, gebruik te maken van de diensten van japansche ingenieurs, dan is dit alles voldoende om te concludeeren, dat, hoewel de onafhankelijkheid van China in naam in geen enkel opzicht wordt aangetast, China's materieele beschikkingsmacht meer zelfs haast wordt aangetast dan met handhaving van den vorm

van onafhankelijkheid bestaanbaar is. In verband hiermede zij nog vermeld, dat bij verdrag van 4 Sept. 1909 nog wordt bepaald, dat als China een spoorlijn bouwen wil van Sinminfoe naar Fakoemen, daarover eerst met Japan zal worden onderhandeld. Tevens wordt daarbij door Japan goedgunstig toegestaan de doortrekking van een reeds bestaande lijn tot aan de stadsmuur van Moekden.

§ 122. GEMEEN OVERLEG DER WESTERLINGEN.

In tegenstelling met de Japanners worden de westerlingen in de derde periode nog meer teruggedrongen dan reeds tegen het einde der tweede periode het geval was (p. 178). In den loop der derde periode won de actie tegen de vreemdelingen op spoorweggebied nog aan kracht. Vroeger stelden de vreemdelingen eischen en herinnerden zij, tot ondersteuning van die eischen, desnoods aan de kracht van hun leger en vloot; de politiek-militaire macht steunde de economische doordringing. Maar nu worden slechts voorstellen gedaan, die China overweegt, hetgeen het met te minder vrees en te meer gemoedsrust doet al naar gelang de mededingers grooter in aantal zijn. Deze begrijpen ten slotte, dat het voor hen het beste is, de gedeelde actie te veranderen in een gemeenschappelijke.

Franschen en Engelschen sloten feitelijk reeds een accoord in 1898, bij gelegenheid van de stichting der Chinese Central Railway Co. Ltd. Schoon de bedoeling van een nadere „entente" van 1905 was, dat deze zich ook over andere gegadigden zou uitbreiden, duurde de „battle of concessions" tusschen Frankrijk, Engeland, Duitschland, de Ver. Staten en België, waarbij zich soms ook Japan, Rusland en Oostenrijk-Hongarije voegden, voort. Den 6en Juli 1909 echter wordt te Londen tusschen Frankrijk, Engeland en Duitschland een verdrag gesloten, dat al hun spoorweg-quaesties in China regelt.

De toestand op spoorweggebied was met name in Mandsjoerije, zooals p. 178 bleek, verward. De regeering der V. S. A. heeft daarom begin 1910, nadat door een chineesch-japansch verdrag van 4 Sept. 1909 die toestand nog onzuiverder geworden was, een poging gedaan om daarin verbetering te brengen door het voorstel, dat Rusland en Japan hun spoorwegconcessies in Mandsjoerije met al de bijbehoorende politieke en economische rechten zouden overdragen aan een internationaal syndicaat, staande onder het gezag van de mogendheden, welk syndicaat dan eenerzijds zou moeten zorgen voor schadeloos-

stelling van Rusland en Japan en anderzijds de spoorwegen in Mandsjoerije zou moeten exploiteeren en uitbreiden. Rusland en Japan stonden echter uit den aard der zaak zeer koel tegenover dit voorstel en de mogendheden zijn er niet op ingegaan. Volgens *Bland* (p. 311 en v.v.) moest dit plan wel mislukken door de groote onhandigheid van het naïeve Amerika, dat, nota bene, het plan aan de groote mogendheden voorlegde, alvorens de twee allereerst betrokken staten erover geraadpleegd te hebben! Gevolg was een japansch-russisch verdrag van 4 Juli 1910 tot handhaving van het status quo en zijn verdediging tegen alle aanvallen.

Nu traden, 10 Nov. 1910, ook de V. S. A. tot de zooeven genoemde duitsch-engelsch-fransche combinatie toe. Met deze contracteert dan China een leening van 6 millioen pond voor spoorwegen (niet te verwarren met de 10 mill.-leening, eveneens gecontracteerd in 1911 met de vier mogendheden, ten behoeve van munthervorming en industrieele ontwikkeling: *Yaer Book*, p. 328 en v.v.). Dit was zeer tegen den zin van de revolutionairen in den lande, wat zeer begrijpelijk is, daar even te voren een decreet tot nationalisatie van de spoorwegen uitgevaardigd was, op grond, dat de provinciale spoorwegzorg geheel onvoldoende was. Een keizerlijk edict van 9 Mei 1911 (*Year Book*, p. 207) beval, dat de hoofdlijnen, in aanbouw of nog slechts ontworpen, moesten worden overgenomen door de centrale regeering, terwijl zijtakken zouden zijn „allowed to be undertaken by the people according to their ability". Volgens het *Year Book* droeg dit edict, speciaal betrekking hebbende op de lijnen Sedsjwan—Hoepe en Kanton—Hankoe, bij tot de onrust, die tot uitbarsting kwam in de October-revolutie van hetzelfde jaar.

§ 123. NIEUWE CONTRACTTYPEN.

In verband met dit alles dient gelet te worden op het gewijzigde type van de contracten (*De Laboulaye*, p. 22 en v.v.). Reeds vóór 1905 zagen we voor China gunstiger bepalingen in de contracten opgenomen worden. In het contract betreffende de lijn Koeloen—Kanton, 7 Maart 1907 geteekend, wordt echter een groote sprong vooruit gedaan. Immers verzekeren zich de Chineezen een belangrijk recht van toezicht over de gedragingen der maatschappij. De directeur wordt namelijk benoemd door den betrokken onderkoning. Hem zijn toegevoegd een

engelsche hoofdingenieur en een dito rekenplichtig ambtenaar. Verder zijn de bepalingen zoo gemaakt, dat noch de directeur noch de rekenplichtige ambtenaar, de een zonder den ander, beschikken kan over de gelden, die, uit de leeningen voortspruitende, gedeponeerd zijn bij de europeesche banken om te dienen voor den spoorwegbouw. De Chineezen vonden den engelschen rekenplichtigen ambtenaar echter te lastig en wisten in het contract van 13 Januari 1908, de lijn Tientsin—Poekoe betreffende, vrijheid van handelen te verkrijgen voor den chineeschen directeur. „Requisitions on the loan funds" — zoo heet het — „will be drawn in amounts to suit the progress of construction of the railway by orders on the Hongkong and Shanghai Banking Corporation and the Deutsch-Asiatische Bank, respectively signed by the „Managing Director" of the Railway or in his absence by his duly authorised representative and accompanied by his certificates stating the nature and cost of the work to be paid for."

Van hetzelfde type was het contract voor de lijn Sjanghai—Hangdsjoe—Ningpo, 6 Maart 1908 geteekend, tot schade van belanghebbenden, daar de werken heel ongeschikt werden uitgevoerd en de gelden verkwist. Wel gaf China op den duur nieuwe „waarborgen", zooals bijvoorbeeld bij het contract van 20 Mei 1911, betreffende de lijn Kanton—Hankoe—Sedsjwan, maar die waarborgen vonden bij de vreemdelingen niet heel veel waardeering: 1° de fondsen zouden worden gedeponeerd, althans ten deele, bij chineesche banken, die in nauwe verbinding staan met de chineesche regeering; 2° de spoorwegen werden bij het hiervoren genoemde decreet van 9 Mei 1911 genationaliseerd, d.w.z. onttrokken aan de controle der provinciale regeeringen en gesteld onder die van de centrale regeering. Terecht twijfelden de vreemdelingen eraan, of de controle van de centrale regeering geschikt was om een juiste besteding van gelden en een goede uitvoering van werken te verzekeren.

Ondanks de geconcentreerde actie van de mogendheden hebben dus de Chineezen een stap vooruit weten te doen in zake de herkrijging van hun onafhankelijkheid. Maar het mag gevraagd, of er hier meer is dan schijn. Indien toch inderdaad de mogendheden, na den oorlog, kunnen komen tot krachtige politiek-militaire ondersteuning van de economische belangen harer onderdanen, en wel tot gemeenschappelijke ondersteuning, dan zal China wel wederom een schrede terug moeten

doen. Daartoe kan het trouwens nu nog wel door één mogendheid gedwongen worden, als deze maar niet door een andere wordt tegengewerkt. Slechts die tegenwerking kan China thans redden. De belangen, die de mogendheden finantieel in China hebben, zijn toch zoo groot, gelijk hierna uit cijfers nog nader zal blijken, dat niet te denken is aan een lijdelijk toezien harerzijds als China die finantieele belangen niet beter dan nu eerbiedigt en verzorgt.

§ 124. HERVORMINGEN VAN 1913.

Onder de republiek heeft men er naar gestreefd, de spoorweg-expansie meer te nationaliseeren, door een soort program te maken, waarnaar gehandeld moet worden, vooral bij het uitgeven van spoorwegconcessies, als n.l. China niet geheel en al zelf kan bouwen. De strekking ervan was, „to arrange for the construction of others on terms that do not clash with China's sovereign right, and are satisfactory to those who contribute the capital" *(Year Book,* p. 207). De gegevens, waarover kan worden beschikt met betrekking tot de contracten, in 1913 gesloten, stellen echter niet in staat, te beoordeelen, in hoever de hervormingen van 1913 op de twee genoemde cardinale punten (China's „souvereiniteit" en vreemd belang) zijn doorgevoerd. De bewuste contracten werden gesloten: met een belgisch-fransche maatschappij in zake een lijn Tatoeng—Dsjengtoe; met een britsch-chineesche corporatie in zake een lijn Sinjang—Poekoe; met een fransche bank in zake een lijn van Jamdsjoe (bij Pakhoï) via Nanning, Sjingji en Junanfoe naar Dsjoenking; met een britsche maatschappij in zake een lijn Sjazi (aan de Jangtse)—Sjingji (in Kweidsjoe), bedoelende aansluiting te krijgen aan het fransche net in het zuiden. Van deze lijn heet het, dat ze „will be pledged as security to the builders, who will construct it on a fixed percentage of profit basis". Voorwaar nog een zeer ongunstige bepaling.

Ook de Duitschers schijnen in dien tijd geen onvoordeelige spoorwegcontracten te hebben afgesloten met China. Einde 1913 werd althans nog een contract gesloten tot bouw en exploitatie van twee staatsspoorwegen door de Duitschers, ten deele ter vervanging van wat bij het Kiaudsjoe-verdrag van 1898 reeds werd overeengekomen en op zuiver duitsche lijnen doelde. De betrokken lijnen zouden loopen: 1°. van Kaumi aan den Sjantoeng-spoorweg naar Handswang aan het kruispunt van

den Tientsin—Poekoe-spoorweg met het groote kanaal, en 2°. van Tsinanfoe naar Dsjoentefoe, als verbindingslijn tusschen den Pehan (Peking—Hankoe-spoorweg) naar de Tientsin—Poekoe-lijn.

§ 125. RUSLAND KRAAIT VICTORIE....DAARNA JAPAN!

Het is wel merkwaardig, dat toen het vier-, resp. zes-mogendheden-syndicaat wegens de door Rusland en Japan veroorzaakte topzwaarte ineenstortte en de „battle of concessions" opnieuw begon, België (met Frankrijk) in 1913 de eerste was, die succes had. Niet minder merkwaardig is het echter, dat België slechts een stroofiguur en de eigenlijke belanghebbende in de brusselsche maatschappij hetzelfde Rusland blijkt te zijn, dat door Japan zoo energiek werd teruggedrongen. De bedoelde maatschappij krijgt concessie voor de Tadsjeng (Tatoeng—Dsjengtoe), naar gezegd wordt ook voor een Hailan-lijn (Haiminting—Landsjoe). Men schiep door deze manupulaties en door andere handigheden een van Engeland vrijgemaakte belgisch-fransch-russische combinatie, die over zooveel concessies en lijnen beschikt, dat op den duur Rusland het rijk van het midden met ijzeren banen zou hebben beheerscht, als niet Japan deze overheersching in de kiem had verstikt, o.m. door Rusland in den oorlog finantieel van zich afhankelijk te maken.

Rusland bezit vooreerst, gaan zijn plannen door, de twee invalsbanen,waarmede het via Kalgan en Landsjoe de politieke en economische centra raakt. Naar het westen sluit het China met de lijn Tatoeng—Dsjengtoe af, vooral (en dit geldt de afsluiting van Tibet en Birma) als het van de laatste plaats verder naar het zuiden voortrukt, over de sterk door de fransche regeering gesteunde fransche lijn van Junan, op Hanoi aan, om in Tonkin geheel bij Frankrijk aan te sluiten. Terwijl het in de derde plaats met den Pehan (Peking—Hankoe) indringers van het oosten den doortocht naar het westen afsluit, zelf met twee lijnen naar het oosten tot aan den oceaan kunnende voortrukken.

Toen *Von Mackay* aldus betoogde (1914), kon hij uit den aard der zaak nog niet als vast rekenen met wat, na lang overwogen te zijn, weldra volgen zou. Op 27 (of 28) Maart 1916 werd een chineesch-russisch verdrag gesloten voor den bouw van een lijn van Harbin via Mergen naar Aigoen en Tsitsihar.

Deze lijn, die een groot deel van Noord-Mandsjoerije bestrijkt, wordt door de *F. E.R.* (April 1916) zeer belangrijk geacht en beschouwd als een gewichtige stap tot consolidatie van Ruslands positie. Evenwel heeft inmiddels in 1915 Japan belangrijke spoorwegvoordeelen weten te bedingen. En in 1916 heeft een japansch-russisch verdrag Rusland vastgelegd, heeft Amerika spoorwegconcessies weten te verwerven, die ten deele de russische plannen kruisen, en heeft ten slotte in 1917 bij verdrag Japan ook Amerika weten vast te leggen.

§ 126. CHINA IS NOG GEBONDEN.

In 1911 berekende *De Laboulaye* (p. 326 en v.v.), dat China van de 11.574,230 K.M. spoorwegen in zijn gebied er zelf slechts 3.363,530 vrij bezit. Er werden 1.348,230 K.M. gebouwd met behulp van Engeland, Japan, Duitschland en de Vereenigde Staten, terwijl 9.687,300 K.M. gebouwd werden door *a.* Rusland, *b.* de vier-mogendheden-groep, *c.* Frankrijk en België, *d.* Engeland, *e.* Duitschland, *f.* Frankrijk, *g.* Japan, *h.* de Vereenigde Staten, genomen in de volgorde, waarin de landen of groepen van landen bij de zaak betrokken zijn. In genoemd jaar was ¹/₃ van de chineesche spoorwegen in handen van de chineesche regeering, ¹/₃ in handen van Rusland en Japan, ¹/₃ in handen van de overige mogendheden.

Volgens het *Year Book* was de stand van zaken in 1916 aldus, dat van 24 lijnen geopend was 6467 mijl en in aanbouw nog 1983 mijl, terwijl 30 lijnen waren ontworpen met naar raming 13.411 mijl. Wat de ontworpen lijnen aangaat zij opgemerkt, dat zich daaronder bevinden die uit een belgisch contract van 1912 en uit de hierboven genoemde contracten van 1913 en daarna, met ± 7¹/₂ duizend mijlen, terwijl in het overige naast lijnen uit verschillende contracten met buitenlanders slechts weinig lijnen voorkomen, die zuiver chineesch zijn. Een volkomen zuiver beeld te vormen uit de gegevens, die hieromtrent beschikbaar zijn, is niet wel doenlijk. Met meer betrouwbaarheid kan men een beeld geven van de situatie, zooals die is met betrekking tot de bestaande of in aanbouw zijnde lijnen. Dit beeld heeft ook meer beteekenis, omdat men niet zeggen kan of, en zoo ja in hoever, de wereldgebeurtenissen van den oorlogstijd de doorvoering van nog niet tot uitvoering gebrachte plannen zullen verhinderen of wijzigen. Welnu, het beeld van het reeds bestaande of in aanbouw zijnde ziet er,

van ons gezichtspunt opgenomen, uit zooals uit onderstaande statistiek blijkt. Men vindt deze statistiek in het *Year Book* niet in dezen vorm. Ik heb haar samengesteld uit de gegevens, welke ik verspreid vond, in het hoofdstuk over „communications" (p. 207 en v.v.) en elders:

chineesche staatssp.:

lijn:		kapitaal:	herkomst:		constr.-kosten *):
Peking-Moekden	$	49.971.571	chin.-engelsch	$	56.230.676
Peking-Hankoe	Tls.	105.912.457	belg.-eng.-fr.	„	87.956.765
	£	500.000			
Tientsin-Poekoe	„	9.800.000	dtsch.-eng.	Tls.	37.038.427
				(all.	dtsch. deel)
Peking-Kalgan	geen eigen kapit.		—		—
Kanton-Hankoe	£	5.000.000	am.-dtsch.-eng.-fr.		?
Fokien-lijn	Tls.	1.232.639	?	Tls.	1.320.295
Taukoe-Dsjinghoea	„	1.203.968	engelsch	£	614.600
	£	800.000			
Sjanghai-Nanking	„	3.208.117	chin.-eng.	Tls.	18.718.690
Nanking-stadslijn	Tls.	500.000	chineesch	Tls.	490.000
Kanton-Koeloen		?	chin.-eng.	$	13.284.425
Kaifengfoe-Honan	$	18.500.000	belg.-fransch	„	16.300.000
	£	1.640.000			
Sjanzi-lijn	Frs.	40.000.000	chin.-russ.	„	21.070.000
	Tls.	6.106.000	?		
Sedsjwan-Hankoe	£	6.000.000	am.-dtsch.-eng. fr.		?
Kirin-Kwangdsjengtse	Jen	2.150.000	japansch	Jen	2.500.000
	Tls.	240.000	japansch?		

*) De geldsommen zijn in verschillende muntsoorten uitgedrukt, welker onderlinge verhouding volgens het *Year Book* in 1915 als volgt was:

1 Taal (Haikwan- of douane-taal) =

engelsch	2 s. $2^{13}/_{16}$ -	2 s. $7^{11}/_{16}$ d.;
fransch	Fr. 3.12 -	4.08;
duitsch	Mrk. 2.45 -	3.06;
amerikaansch	Dlr. 1.45 -	1.73;
japansch	Jen 1.19 -	1.39;
russisch	Rbl. 1.42 -	2.12.

De constructiekosten zijn van de allergrootste beteekenis in verband met de kapitaalherkomst: wie kapitaal levert trekt ook de orders voor materieel geheel of ten deele naar zijn industrie toe.

aan vreemdelingen geconcess. lijnen:

C. E. R. C.	?	russisch	Rbls. 350.000.000
zuidmandsjoerijsche spoorweg	Jen 116.000.000	100.000.000 jap. reg. 16.000.000 chin.-jap.	Jen 70.299.780
Sjantoeng-spoorw.	Mrk. 54.000.000	duitsch	Mrk. 58.031.968
Junan-spoorw.	Frs. 17.500.000	fransch	Frs. 165.000.000

provinciale lijnen:

Angangki-spoorw.	Tls.	284.758	chineesch
Toengkwang-Honanfoe-spoorweg	„	3.340.000	
Kiangzi-spoorw.	„	2.800.000	
Taitsau-spoorw.		?	
Dsjekiang-Kiangzoe	$	9.796.000	
Swatoe-Dsjaudsjoefoe	„	3.303.303	
Soenning-spoorw.	„	4.306.120	

Ter voltooiïng van het beeld zij nog gegeven een overzicht der nog uitstaande leeningen, door de chineesche regeering voor de spoorwegen aangegaan, volgens gegevens van 1915 (*Year Book*, p. 319 en v.v.):

jaar:	herkomst:	bedraagt	nog:	loopt af:	zekerheid:
1898	chin.-eng.	£ 2.300.000	£ 1.667.500	1944	reg. garantie en sp. w. met inkomsten
1902	chin.-russ.	„ 1.600.000	„ 1.447.500	1932	reg. garantie en sp.w. inkomsten
1903	belg.-fransch	„ 1.000.000	„ 1.550.000	1934	idem.
1907	id.	„ 640.000		1932	
1904	chin.-eng.	„ 2.250.000	vol bedrag	1953	sp.w. met inkmst.
1907	id.	„ 650.000			
1905	eng.-ital.	„ 700.000	idem	1935	reg. gar. en sp.w. inkomsten
1907	chin.-eng.	„ 1.500.000	idem	1937	sp.w. met inkmst.
1908/9	dtsch.-eng.	„ 5.000.000	idem	1938	likin en andere ink. v. 3 prov.
1908	chin.-eng.	„ 1.500.000	idem	1938	sp.w. inkomsten

jaar:	herkomst:	bedraagt nog:		loopt af:	zekerheid:
1908	eng.-fr.	£ 5.000.000	vol bedrag	1938	ink. v. 4 prov.
1908	japansch	„ 215.000	idem	1934	sp.w. inkomsten
1909	id.	„ 32.000	£ 26.607.4s	1927	idem
1910	dtsch.-eng.	„ 3.000.000	vol bedrag	1940	likin en andere ink. v. 4 prov.
1910	engelsch	„ 450.000	idem	1920	reg. garantie
1910	japansch	„ 220.000	idem	1920	—
1911	japansch	„ 1.000.000	idem	1936	reg. gar. en belastinginkomst.
1911	amer.-dtsch.-eng.-fr.	„ 6.000.000	idem	1951	ink. v. 2 prov.
1912	engelsch	„ 500.000	idem	1927	
1912	belgisch	„ 4.000.000	idem	1952	reg. garantie en spoorw.
1913	chin.-eng.	„ 3.000.000	idem	1953	—
1914	engelsch	„ 800.000	idem	1935	—
			£ 40.477.607.4 s.		

Sedert zijn vermoedelijk nog wel meer leeningen gesloten. Zoo maakt b.v. *Handelsberichten* van 24 Jan. 1918 melding van een leeningcontract, 12 Oct. '17 door den minister van verkeerswezen en den vertegenwoordiger der japansche geldschieters gesloten voor den spoorweg van Kirin naar Kwangdsjengtse. Het betreft een 5 % geldleening ten bedrage van nominaal 6½ millioen jen, waarvan reeds vóór de definitieve overeenkomst geteekend werd een derde gedeelte aan de chineesche regeering was verstrekt. Het netto bedrag is 91½ % van het nominale. De duur der leening, tot welker zekerheid de spoorweg en zijn opbrengsten verbonden zijn, is dertig jaar, gedurende welken tijd de japansche zuidmandsjoerijsche spoorwegmaatschappij de lijn zal beheeren tegen een commissie van 2 % der zuivere opbrengst. De chineesche regeering zal echter een regeeringscommissaris mogen aanstellen, die op alle aangelegenheden van den spoorweg toezicht zal uitoefenen.

§ 127. HOE ONTKOMT CHINA AAN DE OVERMACHT?

Wil China weder geheel meester van het terrein der spoorwegen worden, dan moeten niet alleen de leeningen afgelost worden, voor zoover dit nog niet is geschied, en geen nieuwe gesloten, maar moeten bovendien spoorwegen teruggekocht

worden. Het voor dit laatste noodige geld beloopt waarlijk geen gering bedrag. Volgens *De Laboulaye's* berekening van 1911 zou de terugkoop met inbegrip van de mandsjoerijsche lijnen 1.407.000.000 francs eischen, en zonder die lijnen 827.138.000 francs. De terugkoopsommen, voor zoover ze niet in de leeninggelden, die tot garantie bestemd waren, begrepen zijn, vormden met de leeningen toen reeds een totaal van 1.617.020.000 francs. Verdeeld naar de mogendheden, wien lijnen afgekocht of leeningen terugbetaald moeten worden, viel dit totaal bedrag in 1911 uiteen in:

voor Engeland	frs.	416.667.000
„ Rusland	„	348.000.000
„ Frankrijk	„	305.000.000
„ Duitschland	„	236.971.000
„ Japan	„	231.882.000
„ Frankrijk en België	„	41.000.000
„ de Vereenigde Staten . .	„	37.500.000
in totaal	francs	1.617.020.000

Preciese cijfers kan ik voor thans niet geven, omdat er te veel gecombineerde kapitalen zijn, deels van vreemdelingen, deels van Chineezen afkomstig. Maar een blik in de hiervoren gegeven statistiek doet zien, dat de toestand sedert 1911 zeer moeilijk voor China gebleven is. Volkomen juist merkt overigens de *Enz.* (p. 204) op, dat China de spoorlijnen wel nationaliseeren kan, maar dat dit voorshands weinig helpt, omdat het geen technici heeft en.... geen geld. Voor vreemde spoorwegen komen dus in de plaats nationale spoorwegen, berustende op vreemde technici en op *vreemd geld!* Zoolang dit zoo blijft, geldt *Mongton Chih Hsu's* troostelooze, maar voor ons onderwerp zoo interessante en zeker juiste slotsom (p. 183): „Whenever internal disturbances may arise or whatever other unforeseen causes may come up to impair the due payment of interest or the repayment of principal, China's sovereignty will be at stake".

Afdeeling VI: Buitenlandsche leeningen.

---

§ 128. ALGEMEEN OVERZICHT.

Door de vele leeningen, welke het spoorwegwezen noodzakelijk maakte, althans veroorzaakte, en die hiervoren werden opgesomd, worden we als van zelf overgevoerd op het terrein van de leeningen in het algemeen. Het is toch niet uitsluitend voor spoorwegen, dat werd geleend, al spelen de spoorwegen te dezer zake een overwegende rol.

Bij elke leening gaat het om een voor de onafhankelijkheid van een staat zeer belangrijke quaestie. In een *Standaard*-driestar van 23 October '17 heet het, onder het opschrift *Geleend geld verzwakt,* terecht: „Te Londen is men tot het inzicht gekomen, dat men met aldoor leenen van 't Amerikaansche geld toch op zijn hoede moet zijn. Men ging er over nadenken, of de reusachtige uitgaven voor het leger niet voor inperking vatbaar konden zijn. Het lag voor de hand, dat 't hiertoe komen moest. Al leende Amerika toch met het oog op wat het extra aan Engeland, juist dank zij den oorlog, door amunitie- en geschut-leverantie verdient, het verraadt toch nooit een sterke positie, als men buiten staat blijkt, om zelf zijn geldgemis te dekken. *Geleend geld schept altoos zekere afhankelijkheid.....*" Ik zou hierbij willen voegen, dat dit speciaal het geval is als het gaat om een zwakken staat, op welks gebied voor leeningdoeleinden e. d. machtige vreemde banken verrijzen, aan welker hoofd invloedrijke vreemdelingen staan *(Brailsford,* passim).

In de eerste periode, zooals wij die in het politieke overzicht gaven (— 1514), worden natuurlijk geen buitenlandsche leeningen gesloten en in de tweede (1514—1842), bijna even natuurlijk, ook geen. Wel werd in dit tijdperk door chineesche private personen, met name door Kanton's kooplieden, veel van vreemdelingen geleend, zoo veel zelfs, dat de chineesche regeering, reeds hierin (terecht) een gevaar voor verlies van haar mate-

rieele macht ziende, dat leenen van de vreemdelingen verbood. Dit verbod werd overgenomen in de elders (p. 24) genoemde voorwaarden van toelating der vreemdelingen te Kanton (zie bij *Morse, Relations*, p. 68 en 69). Ook in het derde tijdperk (1842—1895) blijft China ten deze nog vrij, wat verband houdt met zijn „onwil om te marcheeren", zooals *Knobel* dat noemt, en met zijn voortdurend verzet tegen der vreemden nieuwigheden (spoorwegen e. d.) en invloed. Er wordt wel geleend door China, vooral van 1865 tot 1880 (het eerst in 1865 van Rusland voor een expeditie naar Ili), maar China is bij machte af te lossen. Dit laatste blijft zoo van 1880 tot 1894, gedurende welken tijd volgens *Wagel* (p. 24) „the Manchu government had most complete control over the country". De chineesch-japansche oorlog, waarmede het derde tijdperk sluit, en de bokseropstand in het vierde tijdperk (1895—1905) zijn intusschen oorzaak, dat dan heel wat geleend moet worden, terwijl in die vierde periode mede de spoorwegleeningen beginnen en ook de telegraaf tot leenen noopt. In het vijfde tijdperk (1905—1914) is China wel bezig zich te herstellen, maar het terrein van werkzaameid der chineesche regeering breidt zich uit — de regeering is bereid te marcheeren — de nieuwigheden worden omhelsd — China tracht een moderne staat te worden. Vandaar naast veel spoorwegleeningen eenige andere, meer algemeene leeningen, waaronder zeer groote. In het zesde tijdperk (1914—?) blijft de toestand voorshands vrijwel ongewijzigd op dit punt.

§ 129. SCHEMA VAN ALLE LEENINGEN.

Ter toelichting diene het volgende overzicht der leeningen, dat samengesteld is uit de gegevens van het *Year Book* (p. 321 en v.v.); bedragen zijn omgerekend in £.

jaar:	algemeene doeleinden:	oorlogskosten en schadevergoed.:	spoorwegen:	opmerkingen:
1894		1.635.000		afgelost
1895		3.000.000		id.
1895		1.000.000		id.
1895		1.000.000		id.
1895		15.820.000		deels afgelost
1896		16.000.000		id.
1898		16.000.000		id.

jaar:	algemeene doeleinden:	oorlogskosten en schadevergoed.:	spoorwegen:	opmerkingen:
1898			2.300.000	deels afgelost
1898			4.500.000	afgelost
1900	210.000			
1901	48.000			
1901		67.500.000		klein deel afgel.
1902			1.600.000	id.
1903			1.000.000	id.
1905		1.000.000		afgelost
1907			640.000	klein deel afgel.
1904/7			2.900.000	
1905			700.000	
1905			1.100.000	
1907			1.500.000	
1908			3.000.000	
1909			2.000.000	
1908			1.500.000	
1908			5.000.000	
1908			215.000	
1909			32.000	
1910			3.000.000	
1910			450.000	
1910			220.000	
1911			1.000.000	
1911			6.000.000	
1911	10.000.000			
1911	5.000.000			
1912			500.000	
1912			4.000.000	
1912	5.000.000			
1913			3.000.000	
1913	25.000.000			
1914			800.000	
1914	4.000.000			
1915	400.000			
Totaal	49.658.000	122.955.000	46.957.000	

Bij dit totaalcijfer komt dan nog een bedrag van $ 28.890.152 vlottende vreemde schuld, terwijl het *Year Book* vermeldt, als aangegaan door de republikeinsche regeering: zes leeningen, ten bedrage van £ 4.750.000, afloopende resp. in 1916, 1921,

1918, 1918, 1918 en 1919; een leening van £ 375.000 (chineesch-engelsch), loopende tot 1934; en een van frs. 50.000.000 (chineesch-fransch), loopende tot 1964.

Uitgeschakeld zijn de „domestic loans". Eenigszins ten onrechte, omdat in zulk een leening ook vreemdelingen betrokken zijn. Alleen is het niet mogelijk, na te gaan in hoever en hoe ernstig. Wel vermeldt de *F. E. R.* (September 1914), dat bij een der jongste leeningen „provision was made for foreign representatives on the Committee". De schrijver van het betrokken artikel meent wel, dat de voorwaarden van uitgifte, vergeleken met die van de „reorganization loan", zeer gunstig zijn, maar waarschuwt toch, dat „it would be well for China to reconcile herself to the fact that she is likely to have to pay heavily for financial accomodation in the future". Achteraf heeft zich de Hongkong and Shanghai Banking Corporation in de zaak laten betrekken. Van den aanvang af was deze ook betrokken in de „domestic loan" van 1915, groot 24 mill. $, rentende 6 % (wat vrij hoog is) en uit te geven tegen 90 % (wat zeer laag is). De *F. E. R.* (April 1915) juicht desniettegenstaande, dat de toestand vooruit gaat. In zoover is dit juist, als de vreemde regeeringen zich in de *uitgifte* niet meer mengen. Maar zouden ze tegen wanbetaling, haar onderdanen betreffende, ook niet meer opkomen? Of is wellicht de niet-inmenging slechts oorlogsgevolg?

Bij de buitenlandsche leeningen komen de volgende percentages voor: *a.* rentetype 4—7; *b.* koers van uitgifte 84—108; *c.* bedrag in handen der regeering 83—100; *d.* verschil tusschen *b.* en *c.* $2^{1}/_{4}$—$10^{1}/_{2}$. Hoezeer deze verschillen beheerscht worden door de zekerheidsquaestie, moge aangetoond worden met het eenige geval, waarin punt *d.* slechts $2^{1}/_{4}$ bedraagt: de fransch-russische schadevergoedingsleening van 1895 met russische regeeringsgarantie en voorts de „maritime customs" als zekerheid!

De leeningpolitiek, door vreemdelingen en vreemde regeeringen gevolgd tegenover zwakke staten, kan hier niet uitvoerig worden geschetst. Wel zij hier naast het chineesche geval geplaatst het geval der zuid-amerikaansche staten, met name Peru en Honduras, behandeld door *Politis* (p. 121 en v.v.). In het geval van Peru heeft men te doen met leeningen, die ad $82^{1}/_{2}$ resp. $77^{1}/_{2}$ % geplaatst worden en 6 resp. 5 % rente opleveren, staande voorts onder allerlei garantie. Daarmede vergeleken is hetgeen China overkomt nog vrij redelijk.

§ 130. SCHADEVERGOEDINGEN WEGENS DEN BOKSER-OPSTAND.

Duidelijk bleek, hoe de oorlogs- en schadevergoedingsleeningen zware lasten op China gelegd hebben. Deze leeningen bestaan uit drie groepen, betreffende: *a.* kosten van den chineesch-japanschen oorlog 1894/5; *b.* oorlogsschatting aan Japan; *c.* schadevergoedingen wegens den bokseropstand 1900/1. Groep *a.* is in 1913/1915 afgelost, terwijl groep *b.,* voor bijna $^1/_3$ afgelost, omvat de bovengenoemde fransch-russische leening van £ 15.820.000 en twee duitsch-engelsche leeningen, elk van £ 16.000.000, gegarandeerd resp. door de „maritime customs" alleen en door deze benevens zoutbelasting en likin. Op de derde groep moeten we iets nader ingaan.

De bokseropstand heeft, naar bekend is, geleid tot het verdrag van Peking van 7 September 1901 (p. 61), waarbij China zich verbinden moest tot een schadevergoeding van 450 millioen Haikwan taals = 67$^1/_2$ millioen £ (volgens *Year Book*) = 880 mill. gulden (volgens *Muller,* II, p. 367). Daar de beide omrekeningen, vermoedelijk op uiteenloopende koersen gegrond, niet kloppen, laten we hier volgen de verdeeling van de vergoeding, zooals het *Year Book* haar geeft en die geheel overeenkomt met *Muller's* gegevens, welke evenwel eenigszins aan onvolledigheid lijden. *Muller* vergist zich, als hij meent, dat het noodig was, „een (hem) welwillend toegestaan onderzoek in de bescheiden van het departement van buitenlandsche zaken" te doen naar deze cijfers: ze zijn opgenomen in het protocol van verdeeling, zijn al lang geleden openbaar gemaakt en zijn in tal van werken precies zoo overgenomen, ook in het *Year Book.* Voor enkele bijzonderheden, Nederland betreffende, mag men hem echter dankbaar zijn.

mogendheid:	percentage:	taals:	eigen geld:	
Duitschland	20.015.67	90.070.515	Mrk.	278.166.423.93
Oostenrijk-Hongarije	0.889.76	4.003.920	Kr.	10.394.092.40
België	1.885.41	8.484.345	Fr.	31.816.293.75
Spanje.	0.030.07	135.315	Ps.	507.431.25
Vereenigde Staten. .	7.319.79	32.939.055	$	24.440.778.81
Frankrijk	15.750.72	70.878.240	Fr.	265.793.400.—
Engeland	11.249.01	50.620.545	£	7.593.080.19
Portugal.	0.020.50	92.250	£	13.837.17
Italië	5.914.89	26.617.005	Lire	99.803.768.75
Japan	7.731.80	34.793.100	Jen	48.950.891.70

mogendheid:	percentage:	taals:		eigen geld:
Nederland.	0.173.80	782.100	Fl.	1.404.651.60
Rusland	28.971.36	130.371.120	Rbls.	180.084.021.44
Zweden-Noorwegen	0.013.96	62.820	£	9.423.—
diversen.	0.033.26	149.870	£	22.450.10

In verband met deze verplichtingen van China vertelt *The New Age* (Nov.? '17), een te Tokio verschijnend maandblad, met welke beloften men China heeft kunnen bewegen om aan den oorlog deel te nemen. De gezanten der entente hebben o.a. aan de regeering te Peking eerst duidelijk gemaakt, dat een oorlogsverklaring haar vrij zou stellen van verdere schadevergoedingsbetaling voor den bokseropstand aan Duitschland en Oostenrijk; vervolgens hebben zij in uitzicht gesteld, dat de schadevergoeding voor de entente-mogendheden gedurende 5 jaar niet opgeëischt zou worden.

Intusschen vermeldt *Muller* voorts nog: „Aan elk der elf regeeringen heeft China een „obligation or" afgegeven, welke het bedrag der schadevergoeding vermeldt, 4 % draagt en een tabel bevat, aangevende hoeveel elke maand moet worden betaald voor aflossing alsmede voor interest, in de muntsoort van de betrokken mogendheid. Daartoe is in het verdrag zelf een vaste koers aangegeven, tot welken de Haikwan tael wordt omgerekend; voor de Nederlandsche gulden is die koers 1.796. De Nederlandsche obligatie is groot *f* 1.404.651.60 (782.100 Haikwan taels), namelijk *f* 1.074.000 ter vergoeding der schade en kosten van onze regeering en *f* 330.000 voor die van de Nederlandsche onderdanen in China, behalve die der nederlandsche R.-K. zendelingen, daar die door de fransche regeering zijn geëischt en verkregen. Het den Nederlandschen staat toegekende bedrag berust op de schade door verwoesting van zijn gezantschapsgebouw en terrein, alsmede op de kosten der vlootdivisie, welke tijdens de onlusten naar Shanghai werd gezonden en daar geankerd bleef. Het den Nederlandschen onderdanen toegekende bedrag is (krachtens de wet van 27 April 1903, St.bl. 115) door onze regeering overgenomen en hun in eens uitbetaald, benevens de 4 % rente van af 1 Juli 1901, in het geheel *f* 359.700. China heeft geregeld deze termijnen betaald aan het agentschap der Nederlandsche Handel-Maatschappij te Shanghai, zoodat tot nog toe is ontvangen aan aflossing *f* 99.291.40 en aan rente plus aflossing *f* 926.538.55. Nederland is ook in deze aangelegenheid met loffelijke en tevens verstandige gematigdheid opgetreden". Hieraan kan toegevoegd worden, dat sedert het

vorig jaar daarbij gekomen is: *f* 24.210.49 aan aflossing en *f* 52.214.41 aan rente. Als in 1940 de laatste betaling zal zijn geschied, zal aan rente zijn voldaan *f* 1.661.549.51. De schadevergoeding komt jaarlijks in de middelenwet voor (vgl. b.v. St.bl. 714, p. 23) en komt dus uitsluitend den rijksmiddelen ten goede.

§ 131. LEENINGEN VOOR ALGEMEENE DOELEINDEN.

Ons blijft nog over, samen te vatten wat China voor (telegraaf- en) meer algemeene doeleinden geleend heeft:

jaar:	bedrag:	herkomst:	zekerheid:
1900	£ 210.000	deensch-engelsch	telegraafkabel
1901	„ 48.000	id.	id.
1911	„ 5.000.000	engelsch	telegr. inkomsten
1911	„ 10.000.000	amerikaansch-duitsch-engelsch-fransch	inkomsten van de 3 mandsjoerijsche provinc. e.a.v. geh. China
1912	„ 5.000.000	engelsch	ink. v. geheel China
1913	„ 25.000.000	dtsch.-eng.-fransch-japansch-russisch	id.
1914	„ 4.000.000	fransch	—
1915	„ 400.000	belgisch-engelsch-italiaansch	id.

Om haar omvang reeds is merkwaardig „the Chinese Government Five Per Cent Reorganization Gold Loan of 1913" die met £ 25 millioen boven elke tot dusver aangegane leening uitgaat, als van de bokseropstand-vergoeding althans wordt afgezien *(Year Book,* p. 359). De leening is bestemd tot:

a. betaling van bepaald genoemde, deels achterstallige, schulden;

b. aflossing in eens van bepaald genoemde provinciale leeningen;

c. voldoening aan weldra vervallende verplichtingen en aan eischen van vreemdelingen wegens schade, door de revolutie veroorzaakt;

d. bestrijding der kosten van troepenafdanking;

e. dekking van kosten der verschillende administraties;

f. reorganisatie van de administratie der zoutbelasting;

g. andere doeleinden, die de 5 bankgroepen goedvinden.

Voorts verdienen vermelding: art. 4, dat ten behoeve van de leenende banken de geheele opbrengst van de chineesche zoutadministratie verpandt, met voorkeur van deze leening boven alle onder dit verband reeds aangegane of nog aan te gane leeningen en onder beding, dat deze zoutzekerheid zal worden vervangen door verband van de opbrengst der „maritime customs", indien ooit en voor zoover „at a future time the annual collection of the Maritime Customs revenues should exceed the amount necessary to provide for all existing obligations charged thereon"; art. 5, waarin China zich verbindt, de administratie van het zout onmiddellijk te hervormen met hulp van vreemdelingen; art. 6, dat, hangende die reorganisatie, beslag legt op de belastingen, die 4 provincies naar Peking moeten leveren; art. 13, dat aan China van het nominaal bedrag dezer leening slechts 84 % verzekert, hoewel ze 5 % geeft en sterk gegarandeerd is; art. 20, dat in de onderteekening van de overeenkomst voorziet door 3 chineesche ministers (premier, buitenlandsche zaken en finantiën), daartoe gemachtigd door een presidentieelen order van 22 April 1913, die officieel is medegedeeld aan de gezanten in Peking van de 5 betrokken mogendheden. De quaesties, behandeld in de artt. 4 en 20, eischen, dat er nader op worde ingegaan.

§ 132. VERPANDING VAN INKOMSTEN.

Herhaaldelijk is reeds sprake geweest van verpanding van eigendommen of inkomsten van het chineesche rijk, hetzij dat het betrof rechtstreeksche inkomsten of wel inkomsten, door de provinciën aan het rijk af te staan. Vooral troffen we telkens aan verband op de „maritime customs" en op het zout, waarvan met name weer het laatste vooral de aandacht trekt. Ingevolge de zooeven vermelde overeenkomst heeft de chineesche regeering de zoutbelasting gewijzigd en opnieuw geregeld bij „provisional order" van 24 Dec. 1913, met ingang van 1 Januari 1914 en van 1 Januari '15 resp. voor het eerste en tweede district. Omtrent de opbrengst van het zout over 1915 vind ik geen gegevens; wel tref ik aan de raming voor 1916: $ 84.771.365. Welnu, op die opbrengst van de zoutbelasting (en van haar annexen) ligt een 12-voudig verband *(Year Book*, p. 380 en v.v.). Van de schulden, ten behoeve waarvan het verband gelegd is, verdienen vermelding:

leening:	bedrag:	loopt tot:	belang:
duitsch-engelsch . . .	£ 16.000.000	1943	duitsch-eng.
bokservergoeding . .	Tls. 450.000.000	1940	internationaal
engelsch-fransch. . .	£ 5.000.000	1938	eng.-fransch
muntwezen	„ 10.000.000	1956	am.-dtsch.-eng.-fransch
spoorwegen.	„ 10.000.000	1951	id.
„gold loan 1913" . .	„ 25.000.000	1952	dtsch.-eng.-fr.-jap.-russisch

In totaal zijn op de zoutinkomsten lasten gelegd ten bedrage van Tls. 32.551.000 jaarlijks, waarvan echter Tls. 11.800.000 van elders gedekt wordt, zoodat de zoutinkomsten daadwerkelijk slechts voor Tls. 20.751.000 worden aangesproken. Krachtens het bokserverband deelen bijna alle mogendheden, die betrekkingen met China hadden resp. hebben, in de opbrengst mee en voor het overige in het bijzonder de bekende zes groote mogendheden: 4 in Europa, 1 in Amerika en 1 in Azië. Engeland staat vooraan.

Hier worde als pendant in Europa tegenover dit chineesche geval gesteld een ander belangwekkend voorbeeld van de wijze, waarop de westersche mogendheden in zwakke staten geld plegen te beleggen. Men vindt het bij *Strupp* (II, p. 257 en v.v.), die aldaar de stukken geeft, betrekking hebbende op door Duitschland in Turkije belegd geld. Daar leert men het volgende, voor beleggers zeer soliede, trouwens ook zeer eenvoudige systeem, kennen: een bankiersconsortium, gesteund door de diplomatie, die eventueel leger en vloot kan laten demonstreeren, verkrijgt een spoorwegconcessie; de maatschappij, die voor de concessie gevormd wordt, ontvangt kilometer- en andere garantie; de garantie wordt gedekt door een leening, waaruit ze wordt betaald; de leening wordt gewaarborgd door de verpanding van staatsinkomsten.

§ 133. HET CRISP-INCIDENT (I).

Uit art. 20 van de leeningovereenkomst van 1913 (p. 196) bleek, dat de vreemde regeeringen zich mengen in de afsluiting van leeningen door de chineesche regeering. Het ergste geval van dergelijken aard, dat ik elders vond is de leening van staat tot staat, die in 1912 gesloten werd tusschen Rusland en Engeland eener- en Perzië anderzijds. Men zie de détails hiervan bij *Morgan Shuster* (p. 283 en v.v.). De rente van deze

goed verzekerde leening was 7 %; ook Perzië heeft dus zeer hooge rente moeten betalen; het is zelfs tot ± 12 % (en dat voor goed verzekerde beleggingen) gegaan! China heeft, zooals reeds werd opgemerkt, ook van die politiek te lijden gehad. Dat is vooral ook gebleken bij de voorgeschiedenis van de eerst mislukte, maar daarna toch geslaagde Crisp-leening. De revolutie had de chineesche regeering in groote behoefte aan geld gebracht. Reeds dadelijk na de eerste revolutie moest kasgeld worden opgenomen, af te lossen uit nader af te sluiten grootere leeningen. Zooals evenwel reeds is opgemerkt, begrepen de mogendheden, dat er met de chineesche regeering weinig was aan te vangen, indien niet in gemeenschap werd gehandeld, daar anders China, profiteerende van de mededinging, de voordeeligste aanbieding uit de vele inkomende aanbiedingen zou uitzoeken, ongetwijfeld eenigermate tegen het belang van de kapitalisten zelf. In 1911 werd dan ook, gelijk gezegd (p. 181), een leening van 10 millioen £ afgesloten met de amerikaansche, duitsche, engelsche en fransche bankiersgroepen. Er kwam echter op den duur nog omvangrijker samenwerking, doordat zich niet minder dan 7 mogendheden aaneensloten, zooals o.a. blijkt uit de engelsche diplomatieke stukken, die zijn opgenomen in het *blauwboek* China 1912, stuk 2, handelende over de „chinese loan negotiations" van dat jaar. Uit dit belangrijk blauwboek moge de hoofdzaak hier in 't kort volgen: het handelt over het bovengenoemde „Crisp-loan", die aanleiding gaf tot wat we noemden het Crisp-incident. Dit incident is uitnemend geschikt om te doen zien, op welke wijze de diplomaat met den bankier samenwerkt en hoever de diplomatieke inmenging daarbij soms gaat.

§ 134. DE ENGELSCHE REGEERING IS TEGEN CONCURRENTIE (Crisp-indicent II).

Op 24 Januari 1912 wendt zich de Eastern Bank te Londen tot de engelsche regeering, met de mededeeling, dat zij met twee andere firma's lid is van een internationaal syndicaat voor de financiering van chineesche staatsleeningen. Het syndicaat is samengesteld uit belgische, engelsche, fransche en russische groepen en wordt op den duur meestal als anglo-belgische groep aangeduid. Aan de regeering vraagt nu de Eastern Bank, dat, als er een leening wordt gesloten en tusschen de verschillende landen verdeeld, de genoemde combinatie niet over het

hoofd worde gezien. De regeering antwoordt, dat de chineesche regeering zich waarschijnlijk wel zal wenden tot de vier gecombineerde internationale bankiersgroepen, — waaronder de Honkong-Bank —, die de vorige leening hebben verdeeld, maar dat zij niettemin haar gezant in Peking gelast heeft, aan den vertegenwoordiger der Eastern Bank den gewenschten bijstand zooveel mogelijk te verleenen. Nader blijkt echter, dat in de toekomst de chineesche leeningen gelijkelijk verdeeld zullen worden over 7 mogendheden, n.l. Amerika, België, Duitschland, Engeland, Frankrijk, Japan en Rusland. De Eastern Bank komt daartegen op, omdat Engeland China reeds zooveel diensten bewees en dus aan $^1/_7$ te weinig heeft, alsook om andere redenen; zij eischt de helft der toekomstige leening op, met dien verstande, dat de andere helft aan de Honkong Bank toevalle; zelf heeft ze feitelijk reeds een leening afgesloten met de chineesche regeering, die daarbij den spoorweg Peking-Kalgan als onderpand geeft; deze leening zal door een andere leening worden afgelost, waarvoor zij voorkeur heeft.

Aan de Eastern Bank wordt daarop door het Foreign Office medegedeeld, dat zij voor leeningen aan China voorshands niet op den steun der regeering kan rekenen. De regeering merkt daarbij op, dat zij de internationalisatie van chineesche leeningen niet kan loslaten, omdat zonder deze zou worden teruggekeerd tot de politiek van internationale mededinging, welke der chineesche regeering de gelegenheid gaf, geld op te nemen tegen onvoldoende zekerheid, en het den mogendheden onmogelijk maakte, het noodige toezicht uit te oefenen over de leeningsvoorwaarden. De Eastern Bank echter is met die veranderde politiek weinig ingenomen. Zij heeft veel moeite gedaan en kosten gemaakt om de overeenkomst met de chineesche regeering te kunnen afsluiten, waarvoor haar door het Foreign Office steun was toegezegd, zoodat het niet aangaat, dat het F. O. nu op eens voor het aan Engeland toekomende deel een monopolie gaat geven aan de Honkong Bank.

De regeering blijft echter op haar standpunt staan en weigert steun te verleenen aan de leening van de Eastern Bank, ook nadat deze heeft aangetoond, dat de regeering haar heeft misleid. De regeering slaagt er niet in, haar houding te rechtvaardigen, maar deelt mede, dat de duitsche en fransche regeeringen het met haar eens zijn. De fransche regeering weigert de leening te steunen en de duitsche markt is er voor gesloten. Het schijnt overigens zelfs, dat de amerikaansche, duitsche,

engelsche en fransche diplomaten bij de chineesche regeering protesteeren tegen de leening van de E. B. De chineesche regeering maakt zich dan ook weldra af van de bevoorrechtingsclausule der anglo-belgische leeningovereenkomst, die op de latere leening, de reorganisatieleening, betrekking heeft, waartegen de belgische regeering protesteert, terwijl de E. B. de hulp der engelsche regeering inroept tegen deze schending eener overeenkomst, die gesloten werd te goeder trouw. Maar het F. O. antwoordt, dat deze hulp niet kan worden verdeeld, daar de bedoelde leening ingaat tegen de bepalingen der overeenkomst, op grond waarvan de vier-mogendheden-groep, met het goedvinden der resp. regeeringen, gelden verstrekt aan de chineesche regeering.

Voor het gehalte van de handelingen van het F. O. in het algemeen zij in dit verband verwezen naar *Brailsford,* die daarvan door zijn gansche boek heen een pakkende teekening geeft.

§ 135. CHINA's VRIJHEID VAN BESLISSING ONTKEND (Crisp-incident III).

De onderhandelingen met de E. B. duren tot 21 Juni 1912. Ruim twee maanden later, 23 Augustus, bericht het F. O. aan den gezant te Peking, dat een nieuw syndicaat is gevormd, waarvoor zekere heer Crisp optreedt, welk syndicaat met de chineesche regeering over een leening onderhandelt. Grey schrijft, aan Crisp te hebben uiteengezet: 1° dat de chineesche regeering niet vrij is, buiten het zes-mogendheden-consortium om te leenen, totdat deugdelijk voorzien is in de terugbetaling van de gelden, welke dit consortium heeft verstrekt, en 2° dat de zes-mogendheden-groep *met de volle ondersteuning van de respectievelijke regeeringen* er niet in geslaagd is, van de chineesche regeering voldoende zekerheid te verkrijgen, wat dus ook wel niet gelukken zal aan het syndicaat van Crisp, hetgeen een tweede reden is, waarom aan het syndicaat geen steun kan worden gegeven voor de afsluiting eener leening. Een zelfde houding wordt aangenomen tegenover onderhandelingen, door de Chinese Engineering and Mining Company (welke dadelijk in haar schulp schijnt te kruipen) met de chineesche regeering gevoerd. In verband met een en ander merkt de gezant in een telegram aan Grey op, dat de afzonderlijke groepen alleen kans op slagen hebben, omdat zij minder streng zijn in haar eischen

dan de zes-mogendheden-groep. Trouwens beheerscht deze groep de markt, terwijl de reorganisatie van de belasting op het zout, de eenige inkomst, die als waarborg beteekenis heeft, ook internationaal moet geschieden.

Het blijkt echter, dat de Crisp-leening, gedekt door het onverhypothekeerde deel van de zoutbelasting, reeds 12 Juli voorloopig is afgesloten, terwijl de definitieve afsluiting 30 Augustus volgt, en in afwachting van de in werkingtreding der leening gelden worden voorgeschoten tegen schatkistpapier. Er vindt echter juist in die dagen in China ministerwisseling plaats en de nieuwe minister van finantiën desavoueert ten opzichte dezer leening zijn voorganger, belovende, aan den gezant te Londen te zullen seinen, dat het contract niet moet worden geteekend. Maar het contract is reeds geteekend. Grey verneemt het officieel, maar onderhandelt met den chineeschen gezant over stuiting van de uitvoering ervan. Lukt het niet, die stuiting goedschiks te verkrijgen, dan zal hij, zooals hij den gezant te Peking mededeelt, de zaak moeten behandelen langs den weg van rechtstreeksche onderhandelingen met de chineesche regeering.

Intusschen wordt Crisp bij het F. O. geroepen en wordt hem gezegd, dat hij heeft gehandeld in strijd met de erkende politiek der engelsche regeering. Crisp geeft dit toe, maar ziet niet in, hoe de regeering de uitvoering van het contract kan verhinderen: het publiek is bereid, de leening te nemen. Het F. O. erkent, dat het tegenover het syndicaat niet veel doen kan, *maar de engelsche regeering kan ernstige pressie op de chineesche uitoefenen en zal ook niet aarzelen dat te doen.* Crisp wordt ten slotte tot ophouding van de uitvoering van het contract bewogen door de bedreiging, dat *de gansche invloed van de zes regeeringen* tegen de leening te werk zal worden gesteld. Aan den gezant te Peking wordt in verband hiermede onmiddellijk geseind, den noodigen druk op de regeering te Peking uit te oefenen om deze er toe te brengen, de transactie te verloochenen, of anders van haar te vragen, hoe zij de transactie rijmt met haar verplichtingen inzake de zes-mogendheden-groep. De gezant protesteert inderdaad bij den minister van buitenlandsche zaken, die de zaak met Joeandsjkai belooft te bespreken.

Als het Crisp-syndicaat na eenig uitstel dan toch doorgaan wil en de chineesche regeering harerzijds ook tot uitvoering van het contract wil overgaan, gaat van het F. O. een telegram

naar den gezant te Peking, dat den volgenden, voor ons betoog zeer interessanten en typeerenden inhoud heeft: „De heeren Crisp hebben mij (Grey) zooeven medegedeeld, dat zij voorstellen onmiddellijk een prospectus uit te geven over de leening van 10.000.000 £ en tot de uitgifte over te gaan. Indien dit geschiedt is onder de sanctie van de chineesche regeering, zal H. M.'s regeering genoodzaakt zijn, zulke handelingen op de ernstigste wijze te beschouwen. Gij weet, dat wij geneigd zijn, der chineesche regeering alle consideraties te betoonen om haar de onderhandelingen met de groepen te vergemakkelijken. Maar onze houding zal geheel herzien moeten worden, indien de chineesche regeering van haren kant ons negeert in een zaak, ten aanzien waarvan zij weet, dat wij ons verplicht hebben te handelen met de vijf overige mogendheden. Dienovereenkomstig zult gij de chineesche regeering op de ernstigste wijze waarschuwen tegen de dwaasheid, in de tegenwoordige constellatie te volharden bij de leening, en uw beste krachten aanwenden om van haar den order te verkrijgen tot althans voorloopig uitstel van de uitgifte."

§ 136. SOENJATSEN'S VOORSPELLING NIET VERVULD.

Men zal moeten toegeven, dat in 1912 nog niet verwezenlijkt was, wat Soenjatsen op het eind van 1911 had voorspeld, toen hij in een toespraak tot de vertegenwoordigers der gilden van Kanton zich te Honkong aldus uitliet: „Ik ken mogendheden, die ons geld zullen leenen zonder onderpand te eischen. Ik zal aan de republikeinsche regeering een leening voorstellen, waarvoor wij geen enkele onzer rechten zullen vervreemden. Geen enkele hypotheek zal worden gevraagd en de leening zal worden geplaatst tegen een zeer gematigden rentevoet. Ik ben verzekerd, dat deze mogendheden niets aan onze republiek zullen weigeren" *(Maybon*, p. 166 en v.v.). Een goed ingelicht man zou hebben moeten zeggen: „Ik ken regeeringen, die eischen zullen, dat wij bij haar onderdanen leenen en dat wij het zullen doen door middel van banken, welke zij aanwijzen, terwijl zij ons door diplomatieke middelen, waarin de bedreiging geen geringe rol speelt, zullen noodzaken, van elke leening, buiten de genoemde banken om, af te zien, uit vrees, dat wij te voordeelige voorwaarden zullen bedingen. Zij zullen ons voorts dwingen, de grootst mogelijke zekerheid te bieden, met dien verstande, dat, als de verpanding geëischt wordt van

inkomsten, die in den huidigen vorm voor die verpanding niet wel geschikt zijn, die inkomsten langs internationalen weg zullen moeten worden hervormd. Zonder onze onafhankelijkheid in naam aan te tasten, ook zonder ons onze beschikkingsmacht formeel te ontnemen, zullen die mogendheden ons in materieelen zin onze onafhankelijkheid rooven en ons haar wil opleggen, ons alles weigerende wat niet geheel naar haar kapitalistischen smaak is." Had Soenjatsen aldus gesproken, hij had voor „un homme averti" kunnen doorgaan, nu echter toonde hij zich een politiek droomer.

Evenwel leert het feit, dat China de Crisp-leening toch heeft doorgezet, omdat de mogendheden de chineesche voorwaarden van een internationale leening door de ambtelijk beschermde banken niet aanvaardden *(Ann. Reg.,* 1913, p. 409), hoe de macht der westerlingen in China toen reeds niet meer zoo sterk was als voorheen. Joeandsjikai moest kort daarop weer naar de mogendheden om geld. Aanvankelijk slaagde zijn poging niet, door het verzet van Rusland, dat van geen leening wilde weten, als geen voordeelige overeenkomst inzake Mongolië werd aangeboden. De ultra's in den lande verzetten zich echter zoo hevig tegen de gewenschte Mongolië-overeenkomst, dat Rusland het zaak achtte, Joeandsjikai tegenover hen te steunen en tot de leening mee te werken. Zij kwam ten slotte dus toch tot stand (26 April 1913).

Deze geheele geschiedenis doet zien, hoe de mogenheden moeten samenwerken om de kans te hebben, China naar haar wil te zetten. Sedert is de samenwerking geheel verbroken door den oorlog. En men mag dus met belangstelling vragen, wat er thans van de macht der Europeanen in China terecht komt. Zullen ze ook op het stuk der leeningen na den oorlog blijken verdrongen te zijn door Amerika en Japan, van welke twee ten slotte ook ten deze wellicht Japan met het leeuwenpart der voordeelen zal gaan strijken?

Lijst van aangehaalde verdragen e.a. officieele stukken.

jaartal:	datum:	staten:	onderwerp: (al dan niet bij uitsluiting)	vindplaats:
1689	? ?	China-Rusland	grensquaesties	De Martens, N.R.G., XVII, dl. II, p. 173.
1727	21 Oct.	China-Rusland	grensquaesties	De Martens, N.S., I, p. 711.
1768	18 Oct.	China-Rusland	grensquaesties	De Martens, N.S., I, p. 75.
1792	8 Febr.	China-Rusland	grensquaesties	Wassiljew, p. 147.
1842	29 Aug.	China-Engeland	beëindiging opiumoorlog	De Martens, N.R.G., III, p. 484.
1843	? Juli	China-Engeland	regelen voor den engelschen handel	De Martens, N.R.G., III, p. 490 en V, p. 424.
1843	? Juli	China	proclamatie der chin. regeering over het conflict van 1842 en zijn gevolgen	De Martens, N.R.G., V, p. 421.
1843	8 Oct.	China-Engeland	additioneele bepalingen op het verdrag van 1842	De Martens, N.R.G., V, p. 593.
1844	3 Juli	China-V. S. A.	handelsverdrag	De Martens, N.R.G., VII, p. 134.
1844	24 Oct.	China-Frankrijk	handelsverdrag	De Martens, N.R.G., VII, p. 431.
1845	25 Juli	België-China	handelsverdrag	I.M.C., II, p. 757.
1847	20 Maart	China-Noorwegen en Zweden	handelsverdrag	De Martens, N.R.G., XVII, dl. II, p. 193.
1851	25 Juli	China-Rusland	handel Koeldsja-Tarbagatai	De Martens, N.R.G., XVII, dl II, p. 176.
1854	29 Juni	China-Engeland, Frankrijk, V.S.A.	„Imperial Maritime Customs"	Morse, Trade, p. 367.

jaartal:	datum:	staten:	onderwerp: (al dan niet bij uitsluiting)	vindplaats:
1858	13 Juni	China-Rusland	beëindiging tweede conflict met de mogendheden	De Martens, N.R.G., XVI, dl. II, p. 128.
1858	18 Juni	China-V.S.A.	idem	Arch. dipl., 1861, II, p. 133.
1858	26 Juni	China-Engeland	idem	I.M.C., I, p. 212 en Arch. dipl., 1861, II, p. 144.
1858	27 Juni	China-Frankrijk	idem	De Martens, N.R.G., XVII, dl. I, p. 2.
1860	25 Oct.	China-Frankrijk	vredesverdrag en ratificatie van het verdrag van 1858	De Martens, N.R.G., XVII, dl. I, p. 44 en 48.
1860	14 Nov.	China-Rusland	openstelling van Kasjgar	De Martens, N.R.G., XVII, dl. II., p. 181.
1861	2 Sept.	China-„Zollverein” enz.	handelsverdrag	De Martens, N.R.G., XIX, p. 168.
1862	5 Juni	Annam-Frankrijk en Spanje	vrede en vriendschap	De Martens, N.R.G., XVII, dl. II, p. 169.
1862	13 Aug.	China-Portugal	Makau	De Martens, N.R.G., XVII, dl II, p. 205.
1863	13 Juli	China-Denemarken	handelsverdrag	I. M. C., II, p. 1043.
1863	6 Oct.	China-Nederland	handelsverdrag	Staatsblad 1865, no. 119 en Lagemans, V, p. 246a.
1864	10 Oct.	China-Spanje	handelsverdrag	I.M.C., II, p. 1085.
1865	2 Nov.	België-China	handelsverdrag	I.M.C., II, p. 758.
1868	28 Juli	China-V. S. A.	„reciprociteitsverdrag” betr. toelating van Amerik. in China en omgekeerd	De Martens, N.R.G., 2e s., XX, p. 100.
1869	2 Sept.	China-Oostenrijk-Hongarije	handelsverdrag	De Martens, N.R.G., 2e s., II, p. 392.
1869	23 Oct.	China-Engeland	aanvulling en wijziging van het verdrag van 1858	I.M.C., I, p. 286.
1871	10 Mei	Duitschland-Frankrijk	vredesverdrag	De Martens, N.R.G., XIX, p. 688.

jaar-tal:	datum:	staten:	onderwerp: (al dan niet bij uitsluiting)	vindplaats:
871	30 Aug.	China-Japan	vrede en vriendschap	De Martens, N.R.G., 2e s., III, p. 502.
874	15 Maart	Annam-Frankrijk	protectoraat	De Martens, N.R.G., 2e s., II, p. 206.
874	31 Oct.	China-Japan	Formoza	De Martens, N.R.G., 2e s., III, p. 505.
876	27 Febr.	Japan-Korea	opening van havens	De Martens, N.R.G., 2e s., III, p. 511.
876	13 Sept.	China-Engeland	Junan, etiquette, handel	De Martens, N.R.G., 2e s., III, p. 507 en XII, p. 707.
880	31 Maart	China-Duitschland	additioneele bepalingen op het verdrag van 1861	De Martens, N.R.G., 2e s., VIII, p. 280.
880	10 Nov.	China-Frankrijk	Tonkin	Cordier, II, p. 243.
880	17 Nov.	China-V. S. A.	handelsverdrag	De Martens, N.R.G., 2e s., XI, p. 728.
1881	24 Febr.	China-Rusland	Ili	De Martens, N.R.G., 2e s., VIII, p. 221.
1884	11 Mei	China-Frankrijk	vredespreliminairen Annam en Tonkin	De Martens, N.R.G., 2e s., XII, p. 632.
1884	6 Juni	Annam-Frankrijk	protectoraat	De Martens, N.R.G., 2e s., XII, p. 634.
1885	4 April	China-Frankrijk	vredesprotocol Annam en Tonkin	De Martens, N.R.G., 2e s., XII, p. 644.
1885	18 April	China-Japan	Korea	I.M.C., II, p. 1316.
1885	9 Juni	China-Frankrijk	vredesverdrag Annam en Tonkin	De Martens, N.R.G., 2e s., XII, p. 645.
1886	24 Juli	China-Engeland	Birma en Tibet	De Martens, N.R.G., 2e s., XIII, p. 516.
1887	26 Maart	China-Portugal	Makau	De Martens, N.R.G., 2e s., XVIII, p. 635.
1887	1 Dec.	China-Portugal	Makau	De Martens, N.R.G., 2e s., XVIII, p. 787.
1890	31 Mrt.	China-Engeland	openstelling Dsjoenking	De Martens, N.R.G., 2e s., XVIII, p. 152.
1893	5 Dec.	China-Engeland	Tibet	De Martens, N.R.G., 3e s., III, p. 37.

jaartal:	datum:	staten:	onderwerp: (al dan niet bij uitsluiting)	vindplaats:
1895	17 April	China-Japan	vredesverdrag	De Martens, N.R.G., 2e s., XXI, p. 642.
1895	20 Juni	China-Frankrijk	mijnen	De Martens, N.R.G., 2e s., XXIII, p. 96.
1895	8 Nov.	China-Japan	herziening vredesverdr.	Strupp, II, p. 127, nt.
1896	21 Juli	China-Japan	consulaire jurisdictie	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXIV, p. 419.
1896	16 Dec.	China-Rusland	spoorweg in Mandsjoerije (C.E.R.C.)	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXII, p. 121.
1897	4 Febr.	China-Engeland	Birma	De Martens, N.R.G., 2e s.. XXV, p. 288.
1898	9/11 Febr.	China-Engeland	Jangtse-bekken	De Martens, N.R.G., 2e s.. XXXII, p. 87.
1898	6 Mrt.	China-Duitschl.	Kiaudsjoe	De Martens, N.R.G., 2e s., XXX, p. 326.
1898	27 Mrt.	China-Rusland	Kwantoenggebied	chin. en russisch: I.M.C., I, p. 94; engelsch: blauwb. China 1899, I, p. 128, stuk 187.
1898	? April	China-Japan	Fokien	Cordier, III, p. 369.
1898	10 April	China-Frankrijk	Kwangdsjoewan	Reinach, I, p. 375.
1898	9 Juni	China-Engeland	Koeloen	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXII, p. 89.
1898	1 Juli	idem	Weihaiwei	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXII, p. 90.
1899	28 April	Engeland-Rusland	belangensferen	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXI, p. 9 en XXXII, p. 118.
1899	29 Juli	Argentinië enz.	verdragen der eerste vredesconferentie	Staatsblad 1900, nr. 163.
1900	16 Oct.	Duitschland-Engeland	China's integriteit	Strupp, II, p. 130.
1901	7 Sept.	België enz.-China (incl. Nederland)	vredesverdrag	I.M.C., I, p. 111 en Lagemans, XV, p. 5 (bij De Martens ontbreekt een der annexen).

jaar-tal:	datum:	staten:	onderwerp: (al dan niet bij uitsluiting)	vindplaats:
1902	30 Jan.	Engeland-Japan	China's integriteit	Fleischmann, p. 320.
1902	6 Febr.	België-China	concessie te Tientsin	De Martens, N.R.G., 3e s., VIII, p. 215.
1902	19 Maart	Frankrijk-Rusland	China's integriteit	Strupp, II, p. 134.
1902	14 Juni	België enz.-China (incl. Nederland)	verdeeling bokserindemniteit	Hertslet, Comm. tr., XXVI, p. 53.
1902	29 Aug.	België enz.-China (incl. Nederland)	invoerrechten	I.M.C., I, p. 737.
1902	5 Sept.	China-Engeland	handelsverdrag	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXIII, p. 284.
1902	29 Dec.	Argentinië	Drago-doctrine	Strupp, II, p. 106.
1903	8 Oct.	China-V.S.A.	verdragshavens	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXI, p. 587.
1903	10 Oct.	China-Japan	handel en scheepvaart	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXI. p. 483.
1904	7 Sept.	Engeland-Tibet	Tibet's buitenlandsche relaties	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXV, p. 448.
1905	12 Aug.	Engeland-Japan	bondgenootschap	Strupp, II, p. 138.
1905	5 Sept.	Japan-Rusland	vredesverdrag	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXIII, p. 3.
1905	27 Sept.	België enz.-China (incl. Nederland)	Wampoe	De Martens, N.R.G., 3e s., VI, p. 685.
1905	2 Dec.	China-Duitschl.	chineesche douane in Tsingtau	I.M.C., II, p. 961.
1905	22 Dec.	China-Japan	zuidmandsj-spoorweg, open plaatsen	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXIV, p. 748.
1906	27 April	China-Engeland	Tibet	De Martens, N.R.G., 2e s., XXXV, p. 447 en 3e s., V, p. 878.
1906	20 Sept.	China	anti-opium-edict	Am. Journ., III (1909), p. 828.
1906	21 Nov.	idem	id. uitvoeringsbepal.	
1907	15 April	China-Japan	spoorwegen	De Martens, N.R.G., 3e s., VI, p. 770.
1907	30 Mei	China-Japan	chineesche douane in Dairen	De Martens, N.R.G., 3e s., I, p. 806.
1907	10 Juni	Japan-Frankrijk	China's integriteit	Strupp, II, p. 144.
1907	31 Aug.	Engeland-Rusland	Tibet	Year Book, p. 610.

jaartal:	datum:	staten:	onderwerp: (al dan niet bij uitsluiting)	vindplaats:
1907	18 Oct.	Argentinië enz.	verdragen der tweede vredesconferentie	Staatsblad 1910, nr. 73.
1907 /8	25 Jan. 11 Febr.	China-Engeland	opium	De Martens. N.R.G., 3e s., VIII, p. 467.
1908	20 April	China-Engeland-Tibet	Tibet	De Martens, N.R.G., 3e s., III. p. 39.
1908	14 Mei	China-Japan	Jaloe-bosschen	De Martens, N.R.G., 3e s., VI, p. 814.
1908	30 Nov.	Japan-V.S.A.	China's integriteit	Strupp, II, p. 145.
1909	9 Febr.	Duitschland-Frankrijk.	Marokko	Strupp II, p. 67.
1909	26 Febr.	China-Duitschland enz.	resoluties der opiumcommissie	Am. Journ., suppl. III (1909), p. 275.
1909	10 Mei	China-Rusland	gemeenteraden bij de C.E.R.C.	De Martens, N.R.G., 3e s., IV, p. 706.
1909	4 Sept.	China-Japan	Mandsjoerije: mijnen en open plaatsen	De Martens, N.R.G., 3e s., II, p. 672.
1910	4 Juli	Japan-Rusland	Mandsjoerije	Strupp, II, p. 149.
1911	8 Mei	China-Nederland	chineesche consuls in N.-Indië	Lagemans, XVII, p. 232 en Staatsbl. 1911, nr. 280.
1911	13 Juli	Engeland-Japan	bondgenootschap	De Martens, N.R.G., 3e s., V, p. 3.
1911 /12	2 Dec.-15 Febr.	België enz. — China (incl. Ned.)	China's ministerie van buitenl. zaken	De Martens, N.R.G., 3e s., VIII, p. 348.
1912	23 Jan.	China enz. (incl. Nederland)	opiumconventie, nog niet in werking getreden	Lagemans, XVIII, p. 81; Actes 1912, p. 253 en (goedk.-wet) Staatsbl. 1914, nr. 257; ontwerp uitvoeringswet: Bijl. Hand. 1916/17, nr. 315.
1912	3 Nov.	Mongolië-Rusland	buitenlandsche relaties van Mongolië	Year Book, p. 584.
1913	20 Juni	China-Tibet	onderlinge verhouding	Von Mackay, p. 209.
1913	9 Juli	Argentinië enz. (incl. Nederland)	opiumprotocol	Actes 1913, p. 47 en Lagemans, XVIII, p. 297.

jaartal:	datum:	staten:	onderwerp: (al dan niet bij uitsluiting)	vindplaats:
1913	10 Oct.	China	gelukwensch keizer-president	Schweitzer, p. 73.
1913	5 Nov.	China-Rusland	Mongolië	Year Book, p. 588.
1914	27 April	China-Nederland	correspondentie over huidenmonopolie op Hainan	Oranjeboek 1914, p. 25.
1914	30 April	Engeland-Rusland	britsche onderdanen in de zone van de C. E. R. C.	Oranjeboek Oct. 1915, p. 54.
1914	25 Juni	Argentinië enz. (incl. Nederland)	opiumprotocol	Actes 1914, p. 59 en Lagemans, XVIII, p. 481.
1914	? Juli	China-Engeland-Tibet	Tibet's positie	Year Book, p. 606.
1915	25 Mei	China-Japan	Japan's invloedssfeer	Year Book, p. 492.
1915	? Juni	China-Mongolië Rusland	Mongolië's positie	Year Book, p. 590.
1915	1 Juni	China-Nederland	algemeen arbitrage-verdrag	Staatsblad 1916, nr. 181 en Lagemans, XVIII, p. 493.
1915	25 Sept.	Nederland-Rusland	nederlandsche onderdanen in de zone van de C. E. R. C.	Oranjeboek Oct. 1915, p. 53.
1916	? Juli	Japan-Rusland	belangen in China	Mowat, p. 133.
1917	2 Nov.	Japan-V. S. A.	belangen in China	Times, 7 Nov. (hier overgenomen op p. 84).

Lijst der gebruikte literatuur.

Actes et documents de la 1ere, 2ième et 3ième conférence internationale de l'opium, La Haye 1912, 1913 et 1914. Procès-verbaux officiels. Den Haag, 1912, 1913 en 1914.

American Journal of International Law, The. New York, 1907 en v.v.

Andersch, M.: Die Rechtsstellung der fremden, insbesondere der deutschen Postanstalten in der Türkei, in China und in Marokko. A. P. Berlijn, 1912.

Annuaire financier et économique du Japon, 16ième année, 1916. Tokio, 1917? Ook vorige edities: het annuaire geeft overzichten over 15 jaar.

Annual Register, The. A review of public events at home and abroad. New series: 1863 en v.v. Londen, 1864 en v.v.

Archives diplomatiques. Recueil de diplomatie et d'histoire. Parijs en Leipzig, 1861 en v.v.

Asbeck, Mr. F. M. van: Onderzoek naar den juridischen wereldbouw. A. P. Amsterdam, 1916.

Barrow, John, voorheen geheim secretaris van den grave van Macartney en behoorende tot het gevolg van het engelsche gezantschap, aan den Keizer van China: Reizen in China, inhoudende beschrijvingen, aanmerkingen en vergelijkingen, gemaakt en verzameld, gedurende het verblijf in het keizerlijk paleis, van Yuen-min-yuen en in eene daar op gevolgde reis door het land van Pekin tot Canton. Waarin men getracht heeft den rang daar te stellen, welke dit zonderling rijk moet toegekend worden, onder de beschaafde naties. 3 dln., uit het engelsch. Haarlem, 1807 en v.v.

Beresford, Lord Ch.: The break-up of China. With an account of its present commerce, currency, waterways, armies, railways, politics and future prospects. Londen en New York, 1899.

Bland, J. O. P.: Recent events und present policies in China. Philadelphia en Londen, 1912.

Bland, J. O. P., and *E. Backhouse:* China under the empress dowager, being the history of the life and times of Tzu Hsi,

compiled from state papers and the private diary of the comptroller of her household. Londen, 1911.

Blauwboek, Eng.: China 1899, I. Onderdeel van de officieele serie: Accounts and papers.

Brailsford, H. N.: De oorlog van staal en goud. Een studie omtrent den gewapenden vrede. Vertaling van Dr. W. van Ravensteyn. Zutfen, 1914.

Bredon, J.: Sir Robert Hart, the romance of a great career. Londen, 1909.

Brink, W. L. D. van den: Bijdrage tot de kennis van den economischen toestand van Nederland in de jaren 1813—1816. A. P. Amsterdam, 1916.

Catellani, E.: La penetrazione straniera nell' estremo oriente. Sue forme giuridiche ed economiche. Florence, 1915.

China Year Book 1916, The, by H. T. Montague Bell B. A. and H. G. W. Woodhead. Londen, 1916.

China-Archiv. Hrsg. vom Deutsch-chinesischen Verbande E. V. durch Geh.-Adm.-R. Dr. W. Schrameier. Berlin, 1916 en v.v.

Colijn, H.: Reisbrieven uit het land van den draak. In: „Stemmen des Tijds". Utrecht, 1913 en 1914.

Colenbrander, Dr. H. T.: Tien jaren wereldgeschiedenis (1905—1915) in overzichten. Den Haag, 1915.

Colenbrander, H. T.: Recensie van Hon. Sir Lewis Michell's biographie van Rhodes (Londen, 1910) in „De Gids". Amsterdam, 1911.

Cordier, H.: Les relations de la Chine avec les puissances occidentales, 1860—1902. 3 dln. Parijs, 1901 en 1902.

Dapper, Dr. O.: Derde gezandschap aan den Keizer van Sina of Taising en Oost-Tartarijen onder beleit van Pieter van Hoorn. Amsterdam, 1670. Wat in dit verband het tweede gezantschap heet, kan niet meerekenen, omdat het niet in Peking kwam. Dit „derde" gezantschap moet dus in 't verband van mijn geschrift als tweede worden aangemerkt.

Dictionary of National Biography. Second supplement, ed. by Sir S. Lee. 3 dln. Londen, 1912.

Doeff, H.: Herinneringen uit Japan. Haarlem, 1833.

Encyclopaedia britannica, The. A dictionary of arts, sciences, literature, and general information. 11e druk, 29 dln. Cambridge, 1910 en 1911.

Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, samengesteld door P. A. van Lith. 3 dln. Den Haag en Leiden, z. j.

Enzyklopädie des Eisenbahnwesens, hrsg. von Frhrr. von Röll. Berlijn en Weenen, 1912 en v.v.

Eysinga, Jhr. Mr. W. J. M. van: Ontwikkeling en inhoud der nederlandsche traktaten sedert 1813. Den Haag, 1916.

Eysinga, Jhr. Mr. W. J. M. van: Leer en leven der statenvervormingen. Inaug. oratie. Groningen, 1908.

Far Eastern Review, The. Engineering, finance, commerce. Sjanghai en Manila, 1904(?) en v.v.

Fleischmann, M.: Völkerrechtsquellen in Auswahl. Halle, 1905.

Groeneveldt, W. P.: De Nederlanders in China. De eerste bemoeiïngen om den handel in China en de vestiging in de Pescadores (1601—1624). In: „Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Ned.-Indië", VIe reeks, dl. IV. Den Haag, 1898.

Grotius. Internationaal jaarboek voor 1913 enz. Den Haag, 1913 en v.v. Alleen de eerste jaargang is in het hollandsch uitgegeven, de volgende jaargangen zijn in het fransch (deels ook engelsch) gepubliceerd.

Grünfeld, Dr. E.: Hafenkolonien und kolonieähnliche Verhältnisse in China, Japan und Korea. Jena, 1913.

Gundry, R. S.: China and her neighbours. Londen, 1893.

Handelsberichten, wekelijks uitgegeven door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel, met medewerking van het Ministerie van Buitenlandsche Zaken. Den Haag.

Hassert, Dr. K.: Deutschlands Kolonien. Erwerbungs- und Entwicklungsgeschichte, Landes- und Volkskunde und wirtschaftliche Bedeutung unserer Schutzgebiete. 2e druk. Berlijn, 1910.

Hermann, Dr. H.: Chinesische Geschichte. Stuttgart, 1912.

Herrmann, A.: Die alten Seidenstraszen zwischen China und Syrien I. Berlijn, 1910. Men lette er op, dat in den tekst wel te onderscheiden is tusschen Hermann en Her*r*mann.

Hertslet, L.: China treaties. 2 dln. Londen, 1908.

Hertslet, L.: A complete collection of the treaties and conventions, and reciprocal regulations, at present existing between Great Britain and foreign powers, and of the laws,

decrees, and orders in council, concerning the same; so far as they relate to commerce and navigation, to the repression and abolition of the slave trade; and to the privileges and interests of the subjects of the high contracting parties. Londen, 1840 en v.v.

Hirth, F.: China and the roman orient: researches into their ancient and mediaeval relations as represented in old chinese records. Leipzig enz., 1885.

Hirth, F., and *W. Rockhill:* Chau Ju-Kua, his work on the chinese and the arab trade in the twelfth and thirteenth centuries, entiled Chu-fan-chi, translated from the chinese and annotated. St. Petersburg, 1911.

Hischmann, A.: Die Opiumfrage und ihre internationale Regelung. Berlijn, 1912.

Hobson, J. A.: The war in South Africa, its causes and effect. Londen, 1911.

Jonge, J. C. de: Over den oorsprong der nederlandsche vlag. Amsterdam, 1831.

Klein, F.: Nordamerika und Ostasien. Reiseerinnerungen. II China. Leipzig, 1910.

Knobel, F. M.: Oostersche verpoozingen. Amsterdam, 1902.

Koch, Dr. W.: Die Industrialisierung China's. Berlijn, 1910.

Kries, Dr. W. von: Seezollverwaltung und Handelsstatistik in China. Jena, 1913.

Ku Hung-Ming: Chinas Verteidigung gegen europäische Ideen. Kritische Aufsätze. Mit einem Vorwort von A. Paquet. Jena, 1911.

Laboulaye, E. de: Les chemins de fer de Chine. Parijs, 1911.

Lagemans, E. G.: Recueil de traités et de conventions, conclus par le royaume des Pays Bas avec les puissances étrangères, depuis 1813 jusqu'à nos jours, continué par J. B. Breukelman. Den Haag, 1858 en v.v.

Lauterer, Dr. J.: Das Reich der Mitte einst und jetzt. Leipzig, 1910.

Lesage, C.: l'Invasion anglaise en Egypte: l'achat des actions de Suez (Nov. 1875). Parijs, 1906.

Li Hung Chang. Memoirs of the viceroy —, with an introduction by the Hon. John W. Foster. Londen, 1913.

Liszt, Dr. F. von: Das Völkerrecht systematisch dargestellt. 10e druk. Berlijn 1915.

Longford, J. H.: The evolution of new Japan. Cambridge, 1913.

Louter, J. de: Het stellig volkenrecht. 2 dln. Den Haag, 1910.

Mackay, Dr. B. L. Frhrr. von: China, die Republik der Mitte. Ihre Probleme und Aussichten. Stuttgart en Berlijn, 1914.

Máday, Dr. A. von: Versuch einer neuen Theorie von den Staatenverbindungen, m. bes. Berücksichtigung der Schweiz und Oesterreich-Ungarns. Bern, 1912.

Markus Paulus van Venecien: Beschrijving der oostersche lantschappen door......, die de zelfden ten meestendeel bereist en bezichtigt heeft, met enkele andere stukken samen uitgegeven te Amsterdam in 1664.

Martens, G. Fr. de: Recueil des principaux traités d'alliance, de paix, de trêve, de neutralité, de commerce, de limites, d'échange etc., conclus par les puissances de l'Europe tant entre elles qu'avec les puissances et états dans d'autres parties du monde, depuis 1761 jusqu'à présent. Göttingen, 1761 en v.v.

De collectie, die onder den naam De Martens pleegt te worden geciteerd, is door anderen voortgezet. Onderdeelen worden ook wel eens met andere namen, b.v. dien van Murhard, aangeduid. Onderscheiden worden:

1°. Recueil, 7 dln., 1761—1801.
2°. Supplément, 4 dln., 1802—1808.
(1 en 2 ook gecomb. en vermeerd., 8 dln., 1817—1835).
3°. Nouveau recueil, 16 dln., 1817—1842.
4°. Nouveaux suppléments, 3 dln., 1839—1842.
5°. Nouveau rec. gén., 20 dln., 1843—1875.
6°. „ „ „ , 2e serie, 33 dln., 1876—1908.
7°. „ „ „ , 3e serie, — dln., 1909———.

Maybon, A.: La république chinoise. Avec une préface de S. Pichon. Parijs, 1914.

Mayr, Dr. R.: Lehrbuch der Handelsgeschichte. 3e druk. Weenen, 1907.

Mclaren, A. D.: Peaceful Penetration. Londen, 1916.
Dit geschrift is scherp tegen Duitschland gericht. Het is begrijpelijk in het jaar 1916, maar of het ook juist is, moet ik hier in het midden laten, omdat het niet ter zake doet.

Memorie Boek van pakhuismeesteren van de thee te Amsterdam 1818—1918 en de nederlandsche theehandel in den loop der tijden. Amsterdam, z. j.

Métin, A.: La transformation de l'Egypte. Parijs, 1903.

Mongton Chih Hsu, ph. d.: Railway problems in China. New York, 1915.

Moore, J. Bassett, l.l.d.: A digest of international law as embodied in diplomatic discussions, treaties and other international agreements, international awards, the decisions of municipal courts and the writings of jurists. 8 dln. Washington, 1906.

Moreau de Saint-Mert, M. L. E.: Reize van het gezantschap der Hollandsche Oostindische Compagnie naar den Keizer van China in den jaare 1794 en 1795, getrokken uit het dagverhaal van A. E. van Braam—Houckgeest. Amsterdam, 1804.

Morgan Shuster, W.: The strangling of Persia. A record of european diplomacy and oriental intrigue. Londen, 1912.

Morse, H. B.: The trade and administration of the chinese empire. 2e druk. Londen, 1913.

Morse, H. B.: The international relations of the chinese empire: the period of conflict, 1834—1860. Londen, 1910.

Mowat, R. B., m. a.: Select treaties and documents to illustrate the development of the modern european states system 1815—1916, edited with an introduction by —. Oxford, 1916.

Muller, Dr. H. P. N.: Azië gespiegeld. 2 dln. Utrecht, 1912.

Muller, H.: Onze vaderen in China. In: „De Gids". Amsterdam. 1917.

Nederbragt, J. A.: Nederland en Japan in hun onderlinge verhouding vóór, tijdens en na Doeff. In: „Stemmen des Tijds". Utrecht, 1916 en 1917.

Nieuhof, J.: Het Gezantschap der Neêrlandtsche Oost-Indische Compagnie aan den grooten tartarischen Cham, den tegenwoordigen Keizer van China. Amsterdam, 1670.

Oehler: Das neue China.
Hermann verwijst naar dit werk; zelf kon ik echter geen ex. ter beschikking krijgen.

Oss, S. F. van: Duitschland in den wereldhandel. Den Haag, 1917.

Parker, E. H.: China, her history, diplomacy and commerce, from the earliest times to the present day. Londen, 1901. Ik bezigde dezen eersten druk; inmiddels verscheen echter een tweede.

Politis, N. E.: Les emprunts d'état en droit international. Parijs, 1894.

Realencyklopädie für protestantische Theologie, begr. von I. I. Herzog. 3e druk, uitg. door Dr. A. Hauck. 24 dln. Leipzig, 1896 tot 1913.

Reinach, L. de: Recueil des traités, conclus par la France en Extrême-Orient. Parijs, 1902.

Reinsch, P. S.: Colonial government. An introduction to the study of colonial institutions. New York, 1911.

Report of the international opium commission. Sjanghai, 1909.

Reus, J. H. de: Economische toestanden van China in 1916. In: „Economische verslagen van Nederlandsche diplomatieke en consulaire ambtenaren", 11e jrg., nr. 3. Bijlage van „Handelsberichten" van 16 Aug. 1917, nr. 544.

Rohrbach, P.: Deutschland und das chinesische Geistesleben. In: „Schriften des deutsch-chinesischen Verbandes E. V.", nr. 2. Berlijn, 1916.

Rose, E. B.: The truth about the Transvaal. A record of facts based upon twelve year's residence in the country. Londen, 1902.

Ross, E. A.: The changing Chinese. The conflict of oriental and western cultures in China. Londen, 1911. Behoort met de boeken van Von Mackay en Maybon tot het beste van de literatuur over het onderwerp van mijn geschrift.

Saint-Martin, V. de: Nouveau dictionnaire de géographie universelle. 9 dln. Parijs, 1879 en v.v.

Salzmann, E. von: Das revolutionäre China. Berlijn, 1913.

Schweitzer, G.: China im neuen Gewande. Berlijn, 1914.

Scott Latourette, K.: The development of China. Boston en New York, 1917.

Stanford, E.: Complete atlas of China, containing seperate maps of the 18 provinces of China proper and of the 4 great dependencies, together with an index to all the names on the

maps, all railways, telegraph stations, ports and protestant mission stations marked. Sec. ed., spec. prep. for the China Inland Mission. Londen enz., 1917.

Statistiek van den in-, uit- en doorvoer over het jaar 1914. 2 dln. Den Haag, 1915.
Een werkelijk betrouwbare statistiek bezitten wij eerst sedert 1 Sept. 1916, krachtens de wet van 28 April 1916 (St.bl. 175).

Steiner, J. F.: The japanese invasion. A study in the psychology of inter-racial contacts. With an introduction by R. E. Park. Chicago, 1917.

Stieler, A., en C. G. Reichard: Hand-Atlas über alle Theile der Erde nach dem neuesten Zustande und über das Weltgebäude. Gotha, z. j.
Men zie in dezen atlas de beide kaarten 43c, gedateerd 1826 en 1833.

Strupp, Dr. K.: Urkunden zur Geschichte des Völkerrechts. 2 dln. Gotha, 1911.

Supan, Prof. Dr. A.: Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien. Gotha, 1906.

Treaties, conventions, etc., between China and foreign states, publ. by order of the inspector general of customs. 2 dln. Sjanghai, 1908.
Dit werk wordt geciteerd met de 3 initialen I. M. C. (= Imperial Maritime Customs).

Vollenhoven, J. van: Rapport over de werving, emigratie en immigratie van arbeiders en de kolonisatie in Oost-Indië en Suriname. 's Gravenhage, 1913.

Wagel, S. R.: Finance in China. Sjanghai, 1914.

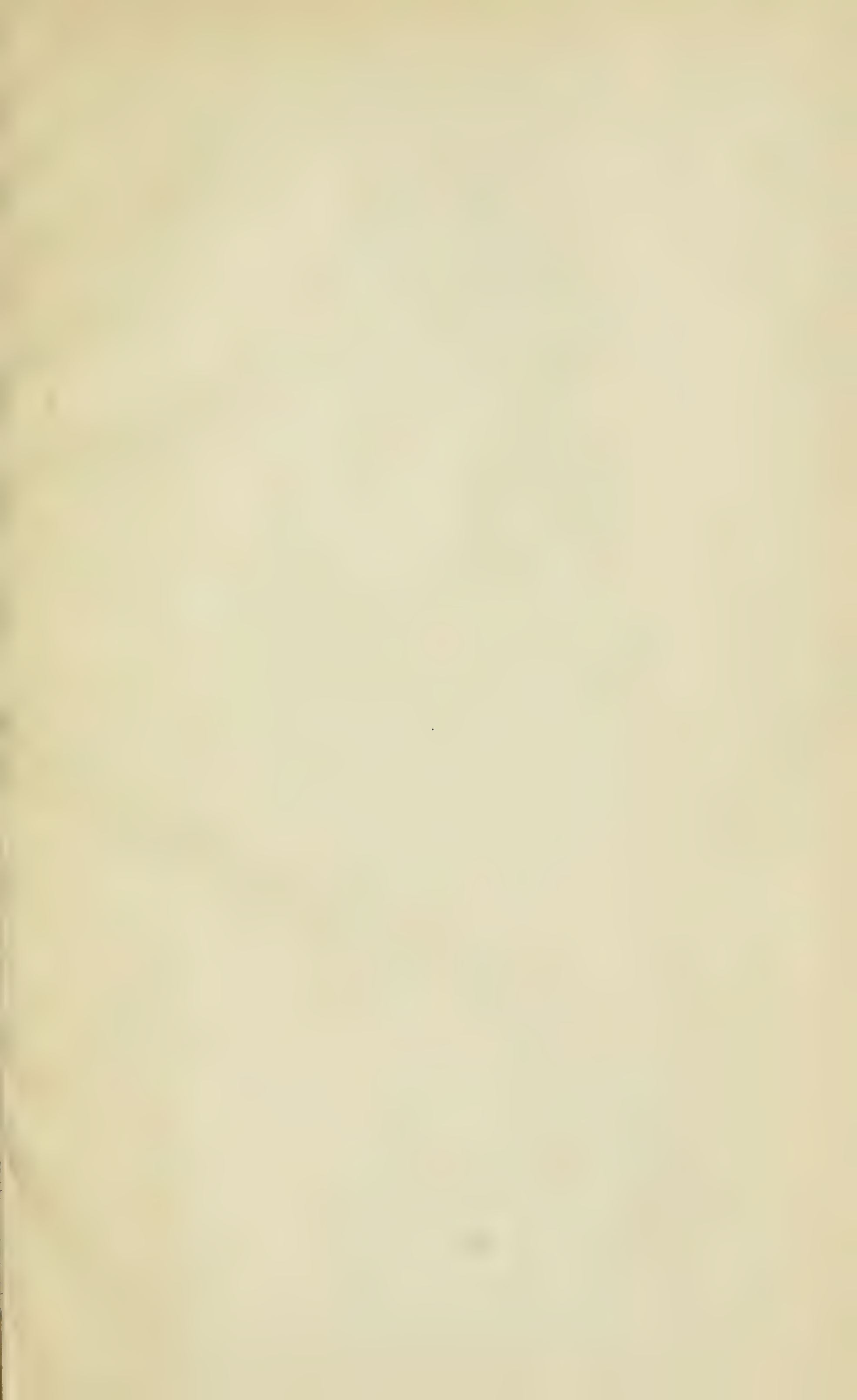
Wassiljew, W. P.: Die Erschliessung China's. Deutsche Bearbeitung von Dr. R. Stübe. Mit Beiträgen von Prof. Dr. A. Conrady. Leipzig, 1909.

Wertheim, J.: Recueil par ordre chronologique des réglements, lois, arrêtés, circulaires etc., concernant les fonctions des consuls des Pays-Bas à l'étranger. Amsterdam, 1861.

Williams, S. W.: The middle kingdom. A survey of the geography, government, literature, social life, arts, and history of the chinese empire and its inhabitants. Herziene druk. Londen, 1883.

Register van aardrijkskundige namen.

(De romeinsche cijfers hebben betrekking op de kaartjes voor in het boek)

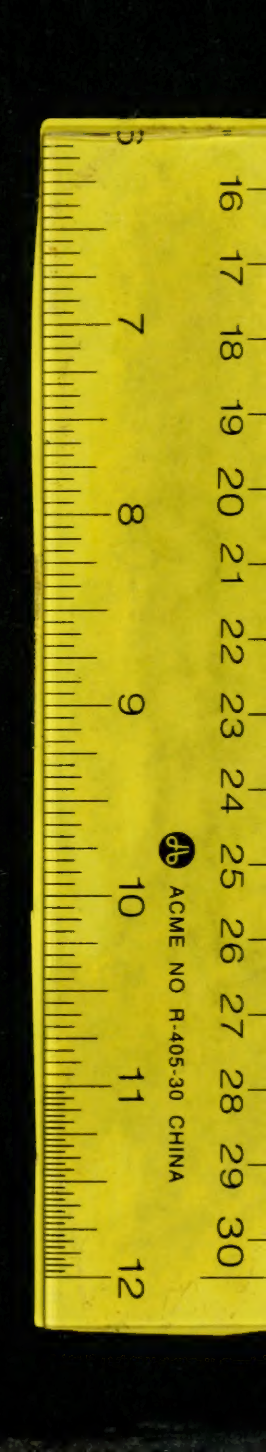

ACME NO R-405-30 CHINA